EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA
MAJANDUSE INSTITUUT

KOLHOOSIDE RIIKLIK JUHTIMINE RAJOONI TÖÖRAHVA SAADIKUTE NÕUKOGU POOLT

A-22762

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA MAJANDUSE INSTITUUDI
ÕIGUSE SEKTOR

H. SCHNEIDER,
JURIIDILISTE TEADUSTE KANDIDAAT

KOLHOOSIDE RIIKLIK JUHTIMINE RAJOONI TÖÖRAHVA SAADIKUTE NÕUKOGU POOLT

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1959

SISSEJUHATUS

Maa industrialiseerimise alusel ja leninliku kooperatsiooniplaani elluviimise tulemusena on NSV Liidus loodud eesrindliku tehnikaga varustatud sotsialistlik suurpõllumajandus. Kolhoosikorra loomine ja tugevdamine meie maal on kommunistliku partei ümber koondunud nõukogude rahva üks suuremaid võite.

Kolhoosikorra võit tähendas, et põllumajanduses, kus varem domineeris tootmisvahendite eraomandus, kujunes välja ühiskondlik, sotsialistlik omandus, tekkisid uued, sotsialistlikud tootmissuhted.

Põllumajanduse sotsialistliku rekonstrueerimise ning ajakohaste masinatega varustamise tulemusena on märgatavalt suurenenud põllumajandusliku tootmise ulatus ja kasvanud kolhoosnikute tööviljakus.

Eriti jõudsalt on põllumajandus arenenud viimastel aastatel. Üldrahvalik võitlus järsu tõusu eest põllumajanduses, mis algas pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumit, tõi kaasa taime- ja loomakasvatussaaduste tootmise tunduva suurenemise, tähistas kolhoosikorra arengus uue etapi algust. Kolhooside ühismajapidamine on nüüd jõudnud kõrgemale arenguastmele. Uut etappi kolhoosikorra arengus iseloomustab see, et ühinenud kolhoosid on viimastel aastatel saanud majanduslikult tugevamateks, paljude tootmisharudega ja tehnikaga hästi varustatud majanditeks, kus on arvukas kvalifitseeritud kaader; on kasvanud kolhooside sissetulek ja tõusnud kolhoosnikute aineline heaolu.

Saavutatud edusammud on aluseks uute, perspektiiv-

sete ülesannete püstitamisele ja veelgi hoogsamat edasiliikumist tagavate abinõude väljatöötamisele. Nõukogudemaa on ühiskondliku elu kõigil aladel läbiviidud sügavate ümberkujunduste tulemusena, sotsialismi täieliku ja lõpliku võidu tulemusena astunud oma arengu uude arenguperioodi — kommunistliku ühiskonna hoogsa ehitamise perioodi. Selle perioodi peamisteks ülesanneteks on luua igakülgne kommunismi materiaalne ja tehniline baas, tugevdada meie kodumaa majanduslikku ja kaitsevõimsust ning samaaegselt üha täielikumalt rahuldada nõukogude rahva kasvavaid materiaalseid ja vaimseid vajadusi. See kujuneb otsustavaks etapiks võitluses kapitalistliku maailmaga, mil tuleb praktiliselt lahendada ajalooline ülesanne — järele jõuda kõige arenenumatele kapitalistlikele maadele ja nendest ette minna toodangu hulgalt iga elaniku kohta.

NLKP XXI kongressi poolt kinnitatud kommunismi ülesehitamise programmil ei ole oma grandioossuse poolest ajaloos võrdset. Selles nähakse ette kõigi majandusharude taseme võimas tõus rasketööstuse eelisarendamise baasil, meie maa majandusliku potentsiaali märgatav tugevdamine selleks, et tagada rahva elutaseme lakkamatu tõus.

Põllumajanduse alal tähendab see seda, et tuleb saavutada niisugune tootmise kasv, mis võimaldaks rahuldada elanikkonna vajadused tähtsamate toiduainete järele, järsult suurendada põllumajandusliku tooraine ressursse, et külluses varustada elanikkonda suures valikus ja kvaliteetsete toiduainetega ning rahuldada kõik muud riigi vajadused põllumajandussaaduste järele.

Eesti NSV-s on kavandatud suurendada 1965. aastal 1958. aastaga võrreldes liha tootmine 1,6-kordseks, piima tootmine 1,8—1,9-kordseks, teravilja tootmine umbes

1,6—1,8-kordseks, kartuli tootmine 2,2-kordseks, köögivilja tootmine 1,7-kordseks, linakiu tootmine 1,8-kordseks.[1]

Selle grandioosse ülesehitustöö programmi elluviimisel, nagu üldse sotsialismi ja kommunismi ehitamisel, kuulub tähtis osa riigiaparaadile. Nõukogude aparaadi kaudu teostab riik majandusliku ja organiseerimistöö, kultuuri- ja kasvatustöö ning rida teisi funktsioone, samuti meie maa kaitsevõime tugevdamise ülesannet. Ilma eeskujuliku, hästi organiseeritud, rahvale lähedase ja täpselt töötava aparaadita ei ole võimalik juhtida mistahes ülesehitustöö lõiku. Rahvahulki mobiliseeriva ja organiseeriva tööga peab riigiaparaat kindlustama eesseisvate ülesannete eduka elluviimise, peab ergutama ja igati toetama töötajate initsiatiivi ning ühendama ja suunama rahvahulkade patriootlikku liikumist.

Seoses kommunistliku partei poolt kavandatud abinõudega kolhoosikorra edasiarendamiseks, samuti seitsme aasta plaanis kavandatud ülesannete realiseerimisega omandavad erilise tähtsuse kolhooside riikliku juhtimise küsimused, sest kolhoosid on meie põhilisteks põllumajandussaaduste tootjateks. Kolhooside juhtimise tähtsus seisab selles, et riiklik abi kolhoosidele ja nende juhtimine partei-, nõukogude ning põllumajandusorganite poolt olid ja on kolhooside kui kooperatiivsete tootmiskoondiste organisatsioonilise ning majandusliku kindlustamise ja kolhoositootmise arengu otsustavateks teguriteks. Olenevalt ülesehitustöö konkreetsetest tingimustest on riikliku abistamise ja juhtimise vormid muutunud. V. I. Lenin rõhutas korduvalt, et uue ühiskondliku korra võidu eest peetava võitluse käigus tuleb vastavalt olukorrale täiustada ja muuta juhtimise vorme, tuleb ümber korraldada juhtimise aparaat.

---

[1] Vt. NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965, Tallinn, 1959, lk. 73.

Majandusliku ülesehitustöö käigus osutus vajalikuks mitte üksnes tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise ümberkorraldamine, vaid ka masina-traktorijaamade reorganiseerimine, mis tõi olulisi muudatusi nii kolhooside tootmistehnilise teenindamise kui ka nende riikliku juhtimise osas. Masina-traktorijaamade reorganiseerimine oli põllumajanduse juhtimise edasise täiustamise tähtsaks tingimuseks. Reorganiseerimine lähendas juhtimist vahetult kolhoosidele, kus otsustatakse edu võitluses põllumajandusliku tootmise tõusu eest. Nagu kolhoosikorra edasiarendamise ja masina-traktorijaamade reorganiseerimise seaduses[2] märgitakse, tõuseb põllumajanduse juhtimine nüüd uuele, kõrgemale astmele. Eriti suurenes riigiaparaadi rajoonilüli osatähtsus kolhooside juhtimises.

Rajoon on selleks sõlmpunktiks, kus viiakse ellu partei ja valitsuse direktiive. Rajooninõukogud ja nende täitevkomiteed organiseerivad vahetult iga päev partei ja valitsuse otsuste praktilist täitmist. Nad lahendavad kõik tähtsamad kohaliku majanduse ja kultuurielu küsimused. Siia jooksevad kokku kolhooside majandusliku ja poliitilise juhtimise niidid.

Rajooniorganite hästi organiseeritud juhtimistööst oleneb suurel määral kolhoosidele kuuluvate ülesannete täitmine. Rajooninõukogude täitevkomiteede struktuuri muutmine ning nende koosseisus rajooni põllumajanduse inspektsiooni moodustamine võimaldavad nüüd täitevkomiteedel õppida üksikasjaliselt tundma olukorda kohtadel, operatiivselt, konkreetselt ja diferentseeritult juhtida kolhoose ning osutada neile kvalifitseeritud abi tootmise arendamisel.

Seitsme aasta plaanist tulenevate ülesannete edukas

---

[2] Vt. N. S. Hruštšov, Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest. Ettekanne ja lõppsõna NSV Liidu Ülemnõukogu viienda koosseisu esimesel istungjärgul 27. ja 31. märtsil 1958. Kolhoosikorra edasiarendamise ja masina-traktorijaamade reorganiseerimise seadus, Tallinn, 1958, lk. 67.

realiseerimine, kolhoosikorra arendamiseks kavandatud abinõude efektiivne rakendamine ning rajooniorganite osatähtsuse ja vastutuse tõstmine põllumajanduse arendamisel, eriti aga masina-traktorijaamade reorganiseerimine, tingivad vajaduse uurida rajoonide töörahva saadikute nõukogude ja nende täitevkomiteede poolt rakendatavaid kolhooside juhtimise õiguslikke ning organisatsioonilisi vorme ja üldistada praktikas omandatud kogemusi. See on seda vajalikum, et meie vabariigis sellelaadilised uurimused kohaliku praktika baasil peaaegu täiesti puuduvad.

Ka üleliidulises ulatuses on neid küsimusi kirjanduses vähe käsitletud, ja sedagi peamiselt vaid ülevaate korras kolhoosiõiguse õpikutes ja brošüürides [3]. Spetsiaalselt kolhooside riiklikku juhtimist rajooninõukogu täitevkomitee poolt on uurinud ainult V. N. Demjanenko oma kandidaadiväitekirjas [4]. Kuid vahepeal tõid NLKP Keskkomitee 1958. aasta veebruaripleenumi otsus [5] ning kolhoosikorra edasiarendamise ja masina-traktorijaamade reorganiseerimise seadus olulisi muudatusi rajooniorganite ning kolhooside vahelistesse suhetesse, mis pole veel üldse leidnud kirjanduses kajastamist, et sel teel suunata kolhooside riikliku juhtimistöö praktikat.

---

[3] Vt. Kolhoosiõigus, Tallinn, 1950, lk. 121—124; Колхозное право. Под редакцией Н. Д. Казанцева, И. В. Павлова, А. А. Рускола, Москва, 1955, lk. 118—120; В. К. Григорьев, Б. В. Ерофеев, М. С. Липецкер, Земельное и колхозное право. Под редакцией И. В. Павлова, Москва, 1957, lk. 165—166. А. М. Каландадзе, Правовые формы государственного руководства колхозами, Ленинград, 1954, lk. 44—51, jt.

[4] В. Н. Демъяненко, Правовая организация руководства колхозами со стороны исполкома районного Совета депутатов трудящихся, Москва, 1954. (Käsikiri.)

[5] Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest. NLKP Keskkomitee pleenumi otsus, mis võeti vastu 26. veebruaril 1958 seltsimees N. S. Hruštšovi ettekande põhjal, Tallinn, 1958, lk. 7—13.

Seepärast ongi käesoleva töö ülesandeks iseloomustada kolhooside riikliku juhtimise olemust ja näidata riigiaparaadi rajoonilüli osatähtsust kolhooside juhtimisel, samuti rajoonide töörahva saadikute nõukogude, nende täidesaatvate ja korraldavate organite ning põllumajanduse inspektsioonide juhtimistöö vorme ja meetodeid põllumajanduse ja kolhoosikorra arengu käesoleval etapil, uurida ning üldistada neid kogemusi, mida nad on omandanud praktilises töös, et sel alusel välja töötada abinõud kolhooside juhtimise edasiseks täiustamiseks, lähtudes kehtivast seadusandlusest ja kolhooside ülesannetest.

Kuna käesolev töö on mõeldud eeskätt rajooninõukogude saadikutele, alaliste põllumajanduskomisjonide liikmetele, täitevkomitee töötajatele, nõukogude töö küsimuste õppijaile ja laialdasele nõukogude aktiivile, siis määrab see kindlaks ka küsimuste praktilise käsitluslaadi ja rajooniorganite organisatsioonilise töö küsimuste esiplaanile tõstmise.

Märkused ja arvamused raamatu kohta palutakse saata aadressil: Tallinn, Estonia pst. 7, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi õiguse sektor.

I peatükk

KOLHOOSIDE RIIKLIKU JUHTIMISE TÄHTSUS JA OLEMUS

§ 1. Riiklik juhtimine — kolhoosikorra tekkimise ja jõudsa arengu vältimatu tingimus

Kolhooside kui töötava talurahva vabatahtlike kooperatiivsete tootmiskoondiste riiklik juhtimine tuleneb töölisklassi ja talurahva liidust ning rajaneb sellele liidule, kus juhtivaks ja suunavaks jõuks on töölisklass.

Töölisklassi ja talurahva liit, mis kujunes kommunistliku partei juhtimisel välja juba võitluses mõisnike ja kodanluse vastu, on partei hoolitsusel muutunud võimsaks ning võitmatuks jõuks. Tänu sellele liidule kukutati mõisnike ja kapitalistide võim ning kehtestati töölisklassi diktatuur.

Kuid töölisklassi ja talurahva liit oli vajalik ja objektiivselt paratamatu mitte üksnes võimu kättevõitmiseks, vaid ka Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni saavutuste kaitsmiseks, nõukogude võimu kindlustamiseks ja sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise kõige raskema ülesande — põllumajanduse kollektiviseerimise lahendamiseks.

Põllumajanduse kollektiviseerimise kogemused nii vanemates liiduvabariikides kui ka meil kinnitavad seda, et sotsialismi ülesehitamise otsustavaks teguriks on nõukogude võimu, s. o. töölisklassi diktatuuri olemasolu, mille kõrgeimaks printsiibiks on töölisklassi ja talurahva liit. Ainult neis tingimustes, kus riik, kelle kätte on koondatud põhilised tootmisvahendid ja -riistad, juhib talurahvast, on võimalik suunata põllumajanduse arengut sotsialismi rööbastele. Üksnes riigi abi ja toetusega oli võimalik luua põllumajanduse rekonstrueerimiseks vajalik teh-

niline baas, veenda talurahvast kollektiivmajapidamise eelistes ja murda kulakluse vastupanu, sest talurahvas üksi omaenda jõududega poleks seda suutnud. Seepärast rõhutaski Nõukogude riigi rajaja V. I. Lenin, et proletariaat vajab riigivõimu, tsentraliseeritud jõu organisatsiooni nii ekspluateerijate vastupanu mahasurumiseks kui ka määratu suure rahvastikumassi — talurahva, väikekodanluse ja poolproletaarlaste juhtimiseks sotsialistliku majanduse «korraldamisel»[1].

Riikliku abi osutamise vajadus talurahvale üksiktalumajapidamise üleviimisel sotsialismi rööbastele tuleneb sotsialistliku revolutsiooni iseärasustest ja Nõukogude riigi erilisest osast sotsialistliku baasi kujundamisel. Erinevalt eelnevaist ühiskondlikest formatsioonidest ei kujune kapitalismilt sotsialismile üleminekul uued tootmissuhted vana korra rüpes. Kapitalismi arenemine loob kõik eeldused sotsialistlike tootmissuhete kehtestamiseks ja teeb selle ajalooliselt paratamatuks, kuid need suhted tekivad alles pärast kodanluse poliitilise võimu kukutamist ja töölisklassi diktatuuri kehtestamist. Kui sotsialismieelsetes ühiskondlikes formatsioonides kujunesid uued tootmissuhted stiihiliselt, ebateadlikult ja inimeste tahtest sõltumatult, siis sotsialistlikud toomissuhted, sotsialistlikud majandusvormid kujunevad välja töölisklassi diktatuuri teadliku ja suunava tegevuse kaudu.

Põllumajanduse sotsialistlikul rekonstrueerimisel meie vabariigis oli erakordselt suur tähtsus sel faktil, et Eesti NSV kuulub NSV Liidu koosseisu. Rahvamajanduse sotsialistlik süsteem paneb mitmesuguste rahvuste ja rahvaste vahel kehtima hoopis teistsugused vastastikuste suhete põhimõtted kui kapitalistlikus ühiskonnas. Need uued vastastikused suhted NSV Liidu rahvaste vahel on rajatud uutele tootmissuhetele, mis väljendavad ekspluateerimisest vabade töötajate seltsimeheliku koostöö ja vastastikuse abistamise suhteid.

Olgu märgitud, et ainuüksi sõjajärgse viisaastaku esimese kolme aasta jooksul veeti teistest liiduvabariikidest Eesti NSV-sse toorainet, materjale, masinaid, seadmeid, kütteainet, väetisi ja tarbeesemeid 2,5 miljardi rubla ulatuses, samal ajal veeti Eesti NSV-st välja kaupu 1,4 miljardi rubla ulatuses. Sisseveo ja väljaveo vahe, mis ula-

[1] Vt. V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., lk. 377.

tus sõjajärgsel viisaastakul peaaegu 2,5 miljardi rublani, oli vabariigi industrialiseerimise ja põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise tähtsaks allikaks.

Teiste NSV Liidu rahvaste igakülgse abi ja toetuse ning nende rikkalike kogemuste kasutamisega on ka seletatav asjaolu, et kui NSV Liidu vanemates liiduvabariikides kestis kollektiviseerimiseks ettevalmistamise periood 12 aastat (1917. aastast 1929. aastani), siis Eesti NSV-s kestis ettevalmistusperiood veidi üle 4 aasta (1944. aasta sügisest, mil Eesti NSV territoorium vabastati fašistlikust okupatsioonist, 1949. aasta kevadeni), see tähendab, peaaegu kolm korda kiiremini kui vanemates liiduvabariikides. Neli kuni viis korda kiiremini viidi läbi ka kollektiviseerimine ise. Kui vanemates liiduvabariikides kestis see protsess 4—5 aastat, siis Eesti NSV-s toimus talurahva põhihulkade koondumine kolhoosidesse kõigest 10—12 kuud.[2]

Samuti nagu kolhoosikorra loomine oli võimatu ilma tööliskassi diktatuurita ja selle aluseks oleva tööliskassi ja talurahva liiduta, ilma linna abita maale, on mõeldamatu ka kolhooside edasine kiire areng, nende organisatsiooniline ja majanduslik kindlustamine ilma riikliku juhtimiseta, ilma riigi igakülgse abita.

Kolhooside riikliku juhtimise vajadus on tingitud kõigepealt sellest, et nad on sotsialistliku rahvamajandussüsteemi koostisosaks, kusjuures rahvamajanduse areng toimub vastavalt sotsialismi põhilisele majandusseadusele. Sotsialismi põhiline majandusseadus nõuab kogu ühiskonna järjest kasvavate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamist tootmise pideva suurendamise ning täiustamisega kõrgeima tehnika baasil. See aga omakorda tingib kõigi tootmisharude, sealhulgas ka põllumajanduse ja kolhoositootmise, plaanipärast (proportsionaalset) arendamist, nõuab kõigi rahvamajandusharude omavahelist kooskõlastamist. Ilma ühtse riikliku plaanita ei saa üldse ette kujutada sotsialistlikku majandust, mis on rajatud tootmisriistade ja -vahendite ühiskondlikule omandile. Rahvamajandus-

[2] Vt. E. Brandt, Sotsialismi ülesehitamise mõningaid iseärasusi Nõukogude Eestis, Tallinn, 1955, lk. 52 ja 54; V. Matin, M. Bronštein, Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimine ning selle sotsiaalsed ja majanduslikud tulemused, Tallinn, 1959, lk. 191.

plaanis määrab riik kindlaks tööstuse, põllumajanduse ja kõikide teiste rahvamajandusharude ülesanded ning arengutempo.

Tähendab — kolhoositootmise riikliku plaanilise juhtimise aluseks on rahvamajanduse arengu objektiivsed seadused, mis peegeldavad inimeste tahtest sõltumatult toimuvaid majandusliku arenemise protsesse.

Kuna sotsialistliku tootmise eesmärgiks on inimene oma tarvidustega, siis toimub ka tootmise planeerimine sellise arvestusega, et kindlustada töötajate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste võimalikult täielikum rahuldamine. Nende vajaduste rahuldamise kindlustamisel kuulub tähtis koht põllumajandusele, kus põhilisteks tootjateks on kolhoosid.

Kolhoosid ainuüksi omaenda jõududega pole aga võimelised arendama põllumajandust sellises tempos, mis kindlustaks põllumajandussaaduste külluse loomise. Riigi aktiivne osavõtt kolhoositootmisest on seega vältimatu ja kolhooside riiklik juhtimine paratamatu. Paratamatu mitte üksnes rahvamajanduse plaanilise arendamise, vaid ka kavandatud ülesannete täitmise seisukohast.

Nõukogude riik, kellele kuulub poliitiline võim, kujutab endast ühtlasi ka suurt üldrahvalikku tootmissektorit, haarates endasse kõik rahvamajanduse tähtsamad võtmepositsioonid, ennekõike aga kõik tööstusharud, samal ajal aga iga kolhoos, võrreldes riigiga, on suhteliselt väike majapidamine, mis igati sõltub riiklikust tööstusest, krediidist, kaubandusest ja teistest majandusharudest. Riik, tuginedes oma maaomandile ja industriaalsele baasile, etendab otsustavat osa kolhoositootmise protsessis, määrates selle suuna ja arengutempo.

Riikliku omandi juhtiv osa kolhooside suhtes on seletatav esiteks sellega, et see on juba varem kujunenud sotsialistliku omandi vorm; teiseks sellega, et ta kujutab endast kooperatiivse-kolhoosliku omandiga võrreldes kõrgemat vormi, tootmisriistade ja -vahendite ühistamise kõrgemat astet; kolmandaks sellega, et riiklik omand on maa majanduses ülekaalus olev vorm; neljandaks sellega, et põhiline põllumajanduslik tootmisvahend —

maa — kuulub riigile, samuti sõltub riiklikust tööstusest põllumajanduse varustamine tehnikaga.

Seepärast on arusaadav, miks NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenum, sellele järgnenud partei Keskkomitee pleenumid põllumajandusalastes küsimustes ning partei XX kongress tunnistasid NSV Liidu põllumajanduse arendamise ja põllumajandussaaduste tootmise järsu tõstmise programmi elluviimise mitte üksnes põllumajanduse alal töötajate, vaid kogu Nõukogude riigi üldrahvalikuks ülesandeks.

Nõukogude riigi juhtiv ja suunav tegevus kolhooside suhtes on seletatav samuti sellega, et sotsialismilt kommunismile ülemineku perioodil säilib *tööliskl a ssi avangardne osa*. Kolhoosid on töölisklassi ja talurahva liidu koostöö vormiks, mille kaudu töölisklass tõmbab talurahvast kommunistlikku ülesehitustöösse ja valmistab ette tingimusi klassideta ühiskonna loomiseks, tehes selleks ulatuslikku kasvatustööd kolhoosnikute hulgas.

Astunud kolhoosi, muutsid talupojad oma seisundit ühiskondliku tootmise üldises süsteemis — neist said sotsialistliku majanduse töötajad. Kuid, nagu õpetab marksism-leninism, inimeste teadvus jääb maha nende olemisest. Nõuda, et talupojad artelli astudes loobuksid otsekohe igasugustest individualistlikest harjumustest ja huvidest, nagu rõhutatakse partei XVI kongressi direktiivides, tähendab unustada marksismi-leninismi aabitsatõde. Seepärast kolhoosides ei lõpe, vaid alles algab uue ühiskondliku distsipliini loomine, sotsialistliku ülesehitustöö õpetamine talupoegadele. Väikeomaniku psühholoogiast, eramajanduslikust kogumisihast, mille talupojad on pärinud väike-eraomanike põlvkondadelt, vabanevad nad kolhoosides lõplikult alles aastaid kestva visa töö tulemusel.[3]

See tähendab, et kolhoose ei saa vaadelda üksnes majandava subjektina. Töölisklassi diktatuuri tingimustes on koopereerimine endiste väikeomanike teadvuse sotsialistliku ümberkujundamise üheks vormiks. Talupoegade vabatahtlik tootmiskoondis — mida endast kujutab põllumajanduslik artell — on baasiks, millel toimub talupoja

---

[3] Vt. NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, III osa, Tallinn, 1957, lk. 54 ja 62.

enda sotsialistlik ümberkasvatamine, tema tõekspidamiste, harjumuste ja psühholoogia ümberkujundamine.

Siit tulenebki, et töölisklassi ja talurahva liit, et kolhooside riiklik juhtimine on vajalik mitte üksnes kolhoositootmise plaaniliseks suunamiseks ning kavandatud ülesannete täitmiseks, vaid ka kolhoosnikute teadvuse ümberkujundamiseks, nende kasvatamiseks kommunismi vaimus.

Ühtlasi on vaja märkida seda, et kolhoosid on vaid majandusliku organisatsiooni vorm, tõsi küll, sotsialistlik vorm, kuid ikkagi organisatsiooni vorm. Kõik oleneb sellest, missugune sisu sellesse valatakse ja kes kolhoose juhivad. Kolhooside töö edukus ja sotsialistlik sisu on tagatud üksnes neile süstemaatilise ja igakülgse abi osutamise tingimustes, nende juhtimise korral kommunistliku partei ja Nõukogude riigi poolt.

Kui külas domineeris üksiktalupoeg, piirdus põllumajanduse riiklik juhtimine põhiliselt üksikute abistamise, nõuandmise või hoiatamise aktidega. Siis pidi üksiktalupoeg ise hoolitsema oma majapidamise eest.

Kollektiivmajapidamisele üleminekuga aga olukord oluliselt muutus, sest vastutus kolhoosi ühismajapidamise arendamise eest on nüüd jaotatud kõigi kolhoosiliikmete vahel ja juhtimise raskuspunkt on kandunud üksikuilt talupoegadelt kolhoosi juhtimisorganeile. Nüüd nõuavad talupojad majapidamise eest hoolitsemist ja arukat asjaajamist ennekõike kolhoosi juhtkonnalt.

See tähendab, et partei- ja nõukogude organid ei saa piirduda enam kolhooside üksikute abistamise ja nõuandmise aktidega. Nad peavad nüüd selleks, et kindlustada kolhoosikorra hoogne areng ning tootmisülesannete edukas täitmine, võtma kolhooside juhtimise, suunamise ja abistamise oma igapäevaste ülesannete hulka ning aitama kolhoosnikutel oma majapidamist edasi viia teaduse ja tehnika saavutuste alusel.

Sellest järeldub, et üleminek kolhoosikorrale ei vähendanud, vaid tõstis veelgi Nõukogude riigi hoolt ja vastutust põllumajanduse arendamise eest, tõstis veelgi riigiorganite osatähtsust kolhoositoot-

mise arendamisel ning kolhoosikorra kindlustamisel.

Seda kinnitab kujukalt ka sotsialistliku ülesehitustöö käik Eesti külas.

Kohe pärast seda, kui töötavate talupoegade põhihulgad läksid 1949. aasta kevadel üle kollektiivsele majandamisele, tõusid päevakorda äsjaloodud kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku kindlustamise ning kolhoositootmise organiseerimise küsimused. Kolhoosidesse ühinenud talupoegadel ei olnud täiusliku tehnika rakendamisele ja eesrindliku nõukogude agrobioloogia saavutustele rajatud suurmajapidamise juhtimise kogemusi. Seepärast oli tarvis kolhoosnikutele õpetada ühistöö organiseerimist artellis.

Siit tuleneski partei- ja nõukogude organitele uus ülesanne: valmistada massiliselt ette oma ala tundvat kolhoosikaadrit. Selleks moodustati 1948. aastal Kolhooside Juhtiva Kaadri Ettevalmistamise Riiklik Kool Kehtnas. Sama kooli juurde loodi ka alaliselt töötavad kuuekuulised kolhoosiesimeeste kursused.

Ühenduses kolhoosikaadri kiire ettevalmistamise vajadusega otsustas NSV Liidu Ministrite Nõukogu korraldada 1949. aastal Eesti NSV-s kolmekuulised kursused kolmele tuhandele kolhoosi arvepidajale ja kahele tuhandele kolhoosi esimehele, põllundusbrigaadi brigadirile ning loomakasvatusfarmi juhatajale. Kursused toimusid põllumajandustehnikumide ja -koolide ning maakondade põllundusosakondade juures.

Ainuüksi 1949/50. aasta sügis-talvisel perioodil valmistati ette kokku 21 688 kolhoositöötajat, sealhulgas 2279 kolhoosi esimeest, 3195 põllundusbrigaadi brigadiri, 1930 lülivanemat, 5930 looma- ja linnukasvatusfarmi juhatajat, 4541 arveametnikku, 761 revisjonikomisjoni esimeest ja palju teisi spetsialiste. 1950. aastal organiseeriti Eesti NSV-s vanemate liiduvabariikide eeskujul kolmeaastaste agro- ja zootehniliste kursuste laialdane võrk. Sama aasta sügisel alustasid tööd 526 agro- ja zootehnilist kursust.[4]

Peale kolhoosikaadri ettevalmistamise ja kvalifikatsiooni tõstmise andis töölisklass kolhoositalurahvale ka otsest abi kaadri näol. Paljude vabrikute ja tehaste ees-

[4] Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmetel.

rindlikud töölised sõitsid maale masina-traktorijaamadesse ning rajoonide partei- ja nõukogude organeisse tööle, aidates otseselt kaasa kolhoositootmise arendamisele. Pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumit siirdusid sajad põllumajanduse spetsialistid ja sotsialistliku tööstuse kogenud organisaatorid partei kutsel juhtivale tööle kolhoosidesse.

Kõigi nende abinõude tulemusena on vabariigi kolhoosikaader pidevalt tugevnenud. Kui 1950. aastal oli rohkem kui 3000 kolhoosi kohta ainult 82 keskharidusega põllumajanduse spetsialisti, siis 1958. aastal ulatus kesk- ja kõrgema haridusega põllumajanduse spetsialistide arv kolhoosides juba 1739-ni. Kuna vabariigis oli 1958. aastal kokku 806 kolhoosi, siis tuli iga kolhoosi kohta keskmiselt kaks spetsialisti. Üksikasjalise ülevaate kolhooside juhtiva kaadri kohta annab tabel 1.

Tabel 1

Eesti NSV kolhooside juhtiva kaadri koosseis 1958. aastal ja selle erialane ettevalmistus [1]

Jrk. nr.	Ametiala	Kokku	Nendest	
			lõpetatud kõrgema haridusega	lõpetatud keskharidusega
1.	Kolhoosiesimehi	806	51	278
2.	Kolhoosiesimeeste tööst vabastatud asetäitjaid	73	—	7
3.	Agronoome	620	136	456
4.	Zootehnikuid	546	54	437
5.	Veterinaararste, velskreid ja tehnikuid	211	2	40
6.	Insenere ja tehnikuid (mehaanikuid)	208	1	32
7.	Tootmisbrigaadide brigadire	2157	2	146
8.	Loomakasvatusfarmide juhatajaid	673	4	93
		5294	250	1489

Nagu toodud tabelist selgub, on valdav osa kolhooside agronoomidest ja zootehnikutest põllumajandusliku eriharidusega, ent samal ajal rohkem kui pooltel kolhoosi-

[1] Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmetel.

esimeestel puudub põllumajanduslik eriettevalmistus. See on aga kolhoosiesimeestele eriti vajalik, sest nende asjalikust ja teadlikust juhtimistööst sõltub suuresti ühismajandi tegevuse edukus. Seepärast oleks vajalik, et kolhoosikaadri edasine tugevdamine toimuks ennekõike esimeeste kaadri tugevdamise ja kvalifikatsiooni tõstmise teel.

Nüüd, kus kompleksbrigaadid töö organiseerimise vormina leiavad üha laiemat rakendamist, on tekkinud vajadus ka selle järele, et neid juhiksid mitte üksnes kogenud organisaatorid, vaid ka nõukogude agronoomia- ja zootehnikaalastes küsimustes hästi orienteeruvad inimesed. Tootmisbrigaadide brigadiride kvalifikatsiooni tõstmine on seda pakilisem, et olemasolevast 2157 brigadirist on ainult kahel lõpetatud kõrgem põllumajanduslik haridus ja 146 põllumajanduslik keskharidus.

Kolhoosikaadri massilise ettevalmistamise kõrval teiseks tähtsaks töölõiguks, kus tõusis riigi osatähtsus kolhoositootmise arendamisel ja suunamisel, oli kolhoose varustamine tehnikaga. Vastavalt NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt 1949. aasta kevadel vastuvõetud määrusele «Abinõudest Eesti NSV põllumajanduse abistamiseks» organiseeriti lisaks olemasolevale 24 masina-traktorijaamale veel 15 uut masina-traktorijaama. Seetõttu suurenes 1949. aastal traktorite arv masina-traktorijaamades 1948. aastaga võrreldes peaaegu kahekordseks. Olgu võrdluseks märgitud, et ainuüksi 1949. aastal saadud traktorite üldvõimsus ületas kõigi traktorite võimsuse, mis olid olemas kodanlikus Eestis kodanluse valitsemise kogu 20 aasta jooksul. 1950. aastal kasvas traktorite arv masina-traktorijaamades 1948. aastaga võrreldes 365-protsendiliselt. Esimesel kolhoositootmise aastal said vabariigi masina-traktorijaamad ka 9 esimest kombaini. Järgmisel, s. o. 1950. aastal aga ulatus kombainide arv juba 127-ni.[5]

Siit näeme, et Eesti NSV-s väljakujunenud soodsad tingimused põllumajanduse kollektiviseerimiseks, eriti aga teiste liiduvabariikide laialdane abi põllumajandusliku tehnika näol viisid selleni, et meie vabariigi kolhoosid rajati kohe tööstuslikul materiaalsel tehnilisel

[5] Vt. Statistiline kogumik «Eesti NSV rahvamajandus», Tallinn, 1957, lk. 141.

baasil, mis kasvas ja laienes masina-traktorijaamade kujul aastast aastasse, kusjuures 1954. aastal ulatus nende arv 69-ni. Ühtlasi tuleb tähendada seda, et masina-traktorijaamadesse koondatud traktorite, kombainide ja muu ajakohase põllumajandusliku tehnika koguarv kasvas palju kiiremini kui suurenes masina-traktorijaamade arv. Järgnevail aastail toimus koguni masina-traktorijaamade arvu mõningane vähenemine, kuid vaatamata sellele laienes kolhoositootmise mehhaniseerimine.[6]

Kolmandaks suunas ja suunab riik kolhooside arengut neile finantsilise abi osutamisega. Laene andis riik töötavale talurahvale ka üksikmajapidamise tingimustes, kuid pärast talurahva astumist kolhoositeele omandas kolhooside abistamine rahaliselt süstemaatilise iseloomu ja tunduvalt suurema ulatuse. Ühtlasi hakati praktiseerima uusi finantsilise abistamise vorme.

Kolhooside finantsilise abistamise põhiliseks vormiks on krediteerimine. Krediiti antakse kolhoosidele kapitaalmahutusteks ja lühiajalisteks tootmisvajadusteks. Juba esimesel kolhooside ülesehitustöö aastal anti NSV Liidu Põllumajanduspanga liinis neile 15 miljonit rubla krediiti. Ka järgnevail aastail eraldas riik suuri summasid kolhooside krediteerimiseks.

Kolhooside finantsilise abistamise üheks vormiks on ka teatud osa kolhoositootmise huvides tehtud kulutuste riigi kanda võtmine. Riigi eelarvest kaetakse kõik need kulud, mis on seotud maaparanduse, turba- ja lubjatootmise projekteerimis- ning uurimistöödega, kolhoosidevaheliste magistraalkraavide ehitamise ja kapitaalremondiga ning eelvoolude rajamisega. Ajavahemikul 1956—1960 kannab riik ka 50 protsenti kolhoosisiseste maaparandus- ja kultuurtehniliste tööde kuludest.

Peale selle on Nõukogude riik kustutanud kolhooside võlgnevusi NSV Liidu Põllumajanduspangale[7] ja võimaldanud kolhoosidel osta põllu-

---

[6] Põhiliste põllumajanduslike tööde mehhaniseerimise kohta kolhoosides vt. statistiline kogumik «Eesti NSV rahvamajandus», Tallinn, 1957, lk. 137.

[7] Vt. näit. постановление Центрального Комитета КПСС и Совета Министров СССР, от 1 декабря 1955 г. «О мерах подъема сельского хозяйства Эстонской ССР», Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, т. I, Москва, 1957, lk. 230.

majandusmasinaid järelmaksuga,[8] mis kujutavad endast samuti kolhooside rahalise abistamise vorme.

Neljandaks tõstis üleminek kollektiivsetele tootmisvormidele riigi vastutust kolhooside agronoomilise ja zootehnilise teenindamise, eesrindlike kogemuste ja teaduse saavutuste juurutamise alal. Rajooninõukogude täitevkomiteede põllumajandusosakondade, agro- ja zooveterinaarjaoskondade töötajatest, kelle varasemaks tegevuseks oli põhiliselt nõuandmine talupoegadele, said nüüd kolhoositootmise organisaatorid, uusima tehnika ja teaduse saavutuste praktikasse juurutajad.

Pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumit pandi kolhooside agro- ja zootehniline teenindamine masina-traktorijaamadele, kusjuures agronoomide ja zootehnikute töö korraldati ümber selliselt, et iga kolhoosi teenindas alaliselt 1—2 põllumajanduse spetsialisti riigi kulul.

Kuid seoses kolhooside majandusliku tugevnemisega ning agronoomide ja zootehnikute materiaalse huvi tõstmise ning vastutuse suurendamise vajadusega kolhoositootmise arendamise eest osutus otstarbekohaseks viia kõik kolhoose teenindavad põllumajanduse spetsialistid masina-traktorijaamade koosseisust üle kolhoosidesse.[9] Valdav osa neist astus partei ning Nõukogude valitsuse soovitusel kolhoosi liikmeks, keda agro- ja zootehnilistes küsimustes algul suunasid masina-traktorijaamade peaspetsialistid, pärast masina-traktorijaamade reorganiseerimist aga rajooni põllumajanduse inspektsiooni töötajad.

Need ümberkorraldused agro- ja zootehnilise teenindamise alal on viinud selleni, et agronoomidest ja zootehnikutest on saanud kolhoositootmise vahetud organisaatorid, et kolhooside tootmistegevus on rajatud eesrindlaste kogemuste ja teaduse saavutuste alusele.

---

[8] Vt. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 18. aprillist 1958 «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest».

[9] Vt. Постановление Центрального Комитета КПСС и Совета Министров СССР от 20 августа 1955 г. «О мерах по дальнейшему улучшению агрономического и зоотехнического обслуживания колхозов», Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, т. I, Москва, 1957, lk. 230.

Viiendaks tõi kolhoosikorra loomine endaga kaasa riigiorganite tegevuse laienemise nende ühiskondlike suhete õigusliku reguleerimise alal, mis olid seotud põllumajandusliku ülesehitustööga. Kui varemalt lahendasid talupojad ise valdava osa oma majapidamisega seotud küsimusi, siis kolhooside puhul määrab riik kindlaks nende ülesehitustöö põhiprintsiibid, kolhooside maksualased kohustused ja põllumajandussaaduste varumise ülesanded ning reguleerib kolhoosisiseseid suhteid — küsimusi töö organiseerimise ja tasustamise, tulude jaotamise ning teistelt aladelt.[10]

Siit selgub, et pärast põllumajanduse sotsialistlikku rekonstrueerimist avaldus Nõukogude riigi juhtiv ja suunav tegevus üha intensiivsemalt kõigis neis otsustavates lõikudes, millest sõltub kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik kindlustamine.

Samuti tuleb märkida seda, et kolhooside arengu, nende organisatsioonilise ja majandusliku kindlustamise põhiliseks teguriks on riiklik abi, riikliku omandi laialdane osavõtt kolhoositootmisest. Ja üldse — riigi juhtiva osa tõus on iseloomulik mitte ainult kolhoosikorra loomisjärgsele perioodile, vaid ka hiljem. Muutuvad ainult kolhooside juhtimise vormid.

Nüüd, kus kolhooside jõudsaks arenguks on loodud kõik vajalikud materiaalsed ja organisatsioonilised tingimused, sõltub eelseisvate ülesannete edukas täitmine peamiselt õigest juhtimisest, partei-, nõukogude ja põllumajandusorganite oskusest tagada oma sihikindla organiseerimistööga partei poolt vastuvõetud otsuste täitmine. Uus etapp kolhoosikorra arengus ja suured ülesanded kõigi

---

[10] Vt. näit. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 24. veebruarist 1948 «Eesti NSV kolhoositalude õueaiamaa suuruse, kolhoositalude isiklikus kasutuses olevate loomade arvu ja kolhooside ning kolhoosnikute mõningate soodustuste kohta»; määrus 16. juulist 1948 «Abinõudest töö organiseerimise, tööjõudluse tõstmise ja töötasu maksmise korra parandamiseks Eesti NSV kolhoosides»; määrus 25. juunist 1949 «Karusloomade kasvatuse organiseerimisest ja töötasu arvestamisest kolhoosides»; määrus 13. aprillist 1948 «Riigile teravilja ja kartuli kohustusliku müügi kohta Eesti NSV kolhooside ja kolhoosiperede poolt»; määrus 14. juunist 1949 «Eesti NSV kolhooside poolt riigile heinamüügi kohustuse kohta»; määrus 13. juunist 1949 «Eesti NSV kolhooside produktiivse ühisloomakasvatuse arendamise kolme aasta plaani (1949—1951) täitmise abinõudest» jt.

põllumajandusharude edasiarendamise alal, nagu märgitakse NLKP Keskkomitee 1958. aasta detsembripleenumi otsuses, nõuavad organisatsioonilise ja poliitilise juhtimise veelgi kõrgemat taset, põllumajandusliku tootmise tehnika ja ökonoomika põhjalikumat tundmist. Edu sõltub nüüd eelkõige meie kaadri oskusest juhtida üldrahvalikku võitlust seitsme aasta plaani ülesannete täitmise eest, organiseerijate tahtest ja oskusest kolhoosnikutele abi osutada konkreetsete ning pakiliste abinõude väljatöötamisel ja teostamisel põllumajandussaaduste tootmise järsuks suurendamiseks.[11]

§ 2. Kolhooside riikliku juhtimise olemus

Kolhooside nagu kõigi teistegi kooperatiivsete ettevõtete juhtimise õigusliku korralduse iseärasus seisab selles, et nad on end ise haldavateks organisatsioonideks, kusjuures riigiorganid ei teosta ega võigi teostada nende suhtes haldamisfunktsiooni, vaid ainult nende tegevuse riikliku juhtimise funktsiooni. Selles suhtes erinevad kooperatiivsed koondised, sealhulgas ka kolhoosid, põhjalikult riiklikest ettevõtetest.

See tuleneb põhiliselt veel säilinud erinevustest ühelt poolt riikliku (üldrahvaliku) ja teiselt poolt kooperatiivkolhoosliku omanduse vormis.

Riiklik ettevõte, mis töötab üldrahvaliku omandi baasil, kuulub omandiõiguse alusel riigile kui üldrahvaliku omanduse ainsale subjektile. Riiklikud ettevõtted töötavad riikliku plaani alusel, kusjuures kogu toodang kuulub riigile. Riik ettevõtte omanikuna organiseerib ka selle valitsemist ja juhtimist, nimetab ametisse direktori, kes teostab ainujuhtimise printsiibil ettevõtte vahetut juhtimist ja kannab nii riigile kuuluva vara säilimise kui ka antud tootmisülesannete täitmise eest täielikku vastutust. Riiklike ettevõtete juhtimise korraldamise aluseks on seega riiklikust omandusest tulenev ainujuhtimise printsiip.

---

[11] Vt. Põllumajanduse arendamise tulemusi viimase viie aasta jooksul ja põllumajandussaaduste tootmise edasise suurendamise ülesandeid. Seltsimees N. S. Hruštšovi ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 15. detsembril 1958, Tallinn, 1959, lk. 75.

Teisiti aga on organiseeritud kolhooside ja teiste kooperatiivsete koondiste juhtimine. Neis tingimustes, kus kolhoosliku omanduse subjektideks on üksikud kolhoosid kui töötavate talupoegade kollektiivid, teostavad nad ka ise ühismajandi valitsemist, selle vahetut juhtimist. Kolhoosnikud moodustavad kolhoosi juhtimisorganid ja kontrollivad nende tegevust. Kolhoosnikud ning nende poolt kujundatud organid lahendavad kõik kolhoosisisesed küsimused — organiseerivad kolhoositootmist, käsutavad kolhoosi vara, jagavad tulusid, määravad distsiplinaarkaristusi jne., lähtudes seejuures põllumajandusliku artelli põhikirjast ja nõukogude seadustest.

Riigiorganitel ei ole õigust nimetada ametisse ega tagandada kolhoosiesimehi, juhatuse liikmeid, brigadire, farmijuhatajaid ega määrata neile distsiplinaarkaristusi. Samuti ei või nad käsutada kolhoosi vara ega lahendada kolhoosisiseseid küsimusi, minnes mööda kolhoosi organeist. Lühidalt öeldes — nõukogude organid ei saa vahetult sekkuda kolhooside valitsemisse.

Seepärast ongi kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus juba kolhoosiliikumise esimestest sammudest alates võidelnud katsete vastu kanda riiklikes ettevõtteis rakendatavaid juhtimisvorme ja -meetodeid mehaaniliselt üle kolhoosidesse. See oleks kolhoosidemokraatia kui kolhooslikust omandist tuleneva juhtimistöö korraldamise põhiprintsiibi rikkumine, mis näeb ette kõigi kolhoosnikute aktiivset osavõttu ühismajapidamise juhtimisest. «Igasugune katse rakendada kolhooside suhtes sovhooside valitsemise organisatsioonilist süsteemi on antileninlik,» märgitakse partei XVI kongressi direktiivides, «sest erinevalt sovhoosist, mis on riigi vahenditega loodud riiklik ettevõte, on kolhoos, mis on loodud talupoegade endi vahenditega, talupoegade vabatahtlik ühiskondlik ühendus kõigi siit tulenevate järeldustega.» [12]

Põhiline järeldus seisab aga selles, et kui riiklike ettevõtete puhul Nõukogude riik teostab nii nende juhtimist kui ka valitsemist, siis kolhoose kui end ise valitsevaid organisatsioone on riigil õi-

[12] NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, III osa, lk. 55.

gus ainult juhtida. Juhtides kolhoose, annab riik nende tegevusele õige suuna, lahendab kolhooside ülesehitustöö põhiküsimusi ning aitab igati kaasa kolhooside organisatsioonilisele ja majanduslikule kindlustamisele.

Kolhooside riikliku juhtimise põhieesmärgiks on kommunistliku partei poolt põllumajanduse arendamiseks kavandatud ülesannete ja abinõude elluviimise kindlustamine, kolhoosliku omanduse tõstmine üldrahvaliku omanduse tasemele, kommunistliku ühiskonna ülesehitamine. Selle eesmärgi saavutamine toimub kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku kindlustamise teel.

Kolhoosikorra kiire areng viimastel aastatel näitab veenvalt, et ühes kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku tugevnemisega kaasneb sotsialistlike tootmissuhete täiustamine, sotsialistliku omandi kahe vormi — kolhoosliku omandi ja üldrahvaliku omandi lähenemine. See ilmneb kolhooside jagamatute fondide kasvus ning tootmissidemete laienemises, ühiste ehitus- ja muude ettevõtete organiseerimises.

Seetõttu võib üldistavalt märkida, et kolhooside riikliku juhtimise sisuks on kolhooside pidev organisatsiooniline ja majanduslik kindlustamine.

Kuid seoses sellega tekib küsimus: mida kujutab siis endast kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik kindlustamine? Millisel teel, missuguste võtete ja abinõudega Nõukogude riik seda teostab?

Nagu nõukogude töö praktika näitab, kasutavad riigiorganid kolhooside organisatsiooniliseks ja majanduslikuks kindlustamiseks nii poliitilise, majandusliku, organisatsioonilise kui ka õigusliku iseloomuga abinõusid.

Poliitilise iseloomuga abinõude hulka kuuluvad kolhoosnikute kasvatamine kommunismi vaimus, kolhoosidemokraatia laiendamine, laiade kolhoosnikute hulkade aktiivsuse ja omaalgatuse suurendamine kolhooslikus ülesehitustöös, töölisklassi ja kolhoositalurahva liidu tugevdamine ja muud abinõud.

Majanduslikest abinõudest tuleb märkida ennekõike kolhooside varustamist mineraalväetiste, kemikaalide ja masinatega, põllumajandusliku tehnika laenuta-

mist, finantsilise abi osutamist, remonttööde läbiviimist, riikliku omanduse (maa) tasuta kasutada andmist kolhoosidele jne. Kolhooside majandusliku abistamisega, riikliku omandi aktiivse osavõtuga kolhoositootmisest suunab riik kolhooside arengut soovitud suunas.

Majandusliku abi osutamine kolhoosidele on võimalik seetõttu, et Nõukogude riik kujutab endast mitte üksnes poliitilist organisatsiooni, vaid ka majandavat subjekti. Pole sugugi juhus, et pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumit, kus kavandati põllumajandusliku tootmise järsu tõstmise programm, suurenes märgatavalt riigi abi kolhoosidele. Ajavahemikul 1954—1958 sai põllumajandus 670 000 traktorit (ehk üle miljoni traktori, kui need ümber arvestada 15-hobujõulisteks), 370 000 teraviljakombaini, 570 000 veoautot ja palju muid masinaid,[13] kusjuures valdav osa neist oli kolhooside teenistuses. Riigi kapitaalmahutused põllumajandusse moodustasid samal perioodil 97 miljardit rubla 40 miljardi rubla asemel eelmisel viisaastakul.[14]

Organisatsioonilistest abinõudest nimetagem kolhoosikaadri ettevalmistamist ja kvalifikatsiooni tõstmist, eesrindlike kogemuste ja põllumajandusteaduse saavutuste juurutamist, sotsialistliku võistluse organiseerimist, abi osutamist kolhoositootmise planeerimisel, töö organiseerimisel ja distsipliini kindlustamisel, kolhooside veterinaarset, agro- ja zootehnilist teenindamist ning kolhooside tegevuse kontrollimist.

Õiguslike abinõude hulka kuuluvad kolhoosnikute üldkoosoleku otsuste sanktsioneerimine ja üldse kõik need, mis lõppkokkuvõttes kujundavad ja arendavad selliseid kolhoosiõiguse instituute, nagu põllumajandusliku artelli juhtimine, kolhoosi liikmeks olemine, töö organiseerimine ja tasustamine.

Ühtlasi järeldub siit, et kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik kindlustamine kujutab endast poliiti-

---

[13] Vt. NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965 (Teesid seltsimees N. S. Hruštšovi ettekandeks NLKP XXI kongressil), Tallinn, 1958, lk. 15.

[14] Vt. Põllumajanduse arendamise tulemusi viimase viie aasta jooksul ja põllumajandussaaduste tootmise edasise suurendamise ülesanded. NLKP Keskkomitee pleenumi otsus, mis võeti vastu 19. detsembril 1958 seltsimees N. S. Hruštšovi ettekande põhjal, Tallinn, 1958, lk. 116.

liste, majanduslike, organisatsiooniliste ja õiguslike abinõude süsteemi.[15]

Kõik need riigi poolt kolhooside organisatsiooniliseks ja majanduslikuks kindlustamiseks rakendatavad abinõud on omavahel tihedasti seotud, tingivad üksteist ja sõltuvad üksteisest, moodustades sellistena ühtse terviku. Nii on eesrindliku tehnika efektiivseks kasutamiseks ja kolhoositootmise ratsionaalseks organiseerimiseks vaja kogenud kaadrit. Kolhoosikaadri tugevnemine ning kolhoosnikute aktiivsuse tõus omakorda aga võimaldasid laiendada nende küsimuste ringi, mis kuuluvad kolhooside endi lahendada, lõid tingimused kolhoosidemokraatia avardamiseks. Kolhoosielu sõlmküsimuste arutamine ja otsustamine kolhoosnikute poolt, tootmise kollektiivne planeerimine, ühine töö brigaadides, farmides, lülides ja töögruppides, üldine osavõtt kultuurilistest üritustest ning kogu kolhoosi ühiskondlikust elust — kõik see annab võimaluse kasvatada kolhoosnikuid kommunismi vaimus, võimaldab ületada väikekodanlikke igandeid teadvuses.

NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumi järgse viisaastaku tähtsus seisabki selles, et tänu kolhooside organisatsiooniliseks ja majanduslikuks kindlustamiseks ettevõetud poliitiliste, majanduslike, organisatsiooniliste ning õiguslike abinõude kooskõlastatud rakendamisele avaldus täielikult kolhoosikorra jõud, võeti kasutusele kolhoosikorra reservid, seati reaalsele alusele ülesanne luua põllumajandussaaduste küllus ja saavutada meie maa põllumajanduses kõrgem tööviljakus.[16]

Kuid abinõude väljaselgitamine, mida riigiorganid rakendavad kolhooside organisatsiooniliseks ja majanduslikuks kindlustamiseks, ei anna veel vastust küsimusele, kuidas ja millisel teel nad neid abinõusid ellu viivad, kuidas toimub kolhooside juhtimise tegelik protsess.

Juhtimistöö praktika lähem analüüs kinnitab, et riigiorganid teostavad kolhooside juhtimist ühelt poolt vastavate õigusaktide and-

---

[15] Vrd. А. М. Каландадзе, Государственное руководство колхозами и развитие внутриколхозных правоотношений, 40 лет советского права, т. II, Ленинград, 1957, lk. 465.

[16] Vt. Põllumajanduse arendamise tulemusi viimase viie aasta jooksul ja põllumajandussaaduste tootmise edasise suurendamise ülesandeid. Seltsimees N. S. Hruštšovi ettekandest NLKP Keskkomitee pleenumil 15. detsembril 1958, Tallinn, 1958, lk. 6.

mise ja teiselt poolt vahetu organiseerimis- ja kasvatustöö läbiviimisega kolhoosides.

Õigusaktides leiavad reguleerimist kõik tähtsamad kolhooside ülesehitustöö küsimused. Neis määratakse kindlaks kolhooside ülesehitustöö põhiprintsiibid, kolhooside tootmistehnilise teenindamise, krediteerimise, kolhoosikaadri ettevalmistamise ja tootmise planeerimise kord ning tingimused, kolhooside kohustused riigi ees, madalamalseisvate organite kohustused ja õigused kolhooside juhtimisel ning teenindamisel.

Õigusaktide alusel ja nende täitmiseks teevad riigiorganid samuti suurt organisatsioonilist tööd: abistavad kolhoose tootmise planeerimisel, töö organiseerimisel ja distsipliini kindlustamisel, uue tehnika juurutamisel; korraldavad seminare, nõupidamisi ja ekskursioone kolhoosikaadri teadmiste avardamiseks.

Osa kolhooside organisatsiooniliseks ja majanduslikuks kindlustamiseks ettenähtud abinõudest viivad töörahva saadikute nõukogud ning nende täidesaatvad ja korraldavad organid koos aktiiviga ise ellu, kuid real juhtudel teevad seda selleks spetsiaalselt moodustatud asutused ja ettevõtted. Nii näiteks on kolhooside krediteerimise ülesanded pandud pangaasutustele, tehnikaga varustamine ja teenindamine ning põllutöömasinate remontimine remondi- ja tehnikajaamadele, tehnikaalase kaadri ettevalmistamine tööjõureservide koolidele jne., kellega kolhoosid astuvad lepingulistesse suhetesse.

Eespool leidis märkimist, et kolhooside riiklik juhtimine haarab endasse ka kolhooside materiaalse abistamise, tehnikaga varustamise, kaadri ettevalmistamise jne., siinkohal aga on rõhutatud õigusaktide andmist ja organisatsioonilist tööd. Kas pole siin tegemist vastuoluga? Vastuolu siin ei ole, sest kõik abinõud, nii kolhoosikaadri ettevalmistamine, tehnikaga varustamine, materiaalse ja finantsilise abi osutamine kui ka teised viiakse ellu õiguslikult korraldatuna ja organiseerimistöö vahendusel. Tegelikult on siin tegemist kahe erineva küsimusega: ühelt poolt abinõudega, mida riigiorganid kasutavad kolhooside organisatsiooniliseks ja majanduslikuks kindlustamiseks, ja teiselt poolt küsimusega selle kohta, kuidas riigiorganid kolhoose juhivad ning neid abinõusid ellu viivad.

Õigusaktide väljaandmisega ja organisatsioonilise tööga tegelevad kõik kolhoose juhtivad organid. Direktiivse ja organisatsioonilise töö vahekord sõltub peamiselt kolhoose juhtiva organi asendist riigiaparaadis. Üldprintsiibiks on, et keskorganite juhtimistöös seisab esiplaanil direktiivne tegevus, samal ajal kui kohalike nõukogude ja nende täidesaatvate ning korraldavate organite põhiliseks ülesandeks on kolhooside organisatsiooniline juhtimine.

Kuna riikliku juhtimise sisuks on kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik kindlustamine, milleks rakendatakse nii poliitilise, majandusliku, organisatsioonilise kui ka õigusliku iseloomuga abinõusid, siis viib see järeldusele, et kolhooside juhtimine kuulub Nõukogude riigi majandusliku ja organiseerimistöö ning kultuuri- ja kasvatustöö valdkonda, olles nimetatud riigifunktsioonide lahutamatuks koostisosaks.

Kolhooside riikliku juhtimise üheks kõige iseloomustavamaks jooneks on see, et juhtimise aluseks on kolhoosidemokraatiaga kooskõlastamise printsiip.

Vastavalt sellele printsiibile toimub kolhooside riiklik juhtimine kolhoosidemokraatia laialdase arendamise baasil, kolhoosnikute eneste aktiivsuse, initsiatiivi ja omaalgatuse kõige laialdasema arendamise teel.

Kuidas toimub siis kolhooside riikliku juhtimise kooskõlastamine kolhoosidemokraatiaga?

Et vastata sellele küsimusele, tuleb eelnevalt peatuda kolhoosidemokraatial endal, tema olemusel ja iseloomulikel tunnustel.

Kolhoosidemokraatia on kooperatiiv-kolhooslikust omandusest tulenev kolhooside ülesehitustöö juhtimise printsiip. Kuna kolhoosidemokraatia kasvas välja ja areneb edasi sotsialistliku omanduse kooperatiiv-kolhoosliku vormi baasil, siis määrab see kindlaks ka kolhoosidemokraatia printsiibi sotsialistliku olemuse.

Kolhoosidemokraatia on nõukogude sotsialistliku demokraatia lahutamatu koostisosa. Sotsialistlik demokratism määrab kindlaks sotsialistliku ühiskonna kõigi elualade — poliitilise, majandusliku, tootmise ja kultuurielu põhijooned, kõigi ühiskonnaliikmete tegevuse põhialused ja

iseloomu, nende omavahelised suhted. Kuid igal elualal avaldub nõukogude demokraatia erineval kujul. Kolhoosidemokraatia, mis määrab kindlaks kolhoosliku ülesehitustöö ja selle juhtimise põhilised küljed, on seega üheks nõukogude demokraatia avaldumisvormiks.

Nõukogude sotsialistliku demokraatia ühe avaldumisvormina sisaldab kolhoosidemokraatia endas kõik need ühised tunnused, mis iseloomustavad sotsialistlikku demokratismi üldse ja peale selle veel neid spetsiifilisi jooni, mis tulenevad kolhoosliku ülesehitustöö iseärasustest.

Kolhoosidemokraatia kui kolhooside juhtimise õigusliku korraldamise põhiprintsiibi üheks iseloomustavaks jooneks on kolhoosnikute vahetu osavõtt kolhoosielu kõige tähtsamate küsimuste arutamisest ja otsustamisest kolhoosnikute üldkoosolekul. Vaatamata sellele et NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrusega «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ning kolhoosnikute initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel» [17] võimaldati osa küsimusi arutada volinike koosolekutel, jääb kolhoosi juhtimise kõrgemaks organiks endiselt üldkoosolek, mis kõige täielikumalt esindab kolhoosnikute huvisid.

Teiseks kolhoosidemokraatiat iseloomustavaks jooneks on kolhooside juhatuste ja revisjoniorganite valimine üldkoosoleku poolt. Juhatus on kolhoosi täidesaatev organ ning vastutab kolhoosnikute üldkoosoleku ees kolhoosi töö ja riiklike kohustuste täitmise eest.

Kolhoosi juhatuse kogu majanduslikku ja finantsilist tegevust kontrollib revisjonikomisjon. Revisjonikomisjon kontrollib, kas kõik rahalised ja naturaallaekumised on kindlaksmääratud korras kantud kolhoosi sissetulekutesse, kas summade kulutamisel peetakse kinni artelli põhikirjast ja tootmis-finantsplaanist, kas kolhoosi vara hoitakse küllalt hoolikalt, kas ei esine kolhoosi raha ja vara riisumist ning raiskamist.

Kolmandaks iseloomustab kolhoosidemokraatia printsiipi valitud organite ja ametiisikute volituste tähtajalisus, nende ümbervalimine

[17] Vt. «Rahva Hääl», 10. märts 1956.

pärast volituste lõppemist. See tõstab valitud ametiisikute vastutust neile usaldatud töölõigu juhtimisel ja on tähtsaks relvaks võitluses bürokratismi nähtustega kolhoosis.

Neljandaks, kui kolhoosi esimees, juhatus, revisjonikomisjon või mõned nende liikmetest ei vääri kolhoosnikute usaldust, võib üldkoosolek neid ära kutsuda ja ümber valida enne volituste tähtaja lõppemist.

V. I. Lenin omistas suurt tähelepanu rahva poolt valitud esindajate ärakutsumisele, märkides, et ükskõik missugust valitavat asutust või esinduskogu võib lugeda tõeliselt demokraatlikuks ja tõepoolest rahva tahet esindavaks ainult tingimusel, kui tunnustatakse ja rakendatakse valijate õigust ära kutsuda oma valitud esindajaid.[18]

Selle demokraatliku põhimõtte rakendamise vajadust kolhoosides rõhutatakse NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee 1946. aasta 19. septembri määruses, kus on öeldud, et kolhooside juhatused, esimehed ja revisjonikomisjonid kuuluvad ümbervalimisele kahel juhul: esiteks, kui nende volitused on lõppenud, ja teiseks, kui kolhoosnikute üldkoosolek peab seda vajalikuks teha enne volituste tähtaja möödumist.[19]

Siit tuleneb ka viies kolhoosidemokraatia põhijoon — valitud organite ja ametiisikute vastutus ja aruandekohustus üldkoosoleku ees, mis leiab samuti rõhutamist ülaltähendatud määruses.

Kuuendaks iseloomustab kolhoosidemokraatiat valitud juhtimis- ja revisjoniorganite, samuti kõigi kolhoosi ametiisikute allumine kolhoosnikute kontrollile. See õigus tuleneb kolhoosnikute kui oma majandi peremeeste seisundist. Nad võivad kas vahetult ise kontrollida juhatuse, esimehe, brigadiride ja teiste ametiisikute tegevust või teha seda spetsiaalselt moodustatud organi — kolhoosi revisjonikomisjoni kaudu.

Igal kolhoosi liikmel, kes on avastanud puudusi ja väärnähtusi valitud organite või ametiisikute töös, on täielik õigus nõuda puuduste kõrvaldamist ja kritiseerida selles süüdi olevaid isikuid üldkoosolekul, seinalehes, nõupidamistel ja ajalehes.

---

[18] Vt. V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 307.

[19] Vt. NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määrus 19. septembrist 1946 «Abinõudest põllumajandusliku artelli põhikirja rikkumiste likvideerimiseks kolhoosides», Kolhoosi aktivisti käsiraamat, Tallinn, 1949, lk. 146.

Seitsmendaks iseloomustab kolhoosidemokraatiat kui kolhooside juhtimise õigusliku korraldamise printsiipi põhiliste juhtimisfunktsioonide kollegiaalne teostamine. Kollegiaalsus kolhooside juhtimistöös seisab selles, et mitte ainult kolhoosnikute üldkoosolekul, vaid ka juhatuse ja revisjonikomisjoni koosolekul arutatakse kõik küsimused kollegiaalselt läbi ja võetakse siis hääletamise teel vastu otsus. See võimaldab küsimusi igakülgselt läbi töötada ja vastu võtta kõigiti läbikaalutud otsuseid.

Põhiliste juhtimisfunktsioonide kollegiaalne teostamine ei välista ainujuhtimist kolhoosides ega ole vastuolus kolhoosidemokraatiaga. Küsimus seisab siin üksnes kollegiaalse ja ainujuhtimise põhimõtte omavahelises kooskõlastamises.

Kollegiaalse ja ainujuhtimise printsiibi kooskõlastamine kolhoosides seisab selles, et kõik kolhoosiellu puutuvad põhiküsimused arutatakse läbi ja otsustatakse kollegiaalselt, kuid sellisel teel vastuvõetud otsuste elluviimine toimub ainuisikulise juhtimise põhimõttel. Küsimuste arutamisel ja otsuste väljatöötamisel võivad kolhoosnikud teha omapoolseid ettepanekuid. Kui aga otsus on vastu võetud, siis tuleb seda ainujuhtimisel kõrvalekaldumatult täita. Seepärast pole ainujuhtimise printsiip sugugi vastuolus kolhoosidemokraatiaga, vaid vastupidi, ainult ainuisikuline juhtimine vastuvõetud otsuste täitmisel kindlustab juhtimise demokraatlike aluste tugevnemist kolhoosides.

Sellised on lühidalt need iseloomulikud jooned, mis on leidnud oma õigusliku väljenduse põllumajandusliku artelli põhikirjas, samuti jooksvas kolhoosialases seadusandluses ning iseloomustavad kolhoosidemokraatiat kui kolhooside juhtimise printsiipi, selle sisu.[20]

Siit selgub ühtlasi, millise suure teoreetilise ja praktilise tähtsusega on kolhoosikorra tingimustes, kus vältimatu on nii kolhooside riiklik juhtimine kui ka kolhoosidemokraatia igakülgne arendamine, nende omavaheliste

---

[20] Lähemalt kolhoosidemokraatia kohta vt. И. В. Павлов, Основные черты колхозной демократии, «Ученые записки» Саратовского юридического университета им. Д. И. Курского, вып. III, Саратов, 1952, lk. 116 jj.; И. В. Павлов, Правовые формы управления делами в колхозах, Москва, 1955, lk. 10 jj.; И. В. Павлов, Новое в колхозной демократии, Москва, 1957.

suhete kindlaksmääramine. Seda tingib samuti asjaolu, et kirjanduses esineb selles osas kergekäelisi järeldusi. A. M. Kalandadze märgib küll õigesti riigi aktiivset osa kolhoosikorra loomisel ja arendamisel, kuid teeb sellest mitte millegagi põhjendatud järelduse, nagu haaraks kolhoosidemokraatia endasse kohustuslikult riikliku juhtimise, nagu oleks riiklik juhtimine kolhoosidemokraatia lahutamatu koostisosa.[21]

On vaieldamatu tõsiasi, et kolhoosidemokraatia ei saa eksisteerida, areneda ja tugevneda ilma kolhooside riikliku juhtimiseta, kuid see ei tähenda veel, et kolhoosidemokraatia haaraks endasse riikliku juhtimise. Selline käsitlusviis viib riikliku juhtimise osatähtsuse alahindamisele. Tunnistada riiklik juhtimine kolhoosidemokraatia lahutamatuks koostisosaks tähendab anda riiklikule juhtimisele kitsalt kolhoosisisene tegevussfäär, muuta see kolhoosisiseseks nähtuseks, nagu on seda kolhoosidemokraatia ise. Riikliku juhtimise tegevussfääri ja osatähtsuse säärase kitsendamise korral poleks ta üldse võimeline tagama kolhoosikorra edukat arengut ja kommunistliku partei poolt kavandatud ülesannete täitmist. Piisab küsimuse sellisest asetamisest, et näha selle seisukoha paikapidamatust.

Kolhooside riiklikku juhtimist, nagu juba eespool märgitud, ei iseloomusta mitte see asjaolu, et ta on kolhoosidemokraatia koostisosa, vaid tema kooskõlastamine kolhoosnikute laialdase isetegevusega, kolhoosidemokraatiaga.

See kooskõlastamine toimub sel teel, et nõukogude riigiorganid kasutavad kolhooside juhtimisel selliseid meetodeid, mis kindlustavad kolhoosnikute aktiivsuse, isetegevuse ja initsiatiivi kõige laialdasema arendamise, nende vahetu osavõtu majapidamise juhtimisest ja kolhoosisiseste küsimuste lahendamisest. Kolhooside ülesehitustöö käigus on välja kujunenud kolm sellist juhtimismeetodit. Nendeks on: 1) soovitusmeetod, 2) sanktsioneerimismeetod ja 3) otsese reguleerimise meetod.

S o o v i t u s m e e t o d i olemus seisab selles, et kõigis nendes küsimustes, nagu töö organiseerimine ja tasustamine kolhoosides, tulude jaotamine, kolhoosivara käsu-

[21] Vt. A. M. К а л а н д а д з е, Правовые формы государственного руководства колхозами, Ленинград, 1954, lk. 20.

tamine, juhtimisorganite moodustamine ja teised küsimused, mis kuuluvad kolhoosiorganite kompetentsi ja lahendatakse lõplikult kolhoosidemokraatia korras, abistavad riigiorganid kolhoose soovituste ja nõuannetega. Riigiorganite juhtnöörid neis küsimustes antakse harilikult mitte otsese ja kohustusliku direktiivi vormis, vaid soovituse kujul. Soovitusliku iseloomuga õigusvormidel on suur tähtsus kolhooside juhtimisorganite töö suunamise seisukohast, sest nad näitavad kätte tee ühe või teise küsimuse lahendamiseks. Soovitustes kajastub riiklik lähenemine neile küsimustele.

Nii näiteks soovitavad NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu oma 18. aprilli 1958. aasta määruses [22] kolhoosidel võtta alalisele tööle põllumajanduse spetsialiste reorganiseeritavatest masina-traktorijaamadest ning kõrgema õppeasutuse või tehnikumi lõpetanud noori spetsialiste, kasutades neid inseneridena, agronoomidena, zootehnikutena ja muude kolhoosi spetsialistidena, tootmisbrigaadide brigadiridena ja loomakasvatusfarmide juhatajatena ning edutades neid muudele juhtivatele ametikohtadele.

Partei- ja nõukogude organid ei saanud siin anda kohustusliku iseloomuga direktiive, sest kaadrit paigutavad kolhoosid ise. Lähtudes partei- ja nõukogude organite soovitustest, otsustavad kolhoosid lõplikult ise, keda nad võtavad alalisele tööle ja missugusele ametikohale nad neid määravad või valivad.

Kolhooside riikliku juhtimise kooskõlastamine kolhoosidemokraatiaga leiab aset kolhoosiorganite tähtsamate otsuste s a n k t s i o n e e r i m i s e l. Sanktsioneerimisele kuuluvad peamiselt need otsused, millel on normatiivne iseloom, välja arvatud otsused kolhoosist väljaheitmise, kolhooside ühendamise ja mõnedes teistes küsimustes.[23]

Vastavalt kehtivatele õigusaktidele on kehtestatud sanktsioneerimise nõue kolhooside põhikirjade, tootmisfinantsplaanide, aastaaruannete ja teiste aktide suhtes. Sanktsioneerimine toimub kolmel kujul: üldkoosoleku

---

[22] Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 18. aprillist 1958, Tallinn, 1958, lk. 14—15.

[23] Vt. З. С. Беляева, К вопросу о правовой природе решений органов управления колхозов, «Ученые записки» Всесоюзного института юридических наук, вып. 2, 1955, lk. 94.

otsuse kinnitamise, läbivaatamise ja registreerimise vormis.[24]

Soovitus- ja sanktsioneerimismeetodi kõrval kolmandaks kolhooside riikliku juhtimise meetodiks on *otsese reguleerimise meetod*. Tingituna sellest, et kolhoosid on sotsialistliku majandussüsteemi orgaanilisseks koostisosaks, peavad riigiorganid tsentraliseeritud rahvamajanduse ülesehitustöö tingimustes reguleerima nende tegevust, suunates seda ühtse rahvamajanduse arendamise plaani alusel ning määrates kindlaks nende varumisalased ülesanded ja maksukohustused. Kõik need ülesanded määratakse kindlaks kolhooside kohustusi vahetult määravate otseste ja täpsete direktiividega. Otsese reguleerimise meetodit kasutavad riigiorganid ka kolhoosliku ülesehitustöö põhiküsimuste reguleerimisel, mis määravad kindlaks kolhooside kui töötava talurahva vabatahtlike tootmiskoondiste olemuse, rakendamisele kuuluvate agro- ja zootehniliste ning veterinaar- ja tulekaitse eeskirjade kehtestamisel, põllumajandusliku artelli ja teiste sotsialistliku seaduslikkuse rikkumise faktide kõrvaldamisel.[25]

Seega otsese reguleerimise meetodi olemus seisab selles, et riigiorgan, võttes vastu mõne otsuse kolhooside ülesehitustöö küsimustes, omistab sellele otsusele kohustusliku jõu ja nõuab, et kolhooside valitsemisorganid täidaksid kõrvalekaldumatult aktis sisalduvaid eeskirju.

Kui soovitus- ja sanktsioneerimismeetodil teostatava kolhooside riikliku juhtimise korral on selle kooskõlastamine kolhoosidemokraatiaga täiesti ilmne, siis otsese reguleerimise korral tõuseb üles küsimus, missuguses vahekorras on see kolhoosidemokraatiaga. Kas otsese reguleerimise meetod sisaldab kooskõlastamise elemente kolhoosidemokraatiaga?

---

[24] Lähemalt nende vormide kohta vt. II ja III pt.

[25] Vt. И. Ф. Панкратов, Новые брошюры по колхозному праву, «Советское государство и право», 1955, nr. 2; lk. 148; З. С. Беляева, Правовые формы и методы государственного руководства колхозами, «Советское государство и право», 1955, nr. 7, lk. 6; Ф. З. Кульборисов, Правовые вопросы государственного руководства колхозами, «Ученые записки» Казанского государственного университета им. В. И. Ульянова-Ленина, т. 114, кн. 10, Kазань, 1954, lk. 27; Колхозное право. Под редакцией проф. Н. Д. Казанцева, проф. И. В. Павлова и доц. А. А. Рускола, Москва, 1955, lk. 105 jj.

Kirjanduses puudub selles küsimuses ühtne seisukoht. 1947. aastal ilmunud kolhoosiõiguse õpik[26] ei tõsta seda küsimust üldse üles. 1950. aasta õpikus leiab kajastamist seisukoht, et otsese reguleerimise meetod kolhooside riikliku juhtimisel ei sisalda kooskõlastamise elemente kolhoosnikute omaalgatuse ja initsiatiiviga.[27] Otse vastupidisel seisukohal on aga A. M. Kalandadze, kes märgib, et otsese reguleerimise printsiibi kooskõlastamine kolhoosnikute laiade hulkade loomingulise isetegevuse printsiibiga on sotsialistlike tootmissuhete kujundamise ja arendamise ning kolhooside riikliku juhtimise aluseks maal.[28]

Siin tuleb nõustuda A. M. Kalandadzega, sest õigusaktide, mis sisaldavad otseseid direktiive kolhoosidele, analüüs näitab, et nende praktiline rakendamine eeldab kas kolhoosnikute laialdast omaalgatust, aitab kaasa selle arendamisele või kõrvaldab tõkked, mis olid takistuseks ja pidurdasid kolhoosnikute aktiivset osavõttu ühistootmisest ning kollektiivmajandi juhtimisest.

Selle üheks ilmekamaks näiteks on kolhoositootmise planeerimine. Nagu rahvamajanduse planeerimisel üldse, nii haarab ka kolhoositootmise planeerimine endasse kohustusliku elemendina riikliku ülesande, millega suunatakse kolhooside arengut nii üldrahvalikes kui ka kolhooside ja kolhoosnikute huvides. Neis tingimustes, kus kolhoosid olid organisatsiooniliselt ja majanduslikult nõrgad ning kaader vilumata, oli vajalik ning paratamatu kolhoositootmise detailne planeerimine põllumajandus- ja nõukogude organite poolt. Seetõttu anti kolhoosidele plaanid, milles oli rangelt ette nähtud, milliseid kultuure ja kui suures ulatuses oli vaja külvata, milliseid loomaliike ja missugusel arvul pidi kolhoos pidama.

Ent kolhoositootmise edasise arendamise ning kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku kindlustamise protsessis muutus selline planeerimise kord tootmist pidurdavaks teguriks ja viis real juhtudel ebaratsionaalsele majandamisele, sest kolhoositootmise planeerimise

---

[26] Колхозное право. Учебник для юридических институтов и факультетов, Москва, 1947.

[27] Vt. Колхозное право. Учебник для юридических высших учебных заведений, Москва, 1950, lk. 102—103.

[28] Vt. А. М. Каландадзе, Правовые формы государственного руководства колхозами, Ленинград, 1954, lk. 38.

korral keskusest polnud võimalik täielikult arvestada kohalikke iseärasusi ning tingimusi. Elu nõudis põllumajandusliku planeerimise praktika põhjalikku parandamist, kolhoositootmise kohalike tingimuste ning kolhoosnikute kogemuste ja algatusvõime täielikumat arvestamist.

Seepärast NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu kehtestasidki oma 1955. aasta 9. märtsi määrusega [29] uue põllumajanduse planeerimise korra. Uue korra kohaselt planeerib riik nüüd tsentraliseeritult ainult põhiliste saaduste tootmise mahu nendes kogustes, mis on vajalikud linnade ja tööstuskeskuste varustamiseks, riiklike reservide loomiseks ja ekspordivajadusteks. Nii kogu- kui ka kaubatoodangu üldmahu määramine on jäetud kolhooside endi otsustada, kelledele on seatud ülesanne saada maksimaalne hulk põllumajandussaadusi neile kinnistatud maa kohta minimaalse töö- ja vahendite kulu juures toodanguühikule.

Selline planeerimise kord, mis kindlustab riigi juhtiva osa kolhoositootmise planeerimisel, arendab samaaegselt kolhoosnikute initsiatiivi kohalike tootmisreservide ratsionaalseks kasutamiseks.

Ka põllumajandussaaduste kokkuostu-ülesannete määramisel lähtub riik kolhoosnikute aktiivsuse tõstmise eesmärgist. Kolhooside aste riigi varustamisel põhiliste põllumajandussaadustega määratakse kindlaks hektarilise arvestusprintsiibi alusel, lähtudes diferentseeritud müüginormidest.[30] Hektariline arvestusprintsiip ei lähtu mitte ainult ülesandest tagada riigile vajalikke produkte, vaid ka kolhoosnikute ja kolhooside huvi äratamisest ühismajapidamise tootmisharude igakülgse arendamise ning kolhoosidele kinnistatud maa kõige ratsionaalsema kasutamise vastu. Kolhoosiõiguse õpik peab sellist varumisülesannete arvestamise viisi kolhooside riikliku juhtimise üheks erimeetodiks [31], kuid tegelikult pole siin tegemist mingisuguse erimeetodiga, vaid otsese reguleerimise meetodil teostatava kolhooside riikliku juhtimise kooskõlastamisega kolhoosidemokraatiaga.

---

[29] Vt. «Rahva Hääl», 11. märts 1955.

[30] Vt. NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 30. juunist 1958 «Müügikohustuste ja masina-traktorijaamade töö eest naturaaltasu maksmise kaotamisest ning põllumajandussaaduste varumise uuest korrast, varumise hindadest ja tingimustest».

[31] Vt. Kolhoosiõigus, lk. 113.

Kolhooside riikliku juhtimise kooskõlastamine kolhoosidemokraatiaga leiab väljenduse ka kolhoosnikute endi aktiivses osavõtus kolhoosielu tähtsamate aktide väljatöötamisest. See käib eelkõige põllumajandusliku artelli tüüppõhikirja kohta. Erinevalt teistest õigusaktidest kutsuti 1935. aasta põllumajandusliku artelli tüüppõhikirja väljatöötamiseks kokku II üleliiduline kolhoosnikute kongress. Kongressil oli esindatud ligikaudu 1500 kolhoosi. 1143 delegaati olid valitud vahetult eesrindlike kolhooside koosolekuil ja 290 kongressist osavõtjat olid NSV Liidu VII nõukogu kongressi delegaatideks.

Kongressi poolt moodustatud 167-liikmelise komisjoni töö tulemusena tehti põhikirja esialgsesse projekti terve rida olulisi muudatusi ja täiendusi.[32] Üleliiduline kolhoosnikute kongress kiitis need parandused ja täiendused heaks ning võttis 17. veebruaril 1935 ühel häälel vastu põllumajandusliku artelli tüüppõhikirja. Samal päeval kinnitasid selle NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee, andes sellega põllumajandusliku artelli tüüppõhikirjale seaduse jõu.[33]

Selle tüüppõhikirja vastuvõtmisest on möödunud ligi 25 aastat. Selle aja jooksul on kolhoosiküla elus toimunud suured muutused, on omandatud uusi, rikkalikke kogemusi paljude tootmisharudega ühismajapidamise korraldamise alal. On kasvanud kolhoositalurahva poliitiline teadlikkus, ta on hakanud paremini mõistma üldrahvalikke huve, on veelgi tugevnenud töölisklassi ja talurahva liit töölisklassi juhtimisel.

Praegustes tingimustes, kus kolhoosikorra areng on jõudnud uude etappi, osutus vajalikuks põhjalike muudatuste tegemine põllumajanduslike artellide põhikirjadesse ja tekkis vajadus uue tüüppõhikirja järele. Selle tähtsa küsimuse lahendamiseks tunnistas NLKP Keskkomitee 1958. aasta veebruaripleenum otstarbekohaseks kutsuda kokku III üleliiduline kolhoosnikute kongress. See näitab, kui suurt tähelepanu osutab kommunistlik partei kolhoosnikute kaasatõmbamisele kolhoosielu põhiküsimuste lahendamisele.

Kuid üheaegselt kolhooside riikliku juhtimise kooskõlastamisega kolhoosidemokraatiaga on vaja tõmmata kin-

[32] Lähemalt nende paranduste ja täienduste kohta vt. Kolhoosiõigus, lk. 81—84.

[33] Vt. СЗ СССР 1935 a., nr. 11, art. 82.

del piirjoon nende suhete valdkonnas, mida reguleeritakse ühest küljest riigiorganite poolt ja teisest küljest kolhoosidemokraatia korras. See on eriti vajalik seoses NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrusega, kus anti kolhoosidele õigus teha vajalikke muudatusi ja täiendusi oma põhikirjas, lähtudes kohalikest tingimustest ning vajadustest. See tähendas kolhoosidemokraatia laiendamist. Kui varem oli kolhoosielu põhiseaduseks põllumajandusliku artelli tüüppõhikiri, siis nüüd on selleks iga kolhoosi poolt muudetud ja täiendatud põhikiri.

Kolhooside põhikirjade muutmisega kerkis ja kerkib veel praegugi küsimus, kuidas suhtuda varem kolhoosielu reguleerimiseks kehtestatud seadusandlikesse aktidesse. 1956. aasta 6. märtsi määruses ei ole punkti, mis räägiks ühe või teise kolhoosikorda puutuva seadusandliku akti muutmisest. Seetõttu tehti mõningatel juhtudel põhikirjadesse selliseid parandusi, mis olid vastuolus kolhooside ülesehitustöö põhiprintsiipidega.

Selle küsimuse lahendamisel on vaja lähtuda NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NLKP Keskkomitee 1956. aasta 6. märtsi määruses antud juhendist selle kohta, et põllumajanduslik artell on vabatahtlikult ühinenud talupoegade kollektiivne majand ning et artelli liikmed ise valitsevad artelli saaduste ja vara üle ning suunavad kolhoosi tegevust vastavalt nõukogude võimu seadustele, partei ja valitsuse otsustele riigi, kolhooside ja kolhoosnikute huvides. Siin tõstetakse esile kaks momenti: esiteks, et kolhoosid on end ise valitsevad ettevõtted ja sellistena lahendavad nad ka kõik kolhoosisisesed küsimused, ja teiseks, et kolhoosid peavad juhinduma nõukogude võimu, partei ja valitsuse aktidest.

See annab ühtlasi võtme ülaltähendatud määruse sisu avamiseks. Selle määruse põhiliseks eesmärgiks oli kolhooside õiguste laiendamine kolhoosisiseste küsimuste lahendamisel, mis võimaldab paremini arvestada kohalikke tingimusi. Ühtlasi näidatakse määruses põhiliselt ära, mis küsimuste osas see laiendamine toimub. Kolhoosidel soovitati reguleerida õueaiamaa kasutamise küsimused, määrata kindlaks kolhoosiperede isiklikus kasutuses olevate loomade arv, töötasustamise kord, kohustuslik normipäevade miinimum ja kolhooside juhtimise korraldus. Ühtlasi muudeti kolhoosnikute kaebuste läbi-

vaatamise korda rajooninõukogude täitevkomiteedes kolhoosist väljaheitmise asjus, õueaiamaa suuruse vähendamise kohta ja teistes küsimustes. Peale selle on kolhoosid reguleerinud põhikirjades kolhoosnikute puhkuse ja materiaalse kindlustamise küsimusi vanaduse, invaliidsuse ja ajutise töövõimetuse korral. Põhikirjade muutmise praktika näitab, et nende küsimuste ringiga tulebki piirduda, sest katsed teha täiendusi ja parandusi ka teistes küsimustes on viinud seaduslikkuse rikkumiseni.

Me ei analüüsi siin üksikasjaliselt, milliseid muudatusi tõi varemkehtestatud aktidesse 1956. aasta 6. märtsi määrus, märgime ainult seda, et põllumajanduslikku artelli tüüppõhikiri ja teised kolhooside ülesehitustööd käsitlevad aktid kaotavad oma kehtivuse või kohustusliku iseloomu ainult ülalmärgitud küsimuste osas. Küsimuse selline lahendus on kooskõlas ülaltähendatud määruse sisuga, mis ei seadnud endale eesmärgiks kolhooside ülesehitustöö põhiprintsiipide muutmist.

Nagu juhtimistöös üldse, nii kehtib ka kolhooside juhtimisel nõue, et see oleks konkreetne, operatiivne ja diferentseeritud. Lisaks neile püstitas NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenum veel ka põllumajanduse kvalifitseeritud juhtimise nõude.

Kolhooside riikliku juhtimise konkreetsus sõltub olukorra üksikasjalisest tundmisest kolhoosides, tootmisbrigaadides ja farmides, nõuab kolhooside ning kolhoosnikute püüdluste ja taotluste arvestamist. See võimaldab orienteeruda vastavas küsimuses, selgitada välja sõlmküsimused, suunata peamine tähelepanu, põhilised materiaalsed ja rahalised ressursid ning kõige tugevamad jõud nende lahendamiseks. Ainult olukorra põhjaliku tundmise korral võib eksimatult otsustada, mis on tarvis teha, kuidas teha, kes peab tegema ja mis ajal tegema ning kes peab kontrollima ülesannete täitmise käiku.

Diferentseeritud juhtimise nõue tähendab seda, et kolhooside juhtimisel tuleb arvestada iga kolhoosi, brigaadi ja farmi iseärasusi, kujunenud olukorda ja kaadri võimeid. Üksnes sel teel on võimalik vältida pealiskaudseid ja šabloonilisi otsuseid, kus antakse standardseid juhtnööre kõikidele kolhoosidele, arvestamata nende spetsiifilisi iseärasusi.

Operatiivsuse nõue seisab selles, et nõukogude organid orienteeruksid kiiresti ja õigesti esilekerkinud küsimustes ning et vastavad abinõud võetaks tarvitusele just sel ajal, kui see on vajalik teatud ülesande edukaks täitmiseks.

Kolhooside riiklik juhtimine peab samaaegselt olema ka kvalifitseeritud. Selleks on vaja, et juhtijatel oleksid spetsiaalsed teadmised, et nad oleksid võimelised levitama ja juurutama zootehnika ja agronoomiateaduse saavutusi, üldistama ja rakendama tootmisse eesrindlike kolhooside ja tootmisnovaatorite kogemusi. Juhtida põllumajandust — see tähendab ennekõike uurida, üldistada ja levitada eesrindlikke kogemusi, teaduse saavutusi.[34]

Kolhooside riiklik juhtimine peab kindlustama samuti põllumajanduse spetsialistide õige kasutamise, kindlustama, et kolhooside eesotsas ja tootmistöö otsustavates lõikudes seisaksid kogenud, teadlikud ja oma ala tundvad inimesed. NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenum kritiseeris teravalt olukorda, kus valdav osa spetsialistidest töötas asutuste ja kantseleide laudade taga, kirjutades käskkirju, korraldusi ja instruktsioone, ning pidas vajalikuks, et põllumajanduse spetsialistid töötaksid tootmises ja tegeleksid oma põhilise tööga — põlluviljakuse tõstmise ja loomakasvatuse arendamisega.

Niisiis ülesanne seisab selles, et viia järjekindlalt ellu konkreetsuse, operatiivsuse, diferentseerituse ja kvalifitseerituse nõuet kolhooside riiklikul juhtimisel. Nagu partei XX kongressi resolutsioonis rõhutatakse, on vaja teha lõpp šabloonile, kantseleilik-bürokraatlikele meetoditele, isiklikule vastutamatusele ja vastutustundetusele sellel alal. Partei-, nõukogude ja põllumajandusorganid peavad tagama iga kolhoosi ja remondi- ning tehnikajaama konkreetse juhtimise, igati toetama rahvahulkade initsiatiivi, tõstma põllumajanduse töötajate, sealhulgas ka juhtiva kaadri materiaalset huvi põllumajandusliku tootmise laiendamise vastu.[35]

---

[34] Vt. N. S. Hruštšov, NSV Liidu põllumajanduse edasiarendamise abinõudest. Ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 3. septembril 1953. a., Tallinn, 1953, lk. 60.

[35] Vt. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi resolutsioonid, Tallinn, 1956, lk. 15.

Need nõuded pole kaotanud oma aktuaalsust praegugi. Kuid kolhooside juhtimisega tegelevad mitte ainult riigiorganid, vaid ka parteiorganisatsioonid. Seoses sellega tekib küsimus: missugune on kolhooside parteilise ja riikliku juhtimise vahekord ja millised on selle iseloomulikud tunnused?

Siin on vaja kõigepealt alla kriipsutada, et nii kolhooside riiklikul kui ka parteilisel juhtimisel on ühine eesmärk. See tuleneb sellest, et kommunistlik partei on kõigi ühiskondlike ja riiklike organisatsioonide juhtiv tuumik, mistõttu riigiorganid, kes juhivad kolhoose, viivad ellu partei poliitikat kolhooside ülesehitustöö küsimustes. Seega ei saa kolhooside riiklikku ja parteilist juhtimist teineteisele vastandada, samuti ka mitte samastada, kuigi neil on ühine eesmärk.

Erinevused kolhooside riikliku ja parteilise juhtimise vahel hargnevad sellelt pinnalt, et esimesel juhul tegelevad kolhooside juhtimisega riigiorganid, teisel juhul aga parteiorganisatsioonid, s. o. ühiskondlikud organisatsioonid. Kui riigiorganid võivad seaduses kindlaksmääratud juhtumitel anda kolhoosidele täitmiseks kohustuslikke direktiive ja keelduda sanktsioneerimast kolhoosiorganite akte, siis parteiorganisatsioonid saavad kolhooside juhtimisel kasutada ainult üht meetodit — veenmismeetodit. Selgitus- ja kasvatustöö — need on parteiorganisatsioonide põhilised vahendid kolhooside töö suunamisel.

Peale selle annab NLKP põhikiri kolhooside partei-algorganisatsioonidele õiguse kontrollida kolhoosi juhatuse tegevust. Kolhooside partei-algorganisatsioonid kasutavad seda õigust ennekõike selles liinis, et avastada ja tuua päevavalgele kõik põhikirja rikkumised ning edukat ülesehitustööd pidurdavad asjaolud, suunata kolhoosnikute laiad hulgad võitlusse nende likvideerimise eest ja kasvatada neis sotsialistlikku õigusteadvust.

Kolhoosi partei-algorganisatsioonile omistatud kontrolliõiguse realiseerimise üheks tähtsamaks vormiks on kolhoosiesimehe aruannete ärakuulamine parteikoosolekutel. Samuti on partei-algorganisatsioonil õigus nõuda kommunistidelt, kes töötavad kolhoositootmise vastutusrikkais lõikudes, aruandeid tehtud töö kohta, kontrollides sellega ka ühtlasi kommunistidele antud ülesannete täitmist. Kommunistide töös esinevate puuduste kõrvaldamiseks võib partei-algorganisatsioon anda neile otseseid

juhendeid ja nõuda nende täitmist, kuid kolhoosi ülesehitustöös esinevate puuduste kõrvaldamist peab parteiorganisatsioon taotlema kolhoosi juhtimisorganite kaudu, tehes selleks vastavad ettepanekud kas kolhoosnikute üldkoosolekule, volinike koosolekule või juhatusele.

Lühidalt — kui kolhooside riikliku juhtimise korral seisab esiplaanil kolhooside abistamine ühismajapidamise ees seisvate küsimuste lahendamisel ja kolhoosisuhete õiguslik reguleerimine, siis parteiorganisatsioonide põhiliseks ülesandeks on laiahaardelise selgitus- ja kasvatustöö tegemine kolhoosnikute hulgas ning kolhoosikaadri tugevdamine.

§ 3. Kolhooside riikliku juhtimise iseärasusi kolhoosikorra arengu käesoleval etapil

Põllumajanduse arendamise eest peetava võitluse käigus on Nõukogude riigil tulnud täiustada ja muuta juhtimise vorme ning ümber korraldada juhtimise aparaati. Nõukogude ühiskond, tema majandus ja kultuur ei seisa paigal, nad arenevad pidevalt. On loomulik, et see nõuab ka küpsemaid, uutele tingimustele vastavamaid majanduse juhtimise vorme.

Majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö juhtimisel lähtub kommunistlik partei, kes on töörahva kõigi, nii ühiskondlike kui ka riiklike organisatsioonide juhtiv tuumik, sellest, et mida lähemale jõutakse kommunismile, seda enam suureneb kommunismi ehitajate — töötavate ja loovate inimeste teadlikkus, kasvab iga inimese vastutus üldriiklike asjade eest. See nõuab rahvahulkade initsiatiivi igakülgset arendamist, tööliste ja kolhoosnikute, inseneride, tehnikute, agronoomide, zootehnikute ja teiste spetsialistide laialdast kaasatõmbamist tootmise juhtimisele.

Seda on arvestatud ka kolhooside riiklikul juhtimisel. See avaldub kujukalt selles, et kolhoosnikutele enestele on antud nüüd palju suuremad võimalused oma ühismajapidamise tegevuse reguleerimiseks kui varem. Kolhoosidele suuremate õiguste andmine oma majapidamise korraldamisel on kolhoosikorra arengus saavutatud edusammude seaduspäraseks tulemuseks.

Nagu iga uue ühiskondliku nähtuse arengus, nii ka kolhoosikorra tekke- ja algperioodil andsid end tugevasti tunda esialgsed kasvuraskused. Mitte korraga ei suudetud realiseerida neid ammendamatuid võimalusi, mis kolhoosikorras peituvad nii kolhooside tootmistaseme ja kolhoosnikute materiaalse heaolu tõstmise kui ka nende sotsialistliku kasvatamise mõttes.

Suurem osa kolhoose olid algul organisatsiooniliselt ja majanduslikult nõrgad. Kolhooside juhtiv kaader, kes oma valdavas enamikus koosnes endistest sulastest ja väikeperemeestest, alles õppis, kohanes majapidamise juhtimisega senisest hoopis suuremates mastaapides ning täiesti uutel alustel. Ka kolhoosnikud ise alles harjusid kollektiivse tööga.

Neis tingimustes oli objektiivselt paratamatu mitte üksnes kolhooside igakülgne abistamine tehnika, finantsalal ja kaadriga ning agro- ja zootehnilisel teenindamisel, vaid ka kolhoosliku ülesehitustöö küsimuste detailne õiguslik reguleerimine, seda paljuski kolhoosisiseste suhete alal.

Kolhoosisiseste suhete tsentraliseeritud reguleerimisele, mis kandis nii imperatiivset kui ka soovituslikku iseloomu, kuulus tol ajal tähtis koht sotsialistliku õiguskorra loomisel kolhoosides ning ratsionaalsete töö organiseerimise ja tasustamise vormide juurutamisel praktikasse. Kuid samas tuleb märkida, et kõrvuti positiivsete joontega oli kolhoosisiseste suhete tsentraliseeritud reguleerimisel ka liialdusi. Seda eriti kolhoositootmise planeerimisel, töötasustamisel ja tulude jaotamisel, mis pidurdas kolhoosnikute omaalgatuse arendamist kolhoositootmise organiseerimisel.

Sedamööda aga, kuidas arenesid ja kindlustusid kolhoosid, ilmnesid üha selgemalt ka kolhoosisiseste suhete tsentraliseeritud reguleerimise negatiivsed küljed, mis aheldasid kolhoosnikute omaalgatust ega võimaldanud olemasolevaid reserve ratsionaalselt kasutada. Kui kolhoosisiseste suhete tsentraliseeritud reguleerimine oli vajalik pärast kolhoosikorra loomist, siis kolhoosikorra arengu uuel etapil, mil on loodud uus materiaalne ja tehniline baas, on kogutud kollektiivse majapidamise organiseerimise ja juhtimise rikkalikke kogemusi, on kasvanud kolhoositalurahva poliitiline teadlikkus, kolhoose on tugevdatud vilunud kaadriga nii linnadest lähetatud

kolmekümnetuhandelaste kui ka kolhoositalurahva enda hulgast võrsunud kaadri arvel, kes on võimeline juhtima suurt, paljude tootmisharudega majapidamist ning praktikas õigesti lahendama kollektiivse majandi juhtimise küsimusi, kujunesid kõik vajalikud tingimused selleks, et laiendada kolhooside õigusi kolhoosisiseste küsimuste lahendamisel. Seepärast NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määruses märgivadki, et nüüdsetes tingimustes suudavad kolhoosid ise veelgi iseseisvamalt kui senini lahendada kolhoosielu küsimusi, lähtudes riigi üldrahvalikest huvidest, kolhooside ühishuvidest ja kolhoosnikute isiklikest huvidest.[36]

Seoses sellega võimaldatigi kolhoosidel endil määrata kindlaks normipäevade kohustuslik miinimum töövõimelistele kolhoosnikutele,[37] neile anti avarad võimalused majandusalase initsiatiivi ilmutamiseks kolhoositootmise planeerimisel,[38] samuti anti kolhoosidele õigus täiendada ja muuta põllumajandusliku artelli põhikirja üksikuid sätteid, arvestades iga ühismajandi konkreetseid tingimusi.[39]

Sellest asjaolust, et kolhooside õigused oma majapidamise tegevuse reguleerimisel on laienenud, ei saa muidugi

---

[36] Vt. «Rahva Hääl», 10. märts 1956.

[37] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 30. juunist 1954 «Normipäevade kohustuslikust miinimumist töövõimelistele kolhoosnikutele».

[38] Vt. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 9. märtsist 1955 «Põllumajanduse planeerimise praktika muutmisest», «Rahva Hääl», 11. märts 1955.

[39] Lähemalt põllumajandusliku artelli põhikirjadesse tehtud paranduste ja täienduste kohta vt. E. Tubenšljak, Muudetud põhikirjad vabariigi kolhoosides, «Eesti Kommunist», 1958, nr. 1, lk. 65 jj.; И. В. Павлов, Существенные изменения в правовом регулировании хозяйственной деятельности колхозов в СССР, «Советское государство и право», 1956, nr. 4, lk. 39—49; Н. Д. Казанцев, Об уставе сельскохозяйственной артели, Москва, 1958; И. В. Павлов, Новое в колхозной демократии, Москва, 1957; Г. С. Севликянц, Правовые вопросy организационно-хозяйственного укрепления колхозов, «Ученые записки» Таджикского государственного университета им. В. И. Ленина, т. XV, Труды юридического факультета, вып. 6, Сталинабад, 1957, lk. 95; Е. И. Коваленко, Правовое закрепление принципа сочетания общественных и личных интересов в отношениях между колхозом и колхозным двором, «Ученые записки» Пермского государственного университета им. А. М. Горького, т. II, вып. 4, кн. 2, Пермь, 1957, lk. 106—126; В. И. Ким, М. И. Зафран, Практика изменения уставов колхозов jpt.

teha järeldust kolhooside riikliku juhtimise nõrgenemise kohta, sest kolhooside riiklik juhtimine ei piirdu ainuüksi nende tegevuse õigusliku reguleerimisega. Olenevalt konkreetsest olukorrast, kerkib kolhoosikorra arengu ühel või teisel etapil esile riikliku juhtimise see või teine külg. Nii ka antud juhul. Sedamööda, kuidas väheneb vajadus kolhoosisiseste suhete detailse tsentraliseeritud õigusliku reguleerimise järele, tõusid riigiorganite ülesanded kolhooside organisatsioonilise juhtimise osas.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määruses leiab otseselt rõhutamist, et kolhoosnikute initsiatiivi edasine suurendamine kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel ei vähenda, vaid tõstab partei-, nõukogude ja põllumajandusorganite vastutust olukorra eest kolhoosides, ning nõuavad maal tehtava poliitilise töö ja organiseerimistöö taseme tõstmist, kolhoosnikute loomingulise aktiivsuse suurendamist, meie kaadri vastutuse tõstmist olukorra eest igas kolhoosis.[40]

Praegu on meil kõik vajalikud materiaalsed ja organisatsioonilised eeldused põllumajanduse edukaks arendamiseks. Selleks et neid võimalusi ja tingimusi ära kasutada, tuleb tarvitusele võtta kõik meie jõud ja vahendid, teha suuri organisaatorlikke pingutusi, virgutada kolhoosnikute laiu hulki ja tõmmata nad kaasa põllumajanduse edasiarendamise ülesannete lahendamisele. Seepärast seisavadki kolhooside juhtimisel praegu esiplaanil organisatsioonilise töö küsimused. Ent samas tuleb ka kolhoosisiseste suhete õigusliku reguleerimise osas alla kriipsutada seda, et riigiorganid ei reguleeri kolhoosielu küsimusi nende üksikasjades, küll aga suunavad kolhoosimajanduse arengut põhiküsimustes.

Tähendab — kolhooside riikliku juhtimise üheks iseloomulikuks jooneks kolhoosikorra arengu käesoleval etapil on, et see on juhtimine põhiküsimustes ega kujuta endast kolhooside väiklast hooldamist, kusjuures raskuspunkt on asetatud organisatsioonilisele tööle.

Olulised muutused on toimunud ka kolhooside juhtimise organisatsioonilistes vormides.

---

[40] Vt. «Rahva Hääl», 10. märts 1956.

Kolhoosikorra kiire areng viimastel aastatel ei võimaldanud mitte üksnes laiendada kolhooside õigusi kolhoosielu küsimuste reguleerimisel, vaid lõi ka tingimused masina-traktorijaamade, mis kujutasid endast kolhoosikorra tööstuslikku materiaalset ja tehnilist baasi ning olid tähtsaimateks tugipunktideks kolhooside juhtimisel sotsialistliku riigi poolt, reorganiseerimiseks.

Võitluses maaelu sotsialistliku ümberkorraldamise eest, kolhoosikorra loomisel ja kindlustamisel ning töölisklassi ja talurahva liidu tugevdamisel kuulus tähtis koht masina-traktorijaamadele. Nad olid Nõukogude riigi käes selleks suureks poliitiliseks ja organiseerivaks jõuks, mille abil talupojad ühinesid kolhoosidesse ja veendusid mehhaniseeritud sotsialistliku suurpõllunduse eelistes. Masina-traktorijaamade kaudu toimus tehniline progress põllumajanduses ja selle ümberkorraldamine uue tehnika baasil, kvalifitseeritud mehhanisaatorite kaadri ettevalmistamine ning maaviljeluse ja loomakasvatuse kultuuri tõstmine.

Tuleb märkida, et ainuüksi masina-traktorijaamade tehnika ja hoonete soetamiseks on Nõukogude riik meie vabariigis aastail 1944—1957 kulutanud üle 450 miljoni rubla.[41] See tähendab, et riik tuli meie talupoegadele ja kolhoosidele appi peaaegu poole miljardi rubla suuruse summaga ja aitas seega kiirendada kolhooside tootmistehnilise baasi väljakujundamist.

Masina-traktorijaamades kasvas üles suur armee mehhanisaatoreid, kes valdavad tehnikat ja industriaalset töökultuuri. Viimastel aastatel tegid masina-traktorijaamad ära suure töö selle ulatusliku programmi elluviimisel, mille partei töötas välja kõigi põllumajandusharude järsuks tõstmiseks, ning aitasid kaasa kolhooside organisatsioonilisele ja majanduslikule kindlustamisele.

Kuid sellega on nende osa ammendatud. Uutes tingimustes, kus endistest väikestest ja nõrkadest kolhoosidest on saanud suured, paljude tootmisharudega, tugeva ja vilunud kaadri ning miljoniliste sissetulekutega ühismajandid, lakkas kolhooside tootmistehnilise teenindamise senine vorm — teenindamine masina-traktorijaamade kaudu — vastamast põllumajanduse tootlike jõudude edasiarendamise ülesannetele. Veel enam. Paljudel juh-

[41] Vt. «Eesti Kommunist», 1958, nr. 5, lk. 25.

tudel hakkas see vorm pidurdama eesrindlike kolhooside edasist tõusu, aheldama kolhooside ja kolhoosnikute initsiatiivi kolhoositootmise reservide paremas kasutamises.[42]

Selle tõttu osutus tungivalt vajalikuks muuta kolhooside tootmistehnilise teenindamise senist korda ja läbi viia masina-traktorijaamade reorganiseerimine remondi- ja tehnikajaamadeks, asuda müüma kolhoosidele traktoreid, kombaine ja teisi põllutöömasinaid.

Kuid masina-traktorijaamade reorganiseerimine tõi olulisi muudatusi ka kolhooside riiklikku juhtimisse. Nagu NLKP Keskkomitee 1958. aasta veebruaripleenumi otsuses märgitakse, kujutavad kolhoosikorra edasiarendamise ja masina-traktorijaamade reorganiseerimise alal kavandatud abinõud koostisosa partei poolt tehtavast tööst rahvamajanduse juhtimise täiustamise ja parandamise valdkonnas, tõstes selle uuele, kõrgemale astmele.

Millised olulised muudatused tõi siis masina-traktorijaamade reorganiseerimine kolhooside riiklikku juhtimisse?

Esiteks, sellega loodi otsesed suhted kolhooside ja riigiorganite vahel, kasutamata sellist vahelüli, nagu seda olid masina-traktorijaamad.

Teiseks, kui masina-traktorijaamade olemasolu korral oli kolhooside riiklik juhtimine ühendatud vahetu tootmistegevusega kolhoosides, siis praegu otsene osavõtt tootmistegevusest kolhooside ülesehitustöö suunamise ja nende arengu mõjutamise vahendina on kaotanud oma endise tähtsuse.

Küll jääb aga endiselt püsima ning areneb veelgi töõstuse ja põllumajanduse tootmisalane koostöö, mis on linna ja maa majanduslike sidemete aluseks. Linna tootmisabi külale suureneb ja muutub üha mitmepalgelisemaks. Uutes tingimustes antakse seda abi mitmesugustes vormides ja suuremates mastaapides kolhooside varustamise teel traktorite, masinate, tagavaraosade, kütteaine, transpordi ja väetistega, tööstusettevõtete tootmistehniliste kogemuste andmise teel kolhoosidele. Kolhoosidel

---

[42] Vt. NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 31. märtsil 1958 vastuvõetud «Kolhoosikorra edasiarendamise ja masina-traktorijaamade reorganiseerimise seadus».

on nüüd võimalik tellida uut, täiuslikumat tehnikat, mille osas linn rahuldab nende nõudeid, säilitades seejuures juhtiva osa mitte üksnes tehnikaga varustamise alal, vaid kogu kolhoositootmise edasise arenguprotsessi üle.

See tähendab, et majandusliku koostöö laienemine tööstuse ja põllumajanduse vahel, eriti aga linna tootmisabi suurenemine külale, annab riigile ka nüüd avarad võimalused kolhoositootmise suunamiseks.

Kolmandaks, seoses masina-traktorijaamade reorganiseerimisega suurenes eriti riigiaparaadi rajoonilüli osatähtsus kolhooside juhtimisel. Rajooniorganeile anti üle valdav osa neist funktsioonidest kolhooside juhtimisel, mida varem teostasid masina-traktorijaamad. See tegi vajalikuks ka rajooninõukogu täitevkomitee aparaadi struktuuri muutmise ja selle koosseisus uue organi — põllumajanduse inspektsiooni moodustamise.

Samuti osutus vajalikuks vabariigi rajoonide reorganiseerimine.

Maarajoonid moodustati meil pärast põllumajanduse üldist kollektiviseerimist 1950. aastal.[43] Rajoneerimine oli tingitud suurtest pöördelistest muudatustest, mis olid vabariigis aset leidnud poliitilise, majandusliku ja kultuurielu aladel, eriti aga põllumajanduses. Endine administratiiv-territoriaalne jaotus maakondadeks ja valdadeks ei vastanud uutele ülesannetele ja sel alusel loodud nõukogude organid ei olnud kohandatud kolhooside igapäevaseks juhtimiseks.

Rajoneerimise eesmärgiks oli lähendada partei- ja nõukogude aparaati tootmisele — kolhoosidele ja sovhoosidele, et luua võimalused sotsialistliku põllumajanduse arendamise küsimuste operatiivseks lahendamiseks. See oli tol korral vajalik samm, kuigi sellega kaasnes riigiaparaadi ja valitsemiskulude suurenemine. Harju maakonnast loodi näiteks 4 rajooni: Harju, Kose, Keila ja Rapla rajoon. Maakonna 28 vallast jäi Harju rajooni ainult 10 valda ning umbes 35 kolhoosi. Kui Harju maakonnanõukogu täitevkomitee põllumajandusosakonnas töötas 23 töötajat, siis ainuüksi Harju rajoonis tuli tüüp-

[43] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 26. septembrist 1950 «Maarajoonide moodustamise kohta Eesti NSV-s», «Eesti NSV Teataja», 1950, nr. 11, art. 114.

koosseisude põhjal põllumajandusosakonda 32 töötajat. Teiste sõnadega, osakonna töömaht oma ulatuselt väheneb ümmarguselt 60 protsenti, aparaat aga suurenes rohkem kui veerandi võrra.[44]

Kuid praeguses olukorras, kus kolhoosidel, sovhoosidel, koolidel ja kultuuriasutustel on olemas kogenud kaader ja rõhuvas enamikus tootmisüksustes on partei- ja komsomoliorganisatsioonid, kerkis üles küsimus, et rajooniorganite administratiivaparaat endisel kujul, mis oli otstarbekohane põllumajanduse koopereerimise lõpuleviimise ja külas sotsialistlike tootmissuhete kindlustamise perioodil, on nüüd oma aja ära elanud. Suhteliselt suur administratiivaparaadi koosseis ei ole enam õigustatud. Seda oli vaja vähendada, muuta administratiivaparaadi ülalpidamine odavamaks ja suunata vabanenud töötajad tootmise sfääri.

Seetõttu viidigi 1959. aasta jaanuaris läbi rajoonide reorganiseerimine, mille tulemusena likvideeriti Antsla, Kallaste, Kilingi-Nõmme, Kiviõli, Kose, Mustvee, Orissaare, Otepää, Pärnu-Jaagupi, Suure-Jaani, Tõrva, Türi ja Vastseliina rajoon, kusjuures nende territoorium liideti naaberrajoonide territooriumiga.[45] Praktika näitab, et tööd sel alal tuleks veelgi jätkata.

Rajoonide suurendamine nõuab ka teatud muudatuste läbiviimist kolhooside riiklikul juhtimisel rajooniorganite poolt. Ennekõike aga juhtimistöö operatiivsete funktsioonide üleandmist külanõukogudele.

Praegu ongi ebanormaalne olukord selles osas, sest sageli arutavad rajooninõukogude täitevkomiteed kolhooside jooksva töö küsimusi kaugelt rohkem kui külanõukogud. Tegelikult peaks see töö olema korraldatud nii, et jooksva töö küsimusi arutaksid ja lahendaksid tingimata külanõukogud ja nende täitevkomiteed. Rajooninõukogu täitevkomitee aga arutaks juba külanõukogude täitevkomiteede tööd kolhooside juhtimisel ja ainult siis, kui on näha, et külanõukogu ei ole suuteline kindlustama maha-

---

[44] Vt. «Eesti Bolševik», 1950, nr. 18, lk. 28.

[45] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 24. jaanuarist 1959 «Eesti NSV rajoonide reorganiseerimisest», «Eesti NSV Teataja», 1959, nr. 6, art. 38.

jäämuse likvideerimist või ülesande täitmist kolhoosis, võtab lahendamisele vahetult kolhoosi enese küsimuse.

See tõstaks külanõukogude töötajate vastutustunnet olukorra eest kolhoosides, mis praegu mõnedel töötajatel puudub. Samuti vähendaks see jooksvate küsimuste hulka rajooninõukogude täitevkomiteede istungitel, mis võimaldaks neil tegelda rajooni põllumajanduse sõlmküsimustega, ehk, teiste sõnadega — täita paremini oma peamisi ülesandeid.

Partei XXI kongressil rõhutati, et poliitika valdkonnas on vajalik nõukogude demokraatia edasine arendamine, laiade rahvahulkade aktiivsuse ja omaalgatuse suurendamine. Seda on vaja silmas pidada ka kolhooside juhtimisel. Üheks selliseks organisatsiooniliseks vormiks, mille ülesandeks on üldsuse kaasatõmbamine põllumajanduse tähtsamate küsimuste läbitöötamisele ja riigiorganite abistamisele, on rajooninõukogude täitevkomiteede tootmistehnilised nõukogud. Tootmistehnilised nõukogud on kujukaks näiteks kolhoosnikute, sovhooside töötajate ja teaduslike töötajate kaasatõmbamisest põllumajanduse, sealhulgas ka kolhooside juhtimisele, on kujukaks näiteks nõukogude demokraatia pidevast avardumisest.

Niisiis, ühelt poolt kolhooside õiguste laiendamine ja teiselt poolt kolhooside riikliku juhtimise pidev tugevnemine kolhooside ülesehitustöö põhiküsimustes, riigiaparaadi rajoonilüli osatähtsuse ja vastutuse kasv kolhooside juhtimisel, otseste suhete loomine riigiorganite ja kolhooside vahel, kasutamata vahelülina masina-traktorijaamu, organisatsioonilise juhtimise esileküündiv osa, seda eriti külanõukogude ja rajooniorganite osas, et panna liikvele kõik reservid seitseaastaku ülesannete täitmiseks, kolhoosnikute laiade hulkade kaasatõmbamine kolhoosielu kõige tähtsamate küsimuste lahendamisele — sellised oleksid kokkuvõetult kolhooside riikliku juhtimise iseloomulikud jooned kolhoosikorra arengu käesoleval etapil.

II peatükk

RAJOONIORGANID JA KOLHOOSIDE RIIKLIK JUHTIMINE

§ 1. Rajooniorganite asend ja tähtsus kolhoose juhtivate organite süsteemis

Kolhooside juhtimisega tegelevad NSV Liidu ja Eesti NSV kõrgemad riigivõimu- ja haldusorganid, NSV Liidu Põllumajanduse Ministeerium ja Eesti NSV Põllumajanduse Ministeerium, samuti kohalikud töörahva saadikute nõukogud — rajooni-(linna-) ja külanõukogud ning nende täitevkomiteed.

Kõik need organid, nii NSV Liidu ja Eesti NSV kesksed riigivõimu- ning haldusorganid kui ka kohalikud nõukogud ja nende täidesaatvad ning korraldavad organid, moodustavad ühtse süsteemi, süsteemi, mis tagab kohalikele nõukogudele maksimaalse loomingulise omaalgatuse kolhooside juhtimisel, kohalikest tingimustest sõltuvate teede, viiside ja võtete väljatöötamise, mis on suunatud üldriiklike ülesannete elluviimisele.

Kolhoose juhtivate organite süsteemi ühtsus, demokraatliku tsentralismi printsiip nende tegevuses ja riigiorganite parteiline juhtimine — kõik see kindlustab ka riigiorganite tegevusühtsuse kolhooside juhtimisel.

Kuid vaatamata riigiorganite tegevusühtsusele ja ühtsetele eesmärkidele kolhooside riiklikul juhtimisel ei tähenda see veel, et nende ülesanded ja funktsioonid kolhooside juhtimisel oleksid ühesugused. Ühe või teise riigiorgani osatähtsus kolhooside juhtimisel sõltub tema asendist kolhoose juhtivate organite süsteemis.

NSV Liidu ja Eesti NSV kõrgemad riigivõimu- ja haldusorganid lahendavad kolhoosliku ülesehitustöö põhiküsimusi, määravad kindlaks kolhooside tootmistehnilise teenindamise korra ja maksud, kinnitavad põllumajanduse

arendamise plaani, juhivad kolhoose põllumajandusorganite, kohalike nõukogude ja nende täitevkomiteede kaudu, andes neile sellekohaseid direktiive ja kontrollides nende tegevust kolhooside ülesehitustöö suunamisel ning kommunistliku partei poolt kavandatud ülesannete realiseerimisel.[1]

Kui NSV Liidu ja Eesti NSV kesksete organite juhtimistöös seisab esiplaanil direktiivne tegevus, siis kohalike nõukogude — rajooni-(linna-) ja külanõukogude ning nende täitevkomiteede põhiliseks tegevuseks kolhooside juhtimisel on elav organiseerimistöö partei- ja kõrgemalseisvate nõukogude organite direktiivide täitmiseks, võttes arvesse kohalikke tingimusi ja iseärasusi.

Kohalikest organitest on kõige vastutusrikkamad ülesanded kolhooside juhtimisel täita *rajoonide töörahva saadikute nõukogudel ja nende täitevkomiteedel*. Vastavalt kõrgemalseisvate organite direktiividele juhivad nad kogu kolhooslikku ülesehitustööd rajoonides ja kannavad vastutust selle eest, et kolhoosid täidaksid õigeaegselt riiklikke plaane ja kohustusi riigi ees, et kõik rajooni kolhoosid sammuksid jõudsalt organisatsioonilise ja majandusliku kindlustamise teed.

Rajoonide töörahva saadikute nõukogud ja nende täitevkomiteed kui kolhooside riiklikku juhtimist teostavad organid on nõukogude riigiaparaadi *sõlmpunktiks*. Sõlmpunktiks sellepärast, et sinna jooksevad kokku kõik kolhooside majandusliku ja poliitilise juhtimise niidid, seal viiakse praktiliselt ellu partei ja valitsuse direktiive maa majanduse ja kultuurielu küsimustes. Nõukogude riigiaparaadi rajoonilüli suunab vahetult külanõukogude tegevust, ja, tuginedes neile, viib ta ellu ühtesid või teisi abinõusid kolhooside suhtes.

Külanõukogud kui riigiaparaadi arvukaimad lülid on kõige lähemaiks riigiorganeiks talurahvale, nad on vahetult seotud kolhooside elu ja tegevusega. Külanõukogude hästi organiseeritud juhtimistööst oleneb paljuski kol-

[1] Lähemalt vt. Колхозное право. Под редакцией проф. Н. Д. Казанцева, проф. И. В. Павлова, доц. А. А. Рускола, Москва, 1955, lk. 109 jj.; В. К. Григорьев, Б. В. Ерофеев, М. С. Липецкер, Земельное и колхозное право, Москва, 1957, lk. 160 jj.; А. М. Каландадзе, Правовые формы государственного руководства колхозами, Ленинград, 1954.

TARTU ÜLIKOOLI

hooside organisatsiooniline ja majanduslik kindlustamine, maaelanikkonna materiaalsete ning kultuuriliste vajaduste rahuldamine.

Kuid külanõukogud, vaatamata nende tähtsusele, ei saanud kujuneda talurahva juhtimise põhilüliks juba sellepärast, et neid on arvuliselt palju ja nende side keskorganitega nõrk. Vabariiklikel organitel on raske vahetult juhtida rohkem kui 300 külanõukogu. Peale selle on külanõukogu tegevuspiirkonnas ainult kaks-kolm, mõningatel juhtudel neli-viis kolhoosi ja mõni üksik tööstusettevõte, mistõttu pole võimalik tugevdada sidet linna ja maa, tööstuse ja põllumajanduse vahel.

Selliseks põhilüliks riigiaparaadis ei saanud kolhoosikorra tingimustes kujuneda ka maakonnanõukogud. Neil oli küll tihe side vabariigi keskorganitega, kuid jäid liiga kaugeiks organeiks talurahvale ja kolhoosidele, et neid süstemaatiliselt juhtida ja suunata.

Seepärast oli vaja moodustada selline administratiiv-territoriaalne ühik, mis hõlmab vajaliku suurusega majandust ja on samal ajal küllalt lähedane nii elanikkonnale kui ka keskusele. Selliseks lüliks on rajoon oma aparaadiga.

Rajoonilüli kui kolhooside riikliku juhtimise sõlmpunkti iseloomustab see, et tema kätte on koondatud kõik vajalikud hoovad kolhooside tegevuse suunamiseks. Rajooniaparaadi koosseisu kuulub erikompetentsiga põllumajanduse inspektsioon, kes koosneb kvalifitseeritud töötajatest, tagades seega kolhooside kvalifitseeritud juhtimise. Rajoonides on NSV Liidu Riigipanga osakonnad, kes teenindavad ja abistavad kolhoose finantsalal. Kolhoose varustavad tehnikaga, mineraalväetistega, kütusega, kemikaalide ja muude vahenditega remondi- ja tehnikajaamad, kelle tegevust, vaatamata sellele, et nad alluvad otseselt Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumile, suunavad ka rajooniorganid. Rida varustamisalaseid ülesandeid on ka tarbijate kooperatiividel, kelle tegevust samuti juhivad ja suunavad rajooninõukogud ja nende täitevkomiteed. Peale selle abistavad rajooniorganid kolhoose kaadri valikul ja paigutamisel, teevad ulatuslikku tööd kolhoosikaadri kvalifikatsiooni tõstmiseks, organiseerivad kolhooside veterinaaralast teenindamist, kontrollivad agro- ja zootehnika ning veterinaarala eeskirjade täitmist. Rajoon on ühtlasi

ka selliseks lüliks, kust toimub partei poliitilise töö suunamine kolhoosides.

Seetõttu on arusaadav, miks võitlus kolhoosikorra kiire arengu eest on lahutamatult seotud riigiaparaadi rajoonilüli tugevdamisega. Ilma rajoonilüli kindlustamiseta, märkis N. S Hruštšov NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumil, ilma partei jõudude õige paigutamiseta ning kogu parteitöö oskusliku organiseerimiseta ei suuda me tõsta kolhooside ja sovhooside juhtimist uute ülesannete tasemele.[2]

Riigiaparaadi rajoonilüli tugevdamiseks on rakendatud rida abinõusid.

E s i t e k s, on laiendatud rajooniorganite ülesandeid ja õigusi kolhooside juhtimisel ja kolhoosiellu puutuvate küsimuste lahendamisel. Rajooninõukogude täitevkomiteedel on praegu õigus eraldada riikliku maafondi maadest kolhoosidele maad põllumajanduslikeks vajadusteks, samuti on neil õigus kooskõlastatult kolhoosidega eraldada kolhooside maadest kuni 3 ha suuruseid maatükke ehituste alla, mis on seotud kolhooside teenindamisega. Kooskõlastatult vastavate ministeeriumide või keskasutustega võivad rajooninõukogude täitevkomiteed üle anda kolhoosidele ehitusi, mis kuuluvad rajooni alluvusega riiklikele ettevõtetele, asutustele ja organisatsioonidele, tasu eest, mille on kindlaks määranud rajooninõukogu täitevkomitee hindamiskomisjon.[3]

T e i s e k s, rajooniorganite ülesannete ja vastutuse suurendamine põllumajanduse juhtimisel tingis vajaduse täiustada ka rajooniaparaadi struktuuri. Selleks et rajooninõukogude täitevkomiteedel oleks võimalik teostada kolhooside igapäevast kvalifitseeritud juhtimist, moodustati vastavalt NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 18. aprilli 1958. aasta määrusele[4] nende koosseisus rajooni põllumajanduse inspektsioon.

---

[2] Vt. N. S. H r u š t š o v, NSV Liidu põllumajanduse edasiarendamise abinõudest. Ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 3. septembril 1953, Tallinn, 1953, lk. 67.

[3] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 12. aprillist 1957 «Mõnede küsimuste lahendamise üleandmisest Eesti NSV vabariikliku alluvusega linnade ja rajoonide töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedele».

[4] Vt. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 18. aprillist 1958 «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest».

Kolmandaks, partei ja valitsus on teinud ära suure töö rajooninõukogude täitevkomiteede tugevdamiseks vilunud, põllumajandust hästi tundva kaadriga, kes on võimeline õigesti ja asjatundlikult juhtima kolhoose ja sovhoose. Seoses põllumajanduse inspektsioonide moodustamisega suunati meie vabariigis rajooniaparaati tööle ligi 300 põllumajanduse spetsialisti. Rajoonide reorganiseerimine võimaldas veelgi suurendada valikut kaadri osas.

Neljandaks, rajooniorganite osatähtsust kolhooside juhtimisel on aidanud tõsta ka nende sisulise töö paranemine, juhtimistöö vormide ja meetodite täiustamine. Kui varem esines põllumajanduse juhtimisel küllalt palju bürokraatiat, siis nüüd on põhiliselt sellest juba üle saadud ning esiplaanil seisab elav organiseerimistöö vahetult kolhoosides ja sovhoosides.

Kõigist neist abinõudest ilmneb hoolitsus nõukogude demokraatia edasiarendamise ja kohalike organite osatähtsuse suurendamise eest põllumajanduse juhtimises.

See asjaolu, et rajoon on sõlmpunktiks, kuhu jooksevad kokku kõik maa majanduse ja kultuurilise ülesehitustöö niidid, määrab kindlaks ka rajooniorganite ülesanded kolhooside juhtimisel.

Need ülesanded seisavad põhiliselt selles, et: 1) aidata kolhoosidel arendada oma majapidamist põhikirja alusel; 2) kindlustada kõigi majapidamisharude kiire areng; 3) tagada kolhoosikaadri õige valik ja paigutamine; 4) abistada kolhoose tootmise planeerimisel ja töö organiseerimisel ning kontrollida kolhooside tootmistegevust ja plaaniülesannete täitmist; 5) uurida, üldistada ja juurutada eesrindlaste kogemusi ning teaduse saavutusi; 6) toetada ja arendada kolhoosnikute omaalgatust; 7) juhtida põllumajanduse spetsialistide tegevust ja veterinaaralast tööd kolhoosides; 8) organiseerida sotsialistlikku võistlust, analüüsida selle käiku ja teha kokkuvõtteid; 9) sanktsioneerida kolhoosnikute üldkoosolekute tähtsamaid otsuseid; 10) osutada kolhoosidele finantsilist abi ja organiseerida nende varustamist.

Kuid selleks, et välja selgitada rajooniorganite osa kolhooside juhtimisel, ei piisa üksnes ülesannete loetlemisest, vaid neid on tarvis võrrelda ja tõmmata kindlad piirjooned nende ülesannete vahel, mis on pandud külanõukogudele kolhooside juhtimisel.

Külanõukogude ülesanded kolhooside juhtimisel on kindlaks määratud Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimääruses [5] ja reas teistes õigusaktides. Vastavalt põhimäärusele peavad külanõukogud osutama kolhoosidele igakülgset kaasabi põllukultuuride viljakuse tõstmisel ja loomakasvatuse arendamisel, tootmise mehhaniseerimisel ja elektrifitseerimisel ning sisemiste reservide mobiliseerimisel tootmisülesannete täitmiseks; organiseerima sotsialistlikku võistlust kolhooside vahel ning eesrindlike tootmiskogemuste levitamist; võtma tarvitusele abinõud põllumajanduslike tööde õigeaegseks ja kõrgetasemeliseks teostamiseks; kontrollima tootmisplaanide täitmist, põllumajandusliku tehnika kasutamist ja hoidmist, maakasutamise korrast kinnipidamist, kolhoosimetsade seisukorda ja kasutamist, kalapüügi ja kalakasvatuse arendamise plaanide täitmist (§ 12).

Külanõukogude ülesandeks on valvata kolhooside põhikirja täpset ja kõrvalekaldumatut täitmist kolhooside juhatuste, ametiisikute ja liikmete poolt, võtta tarvitusele abinõud kolhooside omanduse ning neile kinnistatud maade kaitseks ebaseadusliku kasutamise ja omastamise eest (§ 23).

Seoses kolhoosliku omanduse kaitsega kuulub külanõukogudele tähtis koht võitluses kolhooside põllukultuuride ja istanduste kahjustamise vastu. Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 11. jaanuari 1955. aasta seadlusele «Vastutusest kultuuride kahjustamise eest kolhoosides ja sovhoosides» [6] on antud külanõukogude täitevkomiteedele õigus määrata trahvi kolhoosnikutele, töölistele, teenistujatele ja teistele kodanikele, samuti asutustele, ettevõtetele ja organisatsioonidele, kellele kuuluvad loomad või linnud on tekitanud kahju kolhooside külvidele ja istandustele. Ühtlasi määravad nad ka trahvi kultuuride all olevatest põldudest ja istandustest ülesõitmise eest hobutranspordi, auto, traktori, kombaini ja teiste masinatega.

Külanõukogud kuulavad oma territooriumil asuvate kolhooside juhatuste aruandeid põllumajanduslike tööde

---

[5] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 3, art. 32.
[6] Vt. «Rahva Hääl», 19. jaanuar 1955.

läbiviimise, riiklike kohustuste täitmise, kultuurharidusliku töö korraldamise ja paljudes teistes küsimustes. Neil on õigus peatada kolhoosnikute üldkoosolekute, volinike koosolekute ja kolhooside juhatuse otsuseid, juhul kui nad on vastuolus seadustega või kolhoosi põhikirjaga ja esitavad need tühistamiseks neid vastu võtnud organeile või rajooninõukogu täitevkomiteele.

Külanõukogude ülesannetesse kuuluvad samuti kolhoosiperede vara jaotamise ja osastamisega seotud küsimuste lahendamine, kolhoosiperede arvestuse pidamine ja uute kolhoosiperede registreerimine.

Nagu näeme, on külanõukogude ülesanded kolhooside juhtimisel küllaltki ulatuslikud ja mitmekesised, põimudes ja ühtides paljuski rajooniorganite ülesannetega. Ülesannete põimumine leiab aset eriti sotsialistliku võistluse organiseerimisel, kolhoosidele kaasabi osutamisel põllukultuuride viljakuse tõstmisel ja loomakasvatuse arendamisel, tootmise mehhaniseerimisel ja elektrifitseerimisel, põllumajandusliku artelli põhikirja, tootmis-finantsplaani, agro- ja zootehnika eeskirjade täitmise kontrollimisel, eesrindlike kogemuste uurimisel, üldistamisel ning juurutamisel, — üldse juhtimistöö selles osas, mis on seotud organisatsioonilise tööga kolhoosides.

See on ka loomulik, sest rajoonide töörahva saadikute nõukogud ja nende täitevkomiteed viivad terve rea organisatsioonilise iseloomuga abinõusid kolhoosides ellu mitte vahetult, vaid külanõukogude kaudu, tuginedes neile. Dubleerimist ühe või teise kolhooside riikliku juhtimise funktsiooni täitmisel välditakse sellega, et rajooniorganid juhivad mitte ainult kolhoose, vaid ka külanõukogusid, suunates nende tegevust ja määrates konkreetselt kindlaks nende organisatsioonilise töö ülesanded. Ülesannete täpsem piiritlemine kolhooside juhtimisel toimub mitmel viisil. Seda teevad rajooninõukogud ja nende täitevkomiteed oma aktides, see avaldub rajooninõukogu täitevkomitee ja külanõukogude täitevkomiteede tööplaanide koordineerimises,[7] see toimub külanõukogude täitevkomiteede esimeeste ja sekretäride seminaridel, nõupida-

[7] Lähemalt tööplaanide koordineerimise kohta vt. H. Schneider, V. Rjanžin, A. Aule, Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogud, Tallinn, 1958, lk. 89—90.

mistel ning instrueerimiskoosolekutel, mida organiseerivad rajooninõukogude täitevkomiteed.

Seetõttu kujuneb välja kolhooside juhtimise ühtne protsess, kus on välditud dubleerimist ja vastutamatust rajooniorganite ja külanõukogude juhtimistöös. Sellega on ellu viidud ka kolhooside riikliku juhtimise organisatsioonilise korraldamise üks põhiprintsiipe, mis seisab *juhtimisfunktsioonide täpses piiritlemises juhtivate organite vahel.*

Ent rajooniorganite ja külanõukogude tegevusele kolhooside juhtimisel on iseloomulik mitte üksnes ülesannete põimumine organisatsioonilise töö alal, vaid ka põhilised erinevused ühelt poolt rajooniorganite ja teiselt poolt külanõukogude ja nende täitevkomiteede vahel. Nii näiteks kuuluvad ainult külanõukogude ülesannetesse kolhoosiorganite ebaseaduslike otsuste täitmise peatamine, hukkunud loomade kohta vastavate aktide koostamine, kolhoosiperede vara jaotamise ja osastamisega seotud küsimuste lahendamine, kolhoosiperede arvestuse pidamine ja uute kolhoosiperede registreerimine. Samal ajal aga sellised funktsioonid, nagu kolhoosi juhatuse, kolhoosnikute üldkoosoleku ja volinike koosoleku ebaseaduslike otsuste tühistamine, kolhooside põhikirjade registreerimine ja rida teisi kuuluvad ainult rajooninõukogu täitevkomitee kompetentsi.

Peatumata siinkohal lähemalt rajooni- ja külanõukogude ning nende täidesaatvate ja korraldavate organite funktsioonidel, märgime vaid seda, et peamine külanõukogude töös kolhooside juhtimisel seisab neile igakülgse organisatsioonilise abi osutamises, kuna rajooniorganitel on peale elava organiseerimistöö ka teisi võimalusi kolhoositootmise suunamiseks.

See tuleneb esiteks nende organite erinevast asendist kolhoose juhtivate riigiorganite süsteemis. Olles kolhoosidele kõige lähemaiks riigiorganeiks, on külanõukogudel kõik võimalused pidevaks organisatsioonilisek tööks kolhoosides. Nad organiseerivad mitte ainult oma, vaid ka kõrgemalseisvate organite otsuste täitmist.

See tuleneb teiseks sellest, et külanõukogude käsutusse pole antud rahalisi, materiaalseid ja tehnilisi vahendeid ega põllumajanduse spetsialiste kolhooside abistamiseks,

need on koondatud rajooniorganitesse, remondi- ja tehnikajaamadesse. Külanõukogud ja nende täitevkomiteed peavad seega rajooniorganite juhtimisel oma organisatsioonilise abi ja pideva kontrolliva tegevusega kindlustama nii kolhoosidele endile kuuluvate kui ka riigilt saadud krediitide, materiaalsete ning tehniliste ja teiste vahendite ratsionaalse kasutamise.

Järelikult, kui keskorganid kujutavad endast kolhooside juhtimise seisukohalt direktiivseid ja planeerivaid organeid ning külanõukogud kõrgemalseisvate organite direktiivide täitmise vahetuid organisaatoreid, olles seega operatiivseteks organiteks, siis rajooninõukogud ja nende täitevkomiteed on üheaegselt nii direktiivseteks ja planeerivateks kui ka kõrgemalseisvate organite otsuste vahetuiks elluviijaiks, kasutades selleks elavat organiseerimistööd ning nende käsutuses olevaid materiaalseid ja muid vahendeid.

§ 2. Rajooni töörahva saadikute nõukogu funktsioonid, töövormid ja -meetodid kolhooside juhtimisel

Rajoonide töörahva saadikute nõukogud, nagu kõik teisedki riigivõimuorganid, on täieõiguslikeks esindusorganeiks oma territooriumil. Vastavalt Eesti NSV Konstitutsioonile juhivad nad rajoonides kultuurialast, poliitilist ja majanduslikku ülesehitustööd, määravad kindlaks kohaliku eelarve, juhivad neile alluvate valitsemisorganite tegevust, kindlustavad riikliku korra kaitset, aitavad kaasa maa kaitsevõime tugevdamisele ning kindlustavad seaduste täitmist ja kodanike õiguste kaitsmist (§ 54).

Kuna kolhoosid kujutavad endast rahvamajanduse lahutamatut koostisosa, siis kuuluvad nad ka rajooninõukogude juhtimisele. Mis puutub aga rajooninõukogude funktsioonidesse kolhooside juhtimisel, siis tuleb märkida, et need pole seni leidnud süstematiseeritud kujul fikseerimist õigusaktides. Ka kirjanduses on piirdutud põhiliselt vaid täidesaatvate ja korraldavate organite funktsioonide kirjeldamisega, tegemata ulatuslikumat

katset välja selgitada kõrgemate ja kohalike riigivõimuorganite funktsioone kolhooside juhtimisel.[8]

Rajoonide töörahva saadikute nõukogude funktsioonide määratlemisel on vaja lähtuda sellest, et nad on riigivõimuorganid, kes kolhooside igapäevast juhtimist teostavad oma täidesaatvate ja korraldavate organite ning külanõukogude kaudu. Siit tulenebki üks rajooninõukogude funktsioone ja nimelt — suunata täitevkomitee ning külanõukogude tegevust kolhooside juhtimisel. See leiab väljenduse nõukogu aktides, kus antakse vastavad direktiivid täitevkomiteele ja külanõukogudele. Tõsi küll, rajooninõukogu võib pöörduda oma aktides ka otse kolhooside poole, kuid seejuures jääb ikkagi püsima nõue, mille kohaselt töörahva saadikute nõukogu peab oma otsustes eeskätt andma direktiivid oma täitevkomiteele, kergitama selle ees vastavad küsimused ja mitte asendama täitevkomiteed.

Rajooninõukogu kui riigivõimuorgani seisundist tuleneb ka teine kolhooside riikliku juhtimise funktsioon, mis seisab rajooni eelarve ja kohaliku rahvamajandusplaani kinnitamises, millega määratakse kindlaks samuti kolhooside ülesanded majanduse ja finantstegevuse alal.

Rajooninõukogude kolmandaks funktsiooniks kolhooside juhtimisel on põllumajandusliku artelli põhikirja, nõukogu ja kõrgemalseisvate organite otsuste täitmise ning kolhooside tegevuse kontrollimine. Samuti kuulub rajooninõukogude funktsioonidesse selgitus- ja kasvatustöö tegemine kolhoosides alaliste komisjonide, rahvasaadikute ja rajooni kultuurihariduslike asutuste kaudu.

Nende funktsioonide täitmiseks on rajooninõukogudel õigus arutada mistahes kolhooside tegevusse puutuvaid küsimusi ning, olenevalt küsimuste iseloomust, anda kolhoosidele kas otseseid, täitmiseks kohustuslikke direktiive või abistada neid nõuannete ja soovitustega. Neil on õigus kontrollida kolhooside kogu tegevust, tutvuda

[8] Vt. А. М. Каландадзе, Правовые формы государственного руководства колхозами, Ленинград, 1954, lk. 36 jj.; Колхозное право. Под редакцией проф. Н. Д. Казанцева, проф. И. В. Павлова, доц. А. А. Рускола, Москва, 1955, lk. 109—121 jt.

kõigi vajalike materjalidega ja kuulata ära nende juhatuse aruandeid.

Kolhooside ja üldse kogu majanduse, kultuurialase ja poliitilise töö juhtimine rajooninõukogude poolt toimub sellistes organisatsioonilistes vormides, nagu: 1) istungjärgud, 2) alalised komisjonid ja 3) rahvasaadikute tegevus oma valimisringkonnas.

1. Istungjärk kui kolhooside juhtimise organisatsiooniline vorm

Istungjärgulises töökorras on rajooni töörahva saadikute nõukogu kohustatud lahendama kõik tema kompetentsi kuuluvad küsimused. Kuna rajooni majanduse üheks tähtsamaks haruks on põllumajandus ja põhilisteks põllumajandussaaduste tootjateks on kolhoosid, siis kuulub kolhooside ülesehitustöö küsimustele istungjärkudel tähtis koht. Nagu meie vabariigi rajooninõukogude töö praktika näitab, moodustavad need üle 60 protsendi kõigist istungjärkudel arutatavatest küsimustest.

Rajooninõukogu istungjärkudel arutatakse kolhooside ülesehitustöö küsimusi kas koos teiste majandus- ja kultuurielu probleemidega või siis eraldi. Koos teiste küsimustega arutatakse neid kõigepealt siis, kui nõukogule on esitatud läbivaatamiseks ja kinnitamiseks rajooni rahvamajanduse arendamise aasta- või perspektiivplaan. NSV Liidu Konstitutsioon ja Eesti NSV Konstitutsioon ei näe küll otseselt ette, et rajooni rahvamajandusplaani peaks kinnitama rajooninõukogu, kuid seda nõuavad siiski nõukogude demokratismi printsiibid. On ju rajooni rahvamajandusplaan, nagu kohalik eelarvegi, aluseks nii nõukogu kui ka tema täidesaatva ja korraldava organi tegevusele. Kohaliku majanduse arendamise plaanid hõlmavad kõiki majanduse, kultuurialase ja poliitilise ülesehitustöö harusid rajooninõukogu territooriumil ja sellepärast kohaliku nõukogu eemalejäämine nende arutamisest ning otsustamisest ei ole õige. Seda on hakatud arvestama ka praktikas.

Koos teiste majandus- ja kultuurielu probleemidega arutatakse kolhoosielu küsimusi ka siis, kui rajooninõukogu istungjärgul toimub rajooni eelarve ja selle

täitmise aruande kinnitamine. Rajooni eelarve on rajooninõukogule tema ülesannete täitmiseks vajalike vahendite mobiliseerimise ja kasutamise plaan, mis kujutab endast vabariigi ja NSV Liidu ühtse riigieelarve koostisosa. Eelarve kajastab ühtlasi kolhooside finantsalast tegevust ja laekumisi neilt.

Arutades istungjärgul eelarve täitmise aruannet ja uue eelarve projekti, räägivad saadikud mitte üksnes rajooninõukogu täitevkomitee ja tema osakondade, alevi- ja külanõukogude finantsalasest tööst, vaid toovad esile ka puudusi nii kolhooside, sovhooside ja tööstusettevõtete tegevuses kui ka rajooni kultuurielu korraldamisel ning näitavad kätte teid ja võimalusi, kuidas jagu saada väärnähtustest, mis pidurdavad meie kiiret edasiliikumist püstitatud ülesannete täitmisel. Eelarve täitmise aruande ja uue eelarve projekti arutamine rajooninõukogu istungjärgul aitab seega kaasa rajooni territooriumil paiknevate kolhooside, sovhooside, tööstus- ja kommunaalettevõtete, kultuuri-, tervishoiu- ja teiste asutuste sisulise töö parandamisele.

Samuti leiavad kolhooside ülesehitustöö küsimused käsitlemist rajooninõukogu istungjärgul sel korral, kui kuulatakse ja arutatakse täitevkomitee töö aruannet. Tööaruannete ärakuulamisega kontrollib rajooninõukogu, kuidas täitevkomitee viib ellu nõukogu ja teiste kõrgemalseisvate organite akte, kuidas ta realiseerib neid juhiseid, mida nõukogu annab. Aruannete puhul on saadikutel võimalus igakülgselt tutvuda täitevkomitee tööga kõigis selle lõikudes, kindlaks teha puudused ja nende põhjused ning kasutusele võtta abinõud täitevkomitee töö edasiseks parandamiseks majanduse ja kultuurielu juhtimisel.

Arvestades aruandluse suurt tähtsust nõukogu juhtiva osa tõstmisel täitevkomiteede suhtes, näeb Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimäärus[9] ette, et tähendatud nõukogud peavad kuulama vähemalt kord aastas täitevkomitee aruannet tema tegevuse kohta tervikuna. Sama nõue on vajalik kehtestada ka rajooninõukogude suhtes.

Teistes liiduvabariikides on sügavalt juurdunud prak-

---

[9] Vt. Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimäärus, § 43, «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 3, art. 32.

tika, kus rajooninõukogud kuulavad regulaarselt külanõukogude ja teiste madalamalseisvate nõukogude aruandeid. Sellel kontrolli ja juhtimise vormil, kui teda õigesti kasutatakse, on suur tähtsus madalamalseisvate nõukogude töö elavamaks muutmisel ja parandamisel. Seepärast on vajalik, et rajooninõukogud planeeriksid aeg-ajalt oma istungjärkudele ühe või teise külanõukogu aruande ärakuulamise ja läbiarutamise, kus leiavad käsitlemist ka kolhoositootmise arendamise küsimused. Sellise aruande läbiarutamine on suure tähtsusega kogemuste vahetamise mõttes kõigile teistele nõukogudele, rääkimata aruandvast nõukogust endast, kellele see aruanne ja selle põhjal vastuvõetud otsus on suure abistava tähtsusega.

Märgitud nelja küsimust iseloomustab esiteks see, et need on komplekssed küsimused, mis haaravad majanduse ja kultuurielu kõiki olulisemaid lõike, sealhulgas ka kolhooside ülesehitustööd; teiseks see, et neid arutatakse ja lahendatakse ainult rajooninõukogu istungjärkudel, kuuludes seega rajooninõukogu ainukompetentsi; kolmandaks see, et nad käsitlevad põllumajanduse, tööstuse, kommunaalmajanduse, tervishoiu, hariduse, kultuuri ja teiste majanduse ning kultuurielu alade üldist olukorda ja põhilisi arenguperspektiive, mitte aga üksikküsimusi nendelt aladelt.

Peale nende nn. komplekssete küsimuste kuulub rajooninõukogu ainukompetentsi ka üks spetsiifiline põllumajandusalane küsimus, ja nimelt alalise põllumajanduskomisjoni tegevuse kontrollimine, juhtimine ja suunamine, sest alaline põllumajanduskomisjon on külanõukogude kõrval teiseks organiks, kelle kaudu rajooninõukogu juhib kolhoose.

Üheks alaliste põllumajanduskomisjonide tegevuse juhtimise ja kontrollimise vormiks on nende tööaruannete kuulamine rajooninõukogu istungjärgul. Selle juhtimisvormi tähtsus seisab selles, et see on alati seotud vastava haldusharu tööga ja seetõttu on alalise komisjoni tööküsimuste arutamisel üheaegselt kahekordne efekt: see loob eeldused alalise põllumajanduskomisjoni töö parandamiseks ja võimaldab samaaegselt teostada kontrolli põllumajanduse inspektsiooni töö üle ning ette näha abinõud tema töös esinevate puuduste kõrvaldamiseks.

Real juhtudel on rajooninõukogud kuulanud ära ka

alalise põllumajanduskomisjoni informatsiooni neile antud ülesannete või rajooninõukogu otsuse täitmise kohta, kui nõukogu pani selle täitmise kontrolli alalisele komisjonile. Alalise komisjoni informatsiooni kuulamine on vajalik nii tema vastutuse tõstmiseks nõukogu ees kui ka tema tegevuse kontrollimiseks ja suunamiseks.

Eesti NSV kohalike nõukogude alaliste komisjonide põhimäärus [10] näeb ette, et alaliste komisjonide moodustamisel peab töörahva saadikute nõukogu määrama kindlaks iga komisjoni konkreetsed ülesanded, lähtudes põhimääruses fikseeritud alaliste komisjonide põhiülesannetest ja nõukogu ees seisvatest ülesannetest. Siin tuleb aga tähendada, et seda alaliste komisjonide tegevuse juhtimise ja suunamise vormi hakkasid rajooninõukogud ulatuslikumalt kasutama alles pärast 1959. aastal toimunud kohalike nõukogude valimisi.

Kuid rajooni rahvamajandusplaani, eelarve ja selle täitmise aruande kinnitamise, täitevkomitee, külanõukogude ja rajooninõukogu alaliste põllumajanduskomisjonide aruannete kuulamise ja arutamise kõrval, mis kuuluvad rajooninõukogu ainukompetentsi, on veel palju teisi kolhoosiellu puutuvaid küsimusi, mida võib arutada ja otsustada nii rajooninõukogu kui ka tema täitevkomitee. Need haaravad tavaliselt kolhooside ülesehitustöö mõnda lõiku, kusjuures küsimuse lahendamisel, kas seda või teist kolhoosielu probleemi arutada nõukogu istungjärgul või täitevkomitee istungil, tuleb lähtuda kohalikest tingimustest ja iseärasustest, ühe või teise küsimuse tähtsusest antud konkreetses olukorras.

Seepärast ongi rajooninõukogudel ja nende täitevkomiteedel endil õigus piiritleda oma kompetentsi nendes küsimustes, mis ei kuulu rajooninõukogu ainukompetentsi. See toimub harilikult rajooninõukogu täitevkomitee töö planeerimisel. Rajooninõukogu istungjärgule esitatavate kolhoosiellu puutuvate küsimuste valikul tuleb arvestada seda, et seal leiaksid arutamist kõik tähtsamad ning komplitseeritumad põhiküsimused, mis nõuavad kollegiaalset läbiarutamist kogu saadikute koosseisu poolt.

Kui partei XX kongressil märgiti, et nõukogude istungjärkudele esitatakse arutamiseks veel vähe konkreetseid,

---

[10] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1957, nr. 4, art. 29.

eluliselt tähtsaid küsimusi ning asjaliku arutamise asemel leiavad sageli aset paraadkõned ning võetakse vastu deklaratiivseid otsuseid, siis leidsid need puudused aset ka meie vabariigi kohalike nõukogude, sealhulgas rajooninõukogude töös. Sellele juhtis tähelepanu Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium oma 18. augusti 1956. aasta otsuses [11], kus ühtlasi kavandati ka abinõud nõukogude töö parandamiseks.

Seda otsust täites on terve rida varem esinenud puudusi kõrvaldatud ja istungjärkudel arutatavate küsimuste ring avardunud. Üha sagedamini võib rajooninõukogude istungjärkude päevakorrast leida nüüd selliseid põllumajanduse arendamise perspektiivseid küsimusi, nagu põldude viljakuse tõstmine ja seemnekasvatuse olukorra parandamine, tehnika kasutamine ja hooldamine kolhoosides, põllumajandussaaduste omahinna alandamise teed ning võimalused rajoonis, töö organiseerimise ja töötasustamise uued vormid ning nende rakendamise võimalused, taime- ja loomakasvatuse kooskõlastamine kolhoosides, maaparandustööde läbiviimine kolhoosides, rahaliste vahendite ja materiaalsete väärtuste kasutamine ühismajapidamistes jne.

Vaatamata sellele, et valdav osa rajooninõukogudest tegeleb tõsiselt põllumajanduse arendamise põhiküsimustega, on meil ka üksikuid rajoone, nagu Jõhvi, Räpina ja mõned teised, kus nõukogud piirduvad põhiliselt jooksvate põllutöö küsimuste arutamisega istungjärkudel. Ei saa muidugi alahinnata jooksvate põllutööde tähtsust ja neid on aeg-ajalt vaja arutada istungjärkudel, kuid õige pole ka see, et kolhoositootmise põhiküsimused jäävad jooksvate põllutööküsimuste varju või siis täidesaatvate ja korraldavate organite lahendada.

Tähendab, rajooninõukogud oma istungjärgulises töökorras peaksid esmajoones lahendama põllumajanduse arendamise perspektiivseid küsimusi oma territooriumil, kavandama kohalikke iseärasusi ja eritingimusi arvesse võttes abinõude plaani, kuidas kindlalt ellu viia partei ja valitsuse poolt püstitatud ülesandeid põllumajanduse ja kolhoosikorra edasiarendamise alal. Seevastu külanõu-

---

[11] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi otsus 18. augustist 1956 «Kohalike töörahva saadikute nõukogude istungjärkude ettevalmistamisest ja läbiviimisest».

kogudel on vajalik istungjärgulises töökorras lahendada põhiliselt küsimusi, mis on seotud vastava kolhoosi tegevuse üksikkülgedega või isegi kolhoosi üksikute tootmisühikute — brigaadide, lülide, töögruppide ja loomakasvatusfarmide töö küsimustega.

Selleks et veelgi tõsta rajooninõukogude osatähtsust kolhooside juhtimisel ja teha lõpp juhuslikkusele küsimuste esitamisel istungjärkudele, on vajalik tõhustada istungjärkude töö planeerimist. Nagu Paide, Tapa, Jõgeva ja teiste rajoonide kogemused näitavad, on rahvasaadikute, alaliste komisjonide ja aktiivi kaasatõmbamine nõukogu ja tema täitevkomitee töö planeerimisele hädavajalik, võimaldades välja selgitada kõige aktuaalsemad ja kõige kiiremat lahendamist vajavad sõlmküsimused.

See on toimunud mitut moodi. Reas rajoonides on kehtestatud kord, mille kohaselt täitevkomitee liikmed, nõukogu saadikud, alaliste komisjonide esimehed ja liikmed ning nõukogu aktivistid esitavad oma ettepanekud tööplaani suhtes täitevkomitee sekretärile, kes koostab nende alusel tööplaani projekti, 20—30 päeva enne uue kvartali algust. Haapsalu ja Märjamaa rajoonis on täitevkomitee tööplaani projekti, mille koostisosaks on ka istungjärkude plaani projekt, tutvustamiseks, arutamiseks ja täiendamiseks kasutatud ära alaliste komisjonide koosolekuid, saadikute ja aktiivi nõupidamisi, tootmisnõupidamisi ja üldkoosolekuid kolhoosides, millest täitevkomitee juhtivad töötajad osa võtavad. Võru, Jõgeva ja Keila rajoonis on kasutatud ka sellist moodust, et pärast istungjärgu lõppu vahetatakse saadikute nõupidamisel mõtteid, missuguseid küsimusi oleks otstarbekohane arutada järgmisel istungjärgul.

Kuigi praktikas on välja kujunenud terve rida erinevaid vorme ja võtteid rajooninõukogu töö planeerimisel, on nende eesmärk üks: kindlustada, et rahvasaadikud, alalised komisjonid ja aktiiv võtaksid vahetult osa nõukogule arutamiseks esitatavate küsimuste valikust.

Kuid praktika näitab seda, et praegustes tingimustes, kus rajooninõukogud peavad juhtima küllaltki suurte rajoonide kogu mitmepalgelist majanduslikku ja kultuurilist ülesehitustööd, on vajalik istungjärkude perspektiivplaani koostamine kogu aastaks. Niisuguse plaani, mis vaadatakse läbi ja kinnitatakse istungjärgul, tähtsus

seisab selles, et sõlmküsimused ei jää siis jooksva iseloomuga küsimuste varju ega koormata nõukogu tööd nende küsimustega, mida võib edukalt lahendada täitevkomitee. Istungjärkude aasta perspektiivplaan on aluseks kvartaliplaanide koostamisel, kusjuures võetakse arvesse ja lülitatakse istungjärkude päevakorda ka need küsimused, mida perspektiivplaani koostamisel polnud võimalik ette näha.

Paljudes külanõukogudes koostatakse selliseid perspektiivplaane juba teist-kolmandat aastat ja need on osutunud otstarbekaks. Analoogiliste plaanide koostamine rajoonides ja nende saatmine külanõukogudele aitab ühtlasi suunata ka külanõukogude tegevust, mis on juhtimistöös äärmiselt vajalik, võimaldades vältida dubleerimist ühelt poolt rajooninõukogu ja teiselt poolt külanõukogude tegevuses. See on seda vajalikum, et meil esineb veel selliseid juhtumeid, kus rajooni ühtede ja samade kolhooside tööd kevadkülvi ettevalmistamise, koristustööde läbiviimise, riiklike kohustuste täitmise ja reas teistes küsimustes arutatakse nii rajooni- kui ka külanõukogude istungjärkudel.

Nagu näeme, on istungjärgule arutamiseks esitatavate küsimuste valikul suur tähtsus. Ent sugugi väiksem tähtsus pole ka istungjärkude ettevalmistamisel. Võib küll õigeaegselt püstitada nõukogu ees eluliselt tähtsaid küsimusi, kui aga aruanded on pealiskaudsed ja sõnavõtud üldsõnalised, siis sellisest küsimuste arutamisest on vähe kasu.

Siin on suur osa täita rajooninõukogude täitevkomiteedel. Täitevkomiteedele on pandud kohustus tagada istungjärkudel arutamisele tulevate küsimuste põhjalik ettevalmistus alaliste komisjonide, spetsialistide ning aktiivi abil.[12]

Nendeks vormideks, mille kaudu tõmmatakse saadikud ja aktiiv istungjärkude ettevalmistamisele, on *alalised komisjonid*, *saadikute töö valimisringkonnas* ja *brigaadid*, mis moodustatakse täitevkomitee poolt kohapealseks kontrolliks ning materjalide läbitöötamiseks.

---

[12] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi otsus 18. augustist 1956 «Kohalike töörahva saadikute nõukogude istungjärkude ettevalmistamisest ja läbiviimisest».

Istungjärguks kolhooside ülesehitustööd puudutavate küsimuste ettevalmistamise käigus on üheks olulisemaks lõiguks tegeliku olukorraga tutvumine kolhoosides. Rajoonides, kus kolhooside arv on suur, tuleb nende osas teha valik, sest alalisel põllumajanduskomisjonil või brigaadil, kellele on pandud selle või teise küsimuse ettevalmistamine, puudub võimalus kõigi nende tööd põhjalikumalt kontrollida. Selle valiku teeb küsimust ettevalmistav organ, püüdes haarata ühelt poolt selliseid kolhoose, kelle töös esineb puudusi, ja teiselt poolt neid kolhoose, kes on tuntud oma novaatorluse ning eesrindliku töö poolest ja kust on võimalik saada andmeid paremate töökogemuste kohta. Selline objektide valik tagab nii rajooni kolhooside töös esinevate tüüpiliste puuduste kui ka töö positiivsete külgede väljaselgitamise ja loob aluse kolhooside töö parandamiseks asjalike ettepanekute tegemiseks.

Pärast kontrolli üldistatakse materjalid täitevkomitee, alaliste komisjonide või brigaadide poolt, valitakse välja kõige tüüpilisemad, tööd iseloomustavad faktid ja lähtudes nendest tehakse vastavad ettepanekud kolhooside töö edasiseks parandamiseks, mis on aluseks aruande, kaasaruande ja otsuse projekti koostamisel.[13]

Istungjärgu eeskujulik ettevalmistamine ja küsimuste asjalik arutamine saadikute, alaliste komisjonide ja külaliste osavõtul — see kõik kindlustab konkreetse ja töötajate hulki mobiliseeriva otsuse vastuvõtmise.

Võib öelda, et kui rajooninõukogud oma istungjärgulises töökorras süstemaatiliselt arutavad kolhoosielu põhiküsimusi ning pidevalt kontrollivad ja suunavad oma täidesaatvaid ning korraldavaid organeid, alalisi komisjone ja külanõukogusid, siis juhivad nad ka kindlalt kolhooslikku ülesehitustööd oma territooriumil.

---

[13] Lähemalt istungjärkude ettevalmistamise ja läbiviimise kohta vt. K. Püss, Kohalike töörahva saadikute nõukogude istungjärkude ettevalmistamisest ja läbiviimisest, Tallinn, 1957, lk. 22—53; H. Schneideri poolt koostatud «Rahvasaadiku käsiraamat», Tallinn, 1959, lk. 40—45.

2. Rajooninõukogu alalised komisjonid ja kolhoosid

Istungjärgud on küll kõige tähtsamaks, kuid mitte ainsaks rajooninõukogu tegevuse organisatsiooniliseks vormiks kolhooside juhtimisel. Üheks selliseks vormiks on ka rajooninõukogu alalised komisjonid. Alaliste komisjonide kaudu tõmmatakse rahvasaadikud ja nõukogu aktiiv riiklike ülesannete alalisele täitmisele.

Vastavalt Eesti NSV kohalike töörahva saadikute nõukogude alaliste komisjonide põhimäärusele[14] on alaliste komisjonide eesmärgiks nõukogule kaasabi osutamine majandusliku, kultuurialase ja poliitilise töö ning nõukogule alluvate haldusorganite tegevuse juhtimisel ning sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamisel, nõukogu saadikute ja elanikkonna kaasatõmbamine riigivalitsemistööle ning nõukogu sidemete tugevdamine laiade rahvahulkadega.

Alaliste komisjonide põhimäärus rõhutab seega otseselt, et alaliste komisjonide tegevusel on abistav iseloom, s. t. nad on moodustatud selleks, et abistada nõukogusid nende ees seisvate ülesannete täitmisel.

Sel asjaolul on oluline tähtsus ka alaliste komisjonide ja kolhooside vaheliste suhete määratlemisel.

Kolhooside ülesehitustöö küsimustega tegelevad teatud määral kõik rajooninõukogu alalised komisjonid. Alaline eelarve ja rahanduskomisjon jälgib kolhooside finantstegevust, kultuurihariduskomisjon abistab kolhoose kultuuritöö organiseerimisel, sotsialistliku seaduslikkuse komisjon valvab põllumajandusliku artelli põhikirja täitmist, kolhooside ja kolhoosnikute õiguste ja seaduslike huvide kaitsmist, kaubanduskomisjon aitab kaasa selleks, et paremini varustada kolhoose ja kolhoosnikuid vajalike kaupadega, tervishoiu- ja sotsiaalkindlustuskomisjon jälgib sanitaareeskirjade täitmist kolhoosides ja maa meditsiiniasutuste tööd kolhooside teenindamisel, kontrollib kolhooside abistamiskassade tööd kolhoosnikute abistamisel ja pensioneerimisel. Kuid suhteliselt kõige laiemad sidemed kolhoosidega on rajooninõukogu alalisel põllumajanduskomisjonil.

Alaline põllumajanduskomisjon selgitab kolhoosnikutele

---

[14] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1957, nr. 4, art. 29.

partei ja valitsuse poliitikat kolhooside ülesehitustöö küsimustes ning osutab rajooninõukogule, tema täitevkomiteele ja põllumajanduse inspektsioonile igakülgset abi kolhoosnikute mobiliseerimisel selle poliitika elluviimisele, aitab leida ja juurutada kolhoosides kohalikke tingimusi ja iseärasusi arvesse võtvaid töö organiseerimise ning töötasustamise vorme, teha agro- ja zootehnilist propagandat, rakendada ellu põllumajandusteaduse ja -tehnika uusi saavutusi. Ta organiseerib ja kontrollib rajooninõukogu ning kõrgemalseisvate organite otsuste, riiklike kohustuste, samuti valijate juhendite täitmist; abistab kolhoose maaparandus- ja põllumajanduslike tööde õigeaegsel läbiviimisel, kultuurkarjamaade rajamisel jne.

Lühidalt, alaline põllumajanduskomisjon teeb ulatuslikku organisatsioonilist tööd kolhoosides, et aidata kaasa nende organisatsioonilisele ja majanduslikule kindlustamisele.

Oma ülesannete täitmiseks kasutavad rajooninõukogude alalised põllumajanduskomisjonid neile antud õigusi. Alaliste põllumajanduskomisjonide ülesanded ja õigused on omavahel tasakaalus. Alalistele komisjonidele pandud ülesannete iseloom määrab kindlaks ka õiguste iseloomu. Kuna alaliste põllumajanduskomisjonide eesmärgiks on abistada neid moodustanud nõukogusid põllumajanduse ja kolhooside juhtimisel, siis selliseks tegevuseks puudub põllumajanduskomisjonil, nagu kõigil teistelgi alalistel komisjonidel, vajadus administratiivsete õiguste järele. Samuti pole neil õigust anda juriidiliselt kohustusliku iseloomuga akte.

Lühidalt öeldes on rajooninõukogude alalistel põllumajanduskomisjonidel kolhooside ülesehitustöö alal õigus:

1) arutada oma koosolekul kõiki neid kolhoosiellu puutuvaid küsimusi, mis kuuluvad rajooninõukogu kompetentsi;

2) kontrollida rajooninõukogu territooriumil paiknevate kolhooside tegevust ja tutvuda selleks vajalike materjalidega;

3) esitada rajooninõukogule või tema täitevkomiteele arutamiseks kolhoosiellu puutuvaid küsimusi;

4) teha ettepanekuid rajooninõukogule, tema täitevkomiteele ja põllumajanduse inspektsioonile kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku kindlustamise küsi-

mustes ning võtta vastu otsuseid komisjoni tegevusse puutuvates küsimustes;

5) esineda rajooninõukogu istungjärkudel ja täitevkomitee istungitel aruannete ja kaasaruannetega;

6) võtta osa täitevkomitee istungist nõuandva häälega;

7) anda komisjoni liikmetele ja aktivistidele ülesandeid, mis on vajalikud komisjoni ees seisvate ülesannete täitmiseks;

8) tõmmata kaasa põllumajanduse spetsialiste konsulteerimiseks küsimustes, mis on üles kerkinud alalise komisjoni töös;

9) kutsuda komisjoni koosolekule kolhooside esimehi ja teisi ametiisikuid ning kuulata nende informatsioone;

10) tutvuda rajooninõukogu täitevkomitees kõrgemalseisvate organite otsuste ja juhenditega, täitevkomitee tööplaanide, otsuste ja korraldustega, samuti põllumajanduse inspektsiooni juhataja käskkirjade ja juhenditega;

11) nõuda põllumajanduse inspektsiooni juhatajalt ja kolhooside esimeestelt seletust nõukogu, tema täitevkomitee või kõrgemalseisvate organite otsuste täitmise kohta ja esitada arupärimisi istungjärgul.

Loetletud ülesannete ja õiguste põhjal võib teha järgmise üldistava järelduse: selleks et edukalt täita neile pandud ülesandeid, peavad rajooninõukogude alalised põllumajanduskomisjonid asetama oma töös pearõhu organiseerimistööle kolhoosnikute hulgas ning kontrollivale tegevusele kolhoosides ja koondama enda ümber laialdase aktiivi kolhoosnikute hulgast.

Abistades rajooninõukogu kolhooside juhtimisel, kasutab alaline põllumajanduskomisjon temale pandud ülesannete ja antud õiguste realiseerimiseks selliseid vorme, nagu: 1) kolhoosiellu puutuvate küsimuste arutamine komisjoni koosolekutel; 2) kolhooside tegevuse kontrollimine ja põllumajanduse inspektsiooni töö jälgimine; 3) põllumajandusalaste küsimuste ettevalmistamine istungjärkudeks ja istungiteks; 4) esinemine aruannete ja kaasaruannetega rajooninõukogu istungjärkudel ning täitevkomitee istungitel; 5) komisjoni ettepanekute realiseerimine.

Koosolekud on alalise komisjoni kollegiaalseks töövormiks. Alalise põllumajanduskomisjoni koosolekutel arutatakse põllumajanduse arendamise, kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku kindlustamise küsimusi,

kontrollimiste tulemusi, istungjärkudele või täitevkomitee istungitele esitatavaid aruandeid ja kaasaruandeid, otsuste projekte, samuti komisjoni liikmete tööaruandeid, kuulatakse kolhoosiesimeeste ja teiste juhtivate töötajate informatsioone, arutatakse läbi ja kinnitatakse komisjoni tööplaanid, formuleeritakse ettepanekud, jagatakse tööülesandeid liikmete vahel jne.

Meie vabariigis on reas rajooninõukogudes, nagu Lihula, Haapsalu ja Jõhvi, praktiseeritud mitme komisjoni ühiste koosolekute korraldamist. Seda peamiselt seoses kas kevadkülvi või mõnede teiste põllumajanduslike hooajatööde läbiviimisega, millega tegeleb küll peamiselt põllumajanduskomisjon, kuid peale selle ka kultuurhariduse ja muud komisjonid. Neil ühistel koosolekutel koostatakse läbiviidavate ürituste plaan, jagatakse tööülesanded ja lõpuks tehakse koos ka kokkuvõtted tööst. Antud juhul on tegemist ühe ja sama rajooninõukogu mitme alalise komisjoniga. Kuid praktika tunneb ka rajooni- ja külanõukogude alaliste põllumajanduskomisjonide ühiseid koosolekuid. Selliseid koosolekuid on organiseeritud Tapa, Paide ja Väike-Maarja rajoonis. Nende eesmärgiks on süvendada koostööd rajooninõukogu alalise põllumajanduskomisjoni ja külanõukogude samanimeliste komisjonide vahel.

Tihe koostöö ja koordineeritud tegevus ühelt poolt rajooninõukogu alalise põllumajanduskomisjoni ja teiselt poolt külanõukogude alaliste komisjonide vahel on vajalik nende mõlemate töö huvides ning ühiste koosolekute läbiviimine töö koordineerimise ühe vormina vastab täielikult kõrgemal- ja madalamalseisvate nõukogude alaliste komisjonide tegevuse aluseks olevate koostöö ja vastastikuse abistamise suhete iseloomule.

Teistest koostöö vormidest tuleks mainida veel rajooninõukogu alalise põllumajanduskomisjoni liikmete suunamist abiks külanõukogude alalistele põllumajanduskomisjonidele nende töö korraldamisel ja ühiste kontrollimiste läbiviimist. Elva ja Jõgeva rajooninõukogu alaline põllumajanduskomisjon on kasutanud ka sellist koostöö arendamise ja töö koordineerimise vormi, nagu oma tööplaani saatmine külanõukogude alalistele põllumajanduskomisjonidele, kellel on siis võimalik planeerida oma tegevust kooskõlas rajooninõukogu alalise põllumajanduskomisjoniga.

Peale alaliste komisjonide ühiste koosolekute on organiseeritud ka väljasõidukoosolekuid nendesse kolhoosidesse, kelle tööküsimusi komisjon arutab.

Sellist töövormi on edukalt kasutanud näiteks Paide rajooninõukogu alaline põllumajanduskomisjon, analüüsides kultuurrohumaade rajamise, koristustööde läbiviimise, loomade ületalve pidamise ja teisi küsimusi. Neil puhkudel on alaline komisjon kutsunud oma tööst osa võtma kolhoosi aktiivi, partei- ja komsomoliorganisatsiooni esindajaid ning kogemuste edasiandmise eesmärgil ka spetsialiste ja tootmisnovaatoreid teistest kolhoosidest. Enne koosolekut tutvub komisjon koos vastava külanõukogu alalise põllumajanduskomisjoniga põhjalikult kolhoosi tööga antud lõigus. Koosolekul tehakse kontrolli tulemustest kokkuvõte ja kuulatakse koosolekust osavõtjate arvamusi. See võimaldab välja töötada asjalikud ettepanekud olukorra parandamiseks. Ühtlasi soodustab see altpoolt tuleva kriitika arendamist ning mobiliseerib kolhoosnikuid esinevate puuduste kõrvaldamisele.

Alaliste komisjonide töökord on tõeliselt demokraatlik. See võimaldab mitte ainult komisjoni liikmetel, vaid ka kõigil teistel koosolekust osavõtjatel esineda koosolekul, kritiseerida puudusi nõukogu organite töös, näidata kätte teid ja võimalusi nende kõrvaldamiseks. See tähendab, et alaliste põllumajanduskomisjonide aktivistid, koosolekule kutsutud täitevkomitee, põllumajanduse inspektsiooni, remondi- ja tehnikajaama esindajad, brigadirid ja reakolhoosnikud kasutavad alalise komisjoni koosolekutel samu õigusi, mis on komisjoni liikmetelgi, välja arvatud ainult see, et neil ei ole otsustav, vaid nõuandev hääleõigus. Otsustav hääleõigus on ainult alaliste komisjonide liikmetel, vaatamata sellele, kas nad on antud nõukogu saadikud või mitte.

Alaliste põllumajanduskomisjonide tööd kokkuvõtvad aktid on oma sisult ja iseloomult kahesugused: ühtedes neist lahendatakse komisjoni töökorraldusega seotud küsimusi, nagu komisjoni esimehe asetäitja ja sekretäri valimine, tööplaanide, komisjoni aruannete ja kaasaruannete kinnitamine ning tööülesannete jagamine komisjoni liikmete vahel, teised aktid aga sisaldavad arvamusi ja ettepanekuid nõukogu organitele ja kolhoosidele.

Tingituna sellest, et alaliste põllumajanduskomisjonide nagu kõigi teistegi komisjonide osavõtt riiklikust

tegevusest toimub mitte nende või teiste riiklike ülesannete iseseisva lahendamise, vaid rajooninõukogule abi osutamise vormis, sisaldavad ka nende aktid soovitusliku iseloomuga ettepanekuid nõukogule, täitevkomiteele, põllumajanduse inspektsioonile ning kolhoosidele, milledel puudub juriidiliselt kohustuslik jõud.

Kui kolhooside juhatused ei vii ellu alalise põllumajanduskomisjoni ettepanekuid, on viimasel õigus esitada need läbivaatamiseks ja otsustamiseks rajooni töörahva saadikute nõukogule või tema täitevkomiteele. Alalise komisjoni ettepanekud neis küsimustes, kus rajooninõukogudel on õigus anda direktiivseid juhiseid, omandavad kohustusliku jõu pärast sellekohase otsuse vastuvõtmist nõukogu, tema täitevkomitee või põllumajanduse inspektsiooni juhataja poolt. Ainsateks küsimusteks, mida alalised komisjonid võivad iseseisvalt lahendada ja otsustada, on komisjonisisesed küsimused.

Koosolekute kõrval teiseks komisjoni ülesannete ja õiguste realiseerimise vormiks on kolhooside tegevuse kontrollimine. Selle töövormi eriline tähtsus seisab selles, et kohapealse olukorra kontrollimine kolhoosides on vajalik igal juhul, vaatamata sellele, missuguse alalise põllumajanduskomisjoni ülesande täitmisega on tegemist.

Olenevalt kontrolli ulatusest ja iseloomust kasutavad alalised põllumajanduskomisjonid mitmesuguseid kontrollimisviise ning ülesannete ja kontrolliobjektide jaotamise mooduseid. Kõige rohkem on rakendamist leidnud kolhooside, brigaadide ja farmide individuaalne kontrollimine komisjoni liikmete ja aktivistide poolt. Sellise kontrollimisviisi juures antakse igale komisjoni liikmele või aktivistile individuaalne ülesanne kontrollida ühe või teise kolhoosi, brigaadi või farmi tööd.

Teise viisina on alalised komisjonid kasutanud kontrollimist grupi ehk brigaadiga. See tähendab, et kolhooside tegevuse kontrollimise ülesanne pannakse komisjoni liikmete ja aktivistide grupile, kuhu sageli kuuluvad ka külanõukogude alaliste komisjonide liikmed, kelledest üks nimetatakse grupi vanemaks või brigadiriks. Brigaad ise jaotab omakorda ülesanded liikmete vahel ning annab neile juhiseid tööks.

Kolmandaks kasutatakse kolhooside töö pideva jälgimise moodust, mis seisab selles, et ala-

line komisjon kinnistab oma liikme või aktivisti teatava kolhoosi, brigaadi või farmi juurde selle töö kontrollimiseks ja jälgimiseks pikema aja vältel. Selliselt talitavad näiteks Haapsalu ja Keila rajooninõukogu alalised põllumajanduskomisjonid. Kolhoosi juurde kinnistatud komisjoni liige informeerib pidevalt komisjoni oma töö tulemustest ja see võimaldab komisjonil operatiivselt kasutusele võtta abinõusid otsuste täitmise käigus esinevate puuduste kõrvaldamiseks. Soovitav on seda kontrollimisviisi kasutada selliste kolhooside tegevuse kontrollimiseks, kus töö on ebarahuldav.

Süstemaatilise kontrolli ülesandeid on jaotatud ka teisiti, nimelt t ö ö p i i r k o n d a d e viisi. Seda moodust on praktiseerinud Lihula rajooninõukogu alaline põllumajanduskomisjon, kes igale oma liikmele ja aktivistile kinnistas kindla tööpiirkonna — külanõukogu. Selle praktika tugev külg seisab selles, et niisuguse tööjaotuse korral on võimalik luua tihedad sidemed rajooni- ja külanõukogude alaliste põllumajanduskomisjonide vahel. Ent samas tuleb märkida ka seda, et sel kontrollimismoodusel on oma nõrk külg. Nimelt igal alalise komisjoni liikmel on oma spetsialiteet (agronoom, zootehnik, mehhanisaator, aednik, mesinik jt.), ta tegeleb peamiselt oma kutsealaste küsimustega, kusjuures teised küsimused jäävad tagaplaanile. Just sel põhjusel loobusid Tartu rajooninõukogu alalised komisjonid selle kontrollimisvormi rakendamisest. Seepärast on vajalik kontrolliülesannete jaotamisel arvestada ühtlasi ka seda momenti.

Kuid on ka rajooninõukogusid, kus sõltuvalt kohalikest tingimustest on alalise põllumajanduskomisjoni liikmete ja aktivistide ülesanded kontrollimisel jaotatud nii objektide kui ka territoriaalsete tööpiirkondade järgi. Küsimus, kuidas jagada kontrolliobjektid ja -ülesanded komisjoni liikmete ning aktivistide vahel, tuleb lahendada konkreetseid tingimusi arvestades.

Viimasel ajal on meie vabariigi mõnedes rajoonides nõukogude alalistes põllumajanduskomisjonides hakatud organiseerima loomakasvatuse, taimekasvatuse, mehhaniseerimise, kolhooside organisatsioonilise tegevuse ja teisi s e k t s i o o n e.

Need sektsioonid ei kujuta endast mitte midagi muud kui alaliste komisjonide liikmete tööjaotuse üht vormi, sest sektsioonid ei tegutse iseseisvalt, vaid nende poolt

läbiviidud kontrollimiste tulemused tuleb alati läbi arutada komisjoni koosolekul kõigi liikmete osavõtul. Selle tööülesande jaotuse iseärasus seisab selles, et siin ei toimu jaotus mitte kolhooside ja tööpiirkondade viisi, vaid üksikute töölõikude järgi.

Kontrollimise käigus kasutavad komisjonide liikmed ja aktivistid, olenevalt kontrolliobjektidest, mitmesuguseid meetodeid: vestlused kolhoosnikutega, partei- ja komsomoliorganisatsiooni juhtivate töötajatega, revisjonikomisjoni liikmetega, kolhoosi juhtivate töötajate ja spetsialistidega; kolhoosi esimehelt seletuse nõudmine nõukogu, tema täitevkomitee või kõrgemalseisvate organite otsuste täitmise kohta; tutvumine tööprotsessiga farmides ja brigaadides, olukorraga ladudes, aitades jne.; tutvumine kolhoosnikute üldkoosolekute, volinike koosolekute ja juhatuse otsustega, samuti teiste dokumentide ning materjalidega jne.

Nende ja rea teiste kontrollimeetodite rakendamine võimaldab selgusele jõuda, missugune on kontrollitava kolhoosi töökultuuri tase, kas kõik kolhoosnikud tunnevad kollektiivi ees seisvaid ülesandeid, kuidas toimub kasvatustöö tegemine kolhoosnikute hulgas, kuidas uuritakse, üldistatakse ja levitatakse eesrindlaste kogemusi, kas rakendatakse põllumajandusteaduse ja -tehnika uusimaid saavutusi, kuidas toimub tehnika kasutamine. Kõigi nende asjaolude väljaselgitamine annab tervikliku ülevaate kontrollimisele võetud kolhoosi tegevusest ja võimaldab teha õigeid järeldusi töö edasiseks parandamiseks.

Kuid rajooninõukogude alaliste põllumajanduskomisjonide tegevus kolhoosides ei piirdu kaugeltki mitte ainult kontrollreidide korraldamisega, saavutuste ja puuduste fikseerimisega. See on ainult üks osa alaliste põllumajanduskomisjonide organisatsioonilisest tööst. Kolhooside tegevuse kontrollimine on lahutamatult seotud rajooninõukogu ja kõrgemalseisvate organite otsuste täitmise organiseerimisega, eesrindlaste kogemuste uurimise, üldistamise ja juurutamisega, selgitustöö tegemisega kolhoosnikute hulgas jne.

Nii mõndagi on selles osas õppida Jõgeva, Põltsamaa ja Paide rajooninõukogu alaliselt põllumajanduskomisjonilt. Nad on selgitanud regulaarselt rajooninõukogu otsuseid kolhoosnikutele, kasutades selleks kolhoosnikute üld-

koosolekuid, brigaadide ja farmitöötajate nõupidamisi, aidanud leida teid ja sisemisi reserve otsustes kavandatud abinõude realiseerimiseks.

Viimastel aastatel on alalised põllumajanduskomisjonid pööranud erilist tähelepanu eesrindlike kogemuste levitamisele nendega vahetult kohapeal tutvumise teel, sest see annab suhteliselt kõige paremaid tulemusi. Kui põhjalikud ka oleksid ettekanded ja loengud headest eeskujudest, kui hästi ka oleks korraldatud kogemuste vahetamine nõupidamistel ja seminaridel, ei anna see kaugeltki nii selget ja meeldejäävat ülevaadet kui eesrindlike saavutustega tutvumine kohapeal. Seepärast ongi alalised põllumajanduskomisjonid organiseerinud arvukalt ekskursioone vabariigi eesrindlikesse majanditesse, et tundma õppida nende kogemusi otsese rahalise tasu sisseviimisel, kompleksbrigaadide, töögruppide ja isemajandavate brigaadide organiseerimisel, töömahukate farmitööde mehhaniseerimisel jne.

Häid tulemusi on andnud nende rajooninõukogude alaliste põllumajanduskomisjonide tegevus, kes koos külanõukogude vastavate komisjonidega on otsuste täitmise ja täitmise kontrolli ühendanud sotsialistliku võistluse organiseerimisega. Alaliste komisjonide osa seisab siin eriti selles, et oma organisatsioonilise tööga haarata võistlusse kõik kolhoosid, brigaadid, farmid ja farmitöötajad, et võistluse tulemused ja võistluse käigus esilekerkinud ja eluõiguse võitnud töövormid ja -meetodid teha teatavaks kõigile võistlejaile.

Niisiis rajooninõukogude alaliste põllumajanduskomisjonide kontrolliv tegevus hõlmab: 1) nõukogu ja temast kõrgemalseisvate organite otsuste, valijate juhendite ja ettepanekute täitmise pideva kontrollimise, samuti põllumajanduse inspektsiooni tegevuse jälgimise ja töö kontrollimise; 2) partei ja valitsuse poliitika selgitamise elanikkonnale ning töötajate laiade hulkade kaasatõmbamise partei ja valitsuse direktiivide ning otsuste elluviimisele; 3) eesrindlaste kogemuste uurimise, üldistamise ja levitamise; 4) kolhooside abistamise kontrollimise käigus ilmnenud puuduste kõrvaldamiseks; 5) ettepanekute esitamise, mis on suunatud olukorra parandamiseks ühes või teises kolhoosis, ning täiendavate võimaluste ja reservide väljaselgitamise põllumajanduse arendamiseks.

Alaliste põllumajanduskomisjonide töövormide hulgas

kuulub tähtis koht ka nende osavõtule istungjärkude ettevalmistamisest. Osavõtt kohalike nõukogude istungjärkude ettevalmistamisest on keerukas protsess, mis koosneb mitmest omavahel tihedasti seotud etapist, nagu kontrollimine kohtadel, kontrollimise tulemuste arutamine ja üldistamine, otsuste projektide väljatöötamine, aruannete ja kaasaruannete koostamine. Tegelikult iga etapp kujutab endast alaliste komisjonide, nende liikmete ja aktivistide iseseisvat töövormi. Kuid tingituna ühisest ülesandest — valmistada istungjärguks ette kõik vajalikud materjalid — moodustavad nad koos uue, erilise töövormi.[15]

Vaadeldava töövormi üheks iseärasuseks on see, et siin on vaja erilise tähelepanelikkusega suhtuda kontrollimisele võetavate kolhooside valikusse. Seda esiteks sellepärast, et istungjärkudele kavandatakse arutamiseks kolhoosielu kõige tähtsamad küsimused, ja teiseks sellepärast, et kontrollimisel kogutud andmed on aluseks üldistuste tegemisele mitte ainult kontrollitud kolhooside, vaid ka kõigi teiste rajooni kolhooside kohta. Ebaõnnestumine kontrolliobjektide valikul ning oskamatus tuua päevavalgele tüüpilisi puudusi kolhooside töös ei võimalda komisjonil välja töötada eluliselt tähtsaid ettepanekuid.

Teine iseärasus seisab selles, et harilikult alalised komisjonid ja nende liikmed ühes aktivistidega kontrollivad peamiselt rajooninõukogu territooriumil paiknevate kolhooside tegevust. Kuna aga rajooninõukogud annavad oma istungjärkudel vastuvõetud otsustes esmajoones direktiive oma täidesaatvatele ja korraldavatele organitele, siis istungjärkudele küsimuste ettevalmistamise käigus koondavad alalised põllumajanduskomisjonid oma peatähelepanu täitevkomitee põllumajanduse inspektsiooni töö kontrollimisele, et välja selgitada just viimase töös esinevad puudused ja aidata nõukogudel leida abinõusid tema töö edasiseks parandamiseks kolhooside juhtimisel.

Kolmandaks, istungjärkudeks küsimuste ettevalmistamisel peavad põllumajanduskomisjonid ja nende liikmed tegutsema tihedas koostöös täitevkomi-

---

[15] Vt. Ю. В. Тодорский, Постоянные комиссии местных Советов депутатов трудящихся, Москва, 1955, lk. 148—149.

teega, sest just viimasel lasub peamine töö istungjärkude ettevalmistamise juhtimisel ja suunamisel. See aga ei tähenda, et alalistel komisjonidel ja nende liikmetel puuduks siin iseseisvus, oma initsiatiiv nii küsimuste algatamisel kui ka küsimustele omapoolsete lahenduste andmisel.

Alalise põllumajanduskomisjoni nagu kõigi teistegi komisjonide töövormide hulka kuulub ka osavõtt täitevkomitee istungitest. Täitevkomitee istungitest osavõtu õigus tuleneb nõukogude organite töö avalikkuse printsiibist, alaliste komisjonide ja täitevkomitee ühistest ülesannetest ja töö kooskõlastamise vajadusest, samuti sellest, et täitevkomitee ja alaliste komisjonide tegevus on rajatud vastastikuse koostöö ja abistamise suhetele.

Alalised komisjonid ja nende liikmed võtavad täitevkomitee istungite tööst osa nõuandva hääleõigusega. Realiseerides seda õigust võivad nad esitada küsimusi istungite päevakorda, esineda aruannete ja kaasaruannetega, võtta sõna läbirääkimistel, teha ettepanekuid otsuste projektide muutmiseks ja täiendamiseks.

Alaliste komisjonide ja nende liikmete osavõtt täitevkomitee istungitest on neile suure tähtsusega riikliku tegevuse kooliks, seepärast oleks vaja seda töövormi laiemalt rakendada. Ka täitevkomitee töötajatel oleks soovitav osutada sellele suuremat tähelepanu.

Lõpuks kuulub rajooninõukogude alaliste põllumajanduskomisjonide tegevuses oluline tähtsus sellisele töövormile, nagu seda on osavõtt komisjoni ettepanekute realiseerimisest. Iga alaline komisjon on eluliselt huvitatud sellest, kuidas viiakse ellu nende ettepanekuid, sest sellest oleneb nende autoriteet.

Alaliste komisjonide ettepanekute realiseerimine toimub tavaliselt rajooninõukogu, tema täitevkomitee, põllumajanduse inspektsiooni ja kolhooside poolt. Kuid ka alaliste komisjonide liikmed ja aktivistid ei jää sellest tööst eemale, vaid võtavad vahetult osa tehtud ettepanekute rakendamisest. See toimub mitmel viisil.

Praktikas esineb tihtipeale juhtumeid, kus alalised komisjonid annavad oma liikmetele ja aktivistidele konkreetseid ülesandeid ühe või teise ettepaneku realiseerimiseks. Need ülesanded seisavad kas osavõtus otsuse projekti koostamisest, osavõtus täitev-

komitee istungist, kus arutatakse tehtud ettepanekuid, või siis isikliku kontakti loomises nende organitega, kellest sõltub ettepanekute rakendamine, samuti mõne tootmisiseloomuga kohustuse panemises mõnele komisjoni liikmele või aktivistile selles kolhoosis, kus ta töötab.

Paide ja rea teiste rajooninõukogude alaliste põllumajanduskomisjonide edu ettepanekute elluviimisel on paljuski seletatav sellega, et nende liikmed kannavad komisjoni ülesandel *individuaalset vastutust* nende ettepanekute elluviimise eest, mis puudutavad nende kodukolhoosi. Mõistagi, antud juhul toimub komisjoni ettepanekute elluviimine mitte kolhoosi juhtimisorganitest mööda minnes, vaid neile otsese praktilise kaasabi osutamise teel, mobiliseerides ja innustades selleks ka teisi kolhoosnikuid. Alalistes komisjonides on kolhooside esimehi, brigadire, farmijuhatajaid, agronoome, zootehnikuid, mehhanisaatoreid ja teisi, kes juba oma tööalase seisundi tõttu võivad teha tõhusat tööd ettepanekute realiseerimiseks.

Üheks alaliste komisjonide ettepanekute elluviimisest osavõtu viisiks on ka *selgitustöö tegemine ning ettepanekute sisu, mõtte ja tähtsuse selgitamine kolhoosnikutele*. Selles osas väärib järgimist Keila rajooninõukogu alalise põllumajanduskomisjoni liikmete ja aktivistide tegevus, kes sageli selgitavad kolhoosnikute üldkoosolekutel, juhatuse koosolekutel ja tootmisnõupidamistel komisjoni poolt kavandatud abinõusid ning arutavad koos kolhoosnikutega, kuidas neid rakendada ja kontrollimiste käigus väljaselgitatud puudused kõrvaldada.

Kui aga selgub, et alalise komisjoni ettepanekud pole leidnud rakendamist või kolhoosi juhatus ei nõustu komisjoni ettepanekutega, tuleb sellest viivitamatult teatada komisjoni esimehele, ja, kui vaja, tõsta küsimus üles kas nõukogu, tema täitevkomitee või põllumajanduse inspektsiooni juhataja ees.

Peale nende vahendite võivad alaliste komisjonide liikmed avaldada kolhooside esimeestele, brigadiridele ja teistele ametiisikutele mõju ka sel teel, et *kritiseerivad* neid kolhoosi üldkoosolekul ja juhatuse koosolekutel, nõukogu istungjärkudel, täitevkomitee istungitel ja ajakirjanduses, pöörduvad kolhoosi partei- ja komso-

moli-algorganisatsiooni poole ettepanekuga ühe või teise küsimuse arutamiseks vastavates organisatsioonides.

Alaliste komisjonide ettepanekute lahendamist kontrollib pidevalt komisjoni esimees. Ta jälgib seda, kas vastuvõetud ettepanekud antakse õigeaegselt edasi vastavatele organitele ja kas võetakse tarvitusele vastavad abinõud. Paide rajooninõukogu alaline põllumajanduskomisjon on sageli kuulanud esimehe informatsiooni vastuvõetud ettepanekute rakendamise kohta. Rida edukalt töötavaid komisjone arutavad regulaarselt oma koosolekutel tähtsamate ettepanekute realiseerimise ja selle üle kontrolli teostamise küsimusi. See on ka arusaadav, sest ettepanekute väljatöötamine on mitte eesmärgiks omaette, vaid nad on kavandatud selleks, et kõrvaldada tööd pidurdavad tegurid ja saavutada uut edu töös.

Tähtis osa alaliste komisjonide ettepanekute õigeaegsel rakendamisel kuulub samuti täitevkomiteedele. Tunnustavalt tuleb siin märkida Elva rajooninõukogu täitevkomitee tegevust, kes peab alaliste komisjonide ettepanekute üle arvestust ning kontrollib pidevalt nende täitmist, ja, kui vaja, osutab kolhoosidele omapoolset abi nende realiseerimiseks. Täitevkomitee selline tegevus on täielikus kooskõlas tema ja alaliste komisjonide tegevuse aluseks olevate vastastikuse koostöö ja abistamise suhetega.

Seega kokkuvõttes võib märkida, et rajooninõukogude alaliste komisjonide, eriti aga põllumajanduskomisjonide tegevus kolhooside juhtimisel seisab mitmepalgelises organisatsioonilises töös ning abi osutamises ühelt poolt kolhoosidele ja teiselt poolt rajooninõukogule, tema täitevkomiteele ja põllumajanduse inspektsioonile kolhoosiellu puutuvate küsimuste lahendamisel.

3. Rahvasaadikute tegevus valimisringkonnas seoses kolhooside ülesehitustöö küsimustega

Rajooninõukogu saadikute tegevus ei piirdu ainult osavõtuga nõukogu istungjärkude ja alaliste komisjonide tööst. Nad teevad samuti ulatuslikku organisatsioonilist

tööd oma valimisringkonnas. Valimisringkond on saadiku massilise selgitus- ja organiseerimistöö keskuseks valijatega. Rahvasaadiku sidepidamine oma valijatega toimub valimisringkonna kaudu. Kuna rajooninõukogude saadikute valimisringkonnad asuvad põhiliselt maal, siis tuleb neil oma saadikukohustuste täitmisel sageli kokku puutuda kolhoosielu küsimustega.

Olles siduvaks lüliks töötajate laiade hulkade ning rajooninõukogu vahel, seisab rajooninõukogu saadikute ülesanne selles, et ühelt poolt välja selgitada kolhoosnikute ja kolhooside vajadused, taotlused ja ettepanekud, nende rõõmud ja mured, töös esinevad raskused ja ebaõnnestumised, samuti ka saavutused ja töö tugevad küljed, ning teiselt poolt selgitada kolhoosnikutele partei ja valitsuse poliitikat, rajooninõukogu ja kõrgemalseisvate organite otsuseid, organiseerida selle poliitika ja otsuste elluviimist ning anda regulaarselt aru valijate ees enda ja nõukogu tööst.

Oma saadikukohustuste täitmiseks valimisringkonnas kasutavad rajooninõukogu saadikud selliseid töövorme, nagu: 1) valijate vastuvõtmine ja nende külastamine kodudes; 2) töö valijate kirjade, kaebuste ja avaldustega; 3) kohtumiskoosolekud; 4) loengute ja vestlustega esinemine valijate ees; 5) valimisringkonnas asuvate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide tööga tutvumine ja nende tegevuse kontrollimine, rajooninõukogu ning kõrgemalseisvate organite otsuste täitmise organiseerimine; 6) aruandlus valijate ees.

Kuna rajooninõukogu saadikute ja kolhooside vahelised suhted avalduvad kõige ilmekamalt otsuste täitmise organiseerimise ja täitmise kontrollimise käigus, siis peatume lähemalt ainult nendel saadikutöö vormidel.

Esimeseks sammuks nii rajooninõukogu kui ka kõrgemalseisvate organite otsuste realiseerimisel on nende teatavakstegemine kolhoosidele ja kolhoosnikutele. On vaja, et see toimuks kiiresti pärast vastavate aktide vastuvõtmist, vastasel korral venib nende elluviimine.

Otsuste sisu teatavakstegemine kolhoosidele toimub mitmel viisil. Põhiline on muidugi otsuste ärakirjade või väljavõtete saatmine neile. Selleks et otsuste täitmisele kaasa tõmmata kolhoosnikute laiu hulki, on vaja tutvus-

tada otsuseid mitte üksnes kolhooside juhatustele, vaid kõigile neile kolhoosnikutele, kes töötavad vastavas töölõigus ja kellest oleneb nende praktiline elluviimine.

Nagu kogemused näitavad, saavad siin palju kaasa aidata rahvasaadikud. Eesrindlike rahvasaadikute juures on kujunenud tavaks, et kohe pärast rajooninõukogu istungjärku viivad nad läbi kohtumiskoosolekuid valijatega, kus tutvustavad neid istungjärgu tööga ning vastuvõetud otsustega ning kus koos valijatega arutatakse läbi ja selgitatakse välja reservid ning võimalused vastuvõetud otsuste täitmiseks. Tapa, Paide ja rea teiste rajooninõukogude saadikud on kasutanud selleks ka kolhoosnikute üldkoosolekuid, farmitöötajate tootmisnõupidamisi ja brigaadide koosolekuid.

Rahvasaadiku osa ühe või teise otsuse täitmise organiseerimisel, samuti ka tema organisatsioonilise töö vormid ja meetodid sõltuvad otsuse sisust. Kui mõnes otsuses peetakse vajalikuks kolhoosnikute osavõttu heakorrastustöödest, koolimajade, rahvamajade ja internaatide ehitamisest, tööliste ja teenistujate mobiliseerimist kolhoosidele appi hooajatöödel, hoogtööpäevakute organiseerimist kolhooside abistamiseks jne., seisab rahvasaadikute ülesanne selles, et tõmmata kaasa kolhoosnikuid, töölisi ja teenistujaid nende ürituste läbiviimisele, organiseerida ja juhtida nende tööd, innustada teisi oma eeskujuga.

Järelikult antud juhul lasub rahvasaadikutel otsuse täitmise otsese organiseerimise ja vahetu elluviimise ülesanne. Kui aga rajooninõukogu või kõrgemalseisva organi otsuses nähakse ette abinõusid kolhooside töö parandamiseks, siis peab saadikute organiseerimistöö olema suunatud sellele, et taotleda ettenähtud abinõude elluviimist kolhooside juhtimisorganite kaudu, neile abi osutamise teel, mitte aga neist mööda minnes. Viimasel juhul olenevad otsuse täitmise ja täitmise kontrollimise vormid ning meetodid osalt ka sellest, kas rajooninõukogu saadik töötab samas kolhoosis või mitte.

Saadikutöö kogemused näitavad, et häid tulemusi otsuste täitmisel annab saadikute osavõtt sotsialistliku võistluse organiseerimisest. Sotsialistlikul võistlusel on suur mobiliseeriv ja innustav

jõud, tal on suur tähtsus kolhooside ees seisvate ülesannete lahendamisel. Kinnitame seda näitega praktikast.

Paide rajooninõukogu võttis vastu otsuse loomakasvatuse olukorra parandamiseks kolhoosides, kus pöörati suurt tähelepanu töökultuuri tõstmisele. Selleks et aidata omapoolselt seda otsust ellu viia, soovitasid rajooninõukogu saadikud «Esimese Mai», «Koidu» ja reas teistes kolhoosides, et loomakasvatajate sotsialistliku võistluse kohustustesse võetaks väljalüpstud piimahulga kõrval üheks näitajaks ka puhtus ja kord töökohal ning selle ümbruses. Et kohustused ei jääks ainult paberile, lõid rahvasaadikud tihedad koostöösidemed kolhooside revisjonikomisjonide liikmetega, partei- ja komsomoliorganisatsioonidega, kellega koos tegid ootamatuid kontrollreide farmidesse töökultuuri kontrollimiseks. Süstemaatiline kontroll, võistluse tulemuste pidev teatavakstegemine ning arutamine farmitöötajate nõupidamistel, hooletute ja ükskõiksete farmitöötajate kritiseerimine kolhoosi seinalehes ning välklehtedes — see kõik on andnud tulemusi. On tehtud tubli samm edasi mitte üksnes loomakasvatussaaduste tootmise suurendamise, vaid ka üldise töökultuuri tõstmise osas.

Sotsialistliku võistluse organiseerimisel on vaja arvestada järgmisi momente: esiteks, sotsialistlik võistlus on loov, pidevalt arenev üritus, mis ei salli šablooni; teiseks, sotsialistlik võistlus on edukas siis, kui saadikud tuginevad selle organiseerimisel kolhooside ühiskondlikele organisatsioonidele ja aktiivile, kui võistlus ühendatakse eesrindlaste kogemuste uurimise, üldistamise ja juurutamisega ning mahajääjate abistamisega; kolmandaks, sotsialistlik võistlus, ka sel juhul, kui see on organiseeritud nõukogu otsuse täitmiseks, peab olema vaba administreerimisest — kõik küsimused, mis kuuluvad kolhoosi juhtimisorganite kompetentsi, on vaja lahendada nende organite kaudu; neljandaks, ühes ja samas kolhoosis töötavatel rajooni- ja külanõukogude saadikutel on kõigiti otstarbekohane ja vajalik ühendada oma jõupingutused ning kooskõlastatult organiseerida kolhoosi ees seisvate ülesannete, mis tulenevad nõukogude organite otsustest, täitmist.

Asjaolu, et otsuste täitmine ja täitmise üle kontrolli organiseerimine, üldse massilise selgitus- ja organiseerimistöö läbiviimine nõuab ühes ja samas kolhoosis töö-

tavate saadikute töö ja tegevuse kooskõlastamist, on viinud saadikutegruppide kujunemisele.

Rahvasaadikute grupi moodustavad kõik antud kolhoosis töötavad erinevate nõukogude saadikud. Saadikutegrupi eesotsas seisab mõni kogenum saadik, kes kutsub aeg-ajalt kolhoosis töötavad saadikud kokku, et ühiselt läbi kaaluda eesseisvad organisatsioonilise töö küsimused ja jagada ülesandeid. Oma koosolekuid nad ei protokolli ega võta vastu otsuseid. Seda pole ka tarvis, sest saadikutegrupi eesmärk seisab selles, et koordineerida kolhoosis töötavate saadikute tööd ja tõmmata nad kõik nende ülesannete täitmisele, mis nõukogude organid on antud ühismajandi ette püstitanud.

Paide rajooni «Koidu» ja «9. Mai», Tartu rajooni «1. Mai» ja mitmetes teistes vabariigi kolhoosides praktilise töö käigus väljakujunenud rahvasaadikute grupid on tegelnud peamiselt partei ja valitsuse poliitika ning nõukogu otsuste selgitamisega kollektiivi liikmetele, organiseerinud sotsialistlikku võistlust kolhooside ümbruse heakorrastamiseks, põllumajanduslike tööde läbiviimiseks, aidanud korraldada tootmisnõupidamisi ja juurutada eesrindlaste töökogemusi, kontrollinud otsuste täitmist, arendades sealjuures tihedat koostööd kolhoosi partei- ja komsomoliorganisatsiooniga.[16]

Rahvasaadikute tegevus nõukogu otsuste täitmise organiseerimisel on seotud täitmise kontrollimisega kolhoosides, mis asuvad nende valimisringkonnas. Seoses kontrolliva tegevusega kolhoosides on vaja peatuda sellel küsimusel, missugused on rajooninõukogu saadikute õigused selles töölõigus.

Igal rajooninõukogu saadikul on õigus takistamatult külastada oma valimisringkonna territooriumil paiknevaid kolhoose ja kontrollida nende tegevust, tutvuda faktilise olukorraga farmides, brigaadides, ladudes, aitades ja mujal, samuti kolhoosnikute üldkoosolekute, volinike koosolekute ja juhatuse otsustega ning teiste kontrollimiseks vajalike materjalidega. Samuti on saadikutel õigus nõuda kolhoosi esimehelt, brigadiridelt ja teistelt ametiisikutelt

---

[16] Lähemalt saadikutegruppide kohta vt. H. Schneideri poolt koostatud «Rahvasaadiku käsiraamat», Tallinn, 1959, lk. 123 jj.

seletust kontrollimise käigus üles-kerkinud küsimustes. See võimaldab rahvasaadikutel välja selgitada kõik väärnähtused või mõne otsuse täitmata jätmine.

Rahvasaadiku üheks õiguseks tuleb pidada ka seda, et abiks kontrollimisele võib ta oma algatusel värvata ka teisi töötajaid kas antud kolhoosi ühiskondlike organisatsioonide liikmete, kolhoositöö eesrindlaste või vastava erialaga spetsialistide hulgast. Mida laiem on kontrollimistest osavõttev aktiiv, seda põhjalikumalt on võimalik tundma õppida kolhoosi tegevust.

Rahvasaadikud võivad küll kontrollida kolhooside tegevust, kuid neil puudub õigus segada end nende operatiivsesse töösse ja anda neile täitmiseks kohustuslikke juhiseid. See tähendab, et rahvasaadikutel, samuti nagu alalistel komisjonidel, nende liikmetel ja aktivistidelgi, puuduvad kolhooside tegevuse kontrollimisel administratiivsed õigused.

Vaatamata sellele, et rahvasaadikud ja nende poolt kontrollimistöösse kaasatõmmatud aktivistid ei või sekkuda kolhooside operatiivsesse tegevusse, oleks ebaõige teha järeldust, nagu oleksid nad ilmnenud asjaolude passiivsed registreerijad. Kontrollimise üheks ülesandeks olukorra väljaselgitamise kõrval on abi osutamine kontrollitavale kolhoosile tema töös. Selleks on rahvasaadikutel õigus teha kolhoosi juhatusele vastavaid ettepanekuid ja anda nõu töö parandamiseks. Valdav osa rahvasaadikute ettepanekutest leiab rakendamist kolhoosides. Selleks aitab kaasa saadiku kui rahva esindaja autoriteet. Sel juhul aga, kui kolhoosi juhatus ei nõustu rahvasaadiku seisukohaga ega arvesta tema poolt tehtud ettepanekuid, võib rahvasaadik kanda sellest ette kas rajooninõukogule või tema täitevkomiteele, kes võtab selles küsimuses tarvitusele vastavad abinõud.

Siit näeme, et rajooninõukogu suunab täitevkomitee ja külanõukogude tegevust kolhooside juhtimisel ning lahendab tähtsamaid kolhoosiellu puutuvaid küsimusi istungjärgulises töökorras, kusjuures organisatsiooniliseks tööks

kolhoosides kasutab ta alalisi komisjone, eeskätt aga alalist põllumajanduskomisjoni ja rahvasaadikuid.

§ 3. Rajooni töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee funktsioonid, töövormid ja -meetodid kolhooside juhtimisel

Rajooni töörahva saadikute nõukogu istungjärkude vaheajal teostab nõukogu, samuti kõrgemalseisvate riigivõimu- ja haldusorganite otsuste täitmist rajooninõukogu täitevkomitee. Täitevkomitee on rajooninõukogu alaliselt tegutsev täidesaatev ja korraldav organ.

Rajooninõukogu täitevkomitee kompetents kolhooside juhtimisel on ulatuslik, sealt jäävad välja ainult need küsimused, mis kuuluvad rajooni töörahva saadikute nõukogu ainukompetentsi. Kuid ka nende küsimuste ettevalmistamisest, mida arutab ja otsustab rajooninõukogu, võtab osa täitevkomitee.

Vastavalt kehtivatele õigusaktidele vaatab rajooninõukogu täitevkomitee läbi kolhooside tootmis-finantsplaani ja aastaaruande, kolhoosides rakendamisele tulevad töönormid ja -hinded, kolhoosnikute kaebused kolhoosist väljaheitmise ja õueaiamaa vähendamise kohta, kolhoosnikute üldkoosolekute otsused kolhooside ühinemise või jagunemise kohta; kinnitab kolhooside revisjonikomisjonide koosseisud, kolhooside majandisisese maakorraldusplaani ja kolhooside välispiirid, kolhoosiasulate planeerimise ja hoonestamise kavad, kolhooside maaparandustööde projektid ja eelarved, üldkoosoleku otsused mittekasutatava kolhoosimaa teistele kolhoosidele ajutiseks kasutamiseks andmise ning kolhoosimetsast ülestöötatud puidu müümise kohta väljapoole kolhoosi ning kolhoosidevaheliste organisatsioonide moodustamise lepingud. Täitevkomitee registreerib kolhooside põhikirju, muudatusi ja täiendusi neisse ning lepinguid maaparandusjaamadega; kontrollib põllumajanduslike artellide põhikirja ja kolhooside riiklike kohustuste täitmist, samuti kolhoosimaade kasutamist ja finantsdistsipliinist kinnipidamist. Samuti abistab ta kolhoose kaadri valikul, kolhoosikaadri kvalifikatsiooni tõstmisel, eesrindlike kogemuste uurimisel, üldistamisel ja juurutamisel; lahendab vaideid maakasutajate

vahel; kinnitab rajooni maabilansi; tühistab kolhoosnikute üldkoosolekute, volinike koosolekute ja juhatuse ebaseaduslikke otsuseid; teostab kolhoosimaade eraldamist kolhooside nõusolekul riiklikeks, ühiskondlikeks ja muudeks vajadusteks.

Toodud funktsioonide loetelu ei ole ammendav. See hõlmab vaid olulisemaid neist. Rajooninõukogu täitevkomitee kui kolhooside igapäevast juhtimist teostav organ rajoonis võib arutada kõiki kolhoosiellu puutuvaid küsimusi, lahendada neid ja teha omapoolseid ettepanekuid, kui üks või teine küsimus kuulub kolhooside või kõrgemalseisvate riigiorganite kompetentsi, ning seaduslikkuse kindlustamise huvides kontrollida mistahes kolhoosiorganite akte, üldse kogu kolhooside ülesehitustööd.

Nende funktsioonide täitmine rajooninõukogude täitevkomiteede poolt toimub põhiliselt neljas liinis: esiteks, nad võtavad vastu õigusakte kolhoosiellu puutuvais küsimustes ning sanktsioneerivad kolhooside üldkoosolekute otsuseid; teiseks, teevad ulatuslikku organisatsioonilist tööd kolhoosides täitevkomitee ja kõrgemalseisvate organite otsuste täitmiseks ning täitmise kontrollimiseks jne.; kolmandaks, suunavad ja juhivad põllumajanduse inspektsiooni, kolhooside ehitamise osakonna ja teiste täitevkomitee osakondade tegevust kolhooside ülesehitustöö küsimustes; neljandaks, suunavad ja juhivad külanõukogude täitevkomiteede tegevust kolhooside ülesehitustöö küsimustes.

1. Kolhoosielu küsimuste arutamine ja otsustamine rajooni töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede istungitel

Rajooninõukogu täitevkomitee on kollegiaalne juhtimisorgan. Tema põhiliseks töövormiks on istung. See töövorm võimaldab kõigil täitevkomitee liikmetel osa võtta täitevkomitee kompetentsi kuuluvate küsimuste arutamisest ja otsustamisest.

Rajooninõukogude täitevkomiteede tähtsus kolhooside juhtimisel sõltub ennekõike sellest, missuguseid küsimusi arutatakse täitevkomitee istungitel ja kuidas neid lahendatakse, kas asjalikult ja põhjalikult või pealiskaudselt, tungimata küsimuse olemusse. Küsimuste osas, mida

oleks vaja arutada täitevkomitee istungil, ei saa anda mingit kindlat loetelu, see sõltub kohalikest tingimustest. Nagu juba eespool nägime, võib täitevkomitee kavandada istungile arutamiseks kõiki kolhoosiellu puutuvaid küsimusi, välja arvatud need, mis kuuluvad rajooninõukogu ainukompetentsi. Kui rajooninõukogu arutab ja peab arutama perspektiivse iseloomuga kolhoosiellu puutuvaid küsimusi, siis rajooninõukogu täitevkomitee on kohustatud kavandama konkreetsed abinõud, mis vajaduse korral haaravad kas või iga kolhoosi eraldi, et kindlustada nõukogu ja kõrgemalseisvate organite direktiivide elluviimine.

Seoses sellega, et kolhoosides on nüüd võimekas kaader, kes on suuteline lahendama ise paljusid neid küsimusi, kus varem oli vajalik nõukogude organite abi, on vajalik ka rajooninõukogude täitevkomiteede töö vastavalt ümber korraldada ja keskendada peamine tähelepanu *sõlmküsimustele*, millest sõltub kolhooside ette seatud ülesannete täitmine.

Nagu eesrindlike rajooninõukogude täitevkomiteede kogemused näitavad, on õigustanud end praktika, mille kohaselt mitmesuguseid põllumajanduse hooajatöid puudutavaid küsimusi arutavad mitte rajooninõukogud, vaid nende täidesaatvad ning korraldavad organid ja külanõukogud, võimaldades rajooninõukogudel selle arvel tegelda kolhoosielu kesksete küsimustega.

Kindel koht täitevkomitee tegevuses peab olema *sotsialistliku võistluse küsimustel* ja sellest kokkuvõtete tegemisel. Õigesti on talitanud Rakvere, Võru, Tartu, Harju ja rea teiste rajooninõukogude täitevkomiteed, kes on ühendanud sotsialistliku võistluse tulemustest kokkuvõtete tegemise kolhooside majandusliku tegevuse, tootmis-finantsplaanide täitmise igakülgse analüüsiga.

Eriline tähtsus on kolhoositootmise eesrindlaste kogemuste üldistamisel, tehnika kasutamise ja hooldamise, farmitööde mehhaniseerimise, kolhoositootmise elektrifitseerimise, seemne- ja väetisemajanduse, kolhoosimetsade majandamise, ühiskarja produktiivsuse tõstmise, taime- ja loomakasvatussaaduste kvaliteedi tõstmise, tööviljakuse tõstmise, toodangu omahinna ja paljude teiste küsimuste arutamisel täitevkomitee istungitel. Aeg-ajalt on otstarbekohane arutada ka kolhooside juhatuste aru-

andeid tootmis-finantsplaani täitmise, teaduse ja tehnika saavutuste juurutamise, maaparandustööde tegemise, hooajatööde läbiviimise jne. kohta ning kuulata kolhooside revisjonikomisjonide aruandeid revisjonialasest tööst kolhoosides. Rohkem oleks vaja praegustes tingimustes, kus rajoonide reorganiseerimise tulemusena on suurenenud külanõukogude ja nende täitevkomiteede osatähtsus kolhooside juhtimisel, Paide ja mõnede teiste rajooninõukogude täitevkomiteede eeskujul praktiseerida külanõukogude täitevkomiteede aruannete kuulamist organisatsioonilise töö küsimustes kolhoosides.

Küsimuste asjalikuks arutamiseks ja õigeks lahendamiseks täitevkomitee istungil on vaja neid hästi ette valmistada. Nagu nõukogude istungjärkudele, nii ka täitevkomitee istungitele planeeritud küsimuste ettevalmistamine on seda põhjalikum, mida laialdasemalt tõmmatakse sellesse töösse täitevkomitee liikmeid, põllumajanduse inspektsiooni ja osakondade töötajaid, alalisi komisjone, rahvasaadikuid ja aktiviste.

Täitevkomitee istungite ettevalmistamine algab tavaliselt täitevkomitee juhtivate töötajate nõupidamisega, kus määratakse kindlaks istungi päevakorda esitatavad küsimused, isikud, kes vastutavad nende ettevalmistamise eest, kontrollimisele võetavad kolhoosid, samuti ka need vormid ja meetodid, kuidas lülitada ettevalmistustöösse rahvasaadikud, alalised komisjonid ja aktiiv.

Edasi toimub kontrollimine kohtadel, selle tulemuste üldistamine, aruannete ja kaasaruannete koostamine ning otsuste projektide väljatöötamine.

Küllalt põhjalik ettevalmistustöö on vajalik ka siis, kui tegemist on kolhoosnikute üldkoosoleku otsuste sanktsioneerimisega täitevkomitee istungil. Kuna sanktsioneerimisalases töös on rida lahendamist vajavaid probleeme, siis tuleb sellel lähemalt peatuda. See on seda vajalikum, et pärast masina-traktorijaamade reorganiseerimist toimusid organisatsioonilise töö osas olulised ümberkorraldused, kusjuures praktika on osalt läinud eri teed.

Kõigepealt neist kolhoosnikute üldkoosolekute otsustest, millede sanktsioneerimine toimub kehtiva korra kohaselt läbivaatamise kujul.

Kolhooside tootmis-finantsplaanide läbivaatamine. Tootmis-finantsplaan kujutab endast kolhoosi majandus-

liku tegevuse aasta programmi. Tema aluseks on riiklik plaaniülesanne, mille, vastavalt põllumajandussaaduste kokkuostu riiklikule plaanile, määrab kindlaks rajooninõukogu täitevkomitee ja teeb põllumajanduse inspektsiooni kaudu kolhoosidele teatavaks hiljemalt eelmise aasta 1. septembriks.

Kuigi kolhoosid planeerivad nüüd ise kolhoositootmist, ei tähenda see seda, et nõukogude organite osa piirduks siin ainult riiklike ülesannete andmisega ja hiljem tootmis-finantsplaani läbivaatamisega. Tegelikult abistavad nad kolhoose tootmis-finantsplaani koostamise kõigis staadiumides.

Tootmis-finantsplaani koostamisele eelneb ulatuslik ettevalmistustöö, mis haarab endasse kolhoosivara inventeerimise, kolhoositegevuse revideerimise, eelmise aasta majandusliku ja finantstegevuse analüüsimise, töönormide ja -hinnete läbivaatamise ning korrektiivide tegemise, kolhooside raamatupidajate ja revisjonikomisjonide esimeeste instrueerimise.

Kes konkreetselt peaksid juhtima neid ettevalmistustöid kolhoosides, see pole pärast masina-traktorijaamade reorganiseerimist õiguslikult täpselt kindlaks määratud. Varem tegelesid sellega peamiselt masina-traktorijaamade instruktor-raamatupidajad. Kuna põllumajanduse inspektsioonide koosseisus on nüüd ainult 1—2 vastava ala ökonomisti, siis läheb neil raskeks tegelda rajooni kõikide kolhoosidega. Seepärast on Kingissepa, Paide, Rakvere ja reas teistes rajoonides mindud seda teed, et kolhooside raamatupidajaid, revisjonikomisjonide esimehi ja teisi kolhoositöötajaid instrueerib revideerimise, tootmis-finantsplaani koostamise ja finantsmajandusliku tegevuse analüüsimise küsimustes põllumajanduse inspektsioon, kusjuures kolhoose abistavad kohtadel peale inspektsiooni töötajate külanõukogude täitevkomiteed ning rajooni- ja külanõukogude alalised põllumajandus-, eelarve- ja rahanduskomisjonid. Nagu esialgsed kogemused näitavad, õigustab selline praktika end igati, tõstes samaaegselt külanõukogude osatähtsust kolhooside juhtimisel.

Kuid nõukogude organite osa kolhoosisisese planeerimise juhtimisel ei piirdu ainult ettevalmistustööde suunamisega. Põllumajanduse inspektsiooni spetsialistid, samuti külanõukogude täitevkomiteede töötajad abis-

tavad kolhoose ka tootmis-finantsplaanide koostamisel, eriti aga majanduslike, organisatsiooniliste, agro- ja zootehniliste abinõude planeerimisel. Eriti tähtis on see abi mahajäänud kolhoosidele, et sisemiste reservide maksimaalse rakendamise teel tootmisse viia nad kiiresti eesrindlike kolhooside tasemele.

Kolhoositootmise planeerimine on loov üritus, millesse ei saa suhtuda formaalselt ega rakendada rajoonile ettenähtud tootmisülesandeid mehaaniliselt. Igal majandil on oma teatavad iseärasused, on üksikud majandusharud või nende harude üksikud lõigud, kus on juba saavutatud suhteliselt suuremat edu. Ent samal ajal on mahajäänud töölõike, mis takistavad üldist arengut. On vaja leida see peamine sõlmküsimus, mille lahendamine antud etapil otsustab edasiliikumise. Kui kolhoosidel endil tekib raskusi selle sõlmküsimuse leidmisel, siis nõukogude organite kohustuseks on neid aidata.

Nende kohustuseks on samuti jälgida, et kolhooside tootmis-finantsplaanid vastaksid kommunistliku partei poolt põllumajanduse ette seatud ülesannetele ja nõuetele, et plaanid oleksid koostatud ettenähtud vormide kohaselt ning õigeaegselt. Varasemate aastate kogemused näitavad, et tootmis-finantsplaani koostamine kolhoosides venib väga pikale, mistõttu aasta algul töötatakse 3—4 kuud ilma konkreetse plaanita. Kui puudub plaan, siis pole ka vajalikku võitlust tootmise suurendamise eest. Muidugi oleks liialdus, kui ütelda, et plaan on ainsaks tootmise intensiivistamise abinõuks. Ent ta on siiski selle üheks oluliseks teguriks, kui samaaegselt kavandatakse plaani täitmiseks vajalikud organisatsioonilised, majanduslikud jt. abinõud. Seepärast on vaja tootmis-finantsplaanide koostamist organiseerida nii, et nad valmiksid hiljemalt jooksva aasta veebruari lõpus. Märkimist väärib EKP Tartu Rajoonikomitee ja Tartu Rajooni TSN Täitevkomitee initsiatiiv, kes võtsid 8. jaanuaril 1958 vastu otsuse, milles juhiti kolhooside partei-algorganisatsioonide ja kolhooside esimeeste tähelepanu sellele, et nad organiseeriksid tootmis-finantsplaanide koostamise ja kinnitamise kolhoosnikute üldkoosolekutel hiljemalt 20. veebruariks.

Pärast seda, kui kolhoosi tootmis-finantsplaan arutatakse läbi ja kinnitatakse kolhoosnikute üldkoosolekul,

vaadatakse see enne rajooninõukogu täitevkomiteele esitamist läbi põllumajanduse inspektsiooni spetsialistide poolt, kes annavad tootmis-finantsplaani kohta oma arvamuse.

Kui põllumajanduse inspektsiooni spetsialistid jõuavad tootmis-finantsplaani analüüsides järeldusele, et see ei kindlusta riiklike kokkuostu-ülesannete täitmist, siis märgivad nad seda oma arvamuses. Harilikult kajastub nende arvamus täitevkomitee otsuse projektis, mille koostab põllumajanduse inspektsioon.

Sel korral, kui täitevkomitee vaatab oma istungil läbi kolhoosi tootmis-finantsplaani ja leiab, et inspektsiooni spetsialistide arvamus on põhjendatud, ei või ta sinna ise teha vajalikke täiendusi ega parandusi, vaid peab seda soovitama kolhoosidel endal teha, näidates ühtlasi, mis küsimustes on vaja tootmis-finantsplaani täiendada ja muuta. Reas rajoonides on saanud heaks tavaks, et neist kolhoosnikute üldkoosolekutest, kus arutatakse tootmis-finantsplaanis tehtavaid parandusi, võtab osa rajooninõukogu täitevkomitee esindaja, kes selgitab lähemalt, miks täitevkomitee pidas vajalikuks muuta või täiendada tootmis-finantsplaani.

Kolhooside aastaaruannete läbivaatamine. Kui tootmis-finantsplaan kujutab endast kolhoosi aasta majandusliku tegevuse programmi, siis aastaaruanne on kolhoosi majanduslikku tegevust kokkuvõtvaks dokumendiks. Nagu tootmis-finantsplaani, nii ka aastaaruande koostamise puhul osutavad kolhoosidele abi põllumajanduse inspektsiooni spetsialistid. See on seda vajalikum, et kolhooside arveala kaader on üldiselt nõrk, pealegi on kolhoosimajanduse arendamise huvides vajalik kolhoositoodangu omahind välja tuua, et kolhoose teadlikult juhtida.

Kolhoosi aastaaruanne vaadatakse kõigepealt läbi juhatuse koosolekul, millest võtavad osa kolhoositöö eesrindlased, agronoomid, zootehnikud, brigadirid, farmijuhatajad, abiettevõtete juhatajad ja teised. Seejärel esitatakse aastaaruanne läbivaatamiseks ja kinnitamiseks kolhoosnikute üldkoosolekule, kusjuures revisjonikomisjon esitab aastaaruande kohta oma seisukoha. Võru, Rakvere, Paide ja reas teistes rajoonides on saanud tavaks, et kolhoosnikute üldkoosolekust, kus arutatakse ja kinnitatakse aastaaruannet, võtavad nõuandva häälega osa nii külanõukogu täitevkomitee esimees, põllumajan-

duse inspektsiooni esindajad kui ka rajooni- ja külanõukogu põllumajanduskomisjoni esindajad.

Üldkoosoleku poolt kinnitatud aastaaruanne ühes revisjonikomisjoni arvamusega esitatakse analüüsimiseks ja rajooni koondaruande koostamiseks põllumajanduse inspektsioonile. Põllumajanduse inspektsioon esitab aruande koos omapoolse arvamusega rajooninõukogu täitevkomiteele läbivaatamiseks. Täitevkomitee istungil esineb aastaaruande kohta sõnavõtuga kolhoosi esimees ning kuulatakse ära revisjonikomisjoni esimehe seisukoht aruande kohta. Mõnedes rajoonides võtavad rajooninõukogu täitevkomitee istungist osa ka külanõukogude täitevkomiteede esimehed, kes esitavad seal omapoolse arvamuse. Seda praktikat võib soovitada kõigile rajooni töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedele.

Aastaaruande läbivaatamise kohta võtab täitevkomitee vastu otsuse. Tapa ja mõnede teiste rajooninõukogude täitevkomiteed on märkinud oma protokollilistes otsustes ainult seda, et ühe või teise kolhoosi aastaaruanne on läbi vaadatud. Õigemaks tuleb lugeda aga nende rajooninõukogude täitevkomiteede praktika, kes näitavad otsuses kätte ka teed majandusliku ülesehitustöö edasiseks parandamiseks.

Milles seisab siis aastaaruande läbivaatamise eesmärk? Esiteks selles, et kolhoosi aastaaruande analüüsi alusel välja selgitada kolhoositöö tugevad ja nõrgad küljed, et oleks arusaadav, mida tuleb ette võtta kolhoosi tegevuse parandamiseks.

Teiseks selles, et kontrollida, kas kolhoosi aastaaruanne on õigesti koostatud, kas ta on kooskõlas raamatupidamise andmetega ja peegeldab kolhoosi aastast tegevust.

Kolmandaks selles, et viia lõpule aastaaruande kui õigusakti kujundamise protsess ja anda sellele õiguslik jõud, et aastaaruanne sellisena võiks olla aluseks ka teiste organite tegevusele. Näiteks rahandusorganitele kolhoosi tulumaksu määramisel.

Töönormide ja -hinnete läbivaatamine. Kolhooside põhikirjad näevad ette, et kolhoosi juhatus töötab välja ja kolhoosnikute üldkoosolek või volinike koosolek kinnitab töönormid ja -hinded kõigi põllumajanduslike tööde kohta. Riik osutab seejuures kolhoosidele igakülgset abi. Seda kõigepealt näidis-töönormide ja -hinnete väljatöötamise

teel. 1948. aastal kinnitati üleliidulised näidis-töönormid ja -hinded [17], mille alusel Eesti NSV Ministrite Nõukogu töötas välja vabariiklikud näidis-töönormid ja -hinded [18].

Kuid kolhoositootmine ei seisa paigal. Tööviljakuse tõstmise, omahinna alandamise ja kalkuleerimise ülesanded tegid vajalikuks uute näidis-töönormide ja -hinnete väljatöötamise, mis kinnitati EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1959. aasta 2. märtsi määrusega «Töö normeerimise ja töö tasustamise parandamisest ning jagamatutesse fondidesse vahendite eraldamise suurusest ja kasutamisest vabariigi kolhoosides».

Selles määruses soovitati kolhoosidel läbi vaadata vananenud töönormid ja -hinded ning, lähtudes konkreetsetest tingimustest, välja töötada uued, võttes aluseks näidis-töönormid ja -hinded. Lisatasu maksmist kolhoosiliikmetele peetakse määruses otstarbekohaseks rakendada ainult preemiana eeskujuliku töö eest ja määrata seda nendele kolhoosnikutele, kes oma eeskujuliku tööga kindlustasid lisatoodangu saamise.

Neis kolhoosides, kus on olemas vajalikud majanduslikud tingimused üleminekuks otsesele rahalisele tasule normipäevi arvestamata, on vaja rakendada samuti näidisnorme ja sisse viia rahaline tasu töönormide täitmise eest sovhoosides kehtiva rahalise töötasu tasemel, rakendades seejuures järgmisi töökategooriaid ja hindeid töötasu maksmisel töönormi täitmise eest: I kategooria töödel 13—14 rubla; II kategooria töödel 17—18 rubla ja III kategooria töödel 22—23 rubla.

Kolhoosides, kus rahalised vahendid ei võimalda maksta töötasu eeltoodud rahaliste hinnete alusel, tuleb rakendada töönormi täitmise eest madalamaid rahalisi hindeid vastavalt majandi võimalustele.

Kuid riigiorganite osa ei piirdu siin ainult näidis-töönormide ja -hinnete väljatöötamisega. Nad on kohustatud organiseerima kolhoosides ka uute progressiivsete töö-

---

[17] Vt. Постановление Совета Министров СССР от 19 апреля 1948 «О мерах по улучшению организации, повышению производительности и упорядочению оплаты труда в колхозах», Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, kn. 1, Москва, 1957, lk. 343 jj.

[18] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 16. juulist 1948 «Abinõudest töö organiseerimise, tööjõudluse tõstmise ja töötasu maksmise korra parandamiseks Eesti NSV kolhoosides».

normide ja -hinnete väljatöötamist ja rakendamist. Küsimus seisab siin aga selles, kes konkreetselt peaksid sellega tegelema: kas põllumajanduse inspektsiooni töötajad või siis külanõukogude täitevkomiteed? Õiguslikult ei ole see küsimus reguleeritud ning praktikas on see lahendatud erinevalt. Enamikus rajoonides kuulub see põllumajanduse inspektsiooni töölõiku, kuid Paide ja mõnedes teistes rajoonides tegelevad sellega osalt ka külanõukogude täitevkomiteed. Siin võib-olla seisabki kõige õigem lahendus selles, et iga rajooninõukogu täitevkomitee, arvestades külanõukogude täitevkomiteede kaadri kogemusi ja vilumust, otsustab igal konkreetsel juhul, kes abistab kolhoose töönormide ja -hinnete väljatöötamisel, ja jälgib seda, et sellesse töösse tõmmataks kaasa agronoomid, zootehnikud, brigadirid, farmijuhatajad ja eesrindlikud kolhoosnikud.

Kuna töönormidel ja -hinnetel on normatiivne iseloom, siis peaksid need kuuluma läbivaatamisele ja sanktsioneerimisele riigiorganite poolt, kuigi EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1959. aasta 2. märtsi määruses pole see otseselt ette nähtud. See on vajalik samuti normeerimisalase töö parandamise huvides.

Kolhoosnikute üldkoosolekute otsuste läbivaatamine kolhooside ühinemise või jagunemise kohta. NSV Liidu Ministrite Nõukogu 7. juuni 1950. aasta määrus [19] näeb ette, kui kaks või enam kolhoosi otsustavad organisatsioonilise ja majandusliku kindlustamise huvides ühineda üheks kolhoosiks, siis nende kolhooside üldkoosolekute otsused ühinemise kohta jõustuvad alles pärast nende läbivaatamist rajooninõukogu täitevkomitee poolt.

Kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse algatusel toimus 1950. ja 1951. aastal kõikjal NSV Liidus, sealhulgas ka Eesti NSV-s, väikeste kolhooside ühinemine suurteks kolhoosideks. Selle läbiviimine oli objektiivselt paratamatu. Kuigi kolhooside ühendamine põhiliselt on lõpule viidud ja vabariigi kolhoosid on valdavas enamikus suured ja elujõulised majandid, esineb ka nüüd üksikuid kolhooside ühinemise juhtumeid.

---

[19] Vt. Постановление Совета Министров от 7 июня 1950 г. «Об укреплении мелких колхозов», Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, кн. 1, Москва, 1957, lk. 156.

Vaadates läbi kolhooside üldkoosolekute otsust ühinemise kohta, on rajooninõukogu täitevkomiteel vajalik tähelepanu pöörata järgmistele momentidele: 1) kas ühinemise küsimuse otsustamisel on kinni peetud vabatahtlikkuse printsiibist; 2) kas ühinemise kohta on olemas kõigi ühineda soovivate kolhooside üldkoosoleku otsused; 3) kas üldkoosolekutest võttis osa $^2/_3$ kolhoosnikute üldarvust ja kas ühinemise otsus võeti vastu kohalolijate häälteenamusega; 4) kas liituda soovivate kolhooside kasutuses olevatest maadest saab kujundada ratsionaalselt kasutatavaid maakõlvikute massiive ja 5) kas antud kolhooside ühinemine on otstarbekohane ja õigustab end.

Samuti nagu kolhooside ühinemise, nii ka kolhooside jagunemise puhul kaheks või enamaks iseseisvaks kolhoosiks kuulub kolhoosnikute üldkoosoleku otsus läbivaatamisele rajooninõukogu täitevkomitees. Läbivaatamise momendist alates omandavad üldkoosoleku otsused antud küsimuses juriidilise jõu.

Kolhoosnikute kaebuste läbivaatamine kolhoosist väljaheitmise ja õueaiamaa vähendamise asjus. Põllumajandusliku artelli põhikiri näeb ühe distsiplinaarkaristusena ette kolhoosist väljaheitmise. Väljaheitmine kolhoosist on kõige raskem distsiplinaarkaristuse liik ning seda lubatakse kasutada ainult erandjuhtudel, siis, kui eelnevalt on leidnud kohaldamist kõik teised põhikirjas ettenähtud abinõud, ilma et need oleksid andnud vajalikke tulemusi. Ühtlasi püstitasid NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee oma 19. aprilli 1938. aasta määruses «Kolhoosnikute väljaheitmise keelamise kohta kolhoosidest»[20] nõude, mille kohaselt üldkoosoleku otsus kolhoosist väljaheitmise kohta ei jõustu enne selle kinnitamist rajooninõukogu täitevkomitee poolt, vaatamata sellele, kas asjaomane isik on edasi kaevanud selle otsuse peale või mitte.

Sellesse korda tõi aga NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 6. märtsi 1956. aasta määrus «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ning kolhoosnikute initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel»[21] olulisi

---

[20] Vt. Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству кн. 1, Москва, 1957, lk. 149—150.

[21] Vt. «Rahva Hääl», 10. märts 1956.

muudatusi. Tähendatud määruses rõhutatakse, et rajooninõukogude täitevkomiteed tühistavad vahel kolhoosiliikmete teadmata kolhoosnikute üldkoosolekute otsuseid artelli liikmete kolhoosist väljaheitmise ja õueaiamaa suuruse vähendamise kohta ning mõnedes teistes küsimustes. See annab hooletutele kolhoosnikutele põhjust mitte arvestada kogu kollektiivi arvamust ja huve, madaldab üldkoosolekute osatähtsust ja vähendab kolhoosnikute vastutust oma otsuste eest. Seepärast kehtestatigi nõue, et kolhoosnikute kaebused kolhoosist väljaheitmise küsimuses, õueaiamaa suuruse vähendamise kohta ja teistes küsimustes, mis esitatakse rajooninõukogude täitevkomiteedele, tulevad veel kord arutamisele kolhoosnikute üldkoosolekul, kelle otsus on seejärel lõplik.

Kuid seoses sellega tekib kolhoosnikute kaebuste läbivaatamisel rida küsimusi, mis pole õiguslikult reguleeritud. Esiteks — kui pika ajavahemiku jooksul pärast üldkoosoleku otsust on neil õigus pöörduda rajooninõukogu täitevkomitee poole? Teiseks — kui kiiresti peab täitevkomitee kaebuse läbi vaatama? Kolmandaks — kas ka sel juhul, kui täitevkomitee leiab üldkoosoleku otsuse põhjendatud olevat, on tarvilik küsimuse teistkordne läbivaatamine üldkoosolekul? Neljandaks — kui kiiresti peab kolhoosnikute üldkoosolek asja teistkordselt arutama? Lõpuks — missugusest momendist alates tuleb kolhoosist väljaheitmise puhul lugeda liikmeõigused kaotatuks?

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee 1938. aasta 19. aprilli määrus ei sidunud liikmeõiguste kaotamist üldkoosoleku otsuse vastuvõtmise momendiga, vaid küsimuse lõpliku lahendamisega. Selle põhimõtte järgi tuleks ka nüüd käia, sest koos liikmeõiguste kaotamisega kaotab kolhoosist väljaheidetu ka õiguse tööle kolhoosis. Töölistele ja teenistujatele peab administratsioon töövahekorra lõpetamisest tingimata vähemalt kaks nädalat varem ette teatama. Seepärast pole ka kolhoosnikute puhul õige lugeda nende liikmeõigused ja töövahekorrad lõppenuks kohe pärast üldkoosoleku otsust nende väljaheitmise kohta, vaid neile tuleb anda teatud kindel aeg oma edaspidise töö korraldamiseks ja sammude astumiseks oma õiguste kaitseks, kui selleks on vajadus. Selleks ajavahemikuks võiks olla 2 nädalat, s. o. sama aeg, mis on ette nähtud töölistele

ja teenistujatele töövahekorra lõpetamisest etteteatamiseks.

See tähendab, et sel juhul, kui kolhoosnik üldkoosoleku otsuse peale edasi ei kaeba, kaotab ta oma liikmeõigused ja kõik teised sellest tulenevad õigused kahe nädala jooksul pärast üldkoosoleku otsust. Kui ta aga selle aja jooksul kaebab edasi rajooninõukogu täitevkomiteele, siis tuleks kolhoosnikule säilitada liikmeõigused kuni küsimuse lõpliku lahendamiseni.

Mis puutub aga küsimusse, kui kiiresti peab rajooninõukogu täitevkomitee kolhoosnikute kaebused kolhoosist väljaheitmise asjus läbi vaatama, siis tuleks siin asuda seisukohale, et nende nagu kõigi teistegi kaebuste ja avalduste puhul tuleks rakendada ühist, s. o. kuni 20-päevast tähtaega.[22] See võimaldab täitevkomiteel kaebusega üksikasjaliselt tutvuda ning vajalikud momendid välja selgitada. Erilist tähelepanu tuleb aga pöörata sellele, kas enne väljaheitmist rakendati juhatuse poolt teisi kasvatus- ja mõjutusvahendeid, kas üldkoosolekust, kes otsustas kolhoosniku väljaheitmise küsimuse, võttis osa $^2/_3$ liikmete üldarvust,[23] kas otsuses ja kolhoosnikute avalduses märgitud asjaolud vastavad tegelikkusele ja kas otsuses märgitud motiivid on küllaldased kolhoosist väljaheitmiseks.

Sel korral, kui rajooninõukogu täitevkomitee leiab, et kolhoosist väljaheitmine on toimunud seaduses ettenähtud korras ja tingimustel ning on kõigiti põhjendatud, märkides seda ka otsuses, pole enam vaja seda küsimust teistkordselt üldkoosolekul arutada. Teistkordne läbivaatamine kolhoosnikute üldkoosolekul on vajalik üksnes siis, nagu see tuleneb NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrusest, kui täitevkomitee seisukoht ei ühti üldkoosoleku seisukohaga antud küsimuses.

Kui aga rajooninõukogu täitevkomitee jõuab seisu-

---

[22] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 27. augustil 1958 kinnitatud juhend «Kodanike kaebuste ja avalduste läbivaatamise ja lahendamise kord Eesti NSV asutustes ja ettevõtetes», «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 12, art. 184.

[23] Rea kolhooside põhikirjades ei nõuta kvalifitseeritud kvoorumit kolhoosist väljaheitmise küsimuste lahendamisel, kuid sellised sätted on seadusevastased. Samuti on seadusevastaselt talitanud need kolhoosid, kes on väljaheitmise küsimused andnud volinike koosoleku kompetentsi.

kohale, et kolhoosniku kaebus üldkoosoleku otsuse peale on põhjendatud või kui on rikutud kvoorumi- ja teisi seaduses ettenähtud nõudeid kolhoosist väljaheitmise küsimuse otsustamisel, peab ta tegema motiveeritud otsuse selle teistkordseks läbivaatamiseks kolhoosnikute üldkoosolekul. Praktika näitab, et tähtaja kindlaksmääramisel, millise aja jooksul peab üldkoosolek väljaheitmise küsimuse teistkordselt läbi vaatama, pole pakilist vajadust, sest kolhoosnik säilitab oma liikmeõigused kuni küsimuse lõpliku lahendamiseni.

Samadest põhimõtetest oleks otstarbekohane lähtuda ka siis, kui on tegemist kolhoosnikute kaebusega õueaiamaa vähendamise kohta või teistes küsimustes, mis esitatakse läbivaatamiseks rajooninõukogu täitevkomiteele.

Ühtne kord kolhoosnikute kaebuste läbivaatamisel pole välja kujunenud ka Eesti NSV Ministrite Nõukogu tööpraktikas. On terve rida juhtumeid, kus Eesti NSV Ministrite Nõukogu ei tunnista küll rajooninõukogu täitevkomitee otsust kolhoosnikute kolhoosist väljaheitmise või õueaiamaa vähendamise küsimuse kohta ebaõigeks, kuid soovitab seda küsimust siiski veel kord kolhoosnikute üldkoosolekul arutada. See venitab asjatult kaebuste lõplikku lahendamist. Siin tuleks samuti asuda seisukohale, et kaebus suunataks kolhoosi üldkoosolekule teistkordseks läbivaatamiseks ainult sel korral, kui Eesti NSV Ministrite Nõukogu ei pea kolhoosnikute üldkoosoleku ja rajooninõukogu täitevkomitee otsust selles küsimuses õigeks.

Need on kolhoosiorganite otsused, mis rajooninõukogu täitevkomitee läbi vaatab. Kuid see pole ainus sanktsioneerimise vorm. Seadusandlus näeb ette ka rea üldkoosoleku otsuseid, mis kuuluvad kinnitamisele rajooninõukogu täitevkomitees. Järgnevalt vaatlemegi neid küsimusi.

Kolhooside revisjonikomisjonide koosseisu kinnitamine. Revisjonikomisjon on kolhoosi juhatuse tegevust kontrolliv organ. Kolhoosi revisjonikomisjoni iseloomustab kõigepealt see, et ta on i s e s e i s e v, kolhoosi juhatusest ja ametiisikutest s õ l t u m a t u, ü l d k o o s o l e k u p o o l t v a l i t u d n i n g t e m a l e a l l u v o r g a n. Tema koosseisu võib valida ainult antud kolhoosi liikmeid.

Revisjonikomisjoni iseloomustab veel ka see, et ta on ainus organ kolhoosis, kelle koosseis kuulub k i n n i t a -

misele rajooninõukogu täitevkomitees.[24] Revisjonikomisjoni koosseisu kinnitamisel teostab rajooninõukogu täitevkomitee riiklikku kontrolli selle üle, kas revisjonikomisjonide valimisel on kinni peetud ettenähtud valimiskorrast, kas revisjonikomisjoni koosseisu ei ole valitud mittekolhoosnikuid, juhatuse liikmeid ja nende lähedasi sugulasi, samuti kolhoosi ametiisikuid, kelle tegevust revisjonikomisjon kontrollib, nagu arveametnik, raamatupidaja, laohoidjad, üksikute majapidamisharude või abiettevõtete juhatajad ja teised, kas valitud koosseis on võimeline täitma neid vastutusrikkaid ülesandeid, mis on pandud revisjonikomisjonile, või mitte. Rajooninõukogu täitevkomitee ei või ise teha muudatusi revisjonikomisjoni koosseisu. Kui ta aga seda vajalikuks peab, siis tuleb tal soovitada, et kolhoos viiks läbi kas kogu revisjonikomisjoni koosseisu või mõne üksiku liikme ümbervalimised. Revisjonikomisjonidele laienevad kõik õigused ja kohustused alles pärast nende koosseisude kinnitamist.

Meie vabariigis pole viimastel aastatel paljudel juhtudel kolhooside revisjonikomisjonide koosseise enam rajooninõukogude täitevkomiteede poolt kinnitatud. Põhjendatakse seda harilikult sellega, et revisjonikomisjonide koosseisu kinnitamine pidurdavat kolhoosnikute omaalgatust ja polevat kooskõlas kolhoosidemokraatia printsiibiga.

See on siiski ühekülgne lähenemine küsimusele. Siin tuleb arvesse võtta revisjonikomisjoni erilist kohta kolhooside organite süsteemis. Erinevalt kolhoosnikute üldkoosolekust, volinike koosolekust ja juhatusest ei täida revisjonikomisjon mitte ühismajandi juhtimise funktsioone, vaid tema põhiliseks ülesandeks on kontrollida kolhoosi juhatuse ja ametiisikute kogu finantsmajanduslikku tegevust. Kontrolliorganitena on nad ühtlasi ka abiks riigiorganeile võitluses sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamise eest kolhooslikus ülesehitustöös. Nõukogude organid kontrollivad sageli kolhooside tegevust revisjonikomisjonide kaudu.

Tihe koostöö revisjonikomisjonide ja riigiorganite vahel võitluses sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamise eest, millest on huvitatud nii kolhoosid kui ka Nõukogude riik,

[24] Vt. Примерная инструкция о работе ревизионной комиссии колхоза. Утверждена Наркомземом Союза ССР 11 февраля 1940 г. Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, кн. 1, Москва, lk. 583.

nõuab kolhooside revisjonikomisjonide abistamist ja nende tegevuse juhtimist nõukogude organite poolt, mille üheks vormiks on nende koosseisude kinnitamine. Revisjonikomisjonide koosseisude kinnitamine pole mitte formaalne akt, vaid sellega kaasneb terve rida revisjonikomisjonide tööd tugevdavaid momente. Esiteks kindlustatakse sellega *töövõimelised revisjonikomisjonid*. Teiseks tõstab see revisjonikomisjonide *vastutust* oma ülesannete täitmise eest, sest nad on aruandekohustuslikud ühelt poolt neid valinud kolhoosnikute üldkoosoleku ja teiselt poolt rajooninõukogu täitevkomitee ees. Kolmandaks paneb kolhooside revisjonikomisjonide koosseisude kinnitamine vastavaile riigiorganeile *kohustuse süstemaatiliselt abistada revisjonikomisjone, juhtida ja suunata nende tegevust*.

Praegustes tingimustes, kus paljudel juhtudel kolhooside revisjonikomisjonide koosseise pole kinnitatud ja täitevkomiteed tegelevad vähe revisjonikomisjonide töö juhtimisega, on meie vabariigi paljudes kolhoosides revisjoniorganite töö madalal tasemel. Seepärast kolhooside revisjonikomisjonide töö huvides on vajalik taastada seal, kus seda viimasel ajal pole enam tehtud, revisjonikomisjonide koosseisude kinnitamine. Muidugi mõista, koosseisude kinnitamine üksinda ei taga veel revisjonikomisjonide töö edukust, kuid see on siiski üheks oluliseks abinõuks selle saavutamisel. Ja arvestades revisjonikomisjonide erilist kohta kolhooside organite süsteemis, pole see ka vastuolus kolhooside juhtimise demokraatlike alustega, vaid vastupidi, aitab igati kaasa juhtimistöö parandamisele ja seaduslikkuse kindlustamisele kolhoosides.

Küll aga tuleks kaaluda revisjonikomisjonide koosseisude kinnitamise funktsiooni üleandmist *külanõukogude täitevkomiteedele*. See vähendaks ühelt poolt rajooninõukogude täitevkomiteede töökoormust, mis pärast rajoonide reorganiseerimist on muutunud paratamatuks, ja suurendaks teiselt poolt külanõukogude täitevkomiteede vastutust kolhooside revisjonikomisjonide töö kindlustamisel. Pealegi ei nõua selle funktsiooni teostamine spetsiaalseid põllumajandusalaseid teadmisi, mistõttu see on külanõukogudele täiesti jõukohane.

Kolhoosisisese maakorraldusplaani ja kolhoosi välispiiride kinnitamine. Enne kui kolhoosidele antakse kätte

maa põlise kasutamise aktid, viiakse nende kasutuses oleva maa täpse suuruse ja välispiiride kindlaksmääramiseks läbi maakorraldustööd, mille käigus kõrvaldatakse maade üleribasus, ulgmaisus, lapimaisus ja teised maakasutuse puudused. Lahusmaatükkide kinnistamine kolhoosidele on lubatud ainult sel juhul, kui neid pole võimalik ühendada kolhoosi põhilise maamassiiviga või ümber vahetada teiste maakasutajatega.

Kolhoosi välispiirid määrab looduses kindlaks maakorraldaja koos kolhoosi esimehe ja maamõõtjaga naabruses asuvate kolhooside, sovhooside ja teiste maakasutajate esindajate osavõtul. Välispiiride kindlaksmääramisel koostab maakorraldaja protokolli, kus üksikasjaliselt kirjeldatakse kolhoosi piire ning märgitakse üles piirnevate maakasutajate vastuväited.

Maakorraldaja poolt koostatud kolhoosi välispiiride projekt esitatakse läbivaatamiseks kolhoosnikute üldkoosolekule, kusjuures üldkoosolekust peab ka külanõukogu täitevkomitee esimees osa võtma. Projekti arutamise käik protokollitakse. Protokollile kirjutavad alla üldkoosoleku juhataja, maakorraldaja ja kolhoosi esimees ning selle tõestab külanõukogu täitevkomitee. Pärast seda esitatakse projekt koos üldkoosoleku protokolliga ning teiste materjalidega lõplikuks kinnitamiseks rajooninõukogu täitevkomiteele. Alles pärast maakorraldusplaani projekti kinnitamist märgistatakse kolhoosimaade piirid looduses vastavate piiritulpadega.

Kolhoosiasulate planeerimise ja hoonestamise kavade kinnitamine. Kolhoosiasulate planeerimise, hoonestamise ja heakorrastamise töid juhivad rajooninõukogude täitevkomiteede kolhooside ehitamise osakonnad koostöös külanõukogude täitevkomiteedega. Planeerimiskavad koostatakse riiklike projekteerimisorganisatsioonide poolt kolhoosiasulate planeerimise ja hoonestamise tüüpskeemide alusel, arvestades ehituse alla võetava maa-ala reljeefist ja kujust tingitud kohalikke iseärasusi, teedevõrku ja teisi tegureid. Kolhoosiasulate maa-ala valikul abistab kolhoose kolhooside ehitamise osakond.

Planeerimistööde läbiviimiseks ja kohapeal planeerimise, hoonestamise ja heakorrastamise alal tekkivate küsimuste lahendamiseks moodustatakse k o m i s j o n, kuhu kuuluvad komisjoni esimees, külanõukogu täitev-

komitee esimees, riikliku sanitaarinspektsiooni ja tuletõrje kohalike organite esindajad, projekteerimisorganisatsiooni esindaja, insener-maakorraldaja, põllumajanduse inspektsiooni peaagronoom või agronoom ning üksikjuhtudel ka veterinaararst.

Planeerimiskava tema põhielementide osas kontrollitakse looduses, ning kui kontrollimise tulemused on rahuldavad või pärast seda, kui kavas on tehtud vajalikud parandused, vaadatakse kava läbi kolhoosnikute üldkoosoleku poolt. Kui üldkoosolek võtab planeerimiskava vastu, siis läheb see läbivaatamiseks ja kooskõlastamiseks külanõukogu täitevkomiteele. Ühtlasi tuleb kolhoosiasulate planeerimise ja hoonestamise kava juures arvestada põllumajanduse inspektsiooni seisukohta, kas kavas on otstarbekohaselt ära kasutatud kolhoosi maa-ala, kas kolhoosi elamute ja majapidamishoonete asukohad on õigesti valitud.

Kõik asjalikud märkused võetakse arvesse ja ilmnenud puudused kõrvaldatakse projekteerimisorganisatsioonide poolt.

Siit näeme, kuidas kolhoosiasulate planeerimise ja hoonestamise kavade väljatöötamine toimub kolhoosi, projekteerimisorganisatsiooni, külanõukogu täitevkomitee, rajooninõukogu täitevkomitee, kolhooside ehitamise osakonna ja põllumajandusliku inspektsiooni koostöö tulemusel, kusjuures igaüks neist täidab teatud funktsioone. Selle töö viib lõpule rajooninõukogu täitevkomitee planeerimise ja hoonestamise kavade kinnitamisega.

Kolhooside maaparandustööde projektide ja eelarve kinnitamine. Nende projektide kinnitamine pärast üldkoosoleku otsuse vastuvõtmist rajooninõukogu täitevkomitee poolt on vajalik sellepärast, et riik kannab valdava osa kuludest, mis on seotud maaparandustöödega.

Kinnitades kolhooside maaparandustööde projekti ja eelarveid, kontrollib rajooninõukogu täitevkomitee seda, kas maaparandustööd on planeeritud ratsionaalselt ja kas summade kasutamine on kavandatud otstarbekohaselt.

Kolhoosnikute üldkoosoleku otsuse kinnitamine kolhoosimaa teistele kolhoosidele ajutiseks kasutamiseks andmise kohta. Vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu

12. aprilli 1957. aasta määrusele [25] on lubatud kolhoosidele, kes seda vajavad, ajutiselt teostada külve, heinaniitmist ning loomade karjatamist teiste kolhooside mittekasutatavatel maadel tingimusel, et põllumajandussaaduste varumise kohustusi nendelt maadelt täidavad need kolhoosid, kes ajutiselt teostavad neil maadel külve, heinaniitmist ja loomade karjatamist.

Kolhoosimaade kasutada andmine teistele kolhoosidele, olgugi et ajutiseks, saab toimuda üksnes kolhoosnikute üldkoosoleku vastava otsusega, mille kinnitab rajooninõukogu täitevkomitee.

Kolhoosnikute üldkoosoleku otsuse kinnitamine kolhoosile kuuluvate autode müümise kohta. Harilikult kuulub kolhoosiomandi käsutamisõigus kolhoosi oma organitele. Selliste kolhoosiomanduse objektide nagu autode müügi puhul on kehtestatud aga nõue, et rajooninõukogu täitevkomitee vaataks läbi ja kinnitaks üldkoosoleku vastavasisulise otsuse. Selline kord ei ole mõeldud mitte kolhooside õiguste piiramiseks omandi käsutamisel, vaid selleks, et vältida võimalikke seaduslikkuse rikkumisi. Praktikas on esinenud üksikuid juhtumeid, kus kolhooside juhtivad töötajad, kasutades oma ametialast seisundit, on avaldanud üldkoosolekule mõju ja ostnud kolhoosilt madala tasu eest endale sõiduautosid. Ja teiselt poolt on ka fakte, kus kolhoosid on läinud autodega spekuleerimise teed.

Et vältida selliseid spekuleerimisi ja kolhooside huvide rikkumisi, on vajalik riigiorganite kontrolliv tegevus kolhooside üldkoosoleku otsuste sanktsioneerimise teel. Autoinspektsioon ei registreeri ümber ühtegi kolhoosi autot, kui selleks pole rajooninõukogu täitevkomitee sellekohast sanktsiooni. Üldkoosoleku otsuse sanktsioneerimine on vajalik igal juhul, vaatamata sellele, kas auto müüakse mõnele kodanikule või asutusele, ettevõttele või organisatsioonile.

Kolhoosnikute üldkoosoleku otsuse kinnitamine kolhoosimetsast ülestöötatud puidu müümise kohta väljapoole kolhoosi. Kolhoosimetsad, nagu kõik teisedki NSV Liidu metsad, on üldrahvalik omand. Kolhoosimetsad on ette

[25] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 12. aprillist 1957 «Mõnede küsimuste lahendamise üleandmisest Eesti NSV vabariikliku alluvusega linnade ja rajoonide töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedele», p. 20.

nähtud kolhooside ja kolhoosnikute puidu vajaduse ja metsa-kõrvalkasutuslike vajaduste rahuldamiseks. Puidu ülestöötamine kolhoosimetsast toimub iga-aastase kindlaksmääratud kasutussuuruse piirides.

Pärast kolhoosi ühisvajaduste ning kolhoosiliikmete vajaduste rahuldamist võib kolhoos vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu 7. aprilli 1955. aasta määrusele [26] ülejäänud puidukogust müüa teistele tarbijatele kolhoosnikute üldkoosoleku otsusel, mis on kinnitatud rajooninõukogu täitevkomitee poolt. See on vajalik kolhoosimetsade otstarbekohase kasutamise huvides.

Lõpuks kuuluvad kinnitamisele veel kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide, turbatootmise nõukogude ja teiste ettevõtete moodustamise lepingud.[27] Kolhoosidevahelise ettevõtte moodustamise küsimuse otsustab selle ettevõtte loomisega nõustunud kolhooside volinike koosolek, kes koostab vastava lepingu. Kolhoosidevahelise ettevõtte või organisatsiooni asutamise lepingu vaatab läbi iga osanikkolhoosi üldkoosolek ning pärast seda, kui volinikud on sellele alla kirjutanud, esitatakse ta kinnitamiseks rajooninõukogu täitevkomiteele.

Leping on kolhoosidevaheliste ettevõtete ja organisatsioonide tähtis dokument. Seal nähakse ette moodustatava ettevõtte või organisatsiooni koosseis, kolhooside osamaksu suurus ja selle tasumise tähtajad, töötasu maksmise kord, töö arvestamise ja teised vajalikud tingimused. Leping jõustub harilikult alles pärast tema kinnitamist.

Peale kolhoosnikute üldkoosoleku otsuste läbivaatamise ja kinnitamise kasutab rajooninõukogu täitevkomitee ühtlasi sellist sanktsioneerimise vormi, nagu seda on üldkoosoleku aktide registreerimine. Pärast masina-traktorijaamade reorganiseerimist ja põllumajandussaaduste varumise uue korra kehtestamist on jäänud järele kaks üldkoosoleku poolt vastuvõetud akti, mis kuuluvad registreerimisele. Need on põllumajanduslike artellide põhikirjad ja sinna tehtud muudatused ning kolhoosi ja maaparandusjaama vahel sõlmitud lepingud.

---

[26] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 7. aprillist 1955 «Kolhoosimetsade majandamise parandamisest».

[27] Vt. näiteks Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 8. aprillil 1958 kinnitatud «Kolhoosidevahelise turbatootmise nõukogu tüüppõhikiri», «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 5, art. 77.

Kolhooside põhikirjade ja neisse tehtud muudatuste registreerimine. Kolhoosi põhikirja väljatöötamine on vastutusrikas töö, mis nõuab ühelt poolt riiklike organite aktides kehtestatud eeskirjade ja teiselt poolt kohalike tingimuste ning iseärasuste arvestamist. Nagu NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määruse[28] elluviimise praktika näitas, peavad rajooninõukogude täitevkomiteed kontrollima mitte üksnes põhikirjade seaduslikkust, vaid juhtima ja suunama kogu põhikirjade väljatöötamise protsessi kolhoosides. Võru, Haapsalu ja Harju rajoonis, kus täitevkomiteed instrueerisid kolhooside esimehi ja põhikirja väljatöötamiseks moodustatud komisjone, tutvustasid neid juba koostatud põhikirja projektidega ning andsid neile omapoolseid soovitusi, on kolhooside põhikirjad üksikasjalisemad, kohalikke tingimusi ja iseärasusi rohkem arvesse võtvamad kui nendes rajoonides, kus seda ei tehtud.

Vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee poolt 16. juunil 1949. aastal kinnitatud juhendile tuleb igal kolhoosil oma põhikirja registreerimiseks esitada rajooninõukogu täitevkomiteele kolhoosnikute üldkoosoleku poolt vastuvõetud artelli põhikiri kahes eksemplaris, mis on varustatud kolhoosi esimehe ja juhatuse liikmete allkirjadega ja pitsatiga, ning üldkoosoleku protokoll (originaal), mis on samuti varustatud allkirjade ja pitsatiga.

Kolhoosil tuleb oma põhikiri esitada täitevkomiteele hiljemalt 3 päeva jooksul pärast selle vastuvõtmist üldkoosoleku poolt. Rajooninõukogu täitevkomitee on tähendatud juhendi kohaselt kohustatud registreerimiseks esitatud põhikirja läbi vaatama ja registreerimise otsustama hiljemalt 10 päeva jooksul, arvates selle saamisest. Täitevkomitee istungist, kus otsustatakse põhikirja registreerimise küsimus, võtavad osa kolhoosi esimees ja külanõukogu täitevkomitee esimees.

Rajooninõukogude täitevkomiteedes peetakse põllumajanduslike artellide registreerimise raamatut. Sellesse tehakse registreerimise kanne kõigi registreerida otsustatud artellide põhikirjade kohta. Samal ajal tehakse põhi-

[28] Vt. «Rahva Hääl», 10. märts 1956.

kirja mõlemale eksemplarile märge nende registreerimise kohta. Nii registreerimise kandele kui ka märkmele põhikirjal selle registreerimise kohta kirjutavad alla rajooninõukogu täitevkomitee esimees ja põllumajanduse inspektsiooni juhataja.

Registreerimise momendist alates omandab kolhoos juriidilise isiku õigused. Üks eksemplar registreeritud põhikirjast antakse allkirja vastu välja kolhoosile, teine eksemplar säilitatakse rajooninõukogu täitevkomitees.

Kuid täitevkomitee võib teatud juhtudel keelduda ka kolhoosi põhikirja registreerimisest. Seda esiteks siis, kui põhikirjas esineb sätteid, mis on vastuolus kehtiva seadusandlusega; teiseks siis, kui kolhoosnikute üldkoosolekul, kus võeti vastu artelli põhikiri, oli vähem kui $^2/_3$ liikmete üldarvust; kolmandaks siis, kui põhikirjale ei ole lisatud üldkoosoleku protokolli või kui esinevad teised põhikirja registreerimise korra rikkumised.

Täitevkomitee poolt registreerimata põhikiri antakse kolhoosile tagasi üldkoosolekul uueks arutamiseks ja vajalike paranduste tegemiseks. Kolhoosnikute üldkoosoleku poolt teistkordselt vastuvõetud põhikirja registreerimine toimub üldises põhikirjade registreerimiseks ettenähtud korras.

Praktikas pole aga alati neist registreerimiskorra eeskirjadest järjekindlalt kinni peetud. Suhteliselt kõige rohkem esines sellelaadilisi puudusi, kus registreeriti sisuliste puudustega, üksikjuhtudel isegi seadusevastaseid ja lohakalt vormistatud põhikirju, kus oli rohkesti keelevigu, mahatõmbeid ning juurdekirjutusi.

Otstarbekohaseks ei saa lugeda nende rajooninõukogude täitevkomiteede tegevust, kes kolhooside põhikirjade registreerimist ei vii läbi mitte täitevkomitee istungil, vaid operatiivse töö käigus. Oleks ebaõige mõista põhikirjade registreerimise all ainult formaalset toimingut — sissekandmist registreerimise raamatusse. Operatiivse töö korras on küll vaja abistada kolhoose põhikirjade koostamisel ja täiendamisel, kuid need tuleb läbi vaadata täitevkomitee istungil, kelle otsus on aluseks siis põhikirja registreerimiseks või mitte. See on vajalik juba sellepärast, et põhikiri on kolhoosielu põhiseadus, kolhooside kõige tähtsam akt. Teiseks tuleneb see nõue Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja EKP Keskkomitee 1949. aasta 16. juuni määruse sisust.

Siit järeldub, et kui põhikirjade koostamise käigus täitevkomitee võib ja peabki aitama kolhoose oma soovituste ja ettepanekutega, siis põhikirja registreerimisel saab täitevkomitee otsus olla vaid kahesugune — kas registreerida esitatud põhikiri antud kujul või mitte. Ainult registreerimisest keeldumise korral tuleb täitevkomiteel esitada omapoolsed ettepanekud põhikirja parandamiseks ja täiendamiseks.

Samas korras kui kolhooside põhikirjade registreerimine, toimub ka põhikirja tehtud muudatuste ja täienduste registreerimine.

Kolhooside ja maaparandusjaamade vahel sõlmitud lepingute registreerimine. Vahekord kolhooside ja maaparandusjaamade vahel maaparandustööde läbiviimiseks kolhoosis määratakse kindlaks vastava lepinguga. See leping sõlmitakse NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt kinnitatud tüüplepingu alusel, mis omandab seaduse jõu ja mida on kohustatud täitma nii kolhoos kui ka maaparandusjaam. Lepingule kirjutavad alla kolhoosi esimees ja maaparandusjaama direktor, see arutatakse läbi kolhoosnikute üldkoosolekul ning seejärel vaadatakse läbi ja registreeritakse rajooninõukogu täitevkomitees.

Nagu kolhoosi põhikirja, nii ka kolhoosi ja maaparandusjaama vahel sõlmitud lepingu registreerimise põhiliseks eesmärgiks on nende aktide seaduslikkuse kontrollimine, et seejärel omistada neile õiguslik jõud.

Toodust näeme, et kolhooside juhtimise sellisele meetodile, nagu kolhoosnikute üldkoosolekute otsuste sanktsioneerimine, kuulub rajooninõukogu täitevkomitee tegevuses tähtis koht.

Mida kujutab siis endast kolhoosnikute üldkoosoleku otsuste sanktsioneerimine, milline on tema tähtsus ja iseloomulikud tunnused?

Kolhoosiliikmete üldkoosoleku otsuste sanktsioneerimises avaldub kõigepealt rajooninõukogu täitevkomitee kontrolliv tegevus. See on üks kolhooside tegevuse kontrollimise vorme, samuti ka külanõukogude täitevkomiteede, põllumajanduse inspektsiooni, kolhooside ehitamise osakonna ja teiste organite ning organisatsioonide, kes abistavad kolhoose tootmis-finantsplaani, aastaaruande ja teiste aktide koostamisel, tegevuse kontrollimise vorme. Kui rajooninõukogu täitevkomitee keeldub sanktsioneerimast üht või teist kolhoosi üld-

koosoleku akti, siis kõneleb see mitte üksnes kolhoosi, vaid ka vastavate organite, kes pidid kolhoosi antud küsimustes abistama, ebarahuldavast organisatsioonilisest tööst. Seepärast pole sugugi juhuslik, et tootmisfinantsplaani, aastaaruande, põhikirja, lepingu või mõne teise akti mittesanktsioneerimisel annab rajooninõukogu täitevkomitee esinevate puuduste kõrvaldamiseks juhtnööre peale kolhooside ka põllumajanduse inspektsioonile, külanõukogude täitevkomiteedele ja teistele organitele.

Kuid sanktsioneerimise tähtsus ei piirdu üksnes kontrolli teostamisega. Selles avaldub samuti rajooninõukogu täitevkomitee osavõtt kolhoosiaktide moodustamisest. Täpsemalt — viib lõpule kolhoosielu tähtsamaid küsimusi käsitlevate aktide kujundamise, tunnustades neid riiklikult, mis tähendab neile juriidilise jõu omistamist. Seetõttu näemegi, et sanktsioneerimisele kuuluvad peale mõningate erandite peamiselt normatiivse iseloomuga aktid.

Seadusandlus tunneb kolme kolhoosnikute üldkoosolekute ja volinike koosolekute otsuste sanktsioneerimise vormi: otsuste kinnitamist, läbivaatamist ja registreerimist, kuid ei anna alust nende täitevkomitee tegevusvormide õigusliku tähtsuse eristamiseks. Seepärast ka rajooninõukogude täitevkomiteede tööpraktika ei tee ranget vahet nende vormide vahel, vaid enamikul juhtudel võtavad vastu otsuse kolhoosiorganite aktide kinnitamise kohta. Seda võimaldab ka asjaolu, et kolhoosnikute üldkoosolekute otsuste läbivaatamise, kinnitamise ja registreerimise õiguslikud tulemused on ühesugused.

Kuigi erinevusi sanktsioneerimise õiguslikes tagajärgedes ei ole, esineb neid siiski sanktsioneerimise protsessis endas. Seda ühelt poolt üldkoosoleku aktide registreerimisel ja teiselt poolt nende kinnitamisel ja läbivaatamisel. Kui on tegemist kolhooside põhikirjadega ja neisse muudatuste tegemisega või kolhooside ning maaparandusjaamade vaheliste lepingutega, siis täitevkomitee, registreerides neid dokumente, kontrollib nende seaduslikkust, tõstmata üles küsimust ühe või teise sätte otstarbekohasuse kohta. See nähtub kujukalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee poolt 16. juunil 1949. aastal kinnitatud põllumajanduslike artellide põhikirjade registreerimise juhen-

dist, kus on loetletud need juhud, mil täitevkomitee võib keelduda neid registreerimast.

Teistsugune on aga lugu üldkoosoleku nende otsustega, mis kuuluvad kinnitamisele ja läbivaatamisele. Praktika on siin põhjendatult läinud seda teed, et antud juhtudel kontrollitakse neid otsuseid mitte üksnes seaduslikkuse, vaid otstarbekohasuse seisukohast, pidades silmas, kas need aktid kindlustavad partei ja valitsuse poolt püstitatud ülesannete täitmise, kas nad võtavad arvesse majandisiseseid reserve, kohalikke tingimusi ja iseärasusi. Kui aga kinnitamisele ja registreerimisele kuuluvad kolhooside aktid märgitud momente silmas ei pea, võib täitevkomitee saata need kolhoosidele tagasi paranduste ja täienduste tegemiseks.

Peale selle on olemas ka vormiline erinevus — kolhooside põhikirjade, nende paranduste ja täienduste, samuti kolhooside ja maaparandusjaamade vaheliste lepingute puhul toimub pärast vastavasisulise otsuse vastuvõtmist põhikirjade, nende paranduste ja täienduste ning lepingute registreerimine vastavates raamatutes. Teiste üldkoosoleku aktide puhul, mis kuuluvad läbivaatamisele ja kinnitamisele, sellist registreerimist ei toimu.

Mis puutub aga üldkoosoleku otsuste läbivaatamisse ja kinnitamisse, siis varasem seadusandlus võimaldas siin mõningate piiride tõmbamist,[29] kuid praegu langevad need mõlemad sanktsioneerimisviisid nii sisuliselt kui ka vormiliselt täiesti ühte. Seepärast oleks soovitav ka õigusaktide väljaandmisel lõpetada nende erinevate terminite kasutamine ning võtta tarvitusele termin «kinnitamine», mis on kooskõlas täitevkomitee tegevuse sisulise küljega sel alal. Kõigil on siis selge, et need üldkoosolekute otsused, mis vajavad kinnitamist, saavad juriidilise jõu pärast vastavat sanktsioneerimistoimingut.

Kolhooside riikliku juhtimise praktika analüüs viib järeldusele, et seoses kolhooside juhtiva kaadri tugevnemise ning rajoonide reorganiseerimisega on vaja teha ka teisi muudatusi sanktsioneerimisalasesse tegevusse. Seda nii sanktsioneerimisele kuuluvate aktide ringi kui ka sanktsioneerimise korda.

---

[29] Vt. И. В. Павлов, Правовые формы управления делами в колхозах, Москва, 1955, lk. 106—107.

Seni on sanktsioneerimisele kuuluvate aktide ringis toimunud muutused põhiliselt sel teel, et osa küsimusi, mis varem lahendati otsese reguleerimise meetodil, on antud kolhooside lahendada ja riigiorganite sanktsioneerida ning teiselt poolt mitmeid neid küsimusi, nagu kolhooside külvikordade plaan, normipäevade kohustuslik miinimum ja teised, kus varem oli vajalik sanktsioneerimine, lahendavad nüüd lõplikult kolhoosid ise.

Teoorias on leidnud tunnustust seisukoht, et sanktsioneerimisele peavad kuuluma kõik need kolhoosiorganite aktid, millel on normatiivne iseloom. Põhiliselt on see printsiip leidnud rakendamist, kui mitte arvestada kolhooside sisekorra eeskirju. Sisekorra eeskirjad kujutavad endast normatiivakti, kuid sanktsioneerimise nõuet pole nende suhtes püstitatud. Siin on ilmselt tegemist lüngaga seadusandluses. Seepärast tuleks asuda seisukohale, et ka kolhooside sisekorra eeskirjad on vaja läbi vaadata riigiorganite poolt. Seni pole seda aga tehtud ja see on üheks põhjuseks, miks sisekorra eeskirjad on paljudes kolhoosides üldsõnalised, ei kajasta kohalikke iseärasusi ega aita kaasa töödistsipliini tugevdamisele. Paljudes kolhoosides pole aga sisekorra eeskirju üldse vastu võetud või piirdutakse siis vennasvabariikides kehtestatud näidiseeskirjadega. Real juhtudel sisaldavad nad ka ebaseaduslikke sätteid, mistõttu nende läbivaatamine riigiorganite poolt on kõigiti vajalik.

Kehtiva korra kohaselt on põhiliseks sanktsioneerivaks organiks rajooninõukogu täitevkomitee. Kuid praegustes tingimustes läheb rajooniorganeil raskeks kõigi nende küsimustega tegelda. Seepärast osutub paratamatuks mõnede kolhoosiorganite aktide sanktsioneerimise üleandmine külanõukogude täitevkomiteedele. Arvestades külanõukogude kaadri taset, võiks neile üle anda kolhooside sisekorra eeskirjade, töönormide ja -hinnete läbivaatamise ning kolhooside revisjonikomisjonide koosseisude kinnitamise. Neis küsimustes on külanõukogud rajooni põllumajanduse inspektsiooni spetsialistide kaasatõmbamise korral täiesti võimelised kolhoose abistama ja nende tegevust kontrollima.

2. Kolhooside organisatsioonilise juhtimise vormid

Rajooninõukogude täitevkomiteede tegevus kolhooside juhtimisel ei piirdu üksnes kolhoosielu küsimuste arutamise ja otsustamisega ega kolhoosnikute üldkoosoleku ja volinike koosoleku aktide sanktsioneerimisega, vaid nad teevad oma aparaadi kaudu ka laiahaardelist organisatsioonilist tööd.

Rajooninõukogude täitevkomiteede organisatsioonilise töö vormid kolhooside juhtimisel on äärmiselt mitmekesised, kusjuures nõukogude ehitustöö praktika neid järjest juurde loob, täiustab ja edasi arendab. Et saada vähegi süstematiseeritud ülevaadet, võib kolhooside organisatsioonilise juhtimise vormid jagada 5 rühma: 1) vormid, mis on seotud kolhoosikaadri tugevdamise ja kvalifikatsiooni tõstmisega; 2) vormid, mis on suunatud kolhooside abistamisele kolhoosisiseste küsimuste lahendamisel; 3) vormid, mida rakendatakse otsuste täitmise organiseerimisel ja kolhooside tegevuse kontrollimisel; 4) vormid, mida kasutatakse sotsialistliku võistluse organiseerimiseks kolhooside vahel; 5) vormid, mida rajooninõukogude täitevkomiteed kasutavad kasvatus- ja selgitustöö tegemiseks kolhoosides, et mobiliseerida kolhoosnikuid partei ja valitsuse poolt kavandatud ülesannete täitmisele.

Kolhoosikaadri tugevdamise ja kvalifikatsiooni tõstmise tähtsamad vormid. Kolhoositootmises edusamme tagab hästi valitud kaader: kolhooside esimehed, põllumajanduse spetsialistid, brigadirid, farmijuhatajad. Lähtudes sellest kogemuste teel äraproovitud järeldusest, seisab rajooninõukogude täitevkomiteede üks põhilisemaid ülesandeid selles, et alustada majanduslikult nõrgemate kolhooside tootmistaseme tõstmist nende tugevdamisest hea kaadriga, kellel on juhtimistöö kogemusi ja kes õigesti mõistavad oma ülesannet.

Kuigi ajavahemikul pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumit on partei- ja nõukogude organid suunanud kolhoosiesimeesteks 559 põllumajanduse spetsialisti, partei- ja nõukogude töötajat; farmijuhatajateks, veterinaararstideks, zootehnikuteks ja agronoomideks rohkem kui 1000 kesk- ja kõrgema haridu-

sega spetsialisti, pole kolhooside kaadriga tugevdamise probleem veel päevakorrast ära langenud.

Kolhoosikaadri tugevdamine toimub kolhoosidesse juhtivale tööle sobivate töötajate valiku ja soovitamise teel. Soovitamise teel sellepärast, et kolhoosiorganite endi kompetentsi kuulub kaadri paigutamine.

Rajooninõukogude täitevkomiteed koos põllumajanduse inspektsioonidega aitavad ka kolhoosidel välja valida ja suunata tööjõureservide koolidesse kolhoosnikuid traktoristi, sepa, auto- ja traktoriremondi lukksepa, põllumajanduse elektrifitseerimise elektrimehaaniku ja elektrimontööri, puusepa, müürisepa ja teiste erialade omandamiseks. Ühtlasi kontrollivad nad seda, kuidas remondi- ja tehnikajaamad täidavad neile pandud kohustust kolhooside mehhanisaatorite kvalifikatsiooni tõstmisel. Tähtis on mitte ainult valida kolhoosi häid algatusvõimelisi organisaatoreid, vaid ka aidata neid töös, sisendada neisse vastutustunnet neile usaldatud ülesannete täitmisel, nõuda ausat töösse suhtumist, aidata neid kvalifikatsiooni tõstmisel.

Hästi on oma töö kolhoosikaadri kasvatamisel ja kvalifikatsiooni tõstmisel korraldanud Võru, Rakvere, Tartu ja Harju rajooninõukogu täitevkomitee. Seal korraldatakse regulaarselt seminare, loenguid ja vestlusi kolhooside esimeestele ja spetsialistidele kolhoosiökonoomika, põllumajandusteaduse ja tehnika ning teistes küsimustes. Tartu rajooninõukogu täitevkomitees toimub pidevalt üks kord kuus kolhoosiesimeeste õppepäev, kus esinevad kvalifitseeritud lektorid Eesti Põllumajanduse Akadeemiast ja mujalt. Sellise õppevormi rakendamise küsimuse tõstsid üles kolhoosiesimehed ise ja see on osutunud efektiivseks.

Kolhoosikaadri kvalifikatsiooni tõstmise ja kogemuste vahetamise teenistuses seisavad samuti täitevkomitee poolt organiseeritavad nõupidamised ja konverentsid, mis sageli viiakse läbi eesrindlikes majandites — kolhoosides ja sovhoosides. Sellega saavutatakse teoreetiliste teadmiste ja kogemuste edasiandmise loengulise vormi ühendamine eesrindlike kogemuste vahetu tutvumisega kohapeal.

Need on põhiliselt kolhooside juhtiva kaadri tugevdamise ja kvalifikatsiooni tõstmise vormid. Kuid rajooninõukogude täitevkomiteed teevad suurt tööd samuti kol-

hooside t o o t m i s k a a d r i tugevdamiseks ja nende teadmiste tõstmiseks. Tartu, Valga ja Harju rajooninõukogu täitevkomitee on korraldanud lüpsjatele-karjatalitajatele, seatalitajatele, kanatalitajatele ja teistele s e m i n a r e uute töömeetodite ja zootehniliste võtete õppimiseks ning kogemuste vahetamiseks. Viimasel ajal on hakatud üha enam praktiseerima kolhooside tootmiskaadri kvalifikatsiooni tõstmise sellist vormi, nagu lina-, maisi- ja heinakasvatajate, kanatalitajate, seatalitajate, noorloomatalitajate ja lüpsjate-karjatalitajate p ä e v i. Paljud neist viiakse läbi eesrindlikes majandites praktiliste õppuste korras.

Laialdaselt on levinud samuti loengud, vestlused ja kohtumised tootmise eesrindlastega, vastastikused külaskäigud majanditesse, põllumajanduslike filmide demonstreerimine ja muud tootmiskaadri teadmiste avardamise vormid.

Kolhoosikaadri kvalifikatsiooni tõstmise osas tuleb märkida seda, et rajooninõukogude täitevkomiteede peamine tähelepanu peab olema pööratud juhtivale kaadrile, sest paljudes kolhoosides on tootmiskaadri teadmiste tõstmise organiseerimisega hakanud tõsiselt tegelema kolhooside esimehed, zootehnikud, agronoomid ja veterinaararstid ise. Ühtlasi tuleb rõhutada, et kolhoosikaadri kvalifikatsiooni tõstmisega tegelevad rajooninõukogude täitevkomiteed koos inspektsiooni töötajatega.

Kolhooside abistamine majandisiseste küsimuste lahendamisel. Kuigi kolhoosisiseste küsimuste lahendamine kuulub kolhoosiorganite kompetentsi, ei tähenda see seda, et rajooninõukogude täitevkomiteed võiksid siin pealtvaatajaiks jääda. Osutada kolhoosidele igakülgset abi tootmise organiseerimisel, sisemiste reservide mobiliseerimisel, maa ja tehnika ratsionaalsel kasutamisel — see on tähtis lõik täitevkomiteede töös.

Tõsist tähelepanu on vaja praegu pöörata t ö ö o r g a n i s e e r i m i s e j a -t a s u s t a m i s e, m a j a n d i s i s e s e i s e m a j a n d a m i s e j u u r u t a m i s e j a v a r u s t a m i s e k ü s i m u s t e l e ning a b i n õ u d e k a v a n d a m i s e l e m a h a j ä ä n u d k o l h o o s i d e v i i m i s e k s e e s r i n d l a s t e t a s e m e l e. Need probleemid on muutunud äärmiselt tähtsaks seoses tehnika müümisega kolhoosidele ning põllumajandussaaduste varumise uue korra ja ühtsete kokkuostuhin-

dade kehtestamisega. Nii mõndagi on selles osas õppida Harju, Põltsamaa ja Tapa rajooninõukogu täitevkomiteelt.

Uurinud teaduslike töötajate osavõtul kolhooside tootmistegevust, jõudis Harju rajooninõukogu täitevkomitee järeldusele, et «Sangari» kolhoosis, kus põllud asuvad killustatult mitmes eri kohas ja kus ka kolhoosnikud elavad üksteisest kaugel asuvates külades, pole brigaadiviisiline töö organiseerimine otstarbekohane. Koos kolhoosi juhatusega hakati otsima uusi teid töö organiseerimiseks põllunduses. Tulemuseks oli, et moodustati põllundusbrigaadide asemele territoriaalsel printsiibil lähestikku elunevatest kolhoosnikutest väikesed t ö ö g r u p i d. Algul oli neid 4, hiljem aga 5. Grupivanemaiks määrati kolhoosnikute hulgast kõige tublimad inimesed.

Peagi kogeti, et töö organiseerimine on tehtud ümberkorralduste tõttu paranenud ja selle juhtimine muutunud palju paindlikumaks. Nüüd sõltus grupi töö juhtimine grupist endast. Gruppidele koostati täitevkomitee töötajate kaasabil plaanid ja tootmisülesanded. Samaaegselt aitasid rajooninõukogu täitevkomitee töötajad kolhoosis sisse viia kolhoosnikute igakuise avansseerimise ja välja töötada kõigi tootmisharude jaoks progressiivsed diferentseeritud töötasustamise alused.

Tapa rajooninõukogu täitevkomitee ja parteikomitee tegid 1958. aastal ära suure töö o t s e s e r a h a l i s e t a s u maksmise küsimuste uurimiseks ja katsetamiseks «Kalevipoja» ja «Punalipu» kolhoosis. Neis majandites aidati välja töötada uued töönormid ja -hinded, võttes eeskujuks sovhoosides kehtivad töönormid ja -hinded, tööarvestustabelid, vastavalt ümber korraldada raamatupidamisalase töö ja selgitada kolhoosnikutele uue töötasustamise süsteemi olemust.

Sellelaadiline abi oli vajalik esialgu, kui asi oli uus ja katsetamise staadiumis, hiljem saavad teised kolhoosid kasutada juba omandatud kogemusi ja täitevkomitee ei pruugi igas kolhoosis korrata seda, mis ta tegi neis kolhoosides, kus rajati teed otsesele rahalisele tasule ülemineku.

Tähtis koht rajooninõukogude täitevkomiteede tegevuses kuulub samuti kolhooside varustamisküsimuste lahendamisele. Tõsi küll, rajooninõukogude täitevkomiteed ise otseselt kolhoose ei varusta, kuid remondi- ja tehnika-

jaamade, tarbijate kooperatiivide ja teiste varustusorganisatsioonide üldiselt nõrga töö tõttu tuleb täitevkomiteedel sellega peaaegu iga päev tegelda ja varustusorganisatsioonide tööd suunata. Varustamisküsimuste õigeaegsel lahendamisel on oluline tähtsus kavandatud ülesannete täitmise ja kolhooside majandusliku kindlustamise seisukohalt.

Üldse tuleb märkida seda, et ühes kolhoosikaadri tugevnemisega muutuvad ka kolhooside abistamise vormid. Kui varem oli tarvis praktilist abi peaaegu kõigi küsimuste lahendamisel, siis nüüd aitab tihtipeale üksnes sõlmküsimuste kättenäitamisest ja nõuannetest, kõik ülejäänu teevad kolhoosid oma jõududega. Seepärast ongi leidnud laialdast rakendamist selline kolhooside tegevuse suunamise ja abistamise vorm, nagu rajooninõukogu täitevkomitee juhtivate töötajate osavõtt kolhoosnikute üldkoosolekutest ja juhatuse koosolekutest, et kasutada oma nõuandvat häält päevakorras olevate küsimuste õige ja otstarbekohase lahendamise kindlustamiseks.

Nüüd, kus kolhoosidele müüakse põllumajandustehnikat, seisab rajooninõukogude täitevkomiteede ülesanne ka selles, et kindlustada kolhooside käsutuses oleva tehnika ratsionaalne kasutamine.

Kuid on ka teisi kolhooside abistamise vorme. Rajooninõukogude täitevkomiteed on kiiretel põllutööde perioodidel mobiliseerinud ja suunanud üliõpilasi, õpilasi, töölisi ja teenistujaid kolhoosidele appi heina-, koristus- ja teistele töödele. Võrdlemisi laialt on levinud hoog-tööpäevakute ja pühapäevakute organiseerimine kolhooside abistamiseks. Peale selle aitavad rajooninõukogude täitevkomiteed mahajäänud kolhoosidel organiseerida ja ette valmistada üldkoosolekuid, planeerida kolhoositootmist, organiseerida kavandatud ürituste elluviimist.

Kolhooside abistamise vorme on palju, kuid põhiliselt on nad kahesuguse iseloomuga: 1) abi selleks, et kolhoosid oma ja riigilt saadud vahendeid ning majandi tööjõudu paremini ära kasutaksid; 2) abi väljastpoolt (tööliste, teenistujate ja õpilaste suunamine kolhoosidele appi, pühapäevakute organiseerimine jt.). Kolhooside abistamine majandisiseste küsimuste lahendamisel sellistes vormides vastab täielikult rajooninõukogu täitevkomitee ja kolhooside vaheliste suhete iseloomule.

Otsuste täitmise organiseerimise ja kolhooside tegevuse kontrollimise vormid. Täitevkomitee kui rajooninõukogu täidesaatev ja korraldav organ on kohustatud organiseerima nii oma kui ka kõrgemalseisvate organite otsuste täitmist ja täitmise üle kontrolli. Rajooninõukogu täitevkomitee tegevuse omapära otsuste täitmise organiseerimisel ja täitmise kontrollimisel seisab selles, et seda tööd teeb ta koos rahvasaadikute, alalise põllumajanduskomisjoni, põllumajanduse inspektsiooni ja kolhooside ehitamise osakonnaga, suunates ja juhtides nende tegevust sel alal. Kui põllumajanduse inspektsioonile ja kolhooside ehitamise osakonnale saab rajooninõukogu täitevkomitee anda kohustuslikke juhiseid otsuste täitmise ja täitmise üle kontrolli organiseerimise osas, siis alaliste komisjonide ning rahvasaadikute tegevuse suunamine toimub neile vastavate ettepanekute tegemise vormis, sest alalised komisjonid ja rahvasaadikud ei allu täitevkomiteele.

Kuna rajooninõukogu täitevkomitee ülesandeks on mitte niivõrd vahetu otsuste täitmise ja täitmise üle kontrolli organiseerimine, kuivõrd rahvasaadikute, alaliste komisjonide, põllumajanduse inspektsiooni ja külanõukogude täitevkomiteede tegevuse suunamine, siis sellele vastavad on ka nende töövormid otsuste täitmise ja täitmise üle kontrolli organiseerimisel.

Otsuste teatavakstegemine kolhoosidele toimub harilikult otsuste ärakirjade või väljavõtete saatmise teel. Tähtsamate ja ulatuslikumat organisatsioonilist tööd nõudvate otsuste puhul on saanud tavaks, et rajooninõukogude täitevkomiteed viivad siis läbi instrueerimiskoosoleku, millest võtavad osa nii kolhooside esimehed, revisjonikomisjonide esindajad ja spetsialistid kui ka otsuste täitmise organiseerijad — alalise põllumajanduskomisjoni liikmed, rahvasaadikud, põllumajanduse inspektsiooni ning külanõukogude täitevkomiteede töötajad. Neil nõupidamistel arutatakse läbi otsustest tulenevad ülesanded, kavandatakse organisatsioonilised abinõud nende elluviimiseks ja jagatakse organisatsioonilise töö ülesanded.

Iga otsuse puhul on rajooninõukogu täitevkomiteel vajalik lahendada küsimus, missugused jõud ja millised vahendid on tarvis liikvele panna selleks, et kindlustada otsuses ettenähtud ülesannete täitmine. On otsuseid, kus

täitevkomitee organiseeriv tegevus piirdub üksnes nende teatavakstegemisega kolhoosidele ja hiljem täitmise kontrollimisega. Samal ajal on ka rida otsuseid, millede täitmise organiseerimisele on vajalik kaasa tõmmata alalised komisjonid, rahvasaadikud ja külanõukogude täitevkomiteed. Otsesele rahalisele tasule üleminekuga, isemajandavate kompleksbrigaadide loomisega, kolhooside majandusliku tegevuse analüüsimisega ning kolhoositoodangu omahinna kalkuleerimisega seotud küsimuste lahendamisest on osa võtnud ka vastava ala spetsialistid teadusliku uurimise asutustest, rahandusorganeist ja mujalt. Kiiretel põllutööde perioodidel on osutunud vajalikuks isegi tööliste ja teenistujate suunamine kolhoosidele appi.

Otsuste täitmise organiseerimine on tihedasti seotud täitmise kontrollimisega, moodustades ühe ja sama protsessi kaks külge. Kontrollimine on üks juhtimise elemente. Hästi organiseeritud kontroll võimaldab tundma õppida iga juhtivat töötajat kolhoosis ja iga kolhoosnikut, nende võimeid, samuti nende töö nõrku külgi. Partei XX kongressil rõhutati, et kontrollida on vaja mitte üksnes hooletuid töötajaid, vaid kontroll on vajalik ka ausate inimeste töö üle, sest kontroll on eelkõige kord, ta distsiplineerib töötajaid, hoiab ära vead, suurendab töötajate vastutustunnet oma töö eest.

Kuid kontrolli tähtsus ei piirdu sellega. Tema ülesandeks on ka kindlaks teha, kas rajooninõukogu täitevkomitee ja kõrgemalseisvate organite otsused on ellu viidud või mitte, ja välja selgitada otsuste endi tugevad ning nõrgad küljed. Õigeaegselt ja hästi organiseeritud kontroll täitmise üle hoiab ära vead ja moonutused otsuste realiseerimisel, aitab õigeaegselt parandada tehtud vigu ja hoiab ära ettenähtud ürituste nurjumise.

Kolhooside tegevuse kontrollimisel tuleb rajooninõukogude täitevkomiteedel lahendada järgmised küsimused: mida kontrollida ja kuidas kontrollida? missuguseid jõude selleks rakendada?

Vaatamata sellele, et rajooninõukogude täitevkomiteedel on õigus kontrollida kolhooside tegevuse kõiki külgi, tuleb siiski igal konkreetsel juhul otsustada küsimus, kuhu suunata kontrollimisel peatähelepanu. Mõnikord on vajalik kontrollida kolhooside tegevust tervikuna, teinekord ainult mõnda üksikut töölõiku. Tihtipeale on tarvis

võtta kontrolli alla ühe või teise otsuse kogu täitmise protsess. Vahel osutub tarvilikuks isegi eelkontroll.

Tähendab, olenevalt konkreetsetest asjaoludest teostavad rajooninõukogude täitevkomiteed nii kolhooside tegevuse *üld- ja osalist kontrolli, eel- ja järelkontrolli* kui ka *süstemaatilist ja perioodilist kontrolli*.

Sugugi väiksema tähtsusega pole küsimus sellest, kuidas kontrollida, milliseid kontrollimise viise ja vorme rakendada. Selle küsimuse õigest lahendamisest sõltuvad suuresti kontrolli tulemused. Et kontrollimise viisid ja vormid on mitmekesised ja nende rakendamine sõltub kohalikest tingimustest, siis pole võimalik anda mingit kõikide rajooninõukogude täitevkomiteede kohta kehtivat retsepti. Seetõttu jääb üle vaid tutvustada neid vorme ja meetodeid, mis praktikas on välja kujunenud.

Rajooninõukogude täitevkomiteed kontrollivad kolhooside tegevust põhiliselt kahte moodi: *aruandluse ja faktilise kontrolli* teel.

Aruandluse üheks vormiks on kolhoosiesimeeste, spetsialistide ja brigadiride *aruannete* ärakuulamine täitevkomitee istungitel. Viimasel ajal on levinud praktika, et täitevkomitee istungitel kuulatakse aeg-ajalt ära kolhooside esimeeste *informatsioon* ühes või teises otsuses ettenähtud abinõude elluviimise kohta. Positiivsena tuleb ära märkida nende rajooninõukogude täitevkomiteede tegevust, kes on aktiivile korraldatud *nõupidamisi* kasutanud ühtlasi olukorraga tutvumiseks kolhoosides. Neid nõupidamisi on täitevkomiteed organiseerinud peamiselt põllumajanduslike hooajatööde läbiviimise, heakorrastustööde teostamise, uute töö organiseerimise ja -tasustamise vormide elluviimise küsimuste arutamiseks. Nõupidamistel on kolhoosiesimehed, spetsialistid ja kolhoositootmise eesrindlased esinenud informatsiooniga tehtud tööst ning omandatud kogemustest, selles osas esinevatest puudustest ja raskustest ning nende andmete alusel on välja töötatud abinõud esinenud puuduste kõrvaldamiseks.

Tähtis osa kuulub ka kolhooside *kirjalikule aruandlusele*. Alates 1. juulist 1958 esitavad kolhoosid oma statistilised aruanded NSV Liidu Statistika Keskvalitsuse rajooniinspektoritele, kes töötavad need läbi ja esitavad siis täitevkomiteele tutvumiseks. Perioodiline kir-

jalik aruandlus võimaldab täitevkomiteel jälgida olukorda kolhoosides ja võtta tarvitusele abinõusid nendes majandites, kus tootmistegevus takerdub ning tekivad lüngad plaaniliste ülesannete täitmisel.

Ent kui hästi ka aruandluse kujul organiseeritav kontroll poleks korraldatud ja kui mitmekesised oleksid selle teostamise vormid, jääb ta ikkagi ühekülgseks, sest sel teel saadud andmed on pärit ühest allikast — kolhoosidelt endilt. Siit tulenebki vajadus ühendada aruandlus faktilise kontrolliga kohtadel. Kohapeal kontrollimine annab ühtlasi suurepäraseid võimalusi eesrindlike töökogemustega tutvumiseks, nende propageerimiseks ja levitamiseks.

Faktiliseks kontrolliks kolhoosides moodustavad rajooninõukogude täitevkomiteed mõnikord kontrollbrigaade, kui kavas on kontrollida mõnda töölõiku kõikides või enamikes rajooni kolhoosides, ning tõmbavad sellesse töösse kaasa rahvasaadikuid, alalisi komisjone ja kolhooside revisjonikomisjone.

Kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus on korduvalt juhtinud kohalike partei- ja nõukogude organite, sealhulgas ka rajooninõukogude täitevkomiteede tähelepanu sellele, et nad pidevalt kontrolliksid põllumajanduslike artellide põhikirjade täitmist ja õueaiamaa kasutamisnormidest kinnipidamist. Paljud rajooninõukogude täitevkomiteed on moodustanud selleks vastavad komisjonid, kuhu kuuluvad harilikult täitevkomitee esimees, põllumajanduse inspektsiooni töötajad, rahvasaadikud, külanõukogude täitevkomiteede töötajad, kolhooside revisjonikomisjonide esindajad jt., kes jälgivad juhtimise demokraatlikest alustest kinnipidamist kolhoosides, teostavad kolhoosiperede õueaiamaade ülemõõtmist ja kontrollivad loomade arvu nende majapidamistes. Sellise kontrollimisviisi rakendamine on end igati õigustanud.

Kontrollides mistahes otsuse täitmist või kolhooside ülesehitustöö lõiku, on rajooninõukogude täitevkomitee liikmetel ja aparaadi töötajatel õigus tutvuda kõigi vajalike materjalidega — üldkoosolekute, volinike koosolekute ja juhatuse otsustega, viljapeksu- ja lüpsipäevikutega ning teiste dokumentidega; jälgida tegevust farmides, brigaadides, viljapeksukohtades ja kolhoosiehitustel, vaadata üle ladusid, aitu, nõuda seletust kolhoosi esimehelt, bri-

gadiridelt, abiettevõtete juhatajatelt ning teistelt ametisikutelt.

Küsimuse lahendamisel, missuguste jõududega kontrollida kolhooside tegevust, tuleb kõigepealt lähtuda partei juhendist selle kohta, et kontroll on üks juhtimise elemente ja sellega peavad tegelema mitte nõukogude aparaadi teisejärgulise tähtsusega töötajad, vaid *juhtivad töötajad ise*, ja teiseks sellest, et kontroll ülaltpoolt oleks *ühendatud* hulkade kontrolliga altpoolt. See tähendab, et kontrolliga peavad tegelema kõik rajooninõukogu täitevkomitee juhtivad töötajad. Viibides kolhoosides saavad täitevkomitee esimees, liikmed, põllumajanduse inspektsiooni spetsialistid ja osakondade juhatajad sageli operatiivselt lahendada selliseid küsimusi, kus kolhoosiorganid on põrkunud otsuste täitmisel raskustele. Kolhooside olukorra tundmine on aga omakorda operatiivse, konkreetse ja asjatundliku juhtimise eeltingimuseks. Selles seisab juhtivate töötajate poolt teostatava kontrolli tähtsus.

Kuid kontroll on seda sisukam, ulatuslikum ja põhjalikum, mida laialdasemalt sellest võtavad osa *aktiviste* kohtadelt. Suurt abi võivad siin osutada kolhooside revisjonikomisjonid, partei- ja komsomoli-algorganisatsioonid ning eesrindlikud kolhoosnikud.

Ühendada kontroll ülaltpoolt kontrolliga altpoolt — see küsimus vajab konkreetset lahendamist igal üksikjuhul. On otsuseid, kus piisab ühe täitevkomitee töötaja kontrollist. Ent on ka töölõike, mille kontrollimisele on vaja tõmmata hulk töötajaid nii täitevkomitee aparaadist kui ka kolhoosidest, ja kontrollida tuleb kogu täitmise käiku. Seejuures tuleb silmas pidada, et kontroll oleks efektiivne ja et rida puudusi kõrvaldataks juba kontrollimise käigus.

Sotsialistliku võistluse organiseerimise ja juhtimise vormid. Sotsialistlikul võistlusel on äärmiselt suur tähtsus kolhooside ees seisvate ülesannete lahendamisel. Sotsialistliku võistluse organiseerimise ja juhtimisega tegelevad paljud organid ja organisatsioonid — kolhooside juhatused ja partei-algorganisatsioonid, küla- ja rajooninõukogud ning nende täidesaatvad ja korraldavad organid. Seoses sellega tekib küsimus: milline osa kuulub siis rajooninõukogude täitevkomiteedele sotsialistliku võistluse organiseerimisel ja juhtimisel?

Olenevalt rajooninõukogude täitevkomiteede asendist riigiorganite süsteemis, juhivad ja suunavad nad: 1) kolhooside rajoonidevahelist sotsialistlikku võistlust või ühe rajooni kolhoosi võistlust teise rajooni kolhoosiga; 2) rajooni kolhooside omavahelist sotsialistlikku võistlust või ühe ja sama rajooni külanõukogude vahelist sotsialistlikku võistlust; 3) kolhoosidesisest sotsialistlikku võistlust; 4) rajooni kolhooside loomakasvatajate ja põllutööliste sotsialistlikku võistlust; 5) rajooni kolhooside mehhanisaatorite sotsialistlikku võistlust; 6) kolhooside ehitajate sotsialistlikku võistlust.

Kõik need sotsialistliku võistluse vormid on omavahel tihedasti seotud ja läbi põimunud. Neil on üks eesmärk — aidata mahajäänuil tõusta eesrindlaste tasemele, et sel alusel tõsta kolhoositootmine uuele, kõrgemale astmele, saavutada partei poolt püstitatud ülesannete edukas täitmine kommunismile viival teel.

Kuid igal sotsialistliku võistluse vormil on ka oma erinevused, mis ilmnevad kolhoosnikute arvus, kes võistlevad, ja võistluste organiseerimise ning juhtimise vormides.

Rajooninõukogude täitevkomiteede suunav ja juhtiv osa sotsialistlikus võistluses avaldub: 1) abis kohustuste väljatöötamisel; 2) võistlustulemustest kokkuvõtete tegemises, võistluse käigus omandatud kogemuste uurimises, üldistamises ja levitamises; 3) sotsialistlikust võistlusest osavõtjate ergutamises. Olenevalt sellest, kas on tegemist kolhooside rajoonidevahelise, rajooni kolhooside omavahelise, kolhoosidesisese, loomakasvatajate, ehitajate või mehhanisaatorite sotsialistliku võistlusega, on vastavalt rõhutatud kas üks või teine külg rajooninõukogu täitevkomitee tegevusest võistluse juhtimisel.

Kui rajooni kolhoosidevahelise ja kolhoosidesisese, samuti loomakasvatajate ja mehhanisaatorite sotsialistliku võistluse kohustuste võtmist suunab rajooninõukogu täitevkomitee külanõukogude täitevkomiteede kaudu, siis rajoonidevahelise sotsialistliku võistluse puhul, tuginedes kolhooside poolt võetud kohustustele, töötab rajooni sotsialistliku võistluse kohustused välja rajooninõukogu täitevkomitee. Need arutatakse läbi, täiendatakse ja võetakse vastu kolhoositootmise eesrindlaste nõupidamisel. Viimastel aastatel on kolhooside sotsialistliku võistluse kohustused muutunud paljuski mitmekesisemaks, haarates nüüd ka toodangu omahinda,

tööviljakust, maakasutuse intensiivsuse ja toodangu kvaliteedi tõstmise näitajaid, töökultuuri tõstmise, söödabaasi laiendamise, kultuurkoplite rajamise, ehitustööde, kolhoosnikute materiaalse ja kultuurilise heaolu parandamise ning paljusid teisi küsimusi.

Sotsialistliku võistluse edukuse seisukohalt on väga oluline tähtsus võistlustulemuste regulaarsel väljatoomisel. Selles osas on rajooninõukogude täitevkomiteed kasutanud väga mitmesuguseid vorme. Sotsialistlikust võistlusest on nad kokkuvõtteid teinud kolhooside statistiliste aruannete ja kohapeal kontrollimisel saadud andmete põhjal. Samuti on kuulatud kolhooside esimeeste aruandeid võistluse tulemustest täitevkomitee istungitel. Võrdlemisi laialt on levinud omavahel võistlevate kolhooside, külanõukogude ja rajoonide vastastikune kontrollimine, milleks moodustatakse vastavad kontrollkomisjonid või delegatsioonid, kuhu kuuluvad rajooni- ja külanõukogude täitevkomiteede töötajad, kolhoositootmise novaatorid, rahvasaadikud ja teised, kes tutvuvad siis kaasvõistlejate saavutuste ja puudujääkidega kohapeal. Sellisel kontrollivormil on suur tähtsus ka kogemuste omandamise ja vahetamise seisukohalt. Eriti elavalt toimub delegatsioonide vahetamine Eesti NSV ja Läti NSV rajoonide vahel, kes on omavahel sotsialistlikus võistluses. Ühtlasi arutatakse siis läbi ka võistluse tulemused ja täiendatakse võetud kohustusi.

Sotsialistliku võistluse tulemuste teatavakstegemiseks kolhoosidele ja kolhoosnikutele kasutavad rajooninõukogude täitevkomiteed selliseid vorme, nagu bülletäänid, tulemuste avaldamine ajakirjanduses, nende arutamine täitevkomiteede poolt korraldatud nõupidamistel ja seminaridel ning täitevkomitee töötajate esinemised kolhoosides.

Sotsialistliku võistluse organiseerimine on lahutamatult seotud eesrindlike kogemuste, põllumajandusteaduse ja tehnika saavutuste populariseerimise ning juurutamisega. Selle teenistuses seisavad rajooninõukogude täitevkomiteede poolt organiseeritavad seminarid ja nõupidamised kolhooside esimeestele, spetsialistidele ja tootmistöö eesrindlastele, rajoonide põllumajandusnäitused, loomakasvatuspäevad, ekskursioonid eesrindlikesse majanditesse, teaduslikud ja tootmiskonverentsid, loengud, kolhoositoot-

mise ratsionaliseerimise hoogtöökuude läbiviimine, põllumajanduslike filmide demonstreerimine, põllumajandusnurkade kujundamine rahvamajades ja raamatukogudes, sotsialistliku võistluse käigus väljakujunenud uute algatuste ja omandatud kogemuste populariseerimine ajakirjanduse ning raadio kaudu.

Võistlusest osavõtjate ergutamiseks panevad rajooninõukogude täitevkomiteed koos partei rajoonikomiteedega välja rändpunalippe paremate kolhoosidele ja rändvimpleid rajooni paremate lüpsjatele-karjatalitajatele, linnutalitajatele ja lambureile, kannavad eesrindlasi rajooni autahvlile, maksavad rahalisi ja naturaalpreemiaid võistluses esikohale tulnud kolhoosidele, lüpsjatele-karjatalitajatele, seatalitajatele, lamburitele, traktoristidele ja paremate põllumajandusbrigaadide töötajatele. See tõstab võistluspinget ja innustab võistlusest osavõtjaid.

Rajooninõukogude täitevkomiteede kasvatus- ja selgitustöö vormid kolhoosides. Rajooninõukogude täitevkomiteedel lasuvad ulatuslikud ülesanded selgitus- ja kasvatustöö organiseerimise osas kolhoosides. Ilma selleta pole võimalik edukalt juhtida kolhoose, viia ellu kommunismiehitamise hiiglaslikku programmi. Tõsi küll, kasvatus- ja selgitustöö tegemine on parteiorganisatsioonide põhiliseks ülesandeks, kuid sellest ei või jääda kõrvale ka nõukogude organid.

Mida ulatuslikum on rajooninõukogude täitevkomiteede, alaliste komisjonide ja rahvasaadikute, samuti ka külanõukogude täitevkomiteede poolt tehtav selgitustöö kolhoosides, brigaadides, farmides — seal, kus töötavad kolhoosnikud, seda kiiremini kasvab nendes aktiiv ja seda tulemusrikkam on töö kolhoosides.

Kasvatus- ja selgitustöö tegemiseks on rajooninõukogude täitevkomiteed kasutanud selliseid vorme, nagu lektooriumide korraldamine kolhoosides, küsimuste-vastuste õhtute läbiviimine, täitevkomitee töötajate esinemine kolhoosnikute ees, nende osavõtmine kolhoosnikute üldkoosolekutest ja juhatuse koosolekutest, kus näitavad kätte teid ja võimalusi kolhoosisiseste küsimuste lahendamisel, selgitavad partei ja valitsuse poliitikat ning tutvustavad rajooninõukogu ja tema täitevkomitee otsuseid kolhooside ülesehitustöö küsimustes.

Suure kasvatusliku tähtsusega on kolhoosiesimeeste,

brigadiride, agronoomide, zootehnikute, farmijuhatajate ja reakolhoosnikute kaasatõmbamine täitevkomitee istungite ettevalmistamisele. See võimaldab ühelt poolt kolhoosiellu puutuvaid küsimusi hästi ette valmistada ja asjalikult otsustada ning teiselt poolt on riikliku töö kooliks kolhoosnikute laiadele hulkadele. Sama võib Viljandi, Paide, Võru ja teiste rajooninõukogude täitevkomiteede kogemuste põhjal ütelda ka täitevkomitee väljasõiduistungite kohta kolhoosidesse, kelle töö küsimusi arutatakse.

Tunnustavalt tuleb märkida ka Lihula ja Keila rajooninõukogu täitevkomitee organisatsioonilist tööd kolhoosnikute hulgas. Neis täitevkomiteedes on saanud tavaks, et kolhooside põhikirja täitmise kontrolli tulemused arutatakse läbi kolhoosides kolhoosnikute osavõtul, kus analüüsitakse põhjalikult esinenud puudusi, nende põhjusi ja kõrvaldamise teid. Samuti on seal korraldatud kolhoosnikute nõupidamisi tähtsamate kolhoosiellu puutuvate küsimuste arutamiseks ja kolhoosnikute arvamuste, seisukohtade ning ettepanekute väljaselgitamiseks.

Rajooninõukogude täitevkomiteed jälgivad hoolega kolhoosidemokraatiast kinnipidamist kolhoosides, sest kolhoosidemokraatial on suur tähtsus kolhoosnikute omaalgatuse arendamisel. Kui varem võtsid kolhoosnikud koosolekutel vähe sõna, siis viimastel aastatel võib nii üld- kui ka juhatuse koosolekutel kuulda hoopis rohkem asjalikku kriitikat ja enesekriitikat, mis on suunatud eeskätt igasuguse ebamajanduslikkuse, hooletuse ja egoismi vastu, ning tõsiseid, peremehelikke ettepanekuid mitmesugustes kolhoosielu küsimustes. See näitab kolhoosnikute teadvuse kasvu.

Üldse iseloomustab rajooninõukogu täitevkomitee kasvatus- ja selgitustööd kolhoosides asjaolu, et see töö on tihedasti seotud teiste täitevkomitee poolt kasutatavate kolhooside organisatsioonilise juhtimise vormidega. Täpsemini öeldes — kõik kolhooside organisatsioonilise juhtimise vormid on sellised, mis aitavad ühel või teisel määral kaasa kolhoosnikute teadvuse kujundamisele. Seepärast võib öelda, et kasvatus- ja selgitustöö on organisatsioonilise juhtimise lahutamatu koostisosa.

3. Põllumajanduse inspektsiooni, kolhooside ehitamise osakonna ja teiste osakondade tegevuse juhtimine ning suunamine kolhooside ülesehitustöö küsimustes

Rajooninõukogu täitevkomitee teostab mitte üksnes kolhooside juhtimist, vaid suunab ja juhib ka põllumajanduse inspektsiooni, kolhooside ehitamise osakonna ja teiste osakondade tegevust sel alal. Vaatamata sellele, et põllumajanduse inspektsioon ja kolhooside ehitamise osakond on põhilised kolhooside juhtimise organid, tegelevad sellega ka teised täitevkomitee osakonnad. Näiteks rahandusosakond juhib ja kontrollib kolhooside finants-, eriti aga maksualast tööd, kultuuriosakond organiseerib kolhooside kultuurialast teenindamist, juhendab ja suunab kolhoosiklubide tööd, haridusosakond tõmbab kolhoose kaasa koolide materiaalse baasi kindlustamisele, koolimajade, internaatide ja töökodade ehitamisele.

Et põllumajanduse inspektsiooni, kolhooside ehitamise ja täitevkomitee teiste osakondade töö kolhooside juhtimisel oleks edukas, on vaja nende tegevust suunata, kontrollida ja osutada neile igapäevast abi töös. Seda ülesannet täidab rajooninõukogu täitevkomitee.

Üheks põllumajanduse inspektsiooni, kolhooside ehitamise ja teiste osakondade tegevuse juhtimise põhivormiks on nende tööplaanide läbivaatamine. Vaadates läbi inspektsiooni ja osakondade tööplaane, jälgib täitevkomitee seda, kas nad on pööranud tähelepanu kolhooside ülesehitustöö põhiküsimuste praktilisele lahendamisele, kuidas nad on korraldanud oma töö eesrindlaste kogemuste uurimise, üldistamise ja levitamise alal, mida nad võtavad ette partei ja valitsuse, samuti rajooninõukogu ja tema täitevkomitee poolt kavandatud abinõude elluviimiseks. Ühtlasi kooskõlastatakse siis ka organisatsioonilise töö ülesanded, mida teeb ühelt poolt rajooninõukogu täitevkomitee ja mida tuleb teiselt poolt läbi viia põllumajanduse inspektsioonil ja osakondadel, et rajooniorganite juhtimistöö kolhoosides moodustaks ühtse kooskõlastatud protsessi.

Rajooninõukogude täitevkomiteed osutavad inspektsioonile ja osakondadele samuti suurt praktilist abi nende igapäevase töö korraldamisel. Selleks viib täitevkomitee

esimehe, tema asetäitjate, sekretäri ja mõnikord ka liikmete vahel läbi tööjaotuse ja kinnistab igaühele kindlad osakonnad, kelle töö eest nad kannavad isiklikku vastutust. Täitevkomitee juhtivad töötajad, kellele on kinnistatud teatud osakonnad, instrueerivad pidevalt osakondade töötajaid, aitavad neil koostada tööplaane ja viia ellu kavandatud üritusi, tõmmata osakondade tööle kaasa aktiviste jne.

Kõrvuti sellega on Kingissepa, Rakvere, Räpina ja rea teiste rajooninõukogude täitevkomiteed praktiseerinud seoses eelseisvate põllumajanduslike kampaaniatega, heakorrastamise ja teiste töödega, mis haaravad peale põllumajanduse inspektsiooni ka teisi osakondi, osakondade juhatajate ühiseid nõupidamisi, et koos arutada läbi ja töötada välja abinõud mainitud ürituste läbiviimiseks. Sellistel nõupidamistel on põllumajanduse inspektsiooni, kolhooside ehitamise ja teiste osakondade töö koordineerimise seisukohalt suur tähtsus.

Rajooninõukogude täitevkomiteed juhivad põllumajanduse inspektsiooni ja osakondade tegevust ka sel teel, et kutsuvad nende töötajaid täitevkomitee istungitest osa võtma ja tõmbavad neid kaasa täitevkomitee poolt läbiviidavatesse üritustesse. Võttes osa täitevkomitee tööst, on põllumajanduse inspektsiooni ja osakondade töötajatel võimalus sügavamalt tungida rajooni mitmepalgelisse ellu, selgemalt näha sidet oma ja teiste osakondade töö vahel. Kuid täitevkomitee istungid on ühtlasi ka kohtadeks, kus määratakse kindlaks põllumajanduse inspektsiooni ja osakondade konkreetsed ülesanded ja tegevussuunad ning antakse juhiseid töö edasiseks parandamiseks.

Üheks põllumajanduse inspektsiooni ja osakondade töö suunamise ja juhtimise vormiks on nende tegevuse kontrollimine täitevkomitee poolt. Kontrollimisega selgitab täitevkomitee välja, kuidas nad realiseerivad neile pandud ülesandeid ja antud juhiseid. See kontroll toimub kõigil neil juhtudel, mil täitevkomitee arutab istungitel üht või teist kolhooside ülesehitustöö küsimust, mille käigus ilmnevad ka puudused ja vead põllumajanduse inspektsiooni ja osakondade töös, samuti nende tegevuse positiivsed küljed. Kuid selle kontrolli erivormiks on ka põllumajanduse inspektsiooni ja osakondade tööaruannete ärakuulamine täitevkomitee istungil.

Tööaruannete kuulamisele eelneb harilikult nende tegevuse üksikasjaline kontrollimine täitevkomitee liikmete, vastavate alaliste komisjonide ja rahvasaadikute osavõtul. See annab rikkalikku materjali põllumajanduse inspektsiooni ja osakondade töö analüüsimiseks. Tööaruannete puhul on täitevkomitee liikmetel võimalus igakülgselt tutvuda nende organite tööga ja analüüsida nende tegevust kõigis töölõikudes, välja selgitada puudused ning nende põhjused ja kasutusele võtta vahendid põllumajanduse inspektsiooni ja osakondade töö edasiseks parandamiseks.

Haapsalu, Harju, Räpina, Vändra, Valga ja mõnede teiste rajooninõukogude täitevkomiteed on tulemusrikkalt praktiseerinud mitte üksnes põllumajanduse inspektsiooni juhataja, vaid ka inspektsiooni teiste töötajate aruannete ärakuulamist agro- ja zootehnika eeskirjade täitmise, põlluviljakuse tõstmise, söödabaasi laiendamise, seemnemajanduse arendamise ning tõuaretuse parandamise abinõude rakendamise kohta. See annab täitevkomiteele veelgi avaramad võimalused sidemete tihendamiseks inspektsiooni ja tema töötajatega, operatiivselt reageerida nende muredele ning taotlustele, üldistada ja levitada paremaid töökogemusi.

Nimetatud vormide rakendamine aitab kaasa mitte üksnes põllumajanduse inspektsiooni ja osakondade töö parandamisele kolhooside juhtimisel, vaid võimaldab välja selgitada ka need sõlmküsimused, mida on vaja arutada ja lahendada kas täitevkomitee istungitel või siis rajooninõukogu istungjärkudel.

4. Külanõukogude täitevkomiteede tegevuse juhtimine ja suunamine kolhooside ülesehitustöö küsimustes

Külanõukogude täitevkomiteed täidavad vastutusrikkaid ülesandeid kolhooside juhtimisel. Nende töö edukus sel alal sõltub paljuski sellest, kuidas neid abistab ja juhib rajooninõukogu täitevkomitee. Pealegi viib rajooninõukogu täitevkomitee rea organisatsioonilisi abinõusid kolhoosides läbi külanõukogude täitevkomiteede kaudu, nende kaasabil. See kõik kohustab rajooninõukogude

täitevkomiteesid osutama süstemaatilist abi külanõukogude täitevkomiteedele.

Külanõukogude täitevkomiteede abistamine ja juhtimine rajooninõukogude täitevkomiteede poolt toimub põhiliselt neljas liinis: 1) külanõukogude täitevkomiteede töötajate kvalifikatsiooni tõstmise, 2) neile kohapeal praktilise abi osutamise, 3) külanõukogude täitevkomiteede tegevuse kontrollimise ja 4) külanõukogude sotsialistliku võistluse organiseerimise teel.

Üheks kõige levinumaks külanõukogude täitevkomiteede töötajate kvalifikatsiooni tõstmise vormiks on seminarid. On kujunenud tavaks, et seminaridel käsitletakse kahesuguseid küsimusi: esiteks neid, mis on suunatud külanõukogude täitevkomiteede esimeeste ja sekretäride ideelis-poliitiliste teadmiste avardamisele, ja teiseks neid, mis on seotud esimeeste ja sekretäride tööalaste küsimustega. Väike-Maarja ja Paide rajooninõukogude täitevkomiteede poolt organiseeritud seminaridel on sageli arutatud kolhooside juhtimise, külanõukogude täitevkomiteede ja kolhooside vaheliste suhete, kolhooside tegevuse kontrollimise ning paljusid teisi kolhooside juhtimisega seotud probleeme. Et kolhoose on võimalik asjatundlikult juhtida ja abistada üksnes põllumajanduse ökonoomikat tundes, siis on üha sagedamini seminaride päevakorda võetud ka kolhoositootmise ökonoomika küsimusi.

Külanõukogude täitevkomiteede organisatsioonilise juhtimise ning täitevkomiteede esimeeste ja sekretäride kvalifikatsiooni tõstmise vormide hulka kuuluvad samuti rajooninõukogude täitevkomiteede poolt organiseeritavad n õ u p i d a m i s e d. Nõupidamised erinevad seminaridest kõigepealt selle poolest, et nad on keskendatud peamiselt ühele küsimusele, samal ajal kui seminaridel käsitletakse mitmeid sisult erinevaid küsimusi. Teiseks on nõupidamisi, mis polegi spetsiaalselt määratud külanõukogude täitevkomiteede töötajatele, kuid sellest osavõtt on neile vajalik juhtimistöö huvides, et olla asjaga kursis. Siia kuuluvad kolhooside esimeeste, põllumajanduse spetsialistide, kolhoositootmise eesrindlaste ja teised nõupidamised.

Reas rajoonides on viidud ellu põhimõte, mille kohaselt, kui arutusel on mõne kolhoosi ülesehitustöö küsimused, kutsutakse rajooninõukogu täitevkomitee istungist

osa võtma ka vastava külanõukogu täitevkomitee esimees. Kõik rajooni külanõukogude täitevkomiteede esimehed kutsutakse täitevkomitee istungile aga siis, kui päevakorras on mõne külanõukogu täitevkomitee aruande ärakuulamine. Võttes osa rajooninõukogu täitevkomitee istungitest, õpivad külanõukogude täitevkomiteede esimehed lahendama riigivalitsemisega seotud küsimusi ja kolhooside ülesehitustöö probleeme. Tähendab — ka külanõukogude täitevkomiteede töötajate kaasatõmbamine rajooninõukogu täitevkomitee töösse on üheks külanõukogude täitevkomiteede juhtimise, esimeeste ja sekretäride kvalifikatsiooni tõstmise vormiks.

Peale nimetatud vormide seisavad külanõukogude täitevkomiteede töötajate teadmiste avardamise teenistuses veel ekskursioonid Eesti NSV ja teiste liiduvabariikide eesrindlikesse külanõukogudesse, rajooninõukogude täitevkomiteede poolt koostatud bülletäänid ja meelespead ning täitevkomitee juhtivate töötajate külanõukogude tööd käsitlevad artiklid ajakirjanduses ning sõnavõtud kohalikus raadios, vastavasisulised loengud ja vestlused.

Need on põhilised, kuid mitte ainsad külanõukogude täitevkomiteede kvalifikatsiooni tõstmise vormid. Märgitud vormid on osutunud kõigiti kohaseiks, vastates praktika nõuetele. Kuid teiselt poolt on neid, nagu praktika näitab, tarvis täiendada külanõukogude täitevkomiteede töötajate pideva abistamisega kohtadel igapäevase töö käigus.

Konkreetse abi osutamine kohtadel — see on rajooninõukogude täitevkomiteede üks kesksemaid ülesandeid. Viibimine külanõukogudes võimaldab rajooninõukogude täitevkomiteede töötajatel tundma õppida kohapealset olukorda, iga külanõukogu täitevkomitee töötajat, tema poliitilisi ja tööalaseid omadusi, aidata kaasa otsuste täitmise organiseerimisele ja tugevdada sidet külanõukogude täitevkomiteede ja rajooniorganite vahel. Seepärast kehtestaski Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium nõude, et rajooninõukogu täitevkomitee juhtivad töötajad viibiksid sagedamini külanõukogude täitevkomiteedes, et praktilise töö käigus õpetada täitevkomitee töötajaile, kuidas analüüsida ja lahendada majandus- ja

kultuurielu juhtimise ja organiseerimise ning eriti põllumajanduse konkreetseid küsimusi.[30]

Külanõukogude täitevkomiteedele abiosutamise vorme on mitmesuguseid. Suurem osa neist on seotud rajooninõukogu täitevkomitee töötajate väljasõitudega külanõukogudesse. Seda seoses kas kontrolli teostamisega kohtadel, külanõukogude täitevkomiteede töötajate instrueerimisega või külanõukogude istungjärkude ettevalmistamise ja läbiviimisega. Tunnustavalt tuleb märkida Paide, Vändra, Rakvere ja mitmete teiste rajoonide põllumajanduse inspektsioonide tegevust, kes on süstemaatiliselt abistanud külanõukogude täitevkomiteesid istungjärkude ettevalmistamisel, kui päevakorras on kolhoosielu küsimuste arutamine.

Suurt praktilist abi on Paide ja Jõgeva rajooninõukogude täitevkomiteede töötajad osutanud külanõukogude täitevkomiteedele sellega, et neil juhtudel, kui nad sõidavad kolhoosi mõnda küsimust lahendama või tema tegevust kontrollima, võtavad nad kaasa ka külanõukogu täitevkomitee esimehe või sekretäri, kellel on siis võimalik tutvuda, kuidas kolhooside tegevust kontrollida ja kuidas neid abistada kohtadel. Selle praktika tugev külg seisab ka selles, et külanõukogude täitevkomiteed on siis teadlikud, millised puudused rajooninõukogu täitevkomitee töötajad avastasid ning missuguseid abinõusid nad soovitasid esinenud väärnähtuste kõrvaldamiseks.

Heaks riikliku töö kooliks külanõukogude täitevkomiteede töötajatele on samuti rajooninõukogude täitevkomiteede väljasõiduistungid külanõukogudesse, kui arutusel on külanõukogude territooriumil paiknevate kolhooside töö küsimused. Väljasõiduistungite puhul võtavad nende ettevalmistamisest rajooninõukogu täitevkomitee töötajate kõrval osa ka külanõukogu saadikud, alalised komisjonid, täitevkomitee ja aktiiv, mistõttu väljasõiduistungid kujunevad ühtlasi ka rajooninõukogu täitevkomitee juhtivate töötajate ja külanõukogude täitevkomiteede töötajate ning aktiivi koostöö arendamise üheks vormiks.

Mis puutub aga külanõukogude täitevkomiteede tege-

---

[30] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi otsus 19. novembrist 1955 «Viljandi ja Pärnu rajoonide täitevkomiteede tööst külanõukogude juhtimisel».

vuse kontrolli rajooninõukogude täitevkomiteede poolt, siis kasutatakse selleks põhiliselt kolme moodust.

Üheks selliseks vormiks on faktiline kontroll kohtadel rajooninõukogu täitevkomitee töötajate osavõtul. Faktiline kontroll võib olla kas osaline, haarates ainult külanõukogu täitevkomitee mõnda üksikut töölõiku, või üldine, kus vaatluse alla on võetud täitevkomitee kogu tegevus. Üldist kontrolli teostatakse harilikult enne külanõukogu täitevkomitee aruande kuulamist rajooninõukogu täitevkomitee istungil.

Teiseks külanõukogude täitevkomiteede tegevuse kontrolli vormiks on nende aruannete ärakuulamine rajooninõukogu täitevkomitee istungitel. Nagu praktika näitab, on see kontrolli vorm efektiivne vaid siis, kui sellele eelneb kontroll kohapeal. Nüüd, kus seoses rajoonide reorganiseerimisega suurenesid külanõukogude täitevkomiteede ülesanded kolhooside organisatsioonilise juhtimise alal, oleks täiesti otstarbekohane kuulata külanõukogude täitevkomiteede aruandeid näiteks selle kohta, kuidas nad on juhtinud sotsialistlikku võistlust kolhoosides, hooajatöödeks ettevalmistamist, heakorrastamistöid, mida nad on teinud kultuurilise kasvatustöö organiseerimiseks kolhoosides jne. See suurendab külanõukogude täitevkomiteede vastutust olukorra eest kolhoosides ja tõstab nende osatähtsust kolhooside organisatsioonilisel ning majanduslikul kindlustamisel.

Kolmandaks rajooninõukogude täitevkomiteed kontrollivad pidevalt külanõukogude istungjärkude ja täitevkomiteede istungite protokolle, mis sisaldavad ka otsuseid. See kujutab endast külanõukogude ja nende täidesaatvate ning korraldavate organite tegevuse seaduslikkuse kontrolli. Neil on õigus seisma panna külanõukogude ebaseaduslike otsuste täitmist ning tühistada külanõukogude täitevkomiteede seadusevastaseid otsuseid ja korraldusi. Et rajooninõukogude täitevkomiteed saaksid operatiivselt rakendada abinõusid seaduslikkuse rikkumise korral, nähakse Eesti NSV külade ja alevite töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede asjaajamise juhendis ette, et küla- ja alevinõukogude täitevkomiteed peavad ärakirjad nõukogu istungjärkude protokollidest saatma hiljemalt 10 päeva ja täitevkomitee istungite protokollidest hiljemalt 7 päeva

jooksul pärast istungit või istungjärku rajooninõukogu täitevkomiteele.[31]

Külanõukogude täitevkomiteede tegevuse suunamine toimub lõpuks ka külanõukogude sotsialistliku võistluse organiseerimise kaudu. Külanõukogude sotsialistlik võistlus on positiivselt mõjunud külanõukogude tööle, tugevdanud nende sidet rahvahulkadega. Võistluse innustamiseks on Eesti NSV Ministrite Nõukogu pannud välja rändpunalipu ja rahalised preemiad võitjaile.

Neis rajoonides, kus rajooninõukogude täitevkomiteed osutavad külanõukogudele vajalikku abi sotsialistliku võistluse organiseerimisel, on võistlus muutunud tõeliselt massiliseks. Reas rajoonides on saanud kombeks, et külanõukogud kutsuvad üksteist sotsialistlikule võistlusele. Kohustuste täitmist kontrollivad vastastikku saadikutest ja aktiivist koosnevad komisjonid, kuhu kuuluvad ka rajooninõukogu täitevkomitee esindajad.

Mitmes rajoonis on täitevkomiteed pannud välja omapoolsed rändpunalipud, rahalised ja naturaalpreemiad rajooni parimale külanõukogule, külanõukogud aga omakorda rändvimpleid parematele kolhoosidele, brigaadidele, mehhanisaatoritele ja loomakasvatajatele.[32]

§ 4. Põllumajanduse inspektsiooni funktsioonid, töövormid ja -meetodid kolhooside juhtimisel

1. Põllumajanduse inspektsioon ja tema funktsioonid kolhooside juhtimisel

Põllumajanduse inspektsioonid on uuteks organiteks rajooninõukogude täitevkomiteede aparaadis. Nad moodustati seoses masina-traktorijaamade reorganiseerimisega, kusjuures kõik need funktsioonid, mida teostasid

---

[31] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1959, nr. 7, art. 43.

[32] Lähemalt külanõukogude täitevkomiteede juhtimise kohta rajooninõukogude täitevkomiteede poolt vt. Г. Батракова, Руководство районного Совета сельскими Советами депутатов трудящихся, Москва, 1956; H. Schneider, V. Rjanžin, A. Aule, Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogud, Tallinn, 1958, lk. 154 jj.

masina-traktorijaamad kolhooside juhtimisel, läksid üle põllumajanduse inspektsioonidele. Inspektsioonidele allutati ühtlasi ka rajooni veterinaarvõrk ja seemnekontrolli laboratoorium, mis varem olid masina-traktorijaamade alluvuses. Põllumajanduse inspektsioon on kolhooside spetsiaalset ja kvalifitseeritud juhtimist teostav organ. Tema koosseisu kuuluvad kogenud spetsialistid: inspektsiooni juhataja, peaagronoom, peazootehnik, peaveterinaararst, seemnekasvatuse agronoom, tõuaretuse zootehnik, vanem insener-maakorraldaja, insener-maakorraldajad, ökonomist-raamatupidaja ja ökonomistid.

Mida on andnud siis kolhooside riikliku juhtimise selline ümberkorraldamine?

Esiteks likvideeriti sellega funktsioonide killustatus kolhooside riiklikul juhtimisel. Varem oli nii, et kolhoositootmise planeerimise suunamisega, aasta- ja kvartaliaruannete analüüsimisega, finantstegevuse kontrollimisega ning paljude teiste küsimustega tegelesid paralleelselt nii masina-traktorijaamad kui ka rajooniorganid, kusjuures puudus funktsioonide täpne piiritlus. Parem polnud olukord ka veterinaar- ja maakorraldusalase töö juhtimisega. Rajooninõukogu täitevkomitee juures oli küll peaveterinaararst, kuid temale allus otseselt ainult rajooni veterinaarravila. Veterinaarjaoskonnad kuulusid aga masina-traktorijaamade juurde ja neid juhtisid vahetult vanem-veterinaararstid. Ka maakorraldajatest töötas üks rajooninõukogu täitevkomitee, teised aga masina-traktorijaamade juures.

Teiseks vähenes põllumajanduse spetsialistide arv administratiivaparaadis. Et vabariigi kolhoosides töötab keskmiselt 2—3 kesk- ja kõrgema haridusega agronoomi ja zootehnikut, siis on loomulik, et administratiivaparaadis pole enam vajadust sellise suure arvu põllumajanduse spetsialistide järele kui varem, mil paljudes ühismajandites puudusid üldse agronoomid ja zootehnikud.

Kolmandaks vähenesid põllumajanduse inspektsioonide moodustamisega kulud riigivalitsemise alal. Igas rajoonis säästeti sellega palgafondi näol 20 000—30 000 rubla aastas. Nende summade arvel võib nüüd finantseerida teisi üritusi.

Põllumajanduse inspektsioonide töökorralduse õiguslikuks aluseks on Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt

2. septembril 1958. aastal kinnitatud «Eesti NSV rajoonide põllumajanduse inspektsioonide põhimäärus».

Põhimääruse kohaselt kuuluvad rajoonide põllumajanduse inspektsioonide ülesannetesse järgmiste *põhifunktsioonide* täitmine kolhooside juhtimisel:

1) põllumajandusliku tootmise edasise tõusu organiseerimine ja kindlustamine kolhoosides eesrindlike kogemuste ja põllumajandusteaduse saavutuste juurutamise alusel;

2) kolhooside tootmistegevuse kontrollimine, vajalike abinõude väljatöötamine ja ellurakendamine;

3) kolhooside põllumajanduse spetsialistide töö vahetu juhtimine;

4) rajooni põllumajandusnäituse korraldamine, sotsialistliku võistluse organiseerimine ja selle käigu analüüsimine, samuti võistlusest kokkuvõtete tegemine;

5) osavõtt riiklike plaanide teatavakstegemisest kolhoosidele, tootmis-finantsplaanide õige koostamise organiseerimine ning kontroll nende plaanide täitmise üle;

6) rajooninõukogu täitevkomiteele ettepanekute esitamine kolhoosidele eraldatavate masinate, väetiste, jõusööda, ehitusmaterjalide ja teiste fondide jaotamise kohta ning kontroll nende saabumise, sihipärase realiseerimise ja kasutamise üle;

7) seemnekasvatuse organiseerimine, seemnepõldude tunnustamise ning sordiseemnete sihipärase kasutamise juhtimine ning kontrollimine kolhoosides;

8) tõuaretustöö juhtimine ja korraldamine kolhoosides, zootehniliste ja veterinaareeskirjade täitmise kontrollimine;

9) veterinaaralase töö juhtimine kolhoosides veterinaarsanitaarsete ja tauditõrje abinõude läbiviimisel, riikliku veterinaarkontrolli teostamine NSV Liidu veterinaarmäärustiku täitmise üle;

10) osavõtt põllumajandussaaduste varumise riiklike varumisplaanide koostamisest kolhoosidele;

11) rajooni piirides olevate kõigi maade, sealhulgas ka kolhoosimaade riikliku arvestuse ja maakasutuste registreerimine, maade ja metsade sihipärase kasutamise ja kolhooside maakorralduse projektide õige rakendamise kontrollimine ning ettepanekute tegemine ilmnenud puuduste kõrvaldamiseks;

12) põllumajanduslike artellide maa põlise kasutamise aktide koostamine ja kätteandmine;

13) osavõtt kolhooside maaparandustööde plaani koostamisest ning selle täitmise ja tööde kvaliteedi tehnilistele tingimustele vastavuse kontrollimine;

14) kolhoosimetsade õige kasutamise kontrollimine ning heinamaade jaotamine kolhooside ja sovhooside vahel riigimetsades;

15) kolhooside abistamine raamatupidamise korraldamisel ja aruannete koostamisel ning finantsmajandusliku tegevuse korraldamisel;

16) revisjonikomisjonide töö kindlustamine vastavalt kolhoosi põhikirjale ja nende tegevuse kontrollimine kolhoosides;

17) kolhooside tootmis-finantsplaanide läbivaatamine ja aastaaruannete analüüsimine.

Kui võrrelda neid funktsioone kunagiste põllumajanduse osakondade funktsioonidega, siis näeme siin küllaltki palju ühist. Nii nagu põllumajanduse inspektsioonide, samuti ka põllumajanduse osakondade ülesandeks oli eesrindlike kogemuste üldistamine ja juurutamine, tõuaretustöö juhtimine ning korraldamine, kolhooside abistamine raamatupidamise korraldamisel, finantsmajandusliku tegevuse kontrollimine, veterinaaralase töö juhtimine kolhoosides jne. Kuid vaatamata sellele ei saa põllumajanduse inspektsioonide tööd võrreldagi endiste põllumajanduse osakondade tegevusega. Seda sellepärast, et vahepeal on kolhoosid tubli sammu edasi läinud, on tundmatuseni muutunud põllumajanduse olukord.

Sügavad muutused põllumajanduses nõuavad inspektsioonidelt hoopis uusi ja palju *täiuslikumaid juhtimisvõtteid*, kui see oli omane endistele põllumajanduse osakondadele.

Üheks põhiliseks erinevuseks on see, et kui põllumajanduse osakondade tegevuses oli laialt juurdunud bürokraatlik praktika, mis seisis selles, et spetsialistide põhijõude ei suunatud konkreetsele elulähedasele tööle kolhoosnikute organiseerimiseks partei ja valitsuse poolt põllumajanduse edasiarendamise kohta vastuvõetud otsuste täitmisele, vaid arvukate direktiivide, resolutsioonide, õiendite, kirjade, aruannete ning teiste sageli mitte kellelegi vajalike paberite koostamisele ja statistikaand-

mete kogumisele, siis põllumajanduse inspektsioonide tegevuses seisab esiplaanil tootmise organiseerimine kolhoosides. Reas rajoonides on rajooninõukogude täitevkomiteed esitanud inspektsiooni töötajatele nõude, et nad viibiksid põhilise osa oma tööajast kolhoosides ja sovhoosides, praktilise töö juures.

Teine erinevus seisab selles, et põllumajanduse inspektsioonide juhtimistöö ei seisa enam pisiküsimustega tegelemises, üksikasjaliste plaaniülesannete määramises ja juhendite koostamises, s. o. kolhooside väiklases hooldamises, nagu see esines põllumajanduse osakondade töö praktikas, vaid nad on kutsutud kolhooside jooksva töö kontrollimise kõrval lahendama rajooni põllumajanduse sõlmküsimusi, pidades silmas just kolhooside homset.

Need sõlmküsimused kasvavad välja iga kolhoosi ja rajooni konkreetsetest tingimustest ja on paiguti tublisti erinevad, kuid üsna paljuski on nad ka enamikus rajoonides üldised. Näiteks seemnekasvatus. Peaaegu kõigis rajoonides pidurdab heinaseemnete vähesus karjale püsiva ja ratsionaalse söödabaasi rajamist. Aga senikaua kui pole sellist söödabaasi, pole ka piisavalt loomakasvatussaadusi. Ka teravilja-, kartuli- ja köögiviljakasvatuses on seemned endiselt kitsaskohaks. Ja kui rajooni põllumajanduse inspektsiooni töö tulemusena juurdub kolhoosides see hädavajalik, mida on vaja korralikuks seemnekasvatuseks, võib öelda, et lahendatud on üks peamisi sõlmküsimusi. Kuid kaugeltki väiksema tähtsusega pole söödabaasi kindlustamiseks ja loomade produktiivsuse tõstmiseks mitmeaastase põldheina, kultuurheina- ja kultuurkarjamaade ning meie vabariigi oludes sobivate ja kõrgesaagiliste söödakultuuride pindalade laiendamise ja nende kultuuride saakide tõstmise abinõude väljatöötamine ja ellurakendamine. Kõigi rajoonide põllumajanduse inspektsioonidel seisab ees tõsine töö samuti põllumajandusloomade tõuaretuse, tööviljakuse tõstmise ning taime- ja loomakasvatussaaduste omahinna alandamise osas.

Kolmandaks, võrreldes endiste põllumajanduse osakondadega, on laienenud põllumajanduse inspektsioonide ülesanded kolhooside juhtimisel. Terve rida selliseid funktsioone, nagu revisjonikomisjonide töö kindlustamine vastavalt põhikirjale ja nende tegevuse kontrollimine, kolhoosidele maa

põlise kasutamise aktide koostamine ja kätteandmine, rajooni põllumajandusnäituste organiseerimine ning rida teisi, millega varem tegelesid rajooninõukogude täitevkomiteed, kuuluvad nüüd põllumajanduse inspektsioonide ülesannetesse.

Neljandaks erinevuseks on see, et põllumajanduse inspektsioon juhib kolhoose ka *inspekteerimise* vormis. Ka kunagised põllumajanduse osakonnad tegelesid mõnel määral kolhooside inspekteerimisega, kuid kolhooside ülesehitustöö käesoleval etapil on see töölõik tunduvalt rohkem rõhutatud ja võtnud laiema ulatuse.

Siit näeme, et kuigi põllumajanduse inspektsioonide ja endiste põllumajanduse osakondade funktsioonides on ühtelangevaid momente, on inspektsioonide töö sisu põhjalikult muutunud.

Mis puutub aga põllumajanduse inspektsiooni *õigusliikku seisundisse*, siis on siin palju sarnasust rajooninõukogu täitevkomitee osakondade õigusliku seisundiga.

Nagu täitevkomitee osakonnad, nii on ka põllumajanduse inspektsioon kohapealseks *erihaldusorganiks*, kes allub ühelt poolt rajooninõukogu täitevkomiteele ja teiselt poolt Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumile. Põllumajanduse inspektsiooni alluvus täitevkomiteele kindlustab rajooninõukogu ja tema täitevkomitee otsuste elluviimise, kohalike tingimuste ja erinevuste arvestamise põllumajanduse arendamisel ja kolhooside juhtimisel. Alluvus Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumile garanteerib kõrgemalseisva erihaldusorgani juhtnööride arvestamise ja täitmise.

Samuti nagu rajooninõukogu täitevkomitee osakondade juhatajad vastavates haldusharudes, nii ka põllumajanduse inspektsiooni juhataja kannab vastutust põllumajanduse arendamise ja kolhooside kvalifitseeritud juhtimise eest . mitte üksnes *täitevkomitee*, vaid ka *rajooninõukogu* ees. See tuleneb osakondade ja põllumajanduse inspektsioonide juhatajate ametisse kinnitamise korrast.

Vastavalt Eesti NSV rajoonide põllumajanduse inspektsioonide põhimäärusele määratakse inspektsiooni juhataja ametisse rajooninõukogu täitevkomitee poolt kooskõlastatult Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumiga ning

seejärel kinnitatakse ta rajooni töörahva saadikute nõukogu istungjärgul.

Sarnaselt täitevkomitee osakondadega on põllumajanduse inspektsioonid *ainujuhtimise* põhimõttel töötavad organid. Ainujuhtimine erihaldusorganite tegevuses, kelle põhiliseks ülesandeks on üldkompetentsiga haldusorganite ja riigivõimuorganite otsuste elluviimine vastavas halduharus ning neile alluvate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide vahetu juhtimine, loob range individuaalse vastutuse otsuste täitmise organiseerimisel ja võimaldab operatiivselt lahendada täitmise käigus üleskerkinud küsimusi.

Kuigi rajooninõukogude täitevkomiteede osakonnad ja põllumajanduse inspektsioonid on ainujuhtimise printsiibil töötavad organid, ei tähenda see seda, et kollegiaalsuse printsiip nende tegevuses oleks tundmatu. Vastupidi, täitevkomitee osakondade ja põllumajanduse inspektsioonide tööpraktika on rikas näidetest selle kohta, kus kõik tähtsamad osakonna või inspektsiooni pädevusse kuuluvad küsimused arutatakse eelnevalt *kollegiaalselt* läbi.

Põllumajanduse inspektsioonid on võrdlemisi laialt kasutanud sellist kollegiaalset töövormi nagu inspektsiooni töötajate nõupidamised, kus kaalutakse ühiselt läbi, mis on vajalik ette võtta mõne levinuma puuduse likvideerimiseks kolhoosides, ühe või teise otsuse elluviimiseks, eesrindlaste kogemuste ulatuslikuks juurutamiseks jne. Paide, Väike-Maarja, Abja ja rea teiste rajoonide põllumajanduse inspektsioonid on nõupidamistel arutanud läbi ka kõik nende poolt väljatöötatud täitevkomitee ja nõukogu otsuste projektid, täitevkomiteele või kõrgemalseisvatele organitele tehtavad ettepanekud kolhooside ülesehitustöö paremaks korraldamiseks, ajalehes ilmunud kriitilised artiklid, aga samuti tähtsamad partei ja valitsuse määrused, Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi kirjad ning muud juhendmaterjalid. Kuid vahel on selliseid nõupidamisi korraldatud ka selleks, et instrueerida põllumajanduse inspektsiooni töötajaid ja selgitada nende ees seisvaid ülesandeid.

Mõnedes rajoonides on ametiühinguorganisatsioonide algatusel läbi viidud põllumajanduse inspektsiooni töötajate *tootmisnõupidamisi*, et arutada selle uue organi tööga seotud küsimusi ja aidata kaasa sel-

leks, et põllumajanduse inspektsioon kujuneks operatiivseks ja autoriteetseks põllumajanduse juhtimise organiks, võitlejaks kõige uue ja eesrindliku eest.

Kuid põllumajanduse inspektsioonide poolt lahendatavate küsimuste eelnev kollegiaalne arutamine ei piirdu üksnes inspektsiooni oma töötajate ringiga. Elva, Vändra, Põltsamaa, Hiiumaa ja teiste rajoonide põllumajanduse inspektsioonide tegevuses on omandanud kindla koha kolhooside esimeeste, spetsialistide, brigadiride, farmijuhatajate ja kolhoositootmise eesrindlaste, s. o. aktiivi nõupidamised, mille eesmärgiks on välja selgitada kolhooside seisukohad ja ettepanekud tähtsamates kolhoosiellu puutuvates küsimustes. Näiteks Elva ja Vändra rajooni põllumajanduse inspektsioonide poolt organiseeritud aktiivi nõupidamistel on arutatud lihatootmise suurendamise, maaparandustööde tõhustamise, kultuurkarjamaade rajamise, maisikasvatuse laiendamise, seemnekasvatuse ja väetisemajanduse kordaseadmise ning teisi kolhoositootmise sõlmküsimusi.

Need kollegiaalsed vormid põllumajanduse inspektsioonide tegevuses võimaldavad inspektsioonide juhatajatel kui ainujuhtidel tugevdada sidet kolhooside ning kolhoosnikutega, arendada koostööd inspektsiooni töötajatega, vahetada kogemusi, leida kõige ratsionaalsemaid teid ja võimalusi ühe või teise küsimuse lahendamiseks. Kuid võrreldes rajooninõukogude täitevkomiteede osakondadega, on põllumajanduse inspektsioonidel ka oma erinevused. Seda ennekõike organisatsioonilise juhtimise vormides ja meetodites. Nagu kolhooside riikliku juhtimise korral alati, nii peavad ka põllumajanduse inspektsioonid arvestama seda, et kolhoosid on end ise haldavad kooperatiivsed ettevõtted. Seepärast ei saa rakendada ühesuguseid juhtimise vorme ja meetodeid ühelt poolt kolhooside ja teiselt poolt riiklike asutuste ja kohalike tööstusettevõtete puhul, kes alluvad otseselt täitevkomitee vastavatele osakondadele. Kolhoosid aga kohalikele nõukogudele ja nende organitele ei allu. Ja üldse igas haldusharus, tingituna juhitavate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide tegevuse iseloomust, toimub nende juhtimine erinevates vormides ja erinevate meetoditega.

2. Põllumajanduse inspektsiooni töövormid ja -meetodid kolhooside juhtimisel

Peamine tähelepanu mahajäänud kolhoosidele. Põllumajanduse inspektsioonide üheks esmaseks tööks oli mahajäävate kolhooside edasiminekut pidurdavate põhjuste kindlakstegemine, mahajäämuse likvideerimise konkreetsete abinõude väljatöötamine, tuginedes sealjuures eesrindlike majandite kogemustele, samuti kolhoosidele abi osutamine seitsme aasta perspektiivplaanide koostamisel.

Selles osas on põllumajanduse inspektsioonid ära teinud suure töö. Näiteks Viljandi rajooni põllumajanduse inspektsiooni juhendamisel töötati välja seitsmele majanduslikult mahajäänud kolhoosile majandi arendamise plaan kuni 1965. aastani. Eelnevalt analüüsiti kolhooside töös esinenud puudusi ja määrati koos kolhoosi esimeeste ja spetsialistidega majandi edasiarendamise põhiteed. Seejärel läksid inspektsiooni töötajad 2—4 päevaks kolhoosi, kus siis kolhoosnikute laialdase aktiivi kaasabil töötati ühiselt välja kolhoosi edasiarendamise plaan, mis lõpliku hinnangu sai täitevkomitee tootmistehnilise nõukogu koosolekul.

Analoogiliselt talitas ka Võru rajooni põllumajanduse inspektsioon, kes aitas Munamäe kolhoosil kavandada abinõud majandi mahajäämuse likvideerimiseks. Peatähelepanu pööramine sellele majandile polnud juhuslik, sest Munamäe kolhoos tegi juba aastaid vähjakäiku.

Et üks põhipuudusi seisis põllumajanduslike kõlvikute ebaratsionaalses ja juhuslikus kasutamises, siis põllumajanduse inspektsiooni töötajad pidasid eriti silmas neid abinõusid, mis olid suunatud maakasutuse parandamisele. Nad soovitasid kolhoosil juba 1959. aastast alates astuda samme kindla kuueväljalise külvikorra sisseviimiseks ning aitasid kavandada majandi arenguperspektiive arvesse võtva külvipindade struktuuri. Ühtlasi töötati välja abinõud loomakasvatuse arendamiseks ja haljassööda konveieri sisseviimiseks. Seejärel vaatas Võru rajooninõukogu täitevkomitee inspektsiooni ja kolhoosi poolt kavandatud abinõud läbi ja võttis vastu sellekohase otsuse.

Oleks ebaõige teha siit järeldust, et inspektsioonide

töötajad peaksid alati ja kõigis kolhoosides aitama kavandada detailseid majandi edasiarendamise plaane. Seda mitte. See on vajalik üksnes seal, kus kolhoosid ise pole võimelised leidma ratsionaalseid lahendusi majandi tegevuse arendamiseks. Kuid inspektsioonide tegevuse algul, eriti seoses seitsme aasta perspektiivplaanide koostamisega, oli nende tähelepanu pööramine mahajäänud kolhooside tootmise planeerimisele ja isegi majandite edasiarendamise abinõude konkreetsete plaanide koostamine kõigiti põhjendatud. Edaspidi tuleks aga jätkata senisest ulatuslikumalt tööd kolhooside kaadri tugevdamiseks ja kvalifikatsiooni tõstmiseks ning vajalike abinõude läbiviimist nende kaudu.

Kolhooside spetsialistide töö juhtimine ja suunamine. Kogemused näitavad, et põllumajanduse inspektsiooni jõupingutusi kroonib edu siis, kui on tihe koostöö kolhooside spetsialistidega ja nende tegevuse pidev juhtimine ning suunamine.

Kolhooside spetsialistide — agronoomide, zootehnikute, veterinaararstide ning -velskrite töö vahetu juhtimine on pandud põllumajanduse inspektsioonidele. Seoses sellega tekib küsimus: kuidas toimub kolhooside spetsialistide juhtimine ja millised on suhted ühelt poolt põllumajanduse inspektsioonide spetsialistide ja teiselt poolt kolhoosides töötavate spetsialistide vahel?

Kolhoosides töötavate agronoomide, zootehnikute, veterinaararstide ja -velskrite abistamiseks ja nende töö juhtimiseks on rajoonide põllumajanduse inspektsioonide peaspetsialistid kasutanud mitmesuguseid vorme. Võru, Äbja ja reas teistes rajoonides on juurdunud praktikasse, et inspektsioonid viivad regulaarselt läbi kolhooside agronoomide ning zootehnikute nõupidamisi, kus tehakse kokkuvõtteid tööst, analüüsitakse ilmnenud piimatoodangu languse ja muude väärnähtuste põhjusi, õpitakse tundma agronoomia- ja zootehnikateaduse uusi saavutusi, vahetatakse praktilise töö kogemusi jne.

Viljandi ja Väike-Maarja rajoonide põllumajanduse inspektsioonid on kolhooside agronoomide ja zootehnikute õppused läbi viinud s e m i n a r i d e kujul, mis toimuvad kahes osas. Tavaliselt kogunetakse kõigepealt rajooni keskusse, kus arutatakse tööga seotud küsimusi ja kus peaspetsialistid annavad kolhooside agronoomi-

dele ja zootehnikutele juhtnööre agro- ja zootehnika küsimustes. Hiljem aga sõidetakse ühiselt ühte või teise eesrindlikku majandisse praktilist seminari läbi viima ning tema kogemustega tutvuma. Selliseid seminare on korraldatud nii eraldi kui ka koos agronoomidele ja zootehnikutele, olenevalt küsimuste ringist, mis leiavad seminaril käsitlemist.

Suurt abi saavad põllumajanduse inspektsiooni spetsialistid osutada kolhooside agronoomidele ja zootehnikutele kohapeal, tegeliku töö käigus. Tapa ja Valga rajoonide põllumajanduse inspektsioonide peaspetsialistide tööpraktikas on see saanud tavaliseks nähtuseks, et nad viibivad sageli kolhoosides, õpivad tundma seal agronoomide ja zootehnikute tööd, nende muresid ja raskusi ning annavad vajalikke juhtnööre neist jagusaamiseks. Instrueerimine ja abistamine kohtadel — see on, nagu kogemused kinnitavad, üheks tõhusamaks ja tulemusrikkamaks kolhooside spetsialistide juhtimise vormiks. Seda eriti neile kolhoosi agronoomidele ja zootehnikutele, kelle praktilise töö kogemused on väikesed.

Mis puutub aga põllumajanduse inspektsiooni peaspetsialistide ja teiselt poolt kolhooside agronoomide, zootehnikute ja veterinaararstide omavahelistesse suhetesse, siis võiks selle formuleerida kokkuvõetud kujul järgmiselt: igapäevases operatiivses töös alluvad kolhooside agronoomid, zootehnikud ja veterinaararstid kolhooside juhatusele ja esimehele, spetsiaalsetes agro- ja zootehnika ning veterinaaralastes küsimustes aga põllumajanduse inspektsiooni vastavatele peaspetsialistidele.

Järelikult võivad inspektsiooni peaspetsialistid anda ka kolhooside spetsialistidele agro- ja zootehnika ning veterinaaralastes küsimustes täitmiseks kohustuslikke juhiseid ja korraldusi. Veelgi enam, selliseid juhiseid ja korraldusi kohustuslike agro- ja zootehnika ning veterinaareeskirjade täitmise kindlustamiseks võivad nad anda isegi kolhooside esimeestele. Kui aga on tegemist töö organiseerimise ja -tasustamise, planeerimise ja teiste kolhoosiorganite kompetentsi kuuluvate küsimustega, siis peaspetsialistidel sellist õigust ei ole.

Kolhoosides on sageli kerkinud küsimus, kas kolhoosi juhatusel ja esimehel on õigus tühistada või muuta

majandi agronoomi, zootehniku või veterinaararsti korraldusi oma erialastes küsimustes, mis nad on andnud brigadiridele ja farmijuhatajatele ning nende kaudu kolhoosnikutele. Praktikas on talitatud selles osas erinevalt. On juhtumeid, kus kolhooside esimehed on tühistanud spetsialistide korraldusi agro- ja zootehnika- ning veterinaaralastes küsimustes, kuid enamikul juhtudel on eriarvamuste puhul pöördutud siiski rajooni põllumajanduse inspektsiooni vastava peaspetsialisti poole vaidlusaluse küsimuse lahendamiseks.

Viimast talitusviisi tuleb pidada ka õigeks, sest vastasel korral kärbitakse põhjendamatult agronoomide, zootehnikute ja veterinaararstide juhtivat osa kolhoosides. Agronoom, zootehnik või veterinaararst on sama, mis tsehhimeister, kes vastutab täielikult tootmise tehnoloogia eest oma töölõigus. Vastutada saavad nad aga siis, kui on garanteeritud nende korralduste elluviimine. Pealegi on agro- ja zootehnika- ning veterinaaralaste küsimuste õigel lahendamisel suur tähtsus kolhoositootmise arendamise seisukohalt.

Seepärast tulebki sel korral, kui kolhoosi esimees ei pea spetsialistide mõnda korraldust agro- ja zootehnika ning veterinaaralal õigeks või otstarbekohaseks, spetsialistid aga jäävad oma korralduste juurde, anda see küsimus lahendada inspektsiooni peaspetsialistidele, kel on õigus muuta ja tühistada kolhoosi spetsialistide ebaõigeid korraldusi agro- ja zootehnika ning veterinaaralastes küsimustes.

Kolhooside esimeeste ja spetsialistide vahel tekkinud lahkhelide lahendamise selline kord kindlustab ettenähtud agro- ja zootehnika eeskirjade ning veterinaarmäärustiku nõuete tingimatu elluviimise. Ühtlasi on see kooskõlas inspektsiooni põhimäärusega, mis paneb rajooni spetsialistide tegevuse vahetu juhtimise agro- ja zootehnika ning veterinaaralastes küsimustes põllumajanduse inspektsioonile.

Eesrindlaste kogemuste ja teaduse saavutuste populariseerimine ning juurutamine. Juhtida põllumajandust — see tähendab ennekõike uurida, üldistada ja levitada eesrindlikke kogemusi, teaduse saavutusi.

Eesrindlike kogemuste ja teaduse saavutuste propageerimise ning juurutamisega tegelevad kõik kolhoose juhtivad organid, kuid nad kasutavad selleks osalt ühe-

suguseid, osalt aga erinevaid vorme. Ühistest vormidest tuleks märkida loenguid ja vestlusi, kohtumisi eesrindlastega, ekskursioone eesrindlikesse majanditesse ja teisi.

Nende kõrval on aga põllumajanduse inspektsioonid kasutanud ka teisi vorme, mis on just iseloomulikud nende tegevusele. Üheks selliseks vormiks on praktilised demonstratsioonid kohtadel. Seda on rohkesti praktiseerinud Võru rajooni põllumajanduse inspektsioon. Selleks et kolhooside esimeestel, spetsialistidel ja kolhoosnikutel saaks selgeks, kuidas valmistada kemikaalidega virnsilo, organiseeris inspektsioon neile praktilise õppuse «Oktoobri Võidu» ja «Lembitu» kolhoosis, kus parajasti toimus silo valmistamine. Enne silo kasutuselevõtmist korraldati uuesti õppekäik kolhoosidesse, et kontrollida, kuidas silo on säilinud.

Võru rajooni põllumajanduse inspektsiooni tegevusest eesrindlike kogemuste ja agrotehnika juurutamisel tuleks veel märkida teoreetiliste ja praktiliste kursuste läbiviimist «Punalipu» kolhoosis põllundusbrigaadide brigadiridele, grupivanematele, farmijuhatajatele ja lüpsjatele-karjatalitajatele nende tegevusse puutuvates küsimustes, katsete korraldamist kolhoosides mitmesuguse koostisega silo mõju väljaselgitamiseks piimatoodangule kohalikes tingimustes jt. Huvitavaks kujunes ka loomakasvatuspäev «Edasi» kolhoosis, mis viidi läbi sektsioonide viisi, kusjuures töötasid veise-, linnu- ja lambakasvatuse sektsioon. See võimaldas üksikasjalisemalt peatuda üksikutel loomakasvatusharudel, vahetada vastastikku kogemusi ja tutvuda majandi saavutustega. Pärast seda toimus kõigi loomakasvatajate ühine plenaaristung, kus tehti kokkuvõtteid tööst.

Harju rajoonis on eesrindlike kogemuste levitamisele tõmmatud kaasa kolhoositootmise eesrindlasi endid. Nii näiteks organiseeris rajooni põllumajanduse inspektsioon loomakasvatuses mahajäänud Suvorovi-nimelises kolhoosis farmitöötajate nõupidamise, millest kutsuti osa võtma sama rajooni «Anija» kolhoosi farmijuhataja. Ta vaatas enne Suvorovi-nimelise kolhoosi laudad üle ning tutvus lüpsjate-karjatalitajate tööga ja jutustas siis, mida ta nende töös puuduseks peab ja mida farmitöötajad omal jõul saavad asja parandamiseks ära teha. Ühtlasi andis ta edasi oma kolhoosi kogemusi.

See nõupidamine kujunes elavaks, sõnavõturohkeks ja ettepanekute poolest rikkaks.

Alates 1958. aastast kuulub põllumajanduse inspektsiooni ülesannetesse ka rajooni *põllumajandusnäituse* organiseerimine. Varem tegeles sellega rajooninõukogu täitevkomitee.[33] Põllumajandusnäitused on rajooni põllumajanduse arendamise saavutuste populariseerimise ja eesrindlike kogemuste levitamise üheks vormiks. Et põllumajandusnäitused täidaksid paremini seda ülesannet, on põllumajanduse inspektsioonid hakanud otsima uusi ja huvitavamaid mooduseid nende organiseerimiseks. Selles osas pakuvad huvi Viljandi rajooni põllumajanduse inspektsiooni kogemused. 1958. aastal toimunud põllumajandusnäitusel väärisid esiletõstmist kodumajanduse väljapanekud, hobuste veovõistlused, lüpsmis-, boniteerimis- ja rakendusvõistlused. Vististi ainsana vabariigis oli näitusel ka mahajääjaid kritiseeriv karikatuuride nurk. Näituse territoorium oli radiofitseeritud. Raadios anti reportaaži näituse kohta, seal esinesid rajooni eesrindlased loengutega.[34] Need kogemused on seda väärt, et neid laiemalt juurutataks ka teistes rajoonides.

Põllumajanduse inspektsioonide senine töö kõige uue ja eesrindliku populariseerimisel ning juurutamisel kinnitab üha enam vajadust selle järele, et igal inspektsioonil oleks rajoonis üks kolhoos või sovhoos, kus võiks katsetada uusi agro- ja zootehnilisi võtteid, et neid siis juba kohapeal läbiproovitult propageerida. Need võiks välja arendada mustermajandeiks, kust teised majandid saaksid uut ja kasulikku õppida tegelikkuse eeskujude varal. Neis majandeis oleks sobiv korraldada põllumajanduslikke konverentse ja nõupidamisi. Muidugi ei tule mustermajandeid välja kujundada sel teel, et neile antakse teiste arvel rohkem mineraalväetisi, jõusööta ja muid soodustusi. Kõik, mida tahetakse teistele soovitada, peab olema saavutatud nendega võrdsetes tingimustes.

Kolhooside tegevuse kontrollimine. Küllaltki tähtis koht põllumajanduse inspektsioonide juhtimistöös kuulub kontrollivale tegevusele kolhoosides. Kolhooside tegevuse

[33] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 3. augustist 1951 «Rajoonide põllumajandusnäituste organiseerimisest».

[34] Vt. «Sotsialistlik Põllumajandus», 1958, nr. 11, lk. 490.

kontrollimine toimub põhiliselt kolmel kujul: 1) kohapealse kontrolli, 2) inspekteerimise ja 3) kolhooside tootmis-finantsplaanide läbivaatamise ja aastaaruannete analüüsimise teel.

Põhiliseks põllumajanduse inspektsiooni poolt teostatavaks kontrollivormiks on faktiline kontroll kolhoosides. Sellega tegelevad kõik inspektsiooni töötajad, igaüks oma töölõigus. Agronoomid kontrollivad põllumajanduslike tööde kvaliteeti, sordiseemne sihipärast kasutamist, põllumajanduslike kultuuride külvi- ja hooldustööde läbiviimist, abinõude rakendamist taimehaiguste ning -kahjurite tõrjeks; zootehnikud — loomakasvatuse olukorda, söötade kasutamist, jõudluskontrolli ja zootehnilise arvestuse pidamist, kunstliku seemenduse organiseerimist jne.; veterinaararstid — veterinaar-sanitaarsete ja tauditõrje abinõude läbiviimist; maakorraldajad — maakõlvikute arvestuse õigsust, maakorralduse projektide rakendamist, kolhoosimaade kasutamist; raamatupidajad ja ökonomistid — varumisalast tööd, kolhooside aruandlust, revisjonikomisjonide tegevust, kolhooside raamatupidamisalast tööd jne.

See tähendab, et põllumajanduse inspektsioonid teostavad kolhooside tegevuse spetsiaalset kontrolli, erinedes selles suhtes rajooninõukogu alaliste komisjonide, rahvasaadikute ning täitevkomiteede poolt läbiviidavast kontrollist.

Nagu kontrolli puhul üldse, nii ei piirdu ka põllumajanduse inspektsioonide kontrollialane tegevus ainult puuduste fikseerimisega, vaid sellega kaasneb kolhooside abistamine, organisatsiooniline töö ning teiste abinõude rakendamine töö edasiseks parandamiseks.

Seepärast kajastuvad kontrollimistel ka kõige kujukamalt ühelt poolt inspektsiooni ja tema töötajate ning teiselt poolt kolhooside-vahelised suhted. Kajastuvad inspektsiooni töötajate kui spetsiaalse kontrolli teostajate õigused ja kohustused kolhooside suhtes. Need kohustused ja õigused kolhooside suhtes on inspektsiooni spetsialistidel paljuski ühesugused, kuid tingituna ametikohast ja töölõigust, kus nad töötavad, on olemas ka teatud erinevused.

Kõigil põllumajanduse inspektsiooni spetsialistidel on õigus tutvuda kontrollimiseks vajalike materjalidega, dokumentidega, kolhoosiorganite otsustega, järele vaa-

data farme, loomi, aitu, lautasid ja abiettevõtteid, jälgida tööd brigaadides ja farmides, nõuda ühes või teises küsimuses seletust kolhoosi esimehelt, agronoomidelt, zootehnikutelt, brigadiridelt ja teistelt kolhoosi ametiisikutelt, võtta nõuandva hääleõigusega osa kolhoosnikute üldkoosolekutest, volinike ja juhatuse koosolekutest, teha ettepanekuid kolhooside organitele ja ametiisikutele töö parandamiseks ja esinenud puuduste kõrvaldamiseks ning nõuda põllumajandusliku artelli põhikirja ja teiste seaduslikkuse rikkumiste lõpetamist.

Põllumajanduse inspektsioonide spetsialistidel, kes kontrollivad kolhooside tegevust kohapeal, on mitte ainult õigus nõuda kontrollimiseks vajalikke materjale ja seletusi, teha ettepanekuid ja anda kohustuslikke juhiseid veterinaar-, agro- ja zootehnika eeskirjade ning seaduserikkumiste kõrvaldamiseks, vaid ka kohustus abistada kolhoose töös, tõmmata kaasa kolhooside spetsialiste ja kolhoosnikuid esinenud kitsaskohtade likvideerimisele, levitada ja juurutada eesrindlikke kogemusi ja põllumajandusteaduse saavutusi, organiseerida sotsialistlikku võistlust ja läbi viia teisi üritusi olukorra parandamiseks kolhoosides. Tulemusi andev on ainult see kontroll, mis on ühendatud organiseerimistööga ja abinõude rakendamisega ilmnenud puuduste kõrvaldamiseks.

Kuid kolhooside tegevuse kontrollimine põllumajanduse inspektsioonide poolt ei piirdu ainult ülaltähendatud vormiga. Nad teevad seda samuti *inspekteerimise kujul*. Põllumajanduse inspektsioonide inspekteerival tegevusel, kuigi ka see toimub vahetult kolhoosides, on oma iseärasused.

Kõigepealt, inspekteerimise sfäär on *täpselt kindlaks määratud*, piirdudes järelevalvega selle üle, kuidas kolhoosides täidetakse kohustuslikke veterinaar-, agro- ja zootehnika eeskirju ning hoitakse põllumajanduslikku tehnikat.

Teiseks, kui põllumajanduse inspektsioonidel puudub õigus vahele segada kolhooside operatiivsesse tegevusse, siis, täites inspekteerimise ülesandeid, võivad nad anda kolhooside esimeestele, brigadiridele, farmijuhatajatele, zootehnikutele, agronoomidele ja teistele ametiisikutele *täitmiseks kohustuslikke juhiseid*.

Kolmandaks, inspekteerimise ülesandeid täidavad mitte

kõik inspektsiooni töötajad, vaid selleks *volitatud inspektsiooni vastutavad ametiisikud* — inspektsiooni juhataja, peaagronoom, peazootehnik ja peaveterinaararst, kes on riiklikeks inspektoriteks. Muidugi, veterinaar-, agro- ja zootehnika eeskirjade täitmise küsimustega tegelevad ka teised inspektsiooni töötajad, kuid see ei toimu inspekteerimise, vaid hariliku kontrolli korras.

Neljandaks, inspektsiooni juhatajale ja peaspetsialistidele on antud õigus määrata kohustuslike veterinaar-, agro- ja zootehnika eeskirjade süstemaatilise rikkumise eest, nagu põllumajanduslike kultuuride sordiseemnete segamine, sordidokumentide võltsimine, sordiseemnete rikkumine ja mittesihipärane kasutamine, sellise seemnematerjali kasutamine põllumajanduslike kultuuride külviks, mille külviomadused ei vasta kehtivaile nõuetele jt., kui need ei sisalda kriminaalkuriteo tunnuseid, kolhooside ametiisikutele *rahatrahvi* kuni 100 rubla ulatuses, milline summa nõutakse sisse vastuvaidlemata korras trahvitud isiku töötasust.

Neil juhtudel aga, kui on tegemist veterinaar-, agro- ja zootehnika eeskirjade süstemaatiliste ning jämedate rikkumistega, on põllumajanduse inspektsiooni juhatajal ja peaspetsialistidel õigus anda materjalid süüdiolevate ametiisikute kohta vastavatele organitele süüdlaste distsiplinaarsele, materiaalsele või kriminaalvastutusele võtmiseks ning taotleda kolhooside organeilt nende isikute juhtivalt töölt vabastamist.

Tähendab, inspekteerimise kõige iseloomustavamaks jooneks on see, et inspekteerimise ülesandeid täites on riiklikel inspektoritel õigus kasutada *administratiivseid mõjutusvahendeid*, õigus anda kolhooside ametiisikutele täitmiseks kohustuslikke juhiseid ja määrata neile rahatrahvi. Kuid samas olgu täpsustuseks märgitud, et põllumajanduse inspektsioonide juhatajad ja peaspetsialistid võivad kasutada neile omistatud administratiivseid õigusi ainult täpselt määratletud juhtudel.

Praktika näitab, et rajoonide põllumajanduse inspektsioonide inspekteerimisalast tegevust oleks otstarbekohane veelgi laiendada. Laiendada kõigepealt kolhooside, sovhooside ja teiste põllumajanduslike ettevõtete traktorite ja masinapargi tehnilise seisukorra ja kasutamise järele-

valve osas. Praegu täidavad kolhooside ning teiste põllumajanduslike ettevõtete traktorite ja masinapargi tehnilise järelevalve funktsioone remondi- ja tehnikajaamade tehnika inspektorid.[35]

Kuid tehnilise järelevalve funktsioonide panemine remondi- ja tehnikajaamadele ei õigusta ennast. Seda järgmistel põhjustel.

Esiteks, juba põhimõtteliselt pole õige panna riiklikke järelevalvefunktsioone isemajandavatele ettevõtetele, nagu selleks on remondi- ja tehnikajaamad, pealegi kui remondi- ja tehnikajaamad peavad ise tegema remonti kolhooside ja sovhooside traktoritele ning kontrollima selle kvaliteeti.

Teiseks, nagu senistest kogemustest ilmneb, ei võimalda tehnika inspektorite allutamine remondi- ja tehnikajaamadele neil alati jääda erapooletuiks arbiitreiks remondi- ja tehnikajaamade ning kolhooside vahel tekkinud vaidlustes remonttööde mahu ja kvaliteedi osas. Kuigi remondi- ja tehnikajaamade direktoritel ei ole õigust määrata ametisse ja vallandada töölt tehnika inspektoreid, saavad nad siiski mõjutada neid, sest tehnika inspektorid alluvad oma igapäevases töös vahetult remondi- ja tehnikajaamade direktoritele. Sellega ongi peamiselt seletatav asjaolu, et Viljandi, Võru, Rakvere ja paljudes teistes remondi- ja tehnikajaamades on tehnika inspektorid jäänud neil juhtudel passiivseteks pealtvaatajateks, kui oleks vajalik astuda välja kolhooside huvide kaitseks.

Kolmandaks, tehnika järelevalve funktsioonide edukat täitmist kolhoosides, sovhoosides ja teistes põllumajanduslikes ettevõtetes takistab ka see asjaolu, et remondi- ja tehnikajaamade direktorid rakendavad sageli tehnika inspektoreid teistele, neile mitte ettenähtud ülesannete täitmisele.

Need puudused järelevalvealases töös oleksid aga kõrvaldatavad sel teel, kui kolhooside, sovhooside ja teiste põllumajanduslike ettevõtete traktorite ning masinapargi riikliku tehnilise järelevalve funktsioonid antaks remondi- ja tehnikajaa-

---

[35] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 14. oktoobril 1958 kinnitatud «Eesti NSV remondi- ja tehnikajaama põhimäärus», «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 13, art. 202.

madelt üle rajoonide põllumajanduse inspektsioonidele ning tehnika inspektorid viidaks inspektsioonide koosseisu.

Sel korral laheneksid ka mõned teised seni lahtiseks jäänud küsimused ning saavutataks tehnika järelevalve funktsioonide koondamine ühe organi — põllumajanduse inspektsiooni kätte. Praegu on need funktsioonid killustatud inspektsiooni ja remondi- ning tehnikajaamade vahel, sest Eesti NSV rajoonide põllumajanduse inspektsioonide põhimäärus paneb inspektsioonidele paralleelselt remondi- ja tehnikajaamadega järelevalve selle üle, kuidas kolhoosides ja sovhoosides hoitakse põllumajanduslikku tehnikat. Selline funktsioonide killustatus pole millegagi põhjendatud.

Samuti tõstaks see põllumajanduse inspektsioonide juhtivat osa remondi- ja tehnikajaamade suhtes. Põllumajanduse inspektsioonidel on õigus suunata ja kontrollida remondi- ja tehnikajaamade tegevust, kuid inspektsioonide koosseisus pole praegu ühtegi tehnikaala spetsialisti, kes võiks seda õigust asjatundlikult realiseerida. Seepärast ongi jäänud kolhoositootmise mehhaniseerimise, põllumajandusliku tehnika kasutamise ja uue tehnika juurutamise küsimused põllumajanduse inspektsioonide tegevussfäärist välja, vaatamata sellele, et tööprotsesside mehhaniseerimisel on määrav tähtsus põllumajanduse arendamisel. Seitseaastaku ülesannete edukaks realiseerimiseks põllumajanduses on vaja, et põllumajanduse inspektsioonid kujuneksid sellisteks organiteks, kes oleksid võimelised kvalifitseeritult juhtima põllumajandust ja kolhoositootmist kõigis lõikudes. Põllumajandusliku tehnika seisukorra ja kasutamise üle riikliku järelevalve funktsioonide üleandmine põllumajanduse inspektsioonidele tõstab inspektsioonide osatähtsust mitte üksnes remondi- ja tehnikajaamade tegevuse suunamisel, vaid ka kolhooside juhtimisel.

Peale kohapealse kontrolli ja inspekteerimise kasutavad rajoonide põllumajanduse inspektsioonid kolhooside tegevuse kontrollimiseks veel selliseid vorme, nagu kolhooside tootmis-finantsplaanide läbivaatamine ja aastaaruannete analüüsimine. Tootmis-finantsplaanide läbivaatamine kujutab endast eelkontrolli, aastaaruannete analüüsimine aga järelkontrolli.

Kolhooside tootmis-finantsplaanide läbivaatamine toimub enne nende esitamist rajooninõukogu täitevkomiteele. Tootmis-finantsplaanide läbivaatamine on valdavas osas põllumajanduse inspektsioonides korraldatud selliselt, et iga spetsialist vaatab läbi ja analüüsib seda osa tootmis-finantsplaanist, mis kuulub tema töölõiku: peaagronoom — taimekasvatuse ja külvipindade plaani, väetiste varumise ja kasutamise, mürk-kemikaalide soetamise ja kasutamise plaani; seemnekasvatuse agronoom — seemnepõldudel seemne tootmise, püsiv-istanduste, köögiviljakultuuride seemnete tootmise plaani ja abinõude plaani katmikkultuuride alal; peazootehnik ja tõuaretuse zootehnik — loomakasvatuse arvulise ja produktiivsuse plaani, töömahukate protsesside mehhaniseerimise plaani farmides; varumisala ökonomist — põllumajandussaaduste riigile müümise plaani; arvestus- ja finantsala vanemraamatupidaja-ökonomist — tulude-kulude eelarvet, kulutuste arvestusi ehituste ja kapitaalremontide läbiviimiseks jne.

Rida kolhooside tootmis-finantsplaanide lõike, nagu maakõlvikute iseloomustus ja abinõud nende parandamiseks, söödatootmise plaani ja elavtööjõu kasutamise plaani vaatavad koos läbi mitu spetsialisti. Esimesel juhul peaagronoom ja vanem insener-maakorraldaja, teisel juhul peaagronoom ja peazootehnik, kes kõik annavad allkirja vastava lõigu läbivaatamise kohta. Inspektsiooni arvamus kolhoosi tootmis-finantsplaani kohta tervikuna kajastub otsuse projektis, mille nad valmistavad ette täitevkomitee istungiks.

Tootmis-finantsplaanide läbivaatamine ja kolhooside aastaaruannete analüüsimine on omavahel tihedasti seotud. See side avaldub selles, et aastaaruannete analüüsimine toob esile rajooni kolhooside tootmistegevuse tugevad ja nõrgad küljed, samuti ka kasutamata reservid, mis võimaldab tootmis-finantsplaanide läbivaatamisel kontrollida, kas kolhoosid on teinud eelmise aasta kogemustest vajalikud järeldused või mitte, ning näitab kätte ka inspektsiooni töötajatele, millistele küsimustele on vaja pöörata suuremat tähelepanu kolhooside juhtimisel.

Rajoonide põllumajanduse inspektsioonide töökogemused on veel väikesed, samuti pole ka inspektsiooni töötajate ülesanded õiguslikult täpselt kindlaks määratud, kuid praktikas on enamikul juhtudel toimitud selliselt, et

kolhooside aruanded töötatakse esialgu läbi ökonomistide poolt, kes toovad välja üldistavad näitajad kolhoositoodangu omahinna, tööviljakuse, tööjõu kasutamise jne. kohta. Seejärel tutvuvad nii kolhooside aastaaruannetega kui ka ökonomistide poolt tehtud kokkuvõtetega kõik inspektsiooni töötajad oma töölõigus. Tunnustavalt tuleb märkida Viljandi rajooni põllumajanduse inspektsiooni tegevust, kes aastaaruannete analüüsi tulemused arutas läbi koos kolhooside esimeeste ja spetsialistidega, et neil oleks võimalik tootmis-finantsplaani koostamisel vältida varem esinenud puudusi ning õppida eesrindlaste kogemustest.

Seoses rajoonide põllumajanduse inspektsioonide kontrolliva tegevusega kolhoosides on vajalik peatuda ka kolhooside finantsmajandusliku tegevuse revideerimisel. Vastavalt kolhooside põhikirjale teostab kolhooside juhatuste majandusliku ja finantsilise tegevuse revideerimist kolhoosnikute üldkoosoleku poolt valitud revisjonikomisjon. Kuid peale kolhoosisisese revideerimise oli varem ette nähtud ka revideerimine väljastpoolt kolhoosi, mis kuulus masina-traktorijaamade instruktor-raamatupidajate ülesannetesse. Pärast masina-traktorijaamade reorganiseerimist ning põllumajanduse inspektsioonide moodustamist kolhooside finantsmajandusliku tegevuse revideerimise ülesandeid enam inspektsioonidele ei pandud.

Seega kolhoosid on nüüd erandlikus olukorras: kõik teised asutused, ettevõtted ja organisatsioonid, kaasa arvatud kalurikolhoosid, kuuluvad revideerimisele väljastpoolt, põllumajanduslikud artellid aga mitte. Küsimus ei seisa muidugi selles, et kehtestada kolhoosiväline revideerimine ühtsuse mõttes teiste asutuste, ettevõtete ja organisatsioonidega, vaid selles, et valdavas osas vabariigi kolhoosides ei ole kolhoosisisene revideerimine vajalikul kõrgusel, mistõttu kolhoosiväline revideerimine on sotsialistliku seaduslikkuse huvides vajalik, vähemalt veel praegu.

Reas kolhoosides ei tööta aga revisjonikomisjonid üldse. Nagu Eesti NSV Rahandusministeeriumi 1958. aasta kontrollandmeist nähtub, ei tegutsenud siis vabariigi 26 rajoonis, kus viidi läbi vastav kontrollimine, revisjonikomisjonid 110 kolhoosis.

Pealegi on raamatupidamisarvestus paljudes kolhoosi-

des laokil. Tüüpilisemad puudused sel alal oleksid järgmised: esiteks, kolhooside aastaaruannete andmed ei ole sageli kooskõlas raamatupidamise kannetega; teiseks, paljudes kolhoosides on jäetud arveraamatutesse aasta lõpul lõppkirjendid tegemata; kolmandaks, ebarahuldavalt vormistatakse algdokumente — suure hilinemisega koostatakse viljapeksu- ja lüpsipäevikuid, tihtilugu puuduvad neis ka vastutavate isikute allkirjad; neljandaks, ebarahuldavalt teostatakse kolhooside kaubalis-materiaalsete väärtuste inventeerimist ning inventeerimise tulemusi ei võrrelda raamatupidamisandmetega; viiendaks, olulisi puudusi esineb ka maksustatava tulu kindlaksmääramisel. Olgu märgitud vaid, et ainuüksi 1958. aastal näitasid vabariigi kolhoosid oma maksustatavat tulu rohkem kui 2,5 miljoni rubla võrra väiksemana tegelikust, sealhulgas Kingissepa rajoonis 215 000 ja Rakvere rajoonis 336 000 rubla võrra.

Revisjonikomisjonide ebarahuldava tegevuse tõttu esineb kolhoosides sageli ka finantsdistsipliini rikkumisi, hooletust ja korratust ühiskondliku omandi arvestamisel, hoidmisel ja säilitamisel. Näiteks ostsid Vändra rajooni «Viisaastaku», «Oktoobri Võidu» ja Aluste kolhoosi ning Pärnu linna Mitšurini-nimelise ja «Edasi» kolhoosi esindajad Pärnu naftabaasi töötajatelt nende poolt kaubasaajate petmise teel moodustatud kütte- ja määrdematerjalide «ülejääke»,[36] vaatamata sellele, et Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1948. aasta 3. märtsi määrus[37] keelas riiklikel, kooperatiivsetel ja ühiskondlikel ettevõtetel, asutustel ja organisatsioonidel osta tööstuskaupu ja materjale sularaha eest eraisikutelt. Selliseid ebaseaduslikke oste ja väljamakseid fiktiivsete dokumentide järgi on teisigi. Seepärast pidas Eesti NSV Ministrite Nõukogu vajalikuks võtta rajoonide põllumajanduse inspektsioonide kohustuste hulka tööstus- ja muude kaupade ning materjalide muretsemise seaduslikkuse regulaarne kontrollimine kolhoosides.

Kuid selline kontrollimine on tarvilik mitte üksnes tööstus- ja muude kaupade ning materjalide muretsemise,

---

[36] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 21. juulist 1958 «Abinõudest tööstus- ja muude kaupade ning materjalide riiklikest organisatsioonidest kõrvaldamise ja kolhoosidele müümise vältimiseks».

[37] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1948, nr. 11, art. 63.

vaid kolhooside kogu finantsmajandusliku tegevuse üle. Seepärast oleks igati otstarbekohane anda põllumajanduse inspektsioonide arvestuse ja finantsala ökonomistidele õigus ja panna neile kohustus kontrollida ja revideerida kolhooside finantsmajanduslikku tegevust. See ei ole vastuolus ka kolhooside juhtimise demokraatlike põhimõtetega, sest revideerimise eesmärgiks on avastada ja vältida seaduslikkuse rikkumisi ning kindlustada finantsdistsipliini.

Uute ülesannete panemine ökonomistidele-raamatupidajatele nõuab nende arvu mõningat suurendamist ja töötasu tõstmist teiste inspektsiooni töötajate palkade tasemeni.

Ühtlasi oleks vajalik omistada ökonomistidele ja ökonomistidele-raamatupidajatele õigus anda kolhooside juhatustele ja ametiisikutele kohustuslikke juhiseid ilmnenud seaduslikkuse rikkumiste kõrvaldamiseks. Ja kui vaja, esitada vajalikud materjalid kohtu-, miilitsa- või prokuratuuriorganile süüdlaste vastutusele võtmiseks.

Resoluutne vahelesegamine kolhooside juhatuste ja ametiisikute operatiivsesse tegevusse seaduslikkuse rikkumise juhtudel on vajalik nii riigi kui ka kolhooside endi huvides.

Muidugi mõista, põllumajanduse inspektsioonide ökonomistidele ja ökonomistidele-raamatupidajatele kolhooside finantsmajandusliku tegevuse revideerimise ülesannete panemine ei tohi vähendada nende hoolitsust kolhoosisisese revideerimise taseme tõstmise eest ega abi revisjonikomisjonidele nende töös. Revisjonikomisjonide abistamine ja juhtimine kohtadel ning nende tegevuse kontrollimine ühelt poolt ja kolhoosidevälise finantsmajandusliku tegevuse kontrollimine ning revideerimine teiselt poolt — selliselt oleks praegu otstarbekohane korraldada põllumajanduslike inspektsioonide ökonomistide tegevus.

3. Põllumajanduse inspektsiooni spetsialistide ülesannetest ja õigustest kolhooside juhtimisel

Juhtimistöö huvides on vajalik lähemalt peatuda põllumajanduse inspektsioonide spetsialistide ülesannetel kolhooside organisatsioonilisel juhtimisel ja kontrollimisel. Et õiguslikult on määratletud ainult põllumajanduse inspektsioonide funktsioonid, mitte aga spetsialistide ülesanded, välja arvatud rajooni vanem insener-maakorraldaja ja insener-maakorraldaja, siis vaatleme, kuidas praktika on toiminud.

Kõige raskemaks küsimuseks on siin kujunenud see, kuidas piiritleda ülesandeid ühelt poolt peaagronoomi ja seemnekasvatuse agronoomi ning teiselt poolt peazootehniku ja tõuaretuse zootehniku vahel. Kas seemnekasvatuse agronoom ja tõuaretuse zootehnik võivad piirduda ainult nende kitsaste aladega, mis kajastub nende nimetuses, või peavad nad tegelema ka teiste taime- ja loomakasvatuse probleemidega kolhoosis? Ja kui peavad tegelema ka teiste küsimustega, siis millises ulatuses? Missugused on peazootehniku ja tõuaretuse zootehniku ning peaagronoomi ja seemnekasvatuse agronoomi omavahelised suhted: kas alluvuse või koostöö suhted?

Rajoonide põllumajanduse inspektsioonide tööpraktika on õigesti lähtunud sellest, et seemnekasvatuse agronoomi ja tõuaretuse zootehniku koosseisulised ametikohad määrati selleks, et seemnekasvatus ja tõuaretus on meie vabariigi taime- ja loomakasvatuse kõige suurematels kitsaskohtadeks, mistõttu oli vaja spetsiaalselt inimesi, kes osutaksid neile töölõikudele erilist tähelepanu. Ent see ei tähenda kaugeltki seda, et nende ülesanded piirduvad üksnes tõuaretuse ja seemnekasvatusega.

Põlva, Abja, Valga ja mitmetes teistes rajoonides on tööülesanded jaotatud selliselt, et põllumajanduse inspektsiooni peaagronoom juhib kolhooside agronoomide tegevust, juhendab kolhoosides külvikordade väljatöötamise ja rakendamisega seotud tööd, organiseerib kuivendatud ja uudismaade õiget ning ökonoomset kasutamist, tegeleb loodetava saagi kindlaksmääramisega kolhoosides. Ühtlasi teostab ta riiklikku järelevalvet

põllumajanduslike tööde kvaliteedi ja taimekaitsetööde õigeaegse läbiviimise üle põllumajanduslike taimede kahjurite, haiguste ja umbrohutõrje alal karantiini objektidel, põldudel, puuvilja- ja marjaaedades ning metsaistandikes,[38] organiseerib põllumajanduslike kultuuride külvi- ja hooldustööde õigeaegset läbiviimist, kontrollib kolhooside taimekasvatusplaanide täitmist, organiseerib kohalike väetiste tootmist, varumist ja õiget kasutamist, aitab kolhoosidel välja töötada taimekasvatuse arendamise perspektiiv- ja aastaplaane, tutvustab ning propageerib uusi põllumajanduslikke kultuure.

Siinjuures tuleb märkida, et osa neist ülesannetest, nagu kolhooside agronoomide tegevuse juhtimine, loodetava saagi kindlaksmääramine, järelevalve teostamine põllumajanduslike tööde kvaliteedi ja taimekaitsetööde õigeaegse läbiviimise üle, saab täita ja peab täitma üksnes inspektsiooni peaagronoom, kuna teiste ülesannetega võib tegelda ka seemnekasvatuse agronoom.

Seemnekasvatuse agronoom harilikult organiseerib ja juhib põllumajanduslike kultuuride seemnekasvatust, seemnepõldude rajamist, seemnefondide salvestamist ja külvikonditsiooni viimist ning iga majandi kindlustamist omatoodetud kvaliteetse seemnega, juhib ja suunab seemnekasvatuse kolhoosides seemnete tootmist ja varumist, kõigis majandites sordiseemenduste läbiviimist ning kolhooside varustamist rajoneeritud sordiseemnega, kontrollib ja juhib kolhoosides sordikülvide ja heinaseemnepõldude tunnustamist ning sordiseemnete sihipärast kasutamist. Ta organiseerib samuti linakasvatust, aianduse ja mesinduse arendamist, töötab koos peaagronoomiga välja söödabaasi kindlustamiseks ja loomade produktiivsuse tõstmiseks mitmeaastase põldheina, kultuurheina- ja kultuurkarjamaade ning teiste kohalikes oludes sobivate ning kõrgesaagiliste söödakultuuride pindalade laiendamise ja nende kultuuride saakide tõstmise abinõud ning täidab peaagronoomi korraldusel teisi ülesandeid kolhoosides.

Peazootehniku kohustuste hulka kuuluvad kolhooside zootehnikute tegevuse vahetu juhtimine zooteh-

[38] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 24. jaanuarist 1959 «Põllumajanduskultuuride, viljapuude, marjapõõsaste ja metsakultuuride kahjurite, haiguste ning umbrohutõrje parandamise abinõudest Eesti NSV-s», p. 6, «Eesti NSV Teataja», 1959, nr. 6, art. 42.

nika-alastes küsimustes, loomakasvatusplaanide ja zootehnika eeskirjade täitmise kontrollimine kolhoosides, kolhooside abistamine vajalike abinõude väljatöötamisel söötmis-, pidamis- ja hooldamistingimuste parandamiseks, söötade ökonoomse ja õige kasutamise organiseerimine, abinõude väljatöötamine ja rakendamine loomakasvatussaaduste kvaliteedi tõstmiseks, osavõtt loomakasvatussaaduste tootmise ja varumise plaanide koostamisest ning nende täitmise kontrollimisest.

Mis puutub aga tõuaretuse zootehniku ülesannetesse, siis real juhtudel täidavad nad osalt samu ülesandeid, mis peazootehnik, kuid sealjuures on ikkagi nende peamine tähelepanu pööratud tõuaretustöö korraldamisele ja juhtimisele kolhoosides, et suurendada tõuloomade arvu ning parandada nende toodanguvõimet ja tõulisi omadusi, tõuisasloomade võrgu komplekteerimisele ja kunstliku seemenduse juurutamisele, jõudluskontrolli ja arvestuse sisseviimisele ning selle õigsuse kontrollimisele.

Tõuaretustöö osas on inspektsioonide zootehnikud alustanud ühe keskse küsimuse, nimelt kolhooside veisefarmidesse jõudluskontrolli sisseviimise küsimuse lahendamist. Jõudluskontrolli ülesanded lasuvad enamasti kolhooside zootehnikutel või karjabrigadiridel. Kuid vahel segab kontroll-lüpside regulaarset läbiviimist neile pandud teiste kiireiseloomuliste ülesannete täitmine. Paremaks on osutunud laborandi ametissepanek jõudluskontrolli tegemiseks. Paide rajooni «1. Mai» ja «9. Mai» kolhoosis teeb seda tööd kahe kolhoosi peale üks laborant. On kujunenud välja nagu kolhoosidevaheline kontrollring. Laborant käib kordamööda läbi kummagi kolhoosi kõik laudad ja teeb kolm korda kuus proovilüpsi. Rasvaproovi määrab ta üks kord kuus. Ülevaate saamiseks olukorrast ja kontrollimiseks teeb inspektsiooni tõuaretuse zootehnik rajoonis iga kuu kahes majandis täiendava kontroll-lüpsi ja määrab rasvaproovid.[39]

Kuna loomakasvatuse olukorra eest rajoonis kannab vastutust peazootehnik ning taimekasvatuse arendamise ning põllutööde kvaliteedi eest peaagronoom, siis on ka inspektsiooni töötajate osas viidud läbi põhimõte, et tõuaretuse zootehnik allub vahetult peazootehnikule ja seem-

[39] Vt. «Sotsialistlik Põllumajandus», 1958, nr. 11, lk. 492.

nekasvatuse agronoom peaagronoomile. Sellega saavutatakse kooskõlastatud abinõude ellurakendamine kolhooside taime- ja loomakasvatuses.

Mõneti erinevad, võrreldes põllumajanduse inspektsioonide teiste peaspetsialistidega, on peaveterinaararsti ülesanded kolhooside juhtimisel. Erinevused hargnevad sellelt pinnalt, et põllumajanduse inspektsioonide peaveterinaararstid juhivad veterinaaralast tööd kolhoosides mitte niivõrd kolhooside veterinaararstide ja -velskrite kaudu, sest neid on kolhoosides vähe, kuivõrd riiklike veterinaarasutuste — veterinaarjaoskondade ja -punktide kaudu. Seepärast peaveterinaararstide vahetu suhtlemine kolhoosidega väljendub esiteks kolhooside veterinaararstide tegevuse juhtimisel ja teiseks riikliku järelevalve teostamisel kolhoosides NSV Liidu veterinaarmäärustiku [40] täitmise üle.

Rida tähtsaid ülesandeid kolhooside juhtimisel lasub inspektsiooni vanemal insener-maakorraldajal, kes töötab rajooninõukogu täitevkomitee ja Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi Maakorralduse Valitsuse juhtimisel ning kontrollimisel. Rajooni vanema insener-maakorraldaja määrab ametisse ja vallandab töölt rajooninõukogu täitevkomitee kooskõlastatult Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumiga.

Vanema insener-maakorraldaja ülesanded kolhooside suhtes võib oma iseloomu poolest jagada kolme gruppi: esiteks ülesanded, mis on seotud kolhoosimaade riikliku arvestuse ja maakasutuste registreerimisega ning vastava aruandlusega, samuti maa põlise kasutamise aktide koostamisega; teiseks ülesanded, mis on seotud maa sihipärase kasutamise ja arvestuse õigsuse kontrollimisega; kolmandaks ülesanded, mis on seotud rajooninõukogu täitevkomitee kompetentsi kuuluvate maakorraldusalaste küsimuste ettevalmistamise ja omapoolse seisukoha avaldamisega.[41]

Põllumajanduse inspektsiooni insener-maakor-

---

[40] Vt. NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt 3. novembril 1951 kinnitatud «NSV Liidu veterinaarmäärustik» ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 19. detsembrist 1951 «Veterinaarmäärustiku kehtestamise kohta Eesti NSV-s», «Eesti NSV Teataja», 1952, nr. 1, art. 3

[41] Vt. NSV Liidu Põllumajanduse Ministeeriumi poolt 9. mail 1956 kinnitatud «Rajooni vanem-maakorraldaja põhimäärus».

raldajate ülesannetesse kuuluvad: esiteks, kolhooside kõigi maakõlvikute arvestamine ja maakõlvikute üldsuurustes ja kõlvikutes toimunud muudatuste sissekandmine vastavatesse dokumentidesse; teiseks, mõõdistamine ja maakorraldustööde praktiline läbiviimine; kolmandaks, kolhooside ühismaade ja õueaiamaade kasutamise ja maakorralduse projektide rakendamise kontrollimine ning vajalike abinõude rakendamine esinenud puuduste kõrvaldamiseks; neljandaks, ettepanekute ettevalmistamine maaparandustööde efektiivsemaks läbiviimiseks ja maa ratsionaalsemaks kasutamiseks; viiendaks, maakasutuse, maade arvestuse ja maakorraldusealase selgitustöö läbiviimine kolhoosides.[42]

Kuna kolhooside kasutuses olev maa kuulub riigile, on inspektsiooni maakorraldajatel õigus määrata kindlaks kolhooside maakasutuse korra printsiibid ja kontrollida, kuidas toimub maa tegelik kasutamine. Seoses sellega on põllumajanduse inspektsiooni koosseisu kuuluvatel vanemal insener-maakorraldajal ja insener-maakorraldajatel mõned administratiivse iseloomuga õigused oma kohustuste täitmisel. Neil on õigus teha takistamatult ülevaatusi ja uurida kohapeal kolhooside ja kolhoosiperede maakasutusi, kaasa tõmmata kolhooside maamõõtjaid kolhoosimaade mõõdistamisele ja kontrollimisele, nõuda kolhoosidelt kadunud piirimärkide taastamist kehtestatud korras, kontrollida kolhoosidelt saadud kesakünni, kevadkülvi ja koristusalade ning kasutuselevõetud uudismaade andmete õigsust. Nad võivad kolhoosidelt nõuda maa arvestuse ja riiklike maakasutuse registreerimise alaste seaduste ja juhendite täitmist ning ilmnenud puuduste kõrvaldamist, nõuda kolhoosidelt ebaseadusliku maade kasutamise katkestamist ja esitada vajalikel juhtudel maade kasutamiseks kehtestatud korra rikkumiste kohta koostatud materjalid vastavatele organitele süüdlaste vastutusele võtmiseks. Samuti on neil õigus teha parandusi ja täpsustusi kolhooside majandisisese maakorralduse projektides kooskõlastatult kolhooside juhatustega.

Kuigi rajooni vanema insener-maakorraldaja ülesanded ja õigused on rajooni vanem-maakorraldaja põhimääru-

---

[42] Vt. NSV Liidu Põllumajanduse Ministeeriumi poolt 9. mail 1956 kinnitatud «Masina-traktorijaama insener-maakorraldaja põhimäärus».

ses kindlaks määratud ning insener-maakorraldajad võivad osaliselt kasutada endist masina-traktorijaama insener-maakorraldaja põhimäärust, tuleks siiski neisse teha mõningaid täiendusi. Seda peamiselt nende õiguste osas.

Inspektsioonide maakorraldajate õiguste puhul on vajalik alla kriipsutada, et neil on õigus nõuda kolhoosidelt maakasutuse korra rikkumiste kõrvaldamist ja vanema insener-maakorraldaja juhendid, mis puudutavad maade arvestuse ja maakasutuste registreerimise küsimusi, on kohustuslikud täitmiseks kõigile rajooni maakasutajatele, sealhulgas ka kolhoosidele. Kuid mispärast võib vanem insener-maakorraldaja anda kohustuslikke juhiseid ainult tähendatud juhtudel? See õigus tuleks anda vanemale insener-maakorraldajale ja insener-maakorraldajatele ka kõigil neil juhtudel, kui on tegemist riigi poolt kehtestatud maakasutuse korra eeskirjade rikkumisega. Tegelikult see nii ongi, kuid õiguslikult pole see fikseeritud. Nagu juba eespool märgitud, on sellise õiguse omistamine järelevalvet teostavatele inspektsiooni töötajatele vajalik selleks, et operatiivselt astuda samme seaduslikkuse rikkumiste kõrvaldamiseks ja näidata, kuidas seda teha.

Põllumajanduse inspektsioonide spetsialistide õigusliku seisundi ja tegevuse analüüs viib järeldusele, et oleks vajalik välja töötada kõigi spetsialistide põhimäärused ja täpsustada olemasolevaid, näidates üksikasjaliselt ära nende ülesanded ja õigused, samuti nende tähtsamad töönormid ja -meetodid. Nüüd, kus põllumajanduse inspektsioonidel on seljataga rohkem kui aasta tööd põllumajanduse juhtimisel, saab arvesse võtta ka juba omandatud kogemusi ning teha põhimääruste koostamiseks vajalikke järeldusi praktika uurimise ja üldistamise põhjal.

Eespool on avaldatud mõtteid inspektsiooni spetsialistide ülesannete ja õiguste kohta seoses kolhooside töö juhtimise ja suunamisega, kuid põhimääruste väljatöötamisel tuleb arvestada ka seda, et põllumajanduse inspektsioonid ja nende spetsialistid juhivad mitte ainult kolhooside, vaid ka sovhooside ning teiste põllumajanduslike ettevõtete tegevust ja kontrollivad põllumajandussaadusi varuvate organisatsioonide tööd. Kui masina-traktorijaamade spetsialistide põhimäärused töötas välja ja kinnitas NSV Liidu Põllumajanduse Ministeerium, siis, arvestades viimasel ajal toimunud vabariiklike organite õiguste

laiendamist ning vajadust võtta arvesse kohalikke iseärasusi, tuleks vastavate põhimääruste väljatöötamine ning kinnitamine panna Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumile.

Lõpuks veel mõni sõna rajoonide põllumajanduse inspektsioonide edasise tegevuse küsimustest. Selles osas kinnitab inspektsioonide tööpraktika iga päevaga üha enam vajadust koondada kolhooside kvalifitseeritud ja spetsiaalne juhtimine ühe organi — põllumajanduse inspektsiooni kätte. Ent praegu tegeleb rajooninõukogu täitevkomitee aparaadis peale põllumajanduse inspektsiooni kolhooside juhtimisega ka kolhooside ehitamise osakond. Selle osakonna põhiülesanneteks on: a) kolhooside loomakasvatushoonete, silohoidlate ja teiste tootmishoonete, kultuur-olustikuliste hoonete ja kolhoosnikute elamute ehitamise, rekonstrueerimise ning elektrifitseerimise organisatsiooniline ja tehniline juhtimine; b) kolhooside abistamine vajalike ehitusmaterjalide, sisseseadete, mehhanismide ja tööriistade hankimisel ning kohalike ehitusmaterjalide tootmise organiseerimisel; c) kolhooside abistamine tüüpprojektide ja muu ehitustehnilise dokumentatsiooni saamisel; d) kontroll ehituse käigu ja kvaliteedi, ehitusmaterjalide tootmise ja hoonestamise reeglitest kinnipidamise üle.

Kolhooside ehitamise osakonna eksisteerimine oli varem põhjendatud, kuid põllumajanduse inspektsiooni moodustamine täitevkomitee juures on teinud selle praegu küsitavaks. Kolhooside ehitamise osakonnad koosnevad harilikult kahest-kolmest töötajast — juhatajast ning ühest-kahest ehitustehnikust, ja juba selle poolest ei anna nad elujõulise osakonna mõõtmeid välja.

Kuid küsimus ei ole ainult selles, sest rajooninõukogude täitevkomiteede koosseisus on ka teisi osakondi, kus pole palju rohkem töötajaid. Hoopis tähtsam on aga sisuline külg, nimelt kolhooside juhtimise killustamine mitme rajooninõukogu täitevkomitee organi vahel, pealegi kui kolhooside ehitamise osakond tegeleb ainult ühe kitsa lõiguga — kolhooside ehitustöö suunamisega. Ehitustöö küsimused ei kujuta aga endast kolhooside iseseisvat töölõiku, sest ehituste maht ja ulatus sõltub kolhooside majanduslikust arengust. Samuti seisavad ehitused kolhoositootmise, ühismajandite kultuurilise teenindamise ja elukondlike vajaduste rahuldamise teenistuses. Seepärast

tulevad kolhooside ehitusalased küsimused lahendada kooskõlas ülesehitustöö teiste probleemidega.

Siit kasvabki välja vajadus likvideerida kolhooside ehitamise osakonnad ja korraldada ümber ehitusalase töö juhtimine kolhoosides. Siin oleks otstarbekohane üks ehitusala spetsialist viia põllumajanduse inspektsiooni koosseisu, tehes talle ülesandeks ehitustööde tehnilise kontrollimise. Sel teel oleks võimalik säästa mõned koosseisulised ühikud ja muuta juhtimine sellega odavamaks. Mis puutub aga varustamise ja teiste majandusküsimuste lahendamisse ning ehitustehnilisse konsultatsiooni, millega praegu tegelevad kolhooside ehitamise osakonnad, siis võib need edukalt üle anda kolhoosidevahelistele ehitusorganisatsioonidele, mis on loodud peaaegu kõigis rajoonides. See tõstab ühelt poolt kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide autoriteeti ja teiselt poolt võimaldab ehitusmaterjalidega varustamise küsimusi ratsionaalsemalt lahendada, sest täitevkomitee eraldab siis materjalid kohe ehitusorganisatsioonile vastavalt planeeritud töödele.

Küsimuse selline lahendus on ka kooskõlas NLKP XXI kongressi resolutsiooniga, kus peetakse vajalikuks rea funktsioonide üleandmist ühiskondlikele organisatsioonidele. Samas aga säilitab põllumajanduse inspektsioon kontrolliõiguse nii ehitustööde kui ka kolhoosidevahelise ehitusorganisatsiooni tegevuse üle. Ühtlasi tehakse sellega lõpp killustatusele kolhooside juhtimisel.

Kokkuvõttes tuleb märkida, et vaatamata põllumajanduse inspektsioonide töötamise lühikesele ajale on paljude rajoonide inspektsioonid võtnud oma töös kindla suuna ja asunud kogu jõuga nende ette seatud ülesannete täitmisele. Nende tegevusest on juba mõndagi õppida. Nende edasise eduka tegevuse huvides oleks aga vaja laiendada ühelt poolt inspektsioonide koosseise remondi- ja tehnikajaamade tehnika inspektorite ning rajooninõukogude täitevkomiteede kolhooside ehitamise osakonna töötajate arvel ja teiselt poolt määrata üksikasjaliselt kindlaks inspektsioonide spetsialistide ülesanded ja õigused.

§ 5. Rajooni töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee tootmistehniline nõukogu, tema ülesanded ja töövormid põllumajanduse ning kolhooside juhtimisel

Samuti nagu rajoonide põllumajanduse inspektsioonid, nii on ka rajooninõukogude täitevkomiteede tootmistehnilised nõukogud uuteks organiteks, mis moodustati masina-traktorijaamade reorganiseerimise tulemusena. Tootmistehnilise nõukogu koosseisu kuuluvad põhiliselt: rajooninõukogu täitevkomitee esimees, rajooni põllumajanduse inspektsiooni juhataja ja peaspetsialistid, kolhooside esimehed ja silmapaistvamad spetsialistid, sovhooside, remondi- ja tehnikajaamade ning rajooni teiste põllumajanduslike ettevõtete direktorid ja spetsialistid, rajooninõukogu täitevkomitee plaanikomisjoni esimees, riigipanga esindajad, teadusliku uurimise asutuste ning õppeasutuste teaduslikud töötajad ja spetsialistid, põllumajanduse eesrindlased ja teised töötajad.

Tootmistehniliste nõukogude eelkäijateks olid masina-traktorijaamade nõukogud. Seepärast on vajalik nende positiivsetest kogemustest ja puudujääkidest õppida tootmistehniliste nõukogude töö korraldamisel.

Masina-traktorijaamade nõukogude ülesandeks oli luua tihe side masina-traktorijaamade ja nende poolt teenindatavate kolhooside vahel ning aidata kaasa lepinguliste kohustuste täitmisele.

Tingituna sellest, et tootmistehnilised nõukogud on mitte masina-traktorijaamade kui riiklike ettevõtete, vaid rajooninõukogude täitevkomiteede organid, on mõneti erinevad ka nende eesmärgid ja ülesanded. Kõige üldisemal kujul on need fikseeritud NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1958. aasta 18. aprilli määruses «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest», kus märgitakse, et tootmistehnilised nõukogud organiseeritakse «... põllumajanduse perspektiivse arendamise ettepanekute läbivaatamiseks ja ettevalmistamiseks ning teaduse saavutuste ja eesrindlike kogemuste juurutamiseks põllumajanduslikku tootmisse» [43].

---

[43] Vt. Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 18. aprillist 1958, Tallinn, 1958, lk. 14.

Siit näeme, et täitevkomiteede tootmistehnilistele nõukogudele on pandud põhiliselt kahte laadi ülesanded: esiteks, aidata täitevkomiteedel leida teid, võimalusi ja reserve põllumajanduse arendamiseks ning kolhooside organisatsiooniliseks ja majanduslikuks kindlustamiseks; teiseks, aidata kaasa selleks, et kõik uus ja eesrindlik leiaks tee kolhooside, sovhooside ja teiste põllumajanduslike ettevõtete tootmistegevusse. Nende ülesannete täitmisel tekivad tootmistehnilistel nõukogudel suhted ühelt poolt neid moodustanud rajooninõukogude täitevkomiteedega ning põllumajanduse inspektsiooniga ja teiselt poolt põllumajanduslike ettevõtetega, sealhulgas ka kolhoosidega.

Samas kerkib aga küsimus: missuguse *iseloomuga* on need suhted täitevkomitee, põllumajanduse inspektsiooni ja kolhoosidega?

Et vastata sellele küsimusele, on vaja pöörduda tootmistehniliste nõukogude tööpraktika poole, sest õiguslikult on nende seisund kindlaks määramata. Praktika on läinud seda teed, et tootmistehnilised nõukogud on jäetud ilma administratiivsetest õigustest ja neile on omistatud nõuandva organi seisund. See on ka kõigiti põhjendatud, sest tootmistehnilistele nõukogudele pandud ülesannete täitmiseks puudub vajadus administratiivsete õiguste järele. Tootmistehniliste nõukogude tegevus toimub mitte küsimuste iseseisva lahendamise vormis, vaid rajooninõukogu täitevkomiteele vastavate ettepanekute tegemise ja omapoolsete arvamuste avaldamise vormis. Kohustusliku jõu omandavad nende ettepanekud alles pärast vastuvõtmist täitevkomitee või rajooninõukogu poolt.

Nõuandva organi seisund eeldab ka *alluvussuhete puudumist* tootmistehnilise nõukogu ja rajooninõukogu täitevkomitee vahel. Vastasel korral kujuneks tootmistehniline nõukogu täitevkomitee korralduste täitjaks ja kaotaks sõltumatuse nõuande funktsiooni täitmisel. Kuigi rajooninõukogu täitevkomitee määrab tootmistehnilise nõukogu koosseisu ja esimehe, ei tähenda see veel tootmistehnilise nõukogu allumist täitevkomiteele.

Tootmistehnilised nõukogud abistavad rajooninõukogude täitevkomiteesid printsipiaalsete küsimuste lahendamisel omapoolsete ettepanekute ja nõuannetega. Kuid

ka täitevkomiteedel on oma kohustused tootmistehniliste nõukogude suhtes. Nad peavad looma tootmistehnilistele nõukogudele vajalikud tingimused tööks, võimaldama ruumid koosolekute läbiviimiseks, andma transporti väljasõitudeks kohtadele, informeerima tootmistehnilisi nõukogusid neist probleemidest, mille lahendamisel nad vajavad tootmistehniliste nõukogude abi, samuti sellest, missugused nende ettepanekutest on leidnud realiseerimist ja millised mitte, tutvustama tootmistehnilisi nõukogusid nende ees seisvate ülesannete täitmiseks vajalike materjalidega.

Tootmistehniliste nõukogude ja täitevkomiteede põllumajanduse inspektsioonide omavahelised suhted on rajatud võrdõiguslikele vastastikuse abistamise ja koostöö suhetele. Sealjuures on põllumajanduse inspektsioonidele pandud kohustus valmistada ette tootmistehnilises nõukogus arutamisele tulevad küsimused ning kindlustada nende asjaajamisega seotud ülesannete täitmine.[44] Nende teenindavate funktsioonide täitmine toimub samuti inspektsioonide endi huvides, sest küsimuste asjalik ja põhjalik ettevalmistamine kindlustab tootmistehniliste nõukogude eduka tegevuse, mis omakorda aitab kergendada ja lihtsustada põllumajanduse inspektsioonide tööd. Ühtlasi võivad inspektsioonid teha ettepanekuid tootmistehniliste nõukogude kokkukutsumiseks.

Kolhooside juhtimist teostavad tootmistehnilised nõukogud neile abi osutamise, nõuannete, ettepanekute esitamise ning põllumajandusteaduse ja tehnika uusimate saavutuste propageerimise ning juurutamise teel.

Tootmistehniliste nõukogude põhiliseks töövormiks on koosolekud. Praktikas pole välja kujunenud ühtset seisukohta selles küsimuses, kes kutsub kokku tootmistehniliste nõukogude koosolekud. Kas tootmistehnilise nõukogu esimees või siis rajooninõukogu täitevkomitee? Praktikas on toimitud nii ja teisiti. Samuti on lahtine küsimus, keda määrata tootmistehnilise nõukogu esimeheks. Enamikel juhtudel on selleks põllumajanduse inspektsiooni juhataja, mõnikord aga ka rajooninõu-

[44] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 2. septembril 1958 kinnitatud «Eesti NSV rajoonide põllumajanduse inspektsioonide põhimäärus», I osa, p. «j», «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 12, art. 186.

kogu täitevkomitee esimees või siis mõni põllumajanduse spetsialist.

Kuna tootmistehniline nõukogu on rajooninõukogu täitevkomitee nõuandev organ, siis täitevkomiteega tihedama sideme loomise huvides oleks otstarbekohane määrata nõukogu esimeheks see täitevkomitee liige, kellele sisemise tööjaotuse korras on pandud põllumajanduse inspektsiooni töö operatiivne juhtimine ja suunamine. Harilikult tegeleb sellega täitevkomitee esimees. Seepärast võiks ta ka olla tootmistehnilise nõukogu esimees. See on vajalik ühelt poolt tootmistehnilise nõukogu töö huvides, sest täitevkomitee esimees, tundes hästi põllumajanduse olukorda rajoonis, võib suunata nõukogu kõige pakilisemate küsimuste lahendamisele ja tõmmata põllumajanduse inspektsiooni vajalike ettevalmistustööde tegemisele. Teiselt poolt saab täitevkomitee esimees operatiivselt rakendada abinõusid tootmistehnilise nõukogu ettepanekute realiseerimiseks. Pealegi kannab siis rajooninõukogu täitevkomitee esimees moraalset vastutust tootmistehnilise nõukogu ettepanekute elluviimise eest.

Mis puutub tootmistehnilise nõukogu kokkukutsumisse, siis, vastavalt demokratismi printsiipidele, peaks see õigus kuuluma nõukogu esimehele, kes teeb seda kas vastavalt tööplaanile ja vajadusele või siis täitevkomitee ettepanekul.

Tootmistehnilise nõukogu kokkukutsumise algatamise õiguse andmine rajooninõukogu täitevkomiteele tuleneb sellest, et tootmistehniline nõukogu on täitevkomitee organ. Kui rajooninõukogu täitevkomitee leiab, et enne mõne tähtsama põllumajandusalase küsimuse otsustamist on vajalik ära kuulata tootmistehnilise nõukogu arvamused ja ettepanekud, siis peab tal ka olema võimalus kindlustada nõukogu kokkukutsumine.

Kui tihti on vaja tootmistehnilisi nõukogusid kokku kutsuda?

Endiste masina-traktorijaamade nõukogude tööpraktika näitas, et tulemusi saavutasid need nõukogud, kes käisid koos süstemaatiliselt. Sellest võib teha järelduse ka tootmistehniliste nõukogude kohta — need tuleb kujundada *süstemaatiliselt töötavateks organiteks*. Ainult siis saavad nad olla tõhusateks abilisteks rajooninõukogude täitevkomiteedele. Seda kinnitavad ka tootmistehniliste nõukogude esimesed töö-

kogemused. Elva, Võru ja Rakvere rajooninõukogude täitevkomiteede tootmistehnilised nõukogud on käinud keskmiselt iga kahe kuu tagant koos ning seetõttu on nad arutanud kõiki olulisemaid põllumajanduse arendamise küsimusi rajoonis. Seepärast tuleb pidada otstarbekohaseks kutsuda tootmistehnilised nõukogud kokku vähemalt 6 korda aastas.

Tootmistehniliste nõukogude sagedasem kokkukutsumine, kui see leidis aset masina-traktorijaamade nõukogude puhul, kus nõudeks oli vähemalt 3 korda aastas, on tingitud ennekõike sellest, et tootmistehniliste nõukogude ülesanded ja tegevussfäär on laienenud. Küsimuste ring, millega tegelesid masina-traktorijaamade nõukogud, oli võrdlemisi kitsas. See piirdus põhiliselt kevadkülvi läbiviimise, kolhooside ja masina-traktorijaamade vahel sõlmitud lepingute täitmise ning koristustöödega seotud küsimuste arutamisega.

Seevastu tootmistehnilised nõukogud on algusest peale tegelnud põllumajanduse arendamise küsimustega palju sügavamalt ja laiahaardelisemalt. Kuigi nende tegutsemisaeg on olnud lühike, on Viljandi, Paide, Võru, Väike-Maarja ja Rakvere rajooninõukogude täitevkomiteede tootmistehnilised nõukogud arutanud selliseid tähtsaid küsimusi, nagu rajooni põllumajanduse arendamise perspektiivplaan aastaiks 1959—1965, põllumajandustehnika efektiivsema kasutamise teed ja võimalused kolhoosides, kolhoosidevaheliste organisatsioonide töö parandamise abinõud, farmitööde mehhaniseerimine, söödakultuuride suurte saakide saamise võimalused, keemiline umbrohutõrje ja selle läbiviimine, otsesele rahalisele tasule ülemineku võimalustest kolhoosides, transpordi organiseerimine ühismajandites, seemnekasvatuse arendamine ja maaparandustööde läbiviimine, haljaskonveierite rajamine, tööviljakuse tõstmise teed ja võimalused kolhoosides.

Eriline koht tootmistehniliste nõukogude töös kuulub kogemusi edasiandvatele ettekannetele ja sõnavõttudele, sest nende alusel töötatakse välja ettepanekud ning abinõud olukorra parandamiseks. Üldse oleks otstarbekohane korraldada senisest sagedamini tootmistehniliste nõukogude väljasõidukoosolekuid kolhoosidesse, sovhoosidesse ning remondi- ja tehnikajaamadesse, et õppida eesrindlastelt.

Kuid sugugi väiksema tähtsusega ei ole väljasõidukoosolekute organiseerimine mõnes mahajäänud kolhoosis, et abistada teda oma nõuannetega. Näiteks Viljandi, Abja, Jõgeva ja mitmete teiste rajoonide tootmistehnilised nõukogud vaatasid läbi ja andsid omapoolse hinnangu rea kolhooside perspektiivplaanidele. Nende plaanide läbivaatamine vahetult kolhoosides oleks andnud kindlasti veelgi paremaid tulemusi, sest tootmistehnilise nõukogu liikmetel on siis võimalik tutvuda olukorraga kohapeal. Väljasõidukoosolekute tähtsus seisab veel ka selles, et need tihendavad tootmistehniliste nõukogude sidet kolhooside, sovhooside ning remondi- ja tehnikajaamadega.

Nagu meie vabariigi rajooninõukogude täitevkomiteede tootmistehniliste nõukogude tööpraktika näitab, ei piirdu nende tegevus ainult koosolekute läbiviimisega. Koosolekud on küll tootmistehniliste nõukogude põhiliseks, kuid mitte ainsaks töövormiks. Nad tegelevad teatud määral ka organisatsioonilise tööga, seda eriti seoses eesrindlike kogemuste, põllumajandusteaduse ja tehnika saavutuste propageerimise ning juurutamisega.

Kuna tootmistehnilised nõukogud on oma koosseisult suured, sinna kuulub sageli sada ja rohkem liiget, siis on mõnedes rajoonides moodustatud tootmistehnilise nõukogu koosseisus sektsioonid, et paremini korraldada nõukogu organisatsioonilist tööd. Võru rajooninõukogu täitevkomitee tootmistehnilises nõukogus moodustati 1958. aasta oktoobris neli sellist sektsiooni: 1) loomakasvatuse sektsioon, 2) maaviljeluse sektsioon, 3) kolhooside ja sovhooside organisatsiooniliste küsimuste sektsioon ning 4) põllumajanduse mehhaniseerimise sektsioon. Mõnedes rajoonides on moodustatud ka kolhooside ehitamise sektsioon.

Võru rajoonis valis iga sektsioon endale juhataja ja sekretäri. Sektsiooni juhataja organiseerib sektsiooni tööd vastavalt tootmistehniliselt nõukogult või selle esimehelt saadud ülesannetele, kutsub kokku sektsiooni koosolekuid, jagab tööülesandeid sektsiooni liikmete vahel ja kontrollib ülesannete täitmist. Sekretär protokollib sektsiooni koosolekuid ja vormistab ettepanekud.

Tootmistehniliste nõukogude sektsiooniviisilisel töökorraldusel on nii oma positiivsed kui ka negatiivsed

küljed. Positiivsena tuleb märkida seda, et sektsioonid võimaldavad paremini läbi viia nõukogu liikmete organisatsioonilist tööd kolhoosides, sovhoosides ja remondining tehnikajaamades, arvestada nõukogu liikmete spetsialiteeti ja rakendada neid tööle vastavalt nende erialale, tõmmata kõiki tootmistehnilise nõukogu liikmeid nõukogu ees seisvate ülesannete täitmisele. Ka praktika kinnitab seda, et nende tootmistehniliste nõukogude, kus on moodustatud sektsioonid, liikmed on lülitunud aktiivsemalt töösse. Näiteks Võru, Tartu ja Jõgeva rajooninõukogude täitevkomiteede tootmistehniliste nõukogude mehhaniseerimise sektsiooni liikmed on aidanud mahajäänud kolhoosidele koostada farmitööde, heina-, koristus- ja transporttööde mehhaniseerimise plaane, organiseerida traktorite ning põllutöömasinate remonti. Maaviljeluse sektsiooni liikmed on kavandanud kolhoosidele ja sovhoosidele abinõusid seemnekasvatuse laiendamiseks, väetisemajanduse kordaseadmiseks, taimehaiguste ja -kahjurite tõrjeks, pidanud loenguid ning vestlusi, kontrollinud tehtud ettepanekute realiseerimist kolhoosides ja sovhoosides.

Sektsioonilise töö puuduseks on aga see, et sektsioonide koosolekute läbiviimine paralleelselt tootmistehnilise nõukogu koosolekutega tõmbab nõukogu liikmeid liialt sageli eemale oma ametialaste ülesannete täitmisest. Mõnikord tegelevad sektsioonid üheaegselt samade organisatsioonilise töö küsimustega, mis põllumajanduse inspektsioongi. Küsimus seisab ka selles, kas sektsioonidel on üldse õigus esitada oma ettepanekuid rajooninõukogu täitevkomiteele, minnes mööda tootmistehnilisest nõukogust. Siin on vaja arvestada asjaolu, et nõuandvaks organiks on tootmistehniline nõukogu, mitte aga tema sektsioonid. Järelikult peab nõukogu vaatama läbi kõik sektsioonide ettepanekud ning alles siis esitama need täitevkomiteele. Sel korral kujuneb aga ettepanekute väljatöötamine liialt keeruliseks ja aeganõudvaks protsessiks.

Arvestades tootmistehniliste nõukogude sektsioonide tegevuse positiivseid ja negatiivseid külgi, võib teha järgmise järelduse: sektsioonide moodustamine on vajalik üksnes suurematest tootmistehnilistes nõukogudes, kusjuures nende põhiliseks ülesandeks on nõukogu liikmete kaasatõmbamine eesrindlike koge-

muste levitamisele, nõukogu ettepanekute realiseerimisele kolhoosides ja sovhoosides, nõukogu koosolekute ettevalmistamisele, üldse organisatsioonilisele tööle tootmistehnilise nõukogu koosolekute vaheajal. Mis puutub aga sektsioonide koosolekutesse, siis neid võib organiseerida ainult nii palju, kui see on vajalik organisatsioonilise töö huvides, sest ettepanekute vastuvõtmine peab toimuma tootmistehnilise nõukogu koosolekutel. Igal juhul tuleb hoiduda sektsioonide kujundamisest iseseisvateks nõuandvateks organiteks. Väiksema koosseisuga tootmistehnilistes nõukogudes, kus liikmeid on nii 50 ümber, puudub üldse vajadus sektsioonide järele, sest nõukogu esimees suudab siin suunata ka liikmete organisatsioonilist tööd. Küll aga peaksid tootmistehnilised nõukogud valima sekretäri, kes protokolliks nõukogu koosolekuid, vormistaks nõukogu ettepanekud ja aitaks esimeest organisatsioonilise töö läbiviimisel.

Samuti tuleks kaalumisele võtta teatud muudatuste tegemine tootmistehniliste nõukogude koosseisus, ja seda nimelt koosseisu *vähendamise suunas*. Tootmistehniliste nõukogude isiklike koosseisude määramisel on enamik rajooninõukogude täitevkomiteesid läinud seda teed, et nõukogudesse on arvatud kõik või peaaegu kõik kolhooside ja sovhooside agronoomid ja zootehnikud. See paisutab asjatult tootmistehniliste nõukogude koosseisu ega aita kaasa nende töö tõhustamisele. Ka NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1958. aasta 18. aprilli määrus «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest» ei sea nõudeks, et tootmistehnilistesse nõukogudesse peaksid kuuluma kõik rajooni põllumajanduse spetsialistid. Seepärast oleks tootmistehniliste nõukogude koosseisu kinnitamisel vaja lähtuda põhimõttest, et nõukogudesse kuuluksid kolhooside esimeeste, sovhooside ning remondi- ja tehnikajaamade direktorite kõrval ainult nende majandite *kõige kogenumad ja silmapaistvamad spetsialistid ning tootmisnovaatorid*.

Õiguslikult pole reguleeritud ka tootmistehniliste nõukogude volituste kestuse küsimus. Siin on vaja lähtuda põhimõttest, et tootmistehniliste nõukogude volitused kehtivad sama kaua kui neid moodustanud rajooninõu-

kogude täitevkomiteede volitused. Täitevkomiteede iga uus koosseis kinnitab uuesti ka tootmistehnilise nõukogu liikmete isikulise koosseisu ja esimehe.

Esialgu, kui puudus ülevaade tootmistehniliste nõukogude ülesannetest, nende tegevuse iseloomust ja töövormidest, avaldasid mõned rajooninõukogude täitevkomiteede töötajad kahtlust, kas tootmistehnilised nõukogud oma tegevuses ei hakka dubleerima alalisi põllumajanduskomisjone.

Teatud kokkulangevad momendid on olemas: nii tootmistehnilised nõukogud kui ka alalised põllumajanduskomisjonid tegelevad eesrindlike kogemuste, teaduse ja tehnika saavutuste propageerimise ning juurutamisega, aitavad kolhoosidel ning sovhoosidel leida teid ja võimalusi tootmise laiendamiseks, ühismajandite organisatsiooniliseks ning majanduslikuks kindlustamiseks. Ühine on samuti see, et neile pole antud administratiivseid õigusi oma ülesannete täitmiseks.

Kuid nende ühiste tunnuste kõrval on olemas olulised erinevused. Esiteks, tootmistehniline nõukogu on rajooninõukogu täitevkomitee nõuandev organ, samal ajal kui alaline põllumajanduskomisjon on rajooninõukogu abiorgan. Teiseks, tootmistehniline nõukogu on administratiivkorras moodustatud organ, alaline põllumajanduskomisjon aga rajooninõukogu poolt valitud organ. Kolmandaks, tootmistehnilise nõukogu põhiülesanneteks, nagu juba eespool märgitud, on ettepanekute esitamine täitevkomiteele põllumajanduse arendamise küsimustes ning eesrindlike kogemuste juurutamine kolhoosides ja sovhoosides. Seevastu alalise põllumajanduskomisjoni põhiülesanded seisavad selles, et aidata rajooninõukogule põllumajandusalaseid küsimusi ette valmistada, organiseerida rajooninõukogu otsuste täitmist ja täitmise kontrolli. Neljandaks, ülesannete erinevus tingib ka erinevused töömeetodites. Kui alaline põllumajanduskomisjon töötab saadikutega, valijatega, tehes ulatuslikku organisatsioonilist tööd, siis tootmistehnilise nõukogu tegevus on seotud täitevkomiteele ettepanekute esitamise ja nõuandmisega, kolhooside, sovhooside ning remondi- ja tehnikajaamadega.

Nagu näeme, on rajooninõukogude täitevkomiteede tootmistehniliste nõukogude õigusliku seisundi ja töö kor-

raldamise osas rida lahendamata küsimusi. Et abistada tootmistehnilisi nõukogusid nende töös ja vältida asjatuid katsetusi, oleks vaja välja töötada tootmistehnilise nõukogu põhimäärus, kus leiaksid fikseerimist nõukogu ülesanded ja õigused, suhted rajooninõukogu täitevkomiteega, rajooninõukogu alaliste komisjonide ning põllumajanduslike ettevõtetega, tootmistehnilise nõukogu töö kord, tähtsamad töövormid ja -meetodid, arvestades omandatud kogemusi. Sellel on oluline tähtsus tootmistehniliste nõukogude töö edasiseks parandamiseks.

III peatükk

RAJOONIORGANITE KOLHOOSIDE ÜLESEHITUSTÖÖD KÄSITLEVAD AKTID JA NENDE ISEÄRASUSED

§ 1. Kolhooside riikliku juhtimise õiguslike vormide mõiste ning olemus

Peale organisatsioonilise juhtimise vormide, mis leidsid käsitlemist eespool, kasutavad rajooniorganid kolhooside juhtimisel ka õiguslikke vorme.

Juriidilises kirjanduses viidatakse sageli kolhooside riikliku juhtimise õiguslikele vormidele, ent neid vorme mõistetakse erinevalt. Ühed autorid peavad kolhooside riikliku juhtimise õiguslikeks vormideks nii riigiorganite normatiivseid akte kui ka individuaalse tähendusega haldusakte [1], teised aga ainult normatiivseid akte [2]. Kolmandate arvates on kolhooside riikliku juhtimise õiguslikeks vormideks riigiorganite osavõtt kolhoositootmise planeerimisest, kolhooside tegevuse kontrollimine, vahetu organisatsiooniline abi kolhoosidele, aga ka partei ja valitsuse otsused kolhooside ülesehitustöö küsimustes.[3]

Arvamuste lahkuminekud tulenevad sellest, et enamik autoreid ei tee katset määratleda kolhooside riikliku juhti-

---

[1] Vt. З. С. Беляева, Правовые формы и методы государственного руководства колхозами, «Советское государство и право», 1955, nr. 7, lk. 9; В. Н. Демьяненко, Правовая организация руководства колхозами со стороны исполкома районного Совета депутатов трудящихся. Автореферат кандидатской диссертации, Москва, 1955.

[2] Vt. Б. З. Кульборисов, Правовые вопросы государственного руководства колхозами. «Ученые записки» Казанского государственного университета им. В. И. Ульянова-Ленина, т. 114, кн. 10, Казань, 1954, lk. 30, 127.

[3] Vt. А. М. Каландадзе, Правовые формы государственного руководства колхозами, Ленинград, 1954, lk. 42—43, 47; П. П. Пятницкий, Правовые формы и методы государственного руководства колхозами, Москва, 1956, jt.

mise «õiguslike vormide» mõistet, vaid loetlevad neid, arvates sageli nende hulka ka need organisatsioonilise juhtimise vormid, millele on juhitud tähelepanu õigusaktides. Kuid see asjaolu, et ühe või teise organisatsioonilise juhtimise vormi rakendamist peetakse vajalikuks partei ja valitsuse otsustes, ei tee veel neid õiguslikeks vormideks.

Selguse huvides on vaja tõmmata kindlad piirjooned ühelt poolt kolhooside riikliku juhtimise õiguslike vormide ja teiselt poolt organisatsioonilise juhtimise vormide vahel.

Kolhooside riikliku juhtimise õiguslike vormide all tuleb mõista kõiki neid riigiorganite normatiivseid ja mittenormatiivseid akte, kus lahendatakse kolhooside ülesehitustöö küsimusi.

Normatiivsed on sellised riigivõimu- ja haldusorganite aktid, mis sisaldavad üldise iseloomuga norme, kusjuures need normid ei ammendu ühekordse rakendamisega ega haara personaalselt määratletud adressaate. Seevastu mittenormatiivsed ehk individuaalse tähendusega on sellised õigusaktid, mis kutsuvad konkreetselt kindlaksmääratud adressaatide osas esile teatud õigussuhete tekkimise, muutumise või lõppemise.

Organisatsioonilise juhtimise vormid kujutavad endast kolhoose juhtivate organite organisatsioonilise töö teatud iseseisvaid osi, mis koosnevad omavahel tihedasti seotud toimingute kompleksist ja on suunatud riigiorganeile pandud funktsioonide täitmisele kolhooside organisatsioonilisel ning majanduslikul kindlustamisel.

Organisatsioonilise juhtimise vorme iseloomustavad seega järgmised tunnused: esiteks, neil on igaühel täita teatud kindel ülesanne organisatsioonilise juhtimise protsessis, mis annab aluse vaadelda neid kui juhtimisprotsessi teatud iseseisvaid osiseid; teiseks, nad koondavad endasse terve rea üksteisega seotud organisatsioonilisi toiminguid, mida seob ühtne ülesanne, mille teenistuses üks või teine vorm seisab; kolmandaks, nad on ja peavad olema suunatud nõukogudele ja nende organitele pandud funktsioonide realiseerimisele ning lõppkokkuvõttes kol-

hooside organisatsioonilisele ja majanduslikule kindlustamisele.

Kolhooside juhtimise õiguslikud vormid ja organisatsioonilise juhtimise vormid on omavahel tihedasti seotud. See side avaldub selles, et õigusaktide vastuvõtmisele eelneb rahvasaadikute, alaliste komisjonide, täidesaatvate ja korraldavate organite ning aktivistide ulatuslik organiseerimistöö kohtadel olukorraga tutvumiseks, kolhooside tegevuse tugevate ja nõrkade külgede väljaselgitamiseks, eesrindlike kogemuste uurimiseks ning üldistamiseks. Samuti selles, et õigusaktide elluviimine nõuab suurt organisatsioonilist tööd, nõuab kolhoosnikute laiade hulkade mobiliseerimist õigusaktides ettenähtud ülesannete täitmisele ja seal kavandatud abinõude realiseerimisele, nõuab süstemaatilist kolhoosikaadri instrueerimist, praktilist abistamist kohtadel ning täitmise kontrolli organiseerimist. Kuid seejuures organisatsiooniline töö sõltub paljuski ka õigusaktide endi kvaliteedist, sellest, kuidas neis on arvestatud faktilist olukorda kolhoosides, kas kavandatud abinõud kindlustavad püstitatud eesmärgi saavutamise, kas ettenähtud abinõud on olulised ja konkreetsed ning täitmise tähtajad reaalsed. Seega õiguslikele vormidele kuulub tähtis koht kolhooside juhtimisel.

Vastavalt demokraatliku tsentralismi printsiibile peavad rajooninõukogu ja tema organite aktid olema kooskõlas kõrgemalseisvate organite aktidega ning suunatud nende täitmise organiseerimisele. Kuid seejuures on rajooniorganeil, nagu kõigil teistelgi kohalikel nõukogudel ja nende täitevkomiteedel, õigus ja ühtlasi ka kohustus konkretiseerida kõrgemalseisvate riigivõimu- ja haldusorganite otsuseid, omal viisil rakendada õigusnorme («omal viisil» mitte nende rikkumise mõttes, vaid nende elluviimise vormide mitmekesisuse mõttes),[4] omal viisil lahendada kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku kindlustamise küsimusi.

Rõhutada tuleb ka seda, et rajooninõukogude ja nende täidesaatvate ning korraldavate organite tegevus õigusaktide väljaandmisel ei piirdu üksnes kõrgemalseisvate organite otsuste konkretiseerimisega vastavalt kohalikele tingimustele, seal märgitud ülesannete jaotamisega

[4] Vt. V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 232.

kolhooside vahel, täpsete täitmise tähtaegade ja täitjate kindlaksmääramisega, vaid neil on õigus oma kompetentsi piirides reguleerida samuti kolhooside ülesehitustöö küsimusi, kehtestada õigusnorme.

Kuid nagu kõigi teiste kolhoose juhtivate organite, nii ka rajooninõukogude ja nende täidesaatvate ning korraldavate organite aktides on vaja arvestada kolhooside juhtimise iseärasusi. Olenevalt küsimuste iseloomust kasutavad rajooniorganid kolhoosielu küsimuste lahendamisel kas otsese reguleerimise, soovitus- või sanktsioneerimismeetodit.

Otsese reguleerimise meetodi puhul rajooniorganid, võttes vastu mõne otsuse kolhooside ülesehitustöö küsimustes, omistavad sellele kohustusliku jõu ja nõuavad, et kolhoosid täidaksid kõrvalekaldumatult aktis sisalduvaid eeskirju.

Juhtimistöös kerkib aga sageli küsimus: mis juhtudel võivad siis rajooninõukogud ja nende täidesaatvad ning korraldavad organid võtta vastu akte, mis sisaldavad täitmiseks kohustuslikke eeskirju kolhoosidele?

Esiteks, rajooniorganeil on õigus määrata kohustuslikus korras kindlaks kolhooside rahalised kohustused riigi ees ja põllumajandussaaduste kokkuostu-ülesanded vastavalt kehtivatele eeskirjadele. Kohustuslik iseloom on samuti neil rajooninõukogude täitevkomiteede aktidel, kus määratakse kindlaks kolhooside eelseisva aasta plaaniülesanded taime- ja loomakasvatussaaduste varumise mahu alal.

Teiseks, otsese reguleerimise meetodil määratakse kindlaks abinõud riiklike kohustuste täitmise kindlustamiseks, kohustuslike veterinaar-, agro- ja zootehnika ning tuletõrje eeskirjade elluviimiseks. Seepärast tuleb lugeda õigeks Võru rajooni täitevkomitee tegevus, kes võttis 1958. aasta 6. veebruaril vastu järgmise otsuse:

«1. Kohustada «Järve», Munamäe ja teiste kolhooside juhatuste esimehi läbi viima seemnete vahetuse tootmisplaanis ettenähtud ulatuses hiljemalt 15. märtsiks.

2. Kohustada kolhooside juhatusi ja põllumajanduse spetsialiste kontrollima vähemalt üks kord kuus seemnekartuli säilimist kuhjades ja keldrites. Kontrolli tulemuste kohta koostada vastavad aktid.

3. Kohustada kolhooside esimehi läbi viima ladude ja

aitade korrastamise ning varustama seemnepartiid nõuetekohaste etikettidega.» [5]

Kohustusliku iseloomuga akte võivad rajooniorganid vastu võtta ka traktorite ja teiste põllutöömasinate ekspluateerimise eeskirjade täitmise kindlustamiseks ning olukorra parandamiseks põllumajandustehnika hoidmise alal.

K o l m a n d a k s, otsese reguleerimise meetodiga kavandavad rajooniorganid abinõud sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamiseks ja põllumajanduslike artellide põhikirjade ning teiste seaduslikkuse rikkumiste kõrvaldamiseks.

Suhteliselt kõige sagedamini esineb kolhoosides selliseid seaduslikkuse rikkumise juhtumeid, nagu õueaiamaa kasutamisnormide ületamine, kolhoosiperede abimajandite paisutamine, seda peamiselt mahajäänud majandites, finantsdistsipliinist kõrvalekaldumised, rahalistest tuludest eraldatud summade mitteõigeaegne ülekandmine jagamatusse fondi jt. Nende ja teiste seaduslikkuse rikkumiste kõrvaldamiseks võivad rajooninõukogud ja nende täitevkomiteed anda kolhooside juhatustele täitmiseks kohustuslikke direktiive.

Ühtlasi on rajooninõukogude täitevkomiteedel õigus tühistada kolhoosnikute üldkoosolekute, volinike koosolekute ja juhatuse ebaseaduslikke otsuseid. Kolhoosiorganite otsuste ja ametiisikute korralduste alusel toimub kolhoosides tööjõu paigutamine ja miljonitesse ulatuvate materiaalsete väärtuste suunamine ning ümberpaigutamine majandusliku töö käigus. Seepärast on vajalik, et vähemagi seaduslikkuse rikkumise puhul oleks rajooniorganeil võimalik rakendada otsustavaid abinõusid. Sellel on suur tähtsus kolhooside materiaalsete väärtuste õige kasutamise kindlustamise seisukohalt.

N e l j a n d a k s, imperatiivse iseloomuga on ka need rajooniorganite aktid, mille alusel viiakse läbi mõõtude ja mõõteriistade riiklik kontrollimine ning tembeldamine,[6] korraldatakse looduskaitset rajoonis [7] ja milles

---

[5] Võru Rajooni TSN Täitevkomitee otsus 6. veebruarist 1958 «Seemnevilja külviks ettevalmistamisest «Järve» ja Munamäe kolhoosis».

[6] Vt. näiteks Tartu Rajooni TSN Täitevkomitee korraldus nr. 33 23. veebruarist 1959, «Edasi», 27. veebruar 1959.

[7] Vt. näiteks Võru Rajooni TSN Täitevkomitee otsus 3. aprillist 1958 «Looduskaitse organiseerimisest Võru rajoonis», p. 22.

nähakse ette abinõud ühiskondliku korra kaitseks, võitluseks loodusõnnetustega, jahinduse ja kalanduse korraldamiseks, kolhoosnikute tervise kaitseks.[8]

V i i e n d a k s, rajooniorganeil on õigus anda otseseid täitmiseks kohustuslikke direktiive kolhoosidele aruandluse kindlustamiseks ja loomade arvestuse läbiviimiseks. Arvestusel ja statistilisel aruandlusel on suur rahvamajanduslik tähtsus, see toimub kindlaksmääratud vormide kohaselt. Sellepärast on vajalik, et kolhoosid täidaksid kõrvalekaldumatult selleks ettenähtud eeskirju. Rajooniorganite kohustusliku iseloomuga aktid aitavad seda omapoolselt kindlustada.

K u u e n d a k s, kohustuslikke direktiive võivad rajooninõukogude täitevkomiteed anda kolhooside juhatustele ja esimeestele kolhoosidesse heinakoristustöödele ja söötade sileerimisele, viljakoristus- ning teistele töödele suunatud tööliste, teenistujate, õpilaste ja üliõpilaste töö organiseerimise, töö arvestamise, majutamise ja teistes küsimustes.

Nii näiteks kohustas Tartu rajooninõukogu täitevkomitee 1958. aasta 12. juulil kolhooside juhatusi ja esimehi: a) tagama heinakoristustöödele ja söötade sileerimisele suunatud tööliste ja teenistujate õige ning täieliku kasutamise üksnes nendel töödel; b) kindlustama tööle suunatud inimeste töö täpse arvestuse ja andma neile tõendid väljatöötatud normipäevade kohta; c) varustama kolhoosidele abiks saadetud töötajad tööperioodiks korteriga; d) organiseerima heinakoristustöödele ja söötade sileerimisele suunatud tööliste ja teenistujate veo töökohale ning tagasi spetsiaalselt sisustatud autodel.[9]

Otsese reguleerimise meetodi kasutamine antud juhul tuleneb sellest, et suhted, mida reguleeritakse, ei kujuta endast kolhoosisiseseid suhteid, vaid siin määratakse kindlaks tööliste ja teenistujate töö- ja majutamistingimused kolhoosides.

S e i t s m e n d a k s, rajooniorganeil on õigus seaduses

---

[8] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 12. aprillist 1948 «Üldkohustuslike otsuste andmise kohta kohalike töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede poolt ja nende rikkumise eest administratiivkaristuse määramisest», p. 2, «Eesti NSV Teataja», 1948, nr. 13, art. 78.

[9] Vt. Tartu Rajooni TSN Täitevkomitee korraldus nr. 157 12. juulist 1958.

ettenähtud juhtudel määrata trahvi kolhooside ametiisikutele, kusjuures trahvimääramise aktidel on kohustuslik iseloom.

Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1957. aasta 12. septembri seadlusele [10] võidakse rajooninõukogu täitevkomitee rahandusosakonna juhataja otsusel trahvida kolhooside esimehi ja arveametnikke (raamatupidajaid) kuni 50 rubla suuruses summas kolhooside tulumaksu arvestuste mittetähtaegse esitamise eest.

Kehtestatud teetööde plaani täitmisest kõrvalehoidmise korral kolhoosidele üleantud teedel on rajooninõukogude täitevkomiteedel õigus trahvida kolhooside esimehi 300 kuni 500 rublaga, mis nõutakse sisse vastuvaidlematus korras.[11]

Kolhooside esimeestele ja teistele ametiisikutele võidakse kohaldada administratiivkaristusi samuti veterinaar-, agro- ja zootehnika, põllumajandustehnika hoidmise ja ekspluateerimise, kalapüügi, sanitaar- ja teiste eeskirjade rikkumise eest.[12]

Siinjuures on vaja märkida, et rajooniorganitel on küll õigus määrata kolhooside esimeestele, arveametnikele (raamatupidajatele) ja teistele ametiisikutele administratiivkaristusi seaduses ettenähtud juhtudel, kuid neil puudub õigus kohaldada neile distsiplinaarkaristusi. Distsiplinaarkorras karistamine eeldab alluvusvahekordi, kuid kolhooside esimehed ja teised ametiisikud ei allu mitte nõukogude organitele, vaid kolhooside juhatustele ja üldkoosolekutele.

---

[10] Vt. «NSV Liidu Ülemnõukogu Teataja», 1957, nr. 19, art. 495.

[11] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 21. veebruarist 1959 «Kolhooside, sovhooside, tööstus-, transpordi-, ehitus- ja muude ettevõtete ning majandusorganisatsioonide osavõtust kohaliku tähtsusega autoteede ehitamisest ja remontimisest», «Rahva Hääl», 25. veebruar 1959.

[12] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 2. septembril 1958 kinnitatud «Eesti NSV rajoonide põllumajanduse inspektsioonide põhimäärus», «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 12, art. 186; Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 14. oktoobril 1958 kinnitatud «Eesti NSV remondi- ja tehnikajaamade põhimäärus», «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 13, art. 202; NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt 3. novembril 1951 kinnitatud «NSV Liidu veterinaarmäärustik», «Eesti NSV Teataja», 1952, nr. 1, art. 3; NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt 15. septembril 1958 kinnitatud «Määrustik kalavarude kaitse ja kalapüügi reguleerimise kohta NSV Liidu veekogudes», «Eesti NSV Teataja», 1959, nr. 1, art. 12 jt.

Toodud küsimuste loetelu, millede reguleerimisel võivad rajooninõukogud ja nende täidesaatvad ning korraldavad organid anda kolhoosidele ja nende ametiisikutele täitmiseks kohustuslikke direktiive, ei pretendeeri sellele, et see oleks ammendav. See haarab vaid põhilisi ja kõige tüüpilisemaid küsimusi. Ent siitki näeme, et otsese reguleerimise meetodile kuulub rajooniorganite juhtimistegevuses tähtis koht. Sel teel määratakse kindlaks tunduv osa kolhooside ülesehitustöö küsimustest.

Kuid kolhooside riikliku juhtimise praktikas on imperatiivse iseloomuga aktide kõrval tähtis koht ka soovituslikul iseloomuga aktidel.

Soovitusmeetod leiab rakendamist kolhoosisiseste suhete reguleerimisel. Otsese reguleerimise meetodi kasutamine nende suhete valdkonnas on vastuvõtmatu mitte üksnes sellepärast, et see on vastuolus kolhooside kui kooperatiivsete ettevõtete juhtimise demokraatlike printsiipidega, vaid ka sellepärast, et kolhoosisiseste suhete reguleerimine nõuab iga kolhoosi ülesehitustöö tingimuste ja iseärasuste üksikasjalist arvestamist. Kommunistlik partei on korduvalt juhtinud nõukogude ja põllumajandusorganite tähelepanu sellele, et põllumajanduse praktiliste küsimuste lahendamisele ei või läheneda žabllooniliselt, sest juhendid, mis on õiged ja vajalikud ühtede rajoonide, külanõukogude ja kolhooside suhtes, osutuvad sageli kasutuiks, mõnikord aga isegi kahjulikeks teiste rajoonide, külanõukogude ning majandite jaoks.

Majandi töötingimusi ja arendamise omapära saavad kõige paremini arvestada kolhoosnikud ise. Seepärast on kolhoosisiseste küsimuste lahendamine kolhoosidemokraatia teel mitte üksnes vajalik, vaid ka objektiivselt paratamatu. Ent paratamatu on samuti see, et kolhoosid vajavad seejuures riigiorganeilt süstemaatilist abi soovituste ja ettepanekute kujul.

Toome mõned näited rajooniorganite tööpraktikast.

Võru rajooninõukogu arutas 1958. aasta veebruaris ehitustööde käiku kolhoosides. Istungjärgul avaldasid rahvasaadikud arvamust, et kolhoosnikute-individuaalehitajate puhul oleks otstarbekohane lubada ehitusaja jooksul kasutada seni nende valduses olnud õueaiamaad paralleelselt eraldatud ehitusmaa-alaga. Sellega antakse kolhoosnikutele võimalus kasutada endist viljapuuaeda sel

ajal, kui toimub uue viljapuuaia rajamine ehitusmaa-alal. Pealegi takistab ehitamine maa-ala kasutamist, mistõttu ehitajad, kui neil ei lubata kasutada endist õueaiamaad, on abimajapidamise osas palju halvemas olukorras kui teised kolhoosipered. Ometi on aga vaja kolhoosikeskusse ehitajaid igati soodustada.

Kuna õueaiamaa eraldamise ja kasutamise ning ehitustega seotud küsimused kuuluvad kolhoosiorganite kompetentsi, siis rajooni töörahva saadikute nõukogu soovitas kolhooside juhatustel:

a) lubada kolhoosiperedel, kes ehitavad individuaalelamuid, ehitusaja jooksul, kuid mitte üle kolme aasta, kasutada seni nende valduses olnud õueaiamaad paralleelselt neile eraldatud ehitusmaa-alaga;

b) abistada kolhoosnikuid-ehitajaid ehitusmetsa ülestöötamisel, väljavedamisel ning teiste suurt tööjõukulu nõudvate tööprotsesside juures, kasutades selleks kolhoosi transporti ja ehitusbrigaadi liikmeid;

c) kolhoosi poolt ehitatavad elamud paigutada uute loomakasvatushoonete lähedusse loomakasvatusega tegelevate kolhoosnikute majutamiseks.[13]

Tartu rajooninõukogu täitevkomitee soovitas kolhooside juhatustel kindlaks määrata abinõud kolhoosnikute, brigadiride ja põllumajanduse spetsialistide ergutamiseks, et mobiliseerida neid köögivilja tootmise laiendamisele ja sortimendi suurendamisele, eriti aga selliste köögiviljakultuuride kasvatamisele, nagu kurgid, tomatid, sibul, lillkapsas, kõrvits, mädarõigas jt.[14]

Mõningatel juhtudel on rajooninõukogude täitevkomiteed soovitanud oma aktides kolhoosidele ühe või teise kolhoosisisese küsimuse lahendamiseks mitte ühte, vaid mitut varianti. Seda eriti töö organiseerimise ja -tasustamise osas, kus kohalike tingimuste arvestamisel on eriline tähtsus. Eesrindlike majandite kogemuste analüüsimise alusel on Põltsamaa, Abja ja Tapa rajooninõukogude täitevkomiteed soovitanud kolhoosidel vastavalt võimalustele moodustada töögruppe, kompleks- ja isemajandavaid kompleksbrigaade ning minna üle kas otsesele rahalisele tasule või jätkata tasustamist normipäevade järgi.

---

[13] Vt. Võru Rajooni TSN Täitevkomitee IV koosseisu VI istungjärgu protokoll 27. veebruarist 1958, lk. 24.

[14] Vt. Tartu Rajooni TSN Täitevkomitee korraldus nr. 54 12. märtsist 1958.

Läheks pikale kõigi nende juhtude loetlemine, mil rajooniorganid on kasutanud soovitusmeetodit kolhooside juhtimisel. Kuid üldine põhimõte seisab siin selles, et kõigil neil juhtudel, kui on tegemist kolhooside ja kolhoosnikute ning kolhooside ja kolhoosiperede vaheliste suhetega, s. o. kolhoosisiseste suhetega, on rajooniorganid kohustatud nende reguleerimisel kasutama soovitusmeetodit, kusjuures soovituste elluviimine toimub kolhoosiorganite kaudu.

Seoses soovitusliku iseloomuga aktide rakendamisega kerkib küsimus: kas kolhoosid peavad alati ja kõigil juhtudel lähtuma rajooniorganite soovitustest vastavate küsimuste lahendamisel või on neil õigus ka teistele lahendustele?

Et vastata sellele küsimusele, on vaja kõigepealt peatuda soovituslike aktide õiguslikul tähendusel. See on seda vajalikum, et teoreetilises kirjanduses pole selles küsimuses jõutud üldtunnustatud seisukohale, mistõttu puudub ka praktikas selles osas selgus ja tegevusühtsus.

Teatavasti on õigusnormide kõige iseloomustavamateks tunnusteks riigi sunnijõu rakendamine nende mittetäitmise korral. Kuna soovitusliku iseloomuga aktides ei reguleerita kolhoosisiseseid suhteid mitte imperatiivsel teel ning pole märgitud ka sanktsioone, millega tagatakse neis aktides sisalduvate eeskirjade sunniviisiline rakendamine, on osa kolhoosi- ja haldusõiguse spetsialiste jõudnud järeldusele, et riigiorganite soovitused kolhoosidele ei kujuta endast üldse õigusnorme.[15]

Riigiorganite soovituslike aktide lähem analüüs ja nende rakendamise praktika aga ei kinnita seda järeldust.

Need, kes eitavad soovituslike aktide normatiivset iseloomu, viitavad harilikult sellele, et neis sisalduvad eeskirjad pole väljendatud imperatiivsel kujul. Kuid see

---

[15] Ц. А. Ямпольская, Об убеждении и принуждении в советском административном праве. Вопросы советского административного и финансового права, Москва, 1952, lk. 170; З. С. Беляева, Правовые формы и методы государственного руководства колхозами, «Советское государство и право», 1955, nr. 7, lk. 10; И. В. Павлов, Правовые формы управления делами в колхозах, Москва, 1955, lk. 97.

pole sugugi kohustuslikuks tunnuseks õigusnormidele, et käitumisreeglid oleksid alati ja ilmtingimata vormistatud kategoorilises toonis. On õigusnorme, mis üldse ei kohusta, vaid õigustavad. Nii näiteks annab NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrus[16] kolhoosidele õiguse ise täiendada ja muuta vastuvõetud põllumajandusliku artelli põhikirja üksikuid sätteid, arvestades kolhoosi kohalikke tingimusi. Kuigi kolhoosidele omistati see õigus soovituse kujul, pole kahtlust selle normatiivses iseloomus. Tegid ju kõik kolhoosid selle määruse alusel oma põhikirjadesse vajalikud muudatused ja täiendused.

Üldse tuleb märkida, et kategoorilisuse aste võib õigusnormidel olla väga erinev. Riigi ja õiguse teoorias, võttes arvesse normide kategoorilisust, eristatakse kolme liiki õigusnorme: 1) kohustavad normid, 2) keelavad normid ja 3) õigustavad normid, mille üheks alaliigiks on soovituslikud normid.[17] Soovitused kuuluvad õigustavate normide hulka sellepärast, et kolhoosidel on õigus neid vastavalt kohalikele tingimustele konkretiseerida.

Järelikult riigiorganite soovituslike aktide omapära ei seisa mitte selles, et neil puudub normatiivne iseloom, vaid selles, et nende elluviimine toimub erinevalt, võrreldes imperatiivseid norme sisaldavate aktidega.[18] Kui imperatiivsete aktide puhul peavad kolhoosid täitma ilma igasuguste muudatuste ja täiendusteta kõiki seal sisalduvaid eeskirju, siis soovituslike normide realiseerimine toimub sel teel, et kolhooside juhtimisorganid võtavad vastavates küsimustes vastu sellekohased otsused, kusjuures neil on õigus riigiorganite soovitusi konkretiseerida ja valida soovitatud variantidest antud majandile kõige sobivamad lahendused. Kolhoosid võivad konkretiseerida riigiorganite soovitusi ainult nii palju ja selles ulatuses, kui soovituslikku iseloomuga normid seda või-

[16] Vt. «Rahva Hääl», 10. märts 1956.

[17] Vt. Теория государства и права, Москва, 1955, lk. 350—353.

[18] Vt. Ф. З. Кульборисов, Правовые вопросы государственного руководства колхозами, «Ученые записки» Казанского государственного университета им. В. И. Ульянова-Ленина, т. 114, кн. 10, 1954, lk. 36; А. Казыров, О некоторых правовых вопросах работы районных Советских органов по руководству колхозами, «Известия Академии наук Уз ССР», серия общественных наук, 1957, пг. 2, lk. 66—67.

maldavad. Sellised kolhoosiorganite otsused, kus minnakse mööda rajooninõukogu ja tema täitevkomitee või kõrgemalseisvate organite soovitustest, on ebaseaduslikud ja rajooninõukogude täitevkomiteedel on õigus neid tühistada.

Küsimuse selline lahendus tuleneb sellest, et nõukogude organid teevad enne õigusaktide vastuvõtmist suurt organisatsioonilist tööd, kontrollivad kohapealset olukorda, üldistavad praktikat ja eesrindlikke kogemusi. Nõukogude organite aktid, mis sisaldavad nii imperatiivse kui ka soovitusliku iseloomuga norme, on seega praktika üldistamise tulemuseks ja väljendavad rahva tahet ning kolhoosidel pole õigust seda tahet sisaldavaid akte ignoreerida. Ka praktika kinnitab, et nõukogude organite soovituslike normide mitterakendamine toob endaga kaasa kahjulikke tagajärgi, pidurdab majandite kiiret edasiliikumist.

Kui tunnistada riigiorganite üldise iseloomuga soovitused õigusnormideks, siis peavad neil olema ka sanktsioonid, mis garanteerivad nende elluviimise sel juhul, kui kolhoosid ei realiseeri neid vabatahtlikult. Soovitusliku iseloomuga aktides pole harilikult nimetatud sanktsioone. Kuid see ei tähenda, et sanktsioonid üldse puuduvad.

Kolhoosisuhete ja nende õigusliku reguleerimise iseärasustest tingituna on erinevad ka kolhoosiõiguse, eriti aga soovituslike normide sanktsioonid ja nende kohaldamine.

Kolhoosiõiguse normid on teatud juhtudel varustatud kriminaal- ja tsiviilõiguslike sanktsioonidega. Ent kõige tüüpilisemateks kolhoosiõiguse normide sanktsioonideks on siiski distsiplinaarkaristused, mida rakendatakse kolhoosidemokraatia korras. Mis puutub soovitusliku iseloomuga normide sanktsioonidesse, siis on nendeks üksnes kolhooside põhikirjades ettenähtud distsiplinaarkaristused. See tuleneb soovituslike normide elluviimise iseärasustest, sellest, et nende realiseerimine toimub vastavate otsuste vastuvõtmise teel kolhoosiorganite poolt. See otsus, mille üldkoosolek või juhatus võtab vastu riigiorganite soovituste põhjal, on kohustuslik kõigile antud kolhoosi ametiisikutele ja liikmetele. Sellise otsuse rikkumine aga toob endaga kaasa distsiplinaarkaristuse rakendamise.

Soovituslike normide rakendamise spetsiifika seisab

veel ka selles, et see nõuab riigiorganeilt suurt organisatsioonilist tööd, nõuab kolhoosnikute veenmist soovitatud abinõude kasulikkuses. Vändra, Väike-Maarja, Valga ja Rakvere rajooninõukogude täitevkomiteed on korduvalt andnud põllumajanduse inspektsioonidele ja külanõukogude täitevkomiteedele ülesandeid täitevkomitee soovituste elluviimise organiseerimiseks kolhoosides. Nad peavad kindlustama, et kolhoosid võtaksid vastu sellekohase otsuse. Praktika tunneb üksikuid juhtumeid, kus külanõukogude täitevkomiteede esimeestele ja põllumajanduse inspektsioonide juhatajatele on määratud distsiplinaarkaristusi selle eest, et nad pole oma organisatsioonilise tööga kindlustanud rajooninõukogu ja tema täitevkomitee, samuti kõrgemalseisvate organite soovituste elluviimist.

Tähendab, sanktsioonid on ette nähtud ka neile, kellele on pandud vastutus soovituslike aktide elluviimise eest. Põhiliseks soovituslike aktide elluviimise garantiiks on elav ja laiahaardeline organiseerimistöö. Kui aga kolhoosid lähevad siiski mööda riigiorganite soovitustest, ei arvesta soovituslike aktide eeskirju, on rajooninõukogude täitevkomiteedel õigus tühistada sellised kolhoosiorganite otsused.

Seega võib väita, et riigiorganite üldise iseloomuga soovitustel on normatiivne iseloom: nad on täitmiseks kohustuslikud kolhoosidele ja sellistena on nad varustatud sanktsioonidega, mis on kooskõlas kolhooside ülesehitustöö iseärasustega ja millede rakendamine toimub kolhoosidemokraatia korras. Eitada soovituslike aktide normatiivset iseloomu tähendab vähendada küllaltki suure osa nõukogude organite aktide õiguslikku tähtsust, nende organiseerivat, mobiliseerivat ja teenindavat osa kolhoositootmise arendamisel.

Nõukogude riik, jättes kolhooside endi lahendada kolhoosisisesed küsimused, määrab samas kindlaks, et osa üldkoosoleku otsuseid tuleb sanktsioneerida rajooninõukogude täitevkomiteedes. Sanktsioneerimisele kuuluvad ainult need kolhoosiorganite aktid, mis on õiguslikult kindlaks määratud.

Nagu näeme, reguleerivad riigiorganid kolhoosisuhteid mitmeti. Otsese reguleerimise meetodit kasutavad nad siis, kui on tegemist küsimustega, mis ei kuulu kolhoosiorganite kompetentsi. Kolhoosisiseste suhete reguleerimisel

rakendavad kolhoose juhtivad riigiorganid soovitusmeetodit. Sanktsioneerimismeetod leiab kasutamist aga kolhooside juba vastuvõetud otsuste puhul, et anda neile riiklik tunnustus ja koos sellega ka õigusakti tähendus.

Kolhoosisuhete õigusliku reguleerimise iseärasus sanktsioneerimismeetodil seisab selles, et ta ühendab endas nii otsese reguleerimise kui ka soovitusmeetodi elemente. Kui rajooninõukogu täitevkomitee ei sanktsioneeri mõnda kolhoosnikute üldkoosoleku otsust, siis pole kolhoosil õigust seda ellu viia, sest niisugusel otsusel puudub õiguslik jõud. Siin avaldub rajooninõukogu täitevkomitee tegevus imperatiivsel kujul. Samas peab aga tähendama, et rajooninõukogu täitevkomiteel puudub õigus teha muudatusi ja täiendusi sanktsioneerimisele kuuluvatesse aktidesse, ta võib anda ainult omapoolseid soovitusi selles osas.

See asjaolu, et sanktsioneerimismeetod ühendab otsese reguleerimise ja soovitusmeetodi elemente ning et sellise ühendamise tulemusena reguleeritakse osa kolhoosisiseseid suhteid, võimaldab sanktsioneerimist vaadelda kui iseseisvat kolhooside riikliku juhtimise meetodit. Sanktsioneerimismeetodit iseloomustab veel ka see, et seda meetodit kasutavad seni peamiselt rajooninõukogude täitevkomiteed, samal ajal kui otsese reguleerimise ja soovitusmeetodit rakendavad kolhoosisuhete reguleerimisel kõik kolhoose juhtivad riigiorganid.

§ 2. Rajooniorganite aktid ja neile esitatud nõuded

Rajooni töörahva saadikute nõukogu otsused. Otsused on ainsaks õiguslikuks vormiks, mida rajooninõukogud kasutavad kolhooside juhtimisel. Eesti NSV Konstitutsiooni §-is 55 märgitakse küll, et kohalikud nõukogud võtavad vastu otsuseid ja annavad korraldusi neile NSV Liidu ja Eesti NSV seadustega antud õiguste piirides, kuid tegelikult korraldusi meie vabariigi rajooninõukogude tööpraktikas ei esine.

See on seletatav asjaoluga, et rajoonide töörahva saadikute nõukogud kui riigivõimuorganid vaatavad istungjärkudel läbi rajooni majanduse ja kultuurielu kõige olulisemaid küsimusi. Selliseid küsimusi on kõige otstarbekohasem lahendada otsuse vormis, mis kajastavad rahva-

saadikute kollegiaalset arvamust. Kuna aga korralduse vorm sobib kõige paremini üksikküsimuste, mis nõuavad operatiivset lahendamist, reguleerimiseks, siis on neil kindel koht rajooninõukogude täitevkomiteede tegevuses.

Rajooninõukogu kolhooside ülesehitustööd käsitlevaid otsuseid nagu kõiki teisigi tema akte iseloomustab see, et neis lahendatakse küsimusi riigivõimuorgani positsioonilt. See avaldub kõigepealt selles, et rajooninõukogu otsustes antakse peamiselt direktiive kolhooside juhtimise alal oma täitevkomiteele ja külanõukogudele, püstitades nende ees vastavad ülesanded ning näidates kätte teed ja vormid nende teostamiseks. Samuti avaldub see selles, et valdav osa rajooninõukogude aktidest on normatiivse iseloomuga, samal ajal kui täidesaatvate ja korraldavate organite aktid sisaldavad tunduvalt vähem õigusnorme kolhooside ülesehitustöö küsimustes. Nagu Valga, Räpina, Harju, Põltsamaa ja Vändra rajooninõukogude 1958. aastal vastuvõetud otsuste analüüs näitab, sisaldavad nad 60—72 protsenti õigusnorme. Olgu võrdluseks märgitud, et Räpina ja Vändra rajooninõukogude täitevkomiteede otsustes oli õigusnorme ligemale poole vähem.

See tähendab, et rajooninõukogude töös kolhooside juhtimisel seisab esikohal norme loov tegevus, s. o. kolhoosisuhete õiguslik reguleerimine.

Rajooninõukogu otsused koosnevad harilikult kahest osast: konstateerivast ja resolutiivsest osast. Otsuste konstateeriv osa annab lühikese ülevaate kolhooside ülesehitustöö ühest või teisest lõigust, fikseerib põhilised saavutused ja puudused sel alal. Need andmed on aluseks, millest lähtutakse vastavate abinõude väljatöötamisel. Ühtlasi iseloomustatakse konstateerivas osas neid poliitilisi eesmärke, mida otsusega ja seal ettenähtud abinõudega taotletakse, ning neid motiive, mis tingisid otsuse vastuvõtmist.

Kirjanduses avaldatakse arvamust, et kohalike nõukogude otsuste poliitiline iseloomustus moodustab koguni otsuste iseseisva osa.[19] Selliseid otsuseid, kus kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse poolt kavandatud põl-

[19] Vt. В. В. Копейчиков, Правовые акты местных органов государственной власти и управления, Москва, 1956, lk. 27.

lumajanduse arendamise ülesannete iseloomustamisele pühendatakse iseseisev osa, esineb ka Haapsalu, Jõhvi ja Abja rajooninõukogude mõnedes otsustes. Kuid selline praktika pole õigustatud. Seda sellepärast, et sellised iseseisvalt antud poliitilised iseloomustused on sageli nõrgalt või peaaegu üldsegi mitte seotud olukorra analüüsiga rajooni kolhoosides. Sellisena ei täida otsuste poliitiline iseloomustus oma ülesannet — näidata, missugust osa peab täitma antud otsus kolhooside ülesehitustöös, nende organisatsioonilisel ja majanduslikul kindlustamisel, lähtudes kommunistliku partei poolt kavandatud kommunismi hoogsa ehitamise programmist. Sellepärast tuleb õigemaks lugeda Tartu, Tapa ja rea teiste rajooninõukogude praktikat, kes otsuse poliitilise iseloomustuse on andnud kolhooside saavutuste, puuduste, sisemiste reservide ning eelseisvate ülesannete arvestamise alusel. Sel juhul on otsuse poliitiline karakteristika tihedasti seotud konstateeriva osaga ega saa tunnistada seda otsuse iseseisvaks osaks.

Rajooninõukogu otsuste resolutiivne osa algab sõnadega: «Rajooni töörahva saadikute nõukogu otsustab». Ebaõigesti talitavad need nõukogud, kelle otsustes märgitakse, et «istungjärk otsustab». Istungjärk on ainult nõukogu tegevuse üks organisatsioonilisi vorme, mis ei otsusta ega saagi midagi otsustada. Otsustada saab ainult nõukogu.

Resolutiivne osa on otsuse kõige tähtsamaks osaks. Seal püstitatakse ülesanded kolhoosidele, määratakse kindlaks abinõud nende täitmiseks ja esinenud puuduste kõrvaldamiseks ning kindlad täitmise tähtajad. Rajooninõukogude otsuste resolutiivne osa sisaldab samuti eeskirju selle kohta, mida nende täidesaatvad ja korraldavad organid, alalised komisjonid ning külanõukogud peavad ette võtma kolhooside organisatsiooniliseks ja majanduslikuks kindlustamiseks, milliseid töövorme ja -meetodeid on vaja neil rakendada kolhooside juhtimisel. Ühtlasi märgitakse resolutiivses osas ära, kellele pannakse otsuse täitmise kontrollimine.

Mõneti erinev on selliste rajooninõukogude aktide struktuur, nagu rajooni rahvamajandusplaan ja eelarve. Neid akte iseloomustab üksikasjalisus ja arendatud konstateeriva osa puudumine; neil on tihtipeale ainult resolutiivne osa.

Rajooni töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee otsused ja korraldused. Rajooninõukogu täitevkomitee võtab vastu otsuseid ja annab korraldusi. Juhtiv osa neist kuulub otsustele, mis võetakse vastu täitevkomitee istungil lahtisel hääletusel lihthäälteenamusega.

Rajooninõukogu täitevkomitee otsustes kajastub nii tema tegevuse täidesaatev kui ka korraldav külg. Täitevkomitee korraldavale ja reguleerivale tegevusele vastavad harilikult normatiivsed aktid, täidesaatvale tegevusele — mittenormatiivsed aktid. Kuna rajooninõukogu täitevkomitee kolhooside juhtimise praktilises töös on täidesaatev tegevus tihedasti seotud korraldava tegevusega, siis sisaldavad samuti tema otsused kõrvuti kõrgemalseisvate organite otsuste elluviimiseks vajalike abinõudega ka õigusnorme.

Tingituna sellest, et rajooninõukogude täitevkomiteed viivad osa kolhooside organisatsiooniliseks ja majanduslikuks kindlustamiseks ettenähtud abinõusid ellu vahetult, osa aga põllumajanduse inspektsiooni, osakondade ja külanõukogude täitevkomiteede kaudu, on ka täitevkomitee otsuses eeskirju nii kolhoosidele kui ka põllumajanduse inspektsioonile, osakondadele ja külanõukogude täitevkomiteedele.

Eraldi on vaja peatuda rajooninõukogu täitevkomitee neil otsustel, millega sanktsioneeritakse kolhoosiorganite akte. Tartu, Tapa ja reas teistes rajoonides võtavad täitevkomiteed vastu protokollilise otsuse ühe või teise üldkoosoleku akti läbivaatamise, kinnitamise, registreerimise või neist toimingutest keeldumise kohta. Samuti on täitevkomiteesid, kes teostavad kolhoosiorganite aktide sanktsioneerimist iseseisvate otsuste vastuvõtmise teel iga kolhoosi akti kohta eraldi. Küsimus ei seisa muidugi otsuse vormis, kuidas keegi seda teeb, vaid sisus.

Sanktsioneerimise puhul peab rajooninõukogu täitevkomitee andma kindla vastuse küsimusele, kas kolhoosiorganite akt esitatud kujul loetakse läbivaadatuks, kinnitatuks, registreerituks või mitte. Aga kuidas mõista näiteks Võru rajooninõukogu täitevkomitee alljärgnevat otsust:

«1. Lugeda vastuvõetavaks «Kommunismi Tee» kolhoosi 1958. a. tootmis-finantsplaan.

2. Viia sisse parandused tabelisse XIII, lähtudes tegelikest jõusööda kogustest.

3. Selleks, et kolhoos täidaks endale võetud kohustused, soovitada kesa arvel külvata 10 ha silokultuure, suurendades vastavalt silotootmist.

4. Lugeda ebanormaalseks madala sissetuleku planeerimist linakasvatusest ja soovitada igalt lina ha-lt planeerida 5000 rbl. rahalisi sissetulekuid.» [20]

Selles otsuses tunnistatakse küll kolhoosi tootmis-finantsplaan vastuvõetavaks, kuid samas märgitakse ühtlasi rida puudusi, mis soovitatakse kõrvaldada. Teiste sõnadega, rajooninõukogu täitevkomitee omistas tootmis-finantsplaanile, milles oli tõsiseid puudusi, õigusliku jõu ja soovitas sellesse kehtivasse akti teha veel hulga parandusi. Tuleb muidugi tunnistada kolhooside õigust teha parandusi ja täiendusi tootmis-finantsplaani, kuid ka need parandused on vaja esitada täitevkomiteele läbivaatamiseks, vastasel korral pole nad kehtivad. Antud juhul «Kommunismi Tee» kolhoosi juhatus viis tootmis-finantsplaani soovitatud parandused sisse, kuid neid parandusi üldkoosolekule ega täitevkomiteele läbivaatamiseks enam ei esitatud. Seda ei nõudnud oma otsuses ka rajooninõukogu täitevkomitee. Seetõttu tuli välja, et tehtud parandused olid tegelikult kehtetud, kuigi neile finantsmajanduslikus tegevuses vaadati kui kehtivaile.

Igasuguste arusaamatuste vältimiseks oleks vajalik rajooninõukogude täitevkomiteedel talitada põhimõtte järgi, et kolhoosiorganite otsuste sanktsioneerimisel lahendataks küsimus kategooriliselt — sanktsioneerida või mitte. Mitte aga nii, et sanktsioneerida ning samal ajal anda kolhoosidele juhiseid läbivaadatud, kinnitatud või registreeritud aktide täiendamiseks ja parandamiseks.

Soovitused kolhoosidele aktide täiendamiseks ja parandamiseks on vajalikud üksnes neil juhtudel, kui täitevkomitee neid ei sanktsioneeri ja saadab kolhoosidele ümbertegemiseks.

Küll aga on vajalikud teistlaadi ettepanekud, ja nimelt sellised, mis on suunatud kolhooside ülesehitustöö edasise arengu kindlustamiseks ega puuduta sanktsioneeri-

---

[20] Võru Rajooni TSN Täitevkomitee otsus 1. aprillist 1958 ««Kommunismi Tee» kolhoosi 1958. a. tootmis-finantsplaani kinnitamise kohta».

vat akti. Selliseid ettepanekuid on Paide, Rakvere, Hiiumaa ja Tapa rajooninõukogude täitevkomiteed teinud põhiliselt kolhooside aastaaruannete läbivaatamisel, et kolhoosidel oleks võimalik neid arvestada tootmis-finantsplaani koostamisel. See praktika vääriks laiemat juurutamist, sest sel teel ühendatakse aastaaruande analüüsimine vajalike juhiste andmise ja ettepanekute tegemisega tootmis-finantsplaani koostamiseks.

Real juhtudel võtavad rajooninõukogude täitevkomiteed koos partei rajoonikomiteedega vastu ühiseid otsuseid kolhooside ülesehitustöö küsimustes. Nende otsuste iseloomustavaks tunnuseks on see, et nad on üheaegselt nii õigusaktideks kui ka parteiorganisatsioonide direktiividеks. Ühiste otsuste õigusliku iseloomu määrab kindlaks asjaolu, et nende üheks väljaandjaks on rajooninõukogu täitevkomitee kui riigiorgan. Kuna aga ühised otsused antakse ühtlasi ka partei rajoonikomiteede poolt, on nad parteiorganite direktiiviks, määrates kindlaks kolhooside parteiorganisatsioonide ülesanded kolhooside ülesehitustöö ühes või teises lõigus.

Nagu praktika näitab, konkretiseerivad rajooninõukogude täitevkomiteed ja partei rajoonikomiteed oma ühistes otsustes Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja EKP Keskkomitee ühistes määrustes toodud sätteid vastavalt kohalikule olukorrale ning organiseerivad partei ja valitsuse määruste elluviimist. Rööbiti nendega võivad rajooninõukogude täitevkomiteed ja partei rajoonikomiteed võtta vastu ühiseid otsuseid ka omal algatusel, kui seda nõuavad kohalikud tingimused.

Küsimuse otsustamisel, kas võtta vastu parteiorganisatsiooniga ühine otsus või mitte, on vaja lähtuda kõrvuti üldisest kriteeriumist — õigusakti hädavajalikkusest organisatsioonilise töö arendamisel — veel teisest kriteeriumist, nimelt aktis märgitud abinõude poliitilisest tähtsusest. Igal juhul tuleb hoiduda liialdustest ühiste otsuste vastuvõtmisel. Ühised otsused on erakordselt tähtsad õigusaktid. Selliste aktide vastuvõtmine vähemolulistes küsimustes vähendab asjatult nende autoriteeti.

Rajooninõukogude täitevkomiteed ja partei rajoonikomiteed on oma ühistes otsustes kavandanud abinõusid kolhoositootmise planeerimise ja varumisalase töö parandamiseks ning sotsialistliku võistluse hoogustamiseks, teinud teatavaks sotsialistliku võistluse tulemused ja pre-

meerinud võitjaid, töötanud välja abinõud maisikasvatuse laiendamiseks, kultuurkarjamaade rajamiseks, lihatootmise suurendamiseks, aruande ja aruandevalimiskoosolekute läbiviimiseks kolhoosides. Need on küsimused, millede lahendamisele ja elluviimisele on vaja kaasa tõmmata kolhoosnikute laiad hulgad ning kolhooside ühiskondlikud organisatsioonid, mistõttu ühiste otsuste vastuvõtmine neis küsimustes on igati põhjendatud.

Kuna rajooninõukogu täitevkomitee ja partei rajoonikomitee ühistes otsustes lahendatakse suure poliitilise tähtsusega küsimusi ja antakse direktiive kolhooside parteiorganisatsioonidele, on neil otsustel ulatuslik konstateeriv osa, kus üksikasjaliselt selgitatakse kavandatavate abinõude poliitilist tähtsust.

Peale märgitud aktide võtavad rajooninõukogude täitevkomiteed vastu veel nn. üldkohustuslikke otsuseid, milles on muu hulgas eeskirju ka kolhoosidele ja nende ametiisikutele. Üldkohustuslikke otsuseid iseloomustab see, et nad sisaldavad ainuüksi imperatiivse iseloomuga norme ning nende rikkumine toob kaasa administratiivkaristuste kohaldamise.

Üldkohustuslike otsuste andmine rajooninõukogude täitevkomiteede poolt toimub vastavalt Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1948. aasta 12. aprilli seadlusele «Üldkohustuslike otsuste andmise kohta kohalike töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede poolt ja nende rikkumise eest administratiivkaristuse määramisest»[21].

Selle seadluse kohaselt võivad rajooninõukogude täitevkomiteed anda üldkohustuslikke otsuseid kokku 16 juhul. See tähendab, et üldkohustuslike otsustega reguleeritavate küsimuste ring on piiratud. Kolhoosidele adresseeritud eeskirju leidub neis üldkohustuslikes otsustes, mis käsitlevad ühiskondliku korra ja elanikkonna tervise kaitset, loodusõnnetuste (tulekahjude, uputuste jt.) vastu võitlemise, jahinduse ja kalanduse korraldamise küsimusi. Samuti küsimusi metsade ja metsaistandike kaitsmiseks varguste, hävitamise ja tulekahjude vastu, tuleohu vältimiseks, ehituste nõutavas korras hoidmiseks, agrokultuuri- ja zootehnika-alaste paranduste elluviimiseks ja võitluseks põllumajanduslike kahjurite ning loomade taudidega, elanikkonna majutamiseks loodusõnnetuste puhul.

---

[21] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1948, nr. 13, art. 78.

Üldkohustuslike otsuste rikkumise korral võetakse vastutusele kolhooside need ametiisikud, kes oma ametialaste kohustuste täitmise korras peavad võtma tarvitusele abinõud üldkohustuslike otsuste õigeaegseks täitmiseks. Administratiivkaristuste määramine üldkohustuslike otsuste rikkumise eest toimub rajooninõukogude täitevkomiteede juures moodustatud administratiivkomisjoni määrusega 25—100 rubla suuruses summas. Rahatrahvi kõrval teiseks karistuseks on hoiatus. Rajooninõukogude täitevkomiteed võivad anda alevi- ja külanõukogude täitevkomiteedele õiguse määrata rajooninõukogu täitevkomitee üldkohustuslike otsuste rikkumise eest administratiivkaristusi hoiatuse või rahatrahvi näol.[22]

Kui võrrelda rajooninõukogu täitevkomitee otsuseid rajooninõukogu otsustega kolhooside ülesehitustöö küsimustes, võib märkida nende osas järgmisi erinevusi.

E s i t e k s, rajooninõukogu otsus kujutab endast võimuorgani akti, kus antakse peamiselt direktiive oma täitevkomiteedele, samuti ka külanõukogudele kolhooside juhtimisel, seades nende ette vastavad ülesanded ja näidates kätte teed ja vormid nende teostamiseks. Seevastu rajooninõukogude täitevkomiteede otsused on välja antud rajooninõukogu ja teiste kõrgemalseisvate organite otsuste alusel ja nende täitmiseks, kusjuures neis antakse juhtnööre põllumajanduse inspektsioonile ja külanõukogude täitevkomiteedele ning otseselt kolhoosidele, kellel lasub ühe või teise ürituse või abinõu praktiline läbiviimine.

T e i s e k s, nagu juba tähendatud, seisab rajooninõukogu tegevuses esiplaanil kolhoosisuhete reguleerimine, rajooninõukogu täitevkomiteel aga täidesaatev tegevus, millele vastavad mittenormatiivsed aktid.

K o l m a n d a k s, rajooninõukogu ja tema täitevkomitee otsustel on ka vormilisi erinevusi. Kui rajooninõukogu otsused kolhooside ülesehitustöö küsimustes koosnevad tavaliselt konstateerivast ja resolutiivsest osast, välja arvatud mõned üksikud erandid, siis täitevkomitee otsuste

---

[22] Lähemalt külanõukogude täitevkomiteede poolt määratavate administratiivkaristuste kohta vt. H. S c h n e i d e r, V. R j a n ž i n, A. A u l e, Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogud, Tallinn, 1958, lk. 48.

hulgas on küllalt suur osa neid, millel puudub konstateeriv osa. Sellised on kõik protokollilised otsused, samuti suur osa neist otsustest, millega sanktsioneeritakse kolhoosnikute üldkoosolekute akte. Ja neilgi täitevkomitee otsustel, millel on konstateeriv osa, on see tunduvalt lühem kui nõukogu otsustel, sest täidesaatev tegevus ei nõua arendatud konstateerivat osa.

Neljandaks, erinev on samuti nende otsuste tühistamise kord. Rajooninõukogude otsuseid võivad tühistada peale rajooninõukogu enda veel Eesti NSV Ülemnõukogu ja Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium, rajooninõukogude täitevkomiteede otsuseid aga nad ise, neid moodustanud nõukogud, Eesti NSV Ülemnõukogu ja Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium.

Kuid otsused pole mitte ainsateks rajooninõukogu täitevkomitee aktideks. Selleks on ka täitevkomitee korraldused. Kui otsused on rajooninõukogu täitevkomitee kui kollegiaalse organi tegevuse õiguslikuks vormiks, siis korraldused kajastavad täitevkomitee esimehe ainuisikulist tegevust.

Rajooninõukogude nagu kõigi teistegi töörahva saadikute nõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite tegevus on rajatud kollegiaalse ning ainujuhtimise kooskõlastamise printsiibile.

Alates nõukogude võimu esimestest päevadest pööras V. I. Lenin suurt tähelepanu kollegiaalsuse põhimõtte rakendamisele juhtimistöös. Kollegiaalsuse printsiip tuleneb vajadusest kasutada juhtimisel töötajate laiade hulkade kogemusi, toetada ja arendada nende loovaid võimeid ning kindlustada küsimuste õige lahendamine.

Kuid nõukogude haldusorganite tegevuses leiab rakendamist ka ainujuhtimise printsiip. Ainujuhtimine võimaldab küll operatiivselt küsimusi lahendada, ent tema eitavaks küljeks on see, et ainuisikulised otsused on sageli ühekülgsed, mõnikord aga koguni ebaõiged. Selleks et kindlustada kollegiaalsus põhiliste küsimuste otsustamisel ja range individuaalne vastutus otsuste täitmisel ja vähemoluliste küsimuste lahendamisel, on nõukogude töös ühendatud need kaks juhtimismeetodit. V. I. Lenin iseloomustas seda kollegiaalse ja ainujuhtimise kooskõlastamist nõukogude haldustegevuses järgmiselt: arutamine kollektiivne, vastutus aga isiklik.

Vastavalt sellele peab rajooninõukogu täitevkomitee arutama ja otsustama kõik tähtsamad täitevkomitee pädevusse kuuluvad kolhooside ülesehitustöö küsimused kollegiaalselt. Kuid on ka rida vähemolulisi küsimusi, mida võib täitevkomitee esimees lahendada ainuisikuliselt korraldustega. Põhinõudeks kollegiaalse ja ainujuhtimise kooskõlastamisel on see, et küsimuste ainuisikulisel otsustamisel peab täitevkomitee esimees, tema äraolekul aga esimehe asetäitja juhinduma täitevkomitee kui kollegiaalse organi otsustest. Järelikult *ainujuhtimine on kollegiaalsele juhtimisele allutatud tegevus*, kusjuures kollegiaalne juhtimine määrab kindlaks ainujuhtimise iseloomu ja sisu.

Milliseid kolhooside ülesehitustöö küsimusi on siis rajooninõukogude täitevkomiteed lahendanud korraldustega?

Nagu Tartu, Kingissepa, Vändra, Keila, Viljandi ja mõnede teiste rajooninõukogude täitevkomiteede tööpraktika näitab, on korralduste osatähtsus kolhooside juhtimisel üldiselt väike. Nendega on lahendatud peamiselt selliseid kolhooside ülesehitustööga seotud küsimusi, nagu rajoonile eraldatud mineraalväetiste jaotamine kolhooside vahel, tööliste, teenistujate ja õpilaste suunamine kolhoosidesse hooajatöödele ning nende majutamise, toitlustamise ja töö korraldamine, ehitusmetsa jaotamine kolhoosidele ja kolhoosnikutele, juhtnööride andmine loomade arvestuse läbiviimiseks, riiklike kokkuostu-ülesannete täitmiseks ja otsuste täitmise käigus ilmnenud puuduste kõrvaldamiseks, sordiseemne tootmise ülesannete andmine seemnekasvatuse kolhoosidele, tootmistehnilise nõukogu ettepanekute kinnitamine, abinõude väljatöötamine kolhooside aastainventuuri edukaks läbiviimiseks jt.

Muidugi mõista ei saa anda kindlat küsimuste loetelu kõigi rajooninõukogude täitevkomiteede jaoks, mida nad võiksid lahendada korraldustega, sest see oleneb paljuski kohalikest tingimustest. Seepärast on siin vaja lähtuda põhimõttest, et täitevkomitee võib korraldustega lahendada üksnes neid rajooninõukogu täitevkomitee kompetentsi kuuluvaid kolhooside juhtimise küsimusi, millel on antud konkreetses olukorras mitte põhiline, vaid *teisejärguline* tähtsus ja mis vajavad *operatiivset* lahendamist, kusjuures on olemas *küllaldane sel-*

gus otsustavas küsimuses, mis teeb ülearuseks selle arutamise kollegiaalses korras.[23]

Täitevkomitee nimel on õigus korraldusi anda rajooninõukogu täitevkomitee esimehel, tema äraolekul aga esimehe asetäitjal. Eesti NSV külade ja alevite töörahva saadikute nõukogude põhimäärus seab nõude, et korraldused tuleb teha täitevkomiteele teatavaks tema lähemal istungil, kusjuures täitevkomiteel kui kollegiaalsel organil on õigus neid korraldusi tühistada või muuta. See nõue tuleks rakendada ka rajooninõukogude täitevkomiteede tööpraktikasse, et tugevdada kontrolli täitevkomitee esimehe ainuisikulise tegevuse üle.

Siit selgub ühtlasi, et rajooninõukogude täitevkomiteede korraldused erinevad mitmeti täitevkomitee otsustest. Seda kõigepealt vastuvõtmise korra poolest. Otsused, mis on täitevkomitee kui kollegiaalse organi aktideks, võetakse vastu täitevkomitee istungil, korraldusi annab aga täitevkomitee esimees ainuisikuliselt.

Teiseks erinevad korraldused otsustest oma juriidilise jõu poolest. Korraldused peavad olema antud kollegiaalselt vastuvõetud täitevkomitee otsuste ja kõrgemalseisvate organite aktide alusel ja nende täitmiseks, olles seega täitevkomitee otsustest madalamalseisvateks aktideks. Korraldustel, mis käsitlevad kolhooside ülesehitustöö küsimusi, puudub normatiivne iseloom.

Kolmandaks erinevad täitevkomitee korraldused otsustest mõneti ka oma struktuuri poolest. Korraldused koosnevad üksnes resolutiivsest osast, kus on üksikasjaliselt märgitud abinõud, mis kolhoosidel on vaja ellu viia. Tõsi küll, ka täitevkomitee otsuste hulgas on ilma konstateeriva osata akte, kuid see ei ole otsuste puhul üldreegliks.

Täitevkomitee korraldustel on erinumeratsioon ja neile kirjutab alla rajooninõukogu täitevkomitee esimees, tema äraolekul aga esimehe asetäitja.

Rajooni põllumajanduse inspektsiooni juhataja käskkirjad ja juhendid. Nendeks õiguslikeks vormideks, millega rajoonide põllumajanduse inspektsioonid juhivad kolhoose, on käskkirjad ja juhendid. Kuna põllumajanduse inspektsioonid on rajooninõukogude täitevkomiteede ainu-

[23] Vt. В. В. Копейчиков, Правовые акты местных органов государственной власти и управления, Москва, 1956, lk. 46.

juhtimise põhimõttel töötavad erihaldusorganid, siis käskkirjade ja juhendite andmise õigus on üksnes inspektsioonide juhatajatel.

Kuna põllumajanduse inspektsiooni juhataja *käskkirjadega* lahendatakse harilikult inspektsioonisiseseid ja inspektsioonile alluvate asutuste tööküsimusi, siis kolhoosidele on neid otseselt vähe adresseeritud. Põllumajanduse inspektsioonide senine tööpraktika tunneb vaid üksikuid juhtumeid, kus antakse kolhooside juhatustele ja esimeestele juhendeid varumisülesannete täitmiseks, põllutööde õigeaegseks läbiviimiseks, tõuloomade muretsemiseks, seemnete salvestamiseks jne., arvestades seejuures kolhooside juhtimise iseärasusi. Tunduvalt rohkem on aga neid käskkirju, kus pöördutakse otseselt mitte kolhooside ja nende ametiisikute poole, vaid antakse korraldusi inspektsiooni töötajatele, veterinaarjaoskondade ja -punktide juhatajatele, samuti seemnekontrolli laboratooriumi töötajatele kolhooside abistamise ja teenindamise alal.

Kui käskkirjades lahendatakse põhiliselt inspektsiooni ja temale alluvate asutuste tööküsimusi, siis *juhendid* sisaldavad rohkesti eeskirju kolhoosidele. Kolhooside töö küsimusi käsitlevad juhendid võib jagada kahte liiki: tootmis-tehnilise ja organisatsioonilis-õigusliku iseloomuga juhenditeks.

Tootmis-tehnilise iseloomuga juhendid võetakse harilikult vastu Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi juhendite alusel, konkretiseerides neid vastavalt kohalikele tingimustele. Neis juhendites määratakse kindlaks heinaseemne ja teiste kultuuride seemnekasvatuse, seemnete puhastamise ja puhtimise, loomade hooldamise ja pidamise, külvide hooldamise ning teiste tööde tehnilised eeskirjad ning agro- ja zootehnilised võtted. Need eeskirjad on antud otseste direktiividena ja sellistena on nad kohustuslikud kolhoosidele.

Seevastu *organisatsioonilis-õigusliku* iseloomuga juhendid, mis sisaldavad eeskirju kolhooside organisatsioonilise töö küsimuste lahendamiseks, on antud soovituslikul kujul. Neis küsimustes aga, kus riigiorganeil on õigus anda kolhoosidele täitmiseks kohustuslikke direktiive, kasutatakse otsese reguleerimise meetodit.

Üldiselt on kolhooside töö küsimusi käsitlevaid käskkirju ja juhendeid vähe. See on ka arusaadav, sest rajoo-

nide põllumajanduse inspektsioonid on mitte niivõrd direktiivse, kuivõrd operatiivse juhtimise organid. Seetõttu on neil organisatsioonilise töö korras võimalik lahendada valdav osa küsimusi ilma käskkirjade ja juhendite vahenduseta. See ei tähenda muidugi, et käskkirju ja juhendeid poleks üldse tarvis. Need on vajalikud neis küsimustes, mis vajavad üksikasjalist ja täpset reguleerimist, et kolhoosid saaksid neid tööprotsessis kasutada.

Käskkirjad ja juhendid, mida rajoonide põllumajanduse inspektsioonide juhatajad annavad rajooninõukogu täitevkomitee, Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi ning teiste kõrgemalseisvate organite aktide alusel ja nende täitmiseks, kujutavad endast valdavas osas *individuaalakte*. See käib eriti käskkirjade kohta, sest juhendid sisaldavad real juhtudel ka üldisi eeskirju, s. o. õigusnorme.

Struktuuri osas vajab märkimist asjaolu, et käskkirjad koosnevad harilikult ainult resolutiivsest osast. Kuid on ka üksikuid käskkirju, millel on küllaltki arendatud konstateeriv osa. Konstateeriva osa olemasolu sõltub põhiliselt sellest, kas käskkirjas käsitletakse mõnda üksik- või üldküsimust. Mida laiem on käskkirjaga reguleeritavate küsimuste ring, seda ulatuslikum ja üksikasjalisem on käskkirja konstateeriv osa. Üksiku konkreetse juhu puhul aga konstateeriv osa puudub. Samuti puudub see juhenditel, sest aktides, mille alusel juhendid välja antakse, kajastub, miks on vajalik küsimusi ühel või teisel kujul reguleerida.

Rajooniorganite aktidele esitatud nõuded. Rajooniorganite otsused ja korraldused, käskkirjad ning juhendid, nii normatiivsed kui ka mittenormatiivsed, on suure organiseeriva tähtsusega aktid. Nende alusel ja nende elluviimiseks teevad kolhoosid ja nõukogude organid suurt organisatsioonilist tööd, et kindlustada sellega ühismajandite edasine kiire areng.

Kuid seejuures on rajooniorganite aktide suhtes kehtestatud rida nõudeid. Üks tähtsamaid ja olulisemaid neist on see, et aktide vastuvõtmisel juhindutaks *sotsialistliku seaduslikkuse printsiibist*.

Sotsialistliku seaduslikkuse printsiip rajooniorganite tegevuses õigusaktide väljaandmisel tähendab seda, et nad võtaksid esiteks vastu ainult *seda liiki akte*, mida näeb neile ette Eesti NSV Konstitutsioon, et nende

aktid tugineksid teiseks seadustele ja teistele kõrgemalseisvate organite aktidele ning vastaksid nende eesmärkidele, oleksid kolmandaks välja antud nende kompetentsi kuuluvates küsimustes ning et aktid võetaks neljandaks vastu selleks ettenähtud korras.

Nagu õigusaktide analüüsimise tulemused näitavad, on valdav osa rajooninõukogudest, rajooninõukogu täitevkomiteedest ja põllumajanduse inspektsioonidest lähtunud oma kolhoose juhtivas tegevuses sotsialistliku seaduslikkuse nõuetest. Kuid esineb ka üksikuid eksimusi nende vastu. Need avalduvad peamiselt kolhooside juhtimise iseärasuste mittearvestamises, kasutades otsese reguleerimise meetodit küsimustes, mis kuuluvad kolhoosiorganite kompetentsi. Toome mõned näited selle kohta.

Võru rajooninõukogu täitevkomitee võttis 1958. aasta 27. novembril vastu otsuse, kus kohustati «Tõusva Koidu», V. Kingissepa nimelise ja kõikide teiste kolhooside esimehi kindlustama 1959./1960. aasta laudaperioodiks alusturba tootmist vähemalt 10 m³ iga loomühiku kohta, milleks kästi:

a) eraldada vajalikul arvul kolhoosnikuid alusturba tootmiseks, makstes neile peale põhitöötasu veel lisatasu; vajaduse korral palgata ka väljastpoolt tööjõudu sellise arvestusega, et iga kolhoos, kes kuulub kolhoosidevahelisse turbatootmise nõukogusse, toodaks omal jõul vähemalt 3 m³ alusturvast iga loomühiku kohta;

b) sõlmida Võru Kolhoosidevahelise Turbatootmise Nõukoguga leping alusturba tootmiseks hiljemalt 1. detsembriks 1958.[24]

Selles otsuses pole arvestatud, et rajooninõukogude täitevkomiteedel pole õigust anda kohustuslikke direktiive kolhoosidele turbatootmise mahu, tööjõu palkamise, lisatasu maksmise ja lepingu sõlmimise kohta turbatootmise nõukoguga, sest nende küsimuste lahendamine toimub kolhoosidemokraatia korras.

Kolhooside juhtimise iseärasusi ei ole alati silmas pidanud oma aktides ka Abja, Vändra ja Räpina rajooninõukogud ning Viljandi, Harju ja Jõgeva rajooninõukogude täitevkomiteed, kes on andnud kolhooside juhatustele ja

[24] Vt. Võru Rajooni TSN Täitevkomitee otsus 27. novembrist 1958 «Alusturba varumise käigust «Tõusva Koidu» ja V. Kingissepa nim. kolhoosides».

esimeestele kohustuslikke juhendeid töönormide revideerimiseks, silo valmistamiseks, heina- ja koristustööde läbiviimiseks, tulude jaotamiseks, lisatasu maksmiseks jne.

Kuid esineb ka teistsuguseid juhtumeid. Tapa, Rakvere ja Väike-Maarja rajooninõukogude täitevkomiteed on oma otsustes märkinud põllumajandusliku artelli põhikirja jämeda rikkumise fakte kolhoosides ja eksimusi kohustuslike veterinaar-, agro- ja zootehnika eeskirjade vastu, kuid nad pole rakendanud otsustavaid abinõusid esinenud puuduste kõrvaldamiseks. Soovitustest on siin ilmselt vähe. Selleks et kiiresti ja resoluutselt kõrvaldada põhikirja, veterinaar-, agro- ja zootehnika eeskirjade rikkumised, on vaja anda kolhooside juhatustele ning vastavatele ametiisikutele kohustuslikke juhtnööre.

Samuti on esinenud üksikuid fakte, kus rajooniorganid pole kinni pidanud õigusaktide vastuvõtmise korrast. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1956. aasta 18. augusti otsus «Kohalike töörahva saadikute nõukogude istungjärkude ettevalmistamisest ja läbiviimisest»[25] kehtestas nõude, et istungjärk loetakse otsustusvõimeliseks ainult siis, kui sellest võtab osa vähemalt $^2/_3$ selle nõukogu saadikutest. Kvooruminõude püstitamine ei ole formaalne nõue. Kui istungjärgu tööst ei võta osa rõhuv enamik saadikuid, siis tähendab see, et sellel istungjärgul ei ole esindatud ka rajooni elanikkonna enamikku ja järelikult puudub alus tema nimel esinemiseks. Kuigi kvooruminõude rikkumisjuhud on aasta-aastalt vähenenud, pole neid veel siiski suudetud täielikult likvideerida. Neid on esinenud näiteks Vändra ja Jõhvi rajoonis.

Õigusaktide vastuvõtmise korda on rikutud ka mõnede rajooninõukogude täitevkomiteede poolt. Täitevkomitee on kollegiaalne organ, kes peab oma otsused istungil vastu võtma. Endine Antsla rajooninõukogu täitevkomitee praktiseeris aga real juhtudel otsuste vastuvõtmist nn. ringküsitluse korras.[26] Otsuste selline vastuvõtmine tähendab ainult täitevkomitee liikmetelt formaalset nõusoleku

---

[25] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi koosoleku protokoll nr. 17, 18. august 1956.

[26] Vt. Antsla Rajooni TSN Täitevkomitee otsus 30. maist 1958 «Antsla Rajooni TSN Täitevkomitee otsuse nr. 12, 24. 01. 58. a. osalisest muutmisest ja täiendava linakülvipinna ja linasaaduste kontraheerimise ja varumise 1958. a. plaani kinnitamisest kolhoosidele»; otsus 30. maist 1958 «Antsla Rajooni Kolhoosidevahelise Turbatootmise Nõukogu moodustamise lepingu registeerimisest» jt.

hankimist, ilma täitevkomitee istungit kokku kutsumata. Sel viisil jääb ära küsimuste sisuline arutamine, sest täitevkomitee liikmetel pole selleks võimalust. Niisugune praktika tuleb otsustavalt hukka mõista ja niimoodi vastuvõetud otsused tühistada, sest sellisel teel õigusaktide vastuvõtmine on vastuolus täidesaatvate ja korraldavate organite töökorra demokraatlike alustega.

Kõrvuti sotsialistliku seaduslikkuse printsiibiga peavad nii rajooninõukogude, rajooninõukogude täitevkomiteede kui ka põllumajanduse inspektsioonide aktid vastama konkreetse, operatiivse, diferentseeritud ja kvalifitseeritud juhtimise nõuetele.

Üldistel ja pealiskaudsetel otsustel, mis on vastu võetud, arvestamata neid nõudeid, puudub mobiliseeriv jõud. Need ei kohusta kedagi millekski, ei innusta ega mobiliseeri kedagi. Kahjuks esineb veel siiski selliseid akte. Räpina, Jõhvi ja Hiiumaa rajooninõukogude ja nende täitevkomiteede otsused sisaldavad sageli selliseid fraase, nagu «kohustada täitevkomiteed võitlema söödabaasi tugevdamise eest kolhoosides, kindlustama loomade hea ületalvepidamise, tagama piimatoodangu säilitamise talvekuudel, võtma tarvitusele abinõud sanitaarse olukorra parandamiseks kolhoosides, soovitada kolhooside juhatustel organiseerida kemikaalidega silo valmistamist, rakendada lisatasu maksmist koristustöödel, kindlustada kevadkülvi õigeaegne lõpetamine» jne.

Iseenesest on kõik siin sisuliselt õige, kuid ei usu, et ükski täitevkomitee liige ja kolhoos neid tõdesid juba varem ei teadnud. Otsustest on aga siis kasu, kui neis on näidatud, milliseid abinõusid ellu viia — kui otsus on konkreetne ja küsimustele lähenetakse diferentseeritult.

Ühe puudusena on vaja märkida samuti seda, et rajooniorganite aktides üldistatakse veel vähe eesrindlaste kogemusi ega arvestata alati põllumajandusteaduse ja tehnika uusimaid saavutusi. See aga on põllumajanduse ja kolhooside juhtimisel peamine.

Õigusaktidelt nõutakse ühtlasi ka seda, et nad oleksid sõnastatud selgesti, täpselt ja arusaadavalt. Ebatäpsed formuleeringud võivad tuua endaga kaasa aktide ebaõige mõistmise ja sisust kõrvalekaldumise. Selgesti ja täpselt vormistatud otsuste ja korralduste, käskkirjade ja juhendite puhul pole seda karta.

KOKKUVÕTE

Rajooni tööorahva saadikute nõukogu, tema täitevkomitee ja põllumajanduse inspektsiooni funktsioonide, töövormide ja -meetodite väljaselgitamine, mida nad rakendavad kolhooside juhtimisel, samuti kolhooside ülesehitustööd käsitlevate õigusaktide analüüs võimaldavad teha mõned teoreetilist ja praktilist laadi järeldused. Seda kõigepealt kolhooside riikliku juhtimise protsessis tekkivate õigussuhete iseloomu kohta.

Rajooninõukogud ja nende täidesaatvad ning korraldavad organid on paljude niitide kaudu seotud kolhoosidega, lahendades iga päev kolhoosielu mitmepalgelisi küsimusi kooskõlas kolhooside edasise organisatsioonilise ja majandusliku kindlustamise ülesannetega. Nende niitide, sidemete ja suhete hulgas, mille abil rajooniorganid teostavad kolhooside juhtimist, kuulub tähtis koht õigussuhetele, s. o. suhetele, mis on reguleeritud õigusnormidega. Just neis õigussuhetes realiseerivadki rajooniorganid neile pandud funktsioone kolhooside juhtimisel.

Õigussuhete iseloomu kohta, mis tekivad kolhooside riiklikul juhtimisel riigiorganite ja kolhooside vahel, puudub teoreetilises kirjanduses ühtne seisukoht. Põhiline vaidlus käib selle üle, kas suhted, mis tekivad kolhooside riikliku juhtimise protsessis, kuuluvad kolhoosiõigussuhete sfääri või mitte.[1] Ka need autorid, kes eitavad

[1] Vt. Н. Д. Казанцев, Право колхозной собственности, Москва, 1948, lk. 7—11; Н. Д. Казанцев, О колхозных правоотношениях в СССР, «Советское государство и право», 1953, nr. 4; И. В. Павлов, Понятие и сущность колхозных правоотношений и роль органов управления в формировании и развитии этих отношений, Вопросы колхозного и земельного права, Москва, 1951, lk. 73—109; И. В. Павлов, Некоторые вопросы советской правовой науки в связи с постановлением Пленума ЦК КПСС «О мерах дальнейшего развития сельского хозяйства СССР», «Советское государство и право», 1953, nr 7; Л. И. Дембо, Колхозное правоотношение и

kolhooside riiklikul juhtimisel tekkivate suhete kuuluvust kolhoosiõiguse suhete hulka, ei peatu lähemalt sellel, missuguste suhete hulka tuleb need siis lugeda.

Analüüsimata siinkohal üksikasjaliselt kirjanduses avaldatud seisukohti, märgime vaid seda, et need suhted, mis tekivad kolhooside riikliku juhtimise protsessis rajooniorganite poolt, kujutavad endast mitte kolhoosiõiguse, vaid *riigi- ja haldusõiguse suhteid*. Kolhooside juhtimisel tekkinud suhetes leiab praktiliselt rakendamist õigusnormides fikseeritud üldrahvalike ja kolhooside huvide kooskõlastamise printsiip, kusjuures üksikute kolhooside huvid allutatakse ühiskonna huvidele. Juhtiv osa ei kuulu siin kolhoosidele, vaid riigiorganeile, kes realiseerivad õigusnormides väljendatud kommunistliku partei poliitikat kolhooside ülesehitustöö küsimustes. Tunnistada kolhoosiõiguslikeks need suhted, mis tekivad kolhooside riiklikul juhtimisel, see tähendab vähendada riigi osa kolhooside organisatsioonilisel ja majanduslikul kindlustamisel, sest kolhoosiõigussuhted piirduvad üksnes kolhoosisiseste suhetega.

See asjaolu, et kolhooside riiklikul juhtimisel võetakse arvesse kolhooside ülesehitustöö iseärasusi, seda, et kolhoosid on end ise haldavad ettevõtted, ei tee neid suhteid veel kolhoosiõiguslikeks. Üldse tuleb märkida, et riigiorganid ei arvesta mitte üksnes kolhooside ülesehitustöö iseärasusi nende juhtimisel, vaid ka kõigi teiste objektide juhtimisel. Riigiorganid juhivad ka näiteks tarbijate kooperatsiooni, mis toimub paljuski erinevalt kolhooside juhtimisest, ometi ei ole siin tegemist mingisuguste kooperatsiooniõiguslike suhetega.

Seepärast on neid suhteid õige vaadelda kui spetsiifilisi riigi- ja haldusõiguslikke suhteid. *Riigiõiguslike suhete hulka kuuluvad kõik need suhted, mis tekivad kolhooside juhtimisel rajooniorganite poolt ja on ühel või teisel määral seotud kolhoosisiseste suhetega*, s. o. suhtega, kus kolhooside juhtimine toimub soovitusmeetodil. Seevastu *haldusõiguslikud on need suhted, mis tekivad impe-*

система советского права, «Советское государство и право», 1950, nr. 7; А. А. Рускол, Колхозное правоотношение. Автореферат докторской диссертации, Москва, 1954; А. В. Смирнов, К вопросу о понятии колхозных правоотношений, «Вестник МГУ», 1954, nr. 4.

ratiivse iseloomuga haldusaktide alusel. Sellised suhted tekivad üldkohustuslike otsuste, veterinaar-, agro- ja zootehnika eeskirjade rakendamisel ja nende eeskirjade rikkujatele karistuse määramisel, kolhoosiorganite ebaseaduslike otsuste tühistamisel, riiklike kohustuste määramisel ja teistel seadusega kindlaksmääratud juhtudel.

Riigi- ja haldusõiguslikud suhted kolhooside juhtimisel on omavahel tihedasti seotud. Nende suhete keerukas põimumine leiab aset eriti kolhoosnikute üldkoosoleku otsuste sanktsioneerimisel. Siin tekivad kõigepealt haldusõiguslikud suhted, sest rajooninõukogude täitevkomiteed võtavad vastu kohustusliku iseloomuga otsuse sanktsioneerimise või sellest keeldumise kohta. Kuid kõrvuti sellega tekivad ka riigiõiguslikud suhted, sest halduskorras pole õigus neisse muudatusi ega parandusi teha. Seda teevad kolhoosnikud ise vastavalt täitevkomitee soovitustele.

Tähendab, suhted rajooniorganite ja kolhooside vahel ei ole kvalifitseeritavad mitte selle järgi, kes on riigiorganitest õigussuhete subjektiks, sest nad võivad astuda kolhooside juhtimisel nii riigi- kui ka haldusõiguslikesse suhetesse.

Riigi- ja haldusõiguslikel suhetel on teatud ühiseid jooni. Ühtedes või teistes suhetes esinevad rajooniorganid kui organid, kes teostavad kolhooside riikliku juhtimise funktsioone. Ent selle ühise kõrval on ka erinevusi.

Haldusõiguslike suhete puhul astuvad rajooniorganid esile kui võimufunktsiooni teostajad oma kompetentsi piirides, tuginedes mitte soovitustele, vaid imperatiivsetele aktidele. Haldusõiguslikud suhted peegeldavad seda külge rajooniorganite tegevuses kolhooside suhtes, mis oma iseloomu poolest ei erine milleski riigiorganite tegevusest riiklike põllumajanduslike ettevõtete juhtimisel. Kolhooside juhtimise omapära seisab selles, et see ei ammendu ainult nende suhetega. Haldusõiguslikud suhted on küll olulised, kuid oma osa poolest mitte kõige tähtsamad õigussuhete vormid kolhooside juhtimisel. Põhiliseks õigussuhete vormiks kolhooside juhtimisel on riigiõiguslikud suhted, mis välistavad administreerimise kolhooside suhtes.

Kõneldes administreerimise lubamatusest kolhooside juhtimisel, ei tähenda see administreerimise puudumist üldse. Nagu juba korduvalt on rõhutatud, rakendavad rajooniorganid kolhooside suhtes real juhtudel administratiivseid vahendeid. Administratiivne vahelesegamine on keelatud üksnes kolhoosisiseste suhete sfääris. Kui partei dokumentides ja valitsuse määrustes kriipsutatakse alla administreerimise lubamatust, siis peetakse silmas kolhoosisiseseid suhteid ja neid küsimusi, mis kuuluvad lahendamisele kolhoosidemokraatia korras.

Nagu kolhooside ülesehitustöö ja nende riikliku juhtimise praktika näitab, suureneb ühes kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku kindlustumisega ning nende õiguste laiendamisega pidevalt ka riigiõiguslike suhete sfäär kolhooside juhtimise protsessis. See tähendab, et kolhooside riiklikul juhtimisel omandab järjest suuremat tähtsust soovitusmeetod. Siit tuleneb omakorda rida praktilise iseloomuga järeldusi kolhooside riikliku juhtimise edasiseks korraldamiseks ja täiustamiseks.

Kuna soovitusliku iseloomuga aktide elluviimise üks iseärasusi seisab teatavasti selles, et see nõuab riigiorganeilt suurt organisatsioonilist tööd kohtadel ja kolhooside abistamist soovitustele vastavate otsuste vastuvõtmisel, siis peab rajooniorganite tegevuses kolhooside juhtimisel seisma esiplaanil elav organiseerimistöö. Seda on vaja rõhutada sellepärast, et mitmes rajoonis on põllumajanduse inspektsioonide tegevuses hakanud maad võtma endistele põllumajandusosakondadele omased olnud bürokraatlikud juhtimismeetodid.

Samaaegselt on vajalik tõhustada ka rajooniorganite tööd kolhooside tegevuse kontrollimisel ja seaduslikkuse järelevalve osas. Ühes kolhoosikaadri tugevnemisega ja kolhooside jõudsa arenguga tõuseb kolhooside riikliku juhtimise käigus järjest rohkem esiplaanile järelevalvealane töö. Rajooniorganite töö edasisele parandamisele sel alal ja üldse kolhooside riikliku juhtimise tõhustamisele aitaksid kaasa järgmised abinõud:

1) tuua remondi- ja tehnikajaamade tehnika inspektorid üle põllumajanduse inspektsioonide koosseisu;

2) likvideerida kolhooside ehitamise osakonnad rajooninõukogude täitevkomiteede aparaadis ja lülitada põllumajanduse inspektsioonide koosseisu üks ehitusala spetsialist, kelle põhiliseks ülesandeks on tehnilise järelevalve teostamine kolhooside ehitustegevuse üle, kusjuures kolhooside ehitamise osakondade teised funktsioonid on otstarbekohane üle anda kolhoosidevahelistele ehituskontoritele;

3) töötada välja põllumajanduse inspektsiooni spetsialistide põhimäärused, kus on täpselt fikseeritud nende ülesanded ja õigused, võttes arvesse seda, et on vajalik laiendada agronoomide, zootehnikute ja ökonomistide õigusi võitluses seaduslikkuse rikkumistega. Seaduslikkuse rikkumiste puhul ei piisa sellest, kui ainult nõutakse nende kõrvaldamist, vaid sel korral on igati õigustatud administratiivne vahelesegamine täitmiseks kohustuslike juhendite andmise näol, mis on suunatud seaduslikkuse rikkumiste kõrvaldamisele. Samuti on vajalik omistada põllumajanduse inspektsioonidele kolhooside finantsmajandusliku tegevuse revideerimise õigus, sest kolhooside revisjonikomisjonid ei seisa veel oma ülesannete kõrgusel.

Seoses rajoonide reorganiseerimisega, mille tulemusena rajooninõukogude territoorium ja kolhooside arv rajoonides suurenes, on vajalik tõsta külanõukogude osatähtsust kolhooside juhtimisel, seda peamiselt rajooniorganite teatud operatiivsete funktsioonide, nagu kolhooside abistamine mitmesuguste põllumajanduskampaaniate läbiviimisel, tootmise planeerimisel, tootmisnõupidamiste organiseerimisel, aastainventuuride läbiviimisel, otsuste täitmise kontrollimine jt. üleandmise teel. Tõsta külanõukogude osatähtsust kolhooside juhtimisel — see tähendab ennekõike seda, et tuleb laiendada igati nende vahetut, elavat organiseerimistööd kolhoosides, mobiliseerida kolhoosnikuid partei poolt kavandatud ülesannete täitmisele ja ületamisele.

Kuid ühtlasi on küpsenud tingimused ka selleks, et anda osa kolhoosnikute üldkoosoleku ja volinike koosoleku otsuste sanktsioneerimine üle külanõukogude täitevkomiteedele. Seda põhiliselt neil juhtudel, nagu kolhooside revisjonikomisjonide koosseisu kinnitamine,

töönormide ja -hinnete ning kolhooside sisekorra eeskirjade läbivaatamine, kus on eriti vajalik kohalike tingimuste ja iseärasuste arvestamine, mida külanõukogude täitevkomiteed oma läheduse tõttu kolhoosidele saavad sageli paremini silmas pidada kui rajooniorganid.

Uute ülesannete panemine külanõukogudele ja nende täitevkomiteedele nõuab aga omakorda külanõukogude kaadri tugevdamist. Võimalusi selleks pakub väikeste külanõukogude ühendamine, milleks on olemas kõik tingimused. Nüüd, kus kolhoosidel on oma kvalifitseeritud kaader, maa intelligentsi read on tugevnenud kõrgema ja keskerihariduse arstide, õpetajate, agronoomide, zootehnikute ja veterinaararstide näol, kus suuremas osas kolhoosides, sovhoosides, tööstusettevõtteis ja asutustes on olemas partei- ja komsomoliorganisatsioonid, on osutunud vajalikuks mitte üksnes rajoonide, vaid ka külanõukogude reorganiseerimine.

Peale selle vajavad ka rajoonide töörahva saadikute nõukogude ja nende täitevkomiteede kohustused ja õigused, töövormid ja -meetodid kolhooside juhtimisel fikseerimist ühtses aktis — põhimääruses. Praegustes tingimustes, kus puudub rajoonide töörahva saadikute nõukogude põhimäärus ning rajooninõukogude ja nende täitevkomiteede tegevust suunavad aktid on süstematiseerimata, puudub rajooniaparaadi töötajatel täpne ülevaade rajooniorganite ja kolhooside vahelisi suhteid reguleerivatest normidest, mis jätab ka oma pitseri juhtimistööle. Seepärast on rajooninõukogude töörahva saadikute nõukogude põhimääruste väljatöötamine üheks edasilükkamatuks ülesandeks.

Nende abinõude rakendamine on olulise tähtsusega selleks, et aidata veelgi tõhusamalt kaasa kolhoosidele pandud ülesannete täitmisele ja kindlustada nende kiire edasiliikumine teel kommunismile.

SISUKORD

Sissejuhatus 3

I peatükk. **Kolhooside riikliku juhtimise tähtsus ja olemus** . . 9

§ 1. Riiklik juhtimine — kolhoosikorra tekkimise ja jõudsa arengu vältimatu tingimus 9

§ 2. Kolhooside riikliku juhtimise olemus 21

§ 3. Kolhooside riikliku juhtimise iseärasusi kolhoosikorra arengu käesoleval etapil 41

II peatükk. **Rajooniorganid ja kolhooside riiklik juhtimine** . . 50

§ 1. Rajooniorganite asend ja tähtsus kolhoose juhtivate organite süsteemis 50

§ 2. Rajooni töörahva saadikute nõukogu funktsioonid, töövormid ja -meetodid kolhooside juhtimisel 58

1. Istungjärk kui kolhooside juhtimise organisatsiooniline vorm 60
2. Rajooninõukogu alalised komisjonid ja kolhoosid . . 68
3. Rahvasaadikute tegevus valimisringkonnas seoses kolhooside ülesehitustöö küsimustega 80

§ 3. Rajooni töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee funktsioonid, töövormid ja -meetodid kolhooside juhtimisel 86

1. Kolhoosielu küsimuste arutamine ja otsustamine rajooni töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede istungitel 87
2. Kolhooside organisatsioonilise juhtimise vormid . . . 112
3. Põllumajanduse inspektsiooni, kolhooside ehitamise osakonna ja teiste osakondade tegevuse juhtimine ning suunamine kolhooside ülesehitustöö küsimustes . . . 126
4. Külanõukogude täitevkomiteede tegevuse juhtimine ja suunamine kolhooside ülesehitustöö küsimustes . . . 128

§ 4. Põllumajanduse inspektsiooni funktsioonid, töövormid ja -meetodid kolhooside juhtimisel 133

1. Põllumajanduse inspektsioon ja tema funktsioonid kolhooside juhtimisel 133
2. Põllumajanduse inspektsiooni töövormid ja -meetodid kolhooside juhtimisel 141

3. Põllumajanduse inspektsiooni spetsialistide ülesannetest ja õigustest kolhooside juhtimisel 156

§ 5. Rajooni töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee tootmistehniline nõukogu, tema ülesanded ja töövormid põllumajanduse ning kolhooside juhtimisel 164

III peatükk. **Rajooniorganite kolhooside ülesehitustööd käsitlevad aktid ja nende iseärasused** 174

§ 1. Kolhooside riikliku juhtimise õiguslike vormide mõiste ning olemus 174

§ 2. Rajooniorganite aktid ja neile esitatud nõuded . . . 187

Kokkuvõte 203

Шнейдер, Хейнрих Хансович

РУКОВОДСТВО КОЛХОЗАМИ СО СТОРОНЫ РАЙОННЫХ СОВЕТОВ ДЕПУТАТОВ ТРУДЯЩИХСЯ

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja E. Männik
Tehniline toimetaja I. Vahtre
Korrektorid H. Kull ja L. Kukk

Ladumisele antud 22. VIII 1959. Trükkimisele antud 5. X 1959. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 13,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 10,86. Arvutuspoognaid 12,51. Trükiarv 2000. MB-09005. Tellimise nr. 2426. Hans Heidemanni nim. trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19.

Hind rbl. 3.90

1—14

Trükiviga

Lk.	Rida	On trükitud	Peab olema
161	17. rida alt	töönormid	töövormid

Tell. 2426

Rbl. 3.90

A
22762
5600160

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00560016 0